

ЗМІСТ

НАША ОБКЛАДИНКА

- 1-а сторінка.* Освіта м. Тернополя. Спецвипуск
2-а сторінка. Василь Кремень, Роман Заставний. Досвід освітян м. Тернополя – увазі педагогічної громади України.
3-я сторінка. Проекти журналу 2010 року – запрошуємо до участі!
4-а сторінка. Події освітянського життя м. Тернополя у фотодокументах.
Від редакції. Про Тернопіль і тернополян 4

Інноваційна школа

- Олександр Остапчук.* Освіта м. Тернополя в числах і фактах 8
Олег Маруший, Олександр Остапчук. Розвиток освітньої галузі м. Тернополя: проекти управління освіти... 17
Олександр Остапчук. Оцінка громадськістю рівня ЗНЗ. Моніторинг конкурентноздатності загальноосвітніх навчальних закладів: кількісні показники 18
Віктор Тригуба, Тетяна Грицюк. Робота з обдарованими дітьми через реалізацію проекту “Обдаровані діти” в класичній гімназії 21
Оксана Палига. Формування економічного мислення молодших школярів 25
Степан Дудяк, Любов Шендеровська. Коли ми разом, ми – родина 29
Борис Кордуба. Роль проектних технологій у створенні сприятливого середовища для розвитку компетентної, цілеспрямованої, творчої, успішної особистості, конкурентноспроможної на ринку праці 37
Марія Мельник. Допрофільне навчання – вимога часу 43
Михайло Древяк. Європейська інтеграція в сфері освіти 48
Анатолій Крижанівський. Реалізація поліфункціонального менеджменту у формуванні креативно зорієнтованого колективу гімназії 52
Ігор Каразія. Школа майбутнього: школа-місто в умовах інноваційного розвитку регіональної освіти. Державний пілотний проект 62
Біла книга: думки та доробок освітян Тернополя
Тетяна Грицюк. Підтримка обдарованості школярів... 68
Віктор Тригуба. Від виховання інтелектуально-творчої особистості – до нових технологій навчання 70
Ольга Остапчук. Уведення циклоблокової системи викладання навчальних предметів 73
Борис Кордуба. Здоровий спосіб життя – стратегія роботи нашої школи 75

ДИРЕКТОР ШКОЛИ ЛІЦЕЮ ГІМНАЗІЇ

МОН. АПН. ВАК

Всеукраїнський
науково-
практичний
журнал

Свідectво про державну реєстрацію
Серія КВ № 3826 від 22 листопада 1999 р.
Серія КВ № 3826 від 9 березня 2004 р.

ФАХОВЕ ВИДАННЯ З ПЕДАГОГІЧНИХ
ТА ПСИХОЛОГІЧНИХ НАУК
Постанова Президії

ВАК

У К Р А І Н И

№ 5 – 05/4 від 11 квітня 2001 року

Головний та науковий
редактор

Ольга ВИГОВСЬКА

Коректура

Олена ПАВЛОВСЬКА

Анотації англійською

Наталія КОЗЛОВСЬКА

Художній та відповідальний
редактор

Олексій ВИГОВСЬКИЙ

Верстка

Владислав ЗАХАРЕНКО

Відповідальний редактор

Тетяна ГОДЕЦЬКА

Фотокореспондент

Наталія БОЙКО

© О. Виговська, ідея та концепція
© О. Виговський, дизайн та оформлення
© „Директор школи, ліцею, гімназії”, 2010

ЗАСНОВНИКИ

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ
І НАУКИ УКРАЇНИ
АКАДЕМІЯ ПЕДАГОГІЧНИХ
НАУК УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ
ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМ. М.П. ДРАГОМАНОВА
ВИДАВНИЦТВО
„ПЕДАГОГІЧНА ПРЕСА“
ЦЕНТР СПРИЯННЯ
СУСПІЛЬНОМУ РОЗВИТКУ
ІМ. МИКОЛИ ПИРОГОВА

Передплатні індекси:

22953

23974

Редакційна рада

Голова **Василь КРЕМЕНЬ**

Віктор **АНДРУЩЕНКО**
Ірина **БАРМАТОВА**
Володимир **БЕХ**
Іван **БЕХ**
Оксана **БЕЛКІНА**
Надя **БІБІК**
Володимир **БОНДАР**
Тетяна **БОРЗЕНКОВА**
Маріана **БОСЕНКО**
Людмила **ВАЩЕНКО**
Ольга **ВИГОВСЬКА**
Микола **ГУЗИК**
Ірина **ГОРЕЦЬКА**
Ольга **ГРИВА**
Петро **ДМИТРЕНКО**
Лілія **ДОНСЬКА**
Олександра **ДУБОГАЙ**
Галина **ЕЛЬНІКОВА**
Валентин **ЗАЙЧУК**
Іван **ЗЯЗЮН**
Людмила **КАЛІНІНА**
Людмила **КАРАМУШКА**
Юрій **КУЗНЕЦОВ**
Володимир **ЛУГОВИЙ**
Олександр **ЛЯШЕНКО**
Василь **МАДЗІГОН**
Сергій **МАКСИМЕНКО**
Юрій **МАЛЬОВАНИЙ**
Валентин **МОЛЯКО**
Віктор **ОГНЕВ'ЮК**
Віктор **ОЛІЙНИК**
Іван **ОСАДЧИЙ**
Надя **ОСТРОВЕРХОВА**
Людмила **ПАРАЩЕНКО**
Павло **ПОЛЯНСЬКИЙ**
Павла **РОГОВА**
Світлана **РУДАКІВСЬКА**
Олександра **САВЧЕНКО**
Ганна **САЗОНЕНКО**
Володимир **СКИБА**
Георгій **ФІЛІПЧУК**
Василина **ХАЙРУЛІНА**
Наталія **ЧЕПЕЛЄВА**
Олена **ЧИНОК**
Микола **ШКІЛЬ**

Педагогіка школи

Філософія виховання: практичний аспект

- Надія Будій.* Чи може школа подолати „комплекс відмінника“? 78
- Ганна Ярема.* Невипадкові роздуми про випадкових людей у школі 82
- Марія Гуцал.* Роздуми на порозі школи 84
- Ганна Ярема, Олександра Ухач.* Боротьба за національне навчання і виховання є боротьбою за державність....88
- Наталія Левенець.* Формування національної самосвідомості учнівської молоді в процесі краєзнавчої роботи.....93
- Галина Гонташ.* Презентація досвіду: сила шкільних традицій.....97
- Олег Климчук.* У серце увійде лише те, що йде від серця.....101
- Сергій Марченко.* За честь, за славу, за народ. Школа юних патріотів. Готуємо до захисту Вітчизни 106
- Лариса Акменс.* Корекційно-розвивальна діяльність вчителя та вихователя в спеціальному навчально-виховному закладі.....109
- Мирослава Гриців.* Із золотим серцем – до кожного учня 114
- Інна Іванюк.* Організація правової школи як вагомий крок у формуванні правосвідомості й правової культури громадян.....121
- Ольга Мариніна.* Кожен учень школи – творча особистість 124
- Георгій Дудас.* Формування ключових компетентностей учнів.....130
- Григорій Рибак.* Формування громадянської компетенції школярів через реалізацію системи громадянського виховання та освіти.....135
- Надія Стасюк.* Виховуємо всебічно розвинуту дитину.....139
- Анна Бригідир.* Екологія – новий спосіб мислення 141
- Тетяна Солтис, Іванна Олійник.* Виховання екологічної культури та формування екологічної відповідальності учасників навчально-виховного процесу 145
- Богдан Чайка, Войтович Марія.* Школа віддзеркалює наше бурхливе сьогодення і потребує духовного відродження 149
- Наталія Секелік, Галина Литвинюк.* Проектна діяльність як засіб розвитку здібностей та мистецьких нахилів школярів у навчально-виховному процесі.....153
- Георгій Лисий, Ірина Ситник.* Організація роботи з обдарованими дітьми у технічному ліцеї.....157

Управління школою

- Борис Коротяєв.* Освіта – точка відліку.....166
- Світлана Рудаківська.* Шлях сучасного випускника школи до професії (алгоритм діяльності).....174

Лідія Ніколенко. Індивідуально-особистісний підхід до навчання дорослих у системі післядипломної освіти.....	183
Лілія Долганова. 23 сесія Установчої конференції міністрів освіти країн-членів Ради Європи.....	190
Олександр Перехейда. Гуманітарний контекст підвищення професійної майстерності педагога.....	191
Дмитро Дейкун. Проблеми оцінювання діяльності школи	207
Всеукраїнський благодійний проект „Добро починається з тебе” звітує й запрошує	217
“Кияночці” – 25!.....	221
Наші ювіляри.....	224

Зверніть увагу: зміни в умовах публікацій

**Журнал рекомендовано до друку Вченою радою
Національного педагогічного університету
ім. М.П. Драгоманова
(протокол № 14 від 24.06.2010 р.)**

УМОВИ ПУБЛІКАЦІЇ В ЖУРНАЛІ „Директор школи, ліцею, гімназії”

1. Статті мають бути написані спеціально для часопису „Директор школи, ліцею, гімназії” (ніде раніше не друкуються і не надіслані до інших видань). Наукові статті повинні відповідати вимогам ВАКУ до наукових праць, а за тематикою – інтересам директорів шкіл та керівників середньої освіти.

2. Редакція залишає за собою право скорочувати, редагувати, а також структурувати статті, вносити зміни в їх назву.

3. За достовірність фактів, дат, назв і точність цитування несуть відповідальність автори.

4. Статті приймаються у вигляді файлів текстового редактора MS Word for Windows електронною поштою або на інших носіях.

5. Фотографії подаються в оригінальному вигляді або в електронних графічних форматах tif та jpg.

6. Дискети, рукописи, малюнки, фотографії та інші матеріали, надіслані до редакції, не повертаються.

7. Стаття має бути підписана всіма авторами і супроводжуватися авторською довідкою (вказати повне ім'я, по батькові та посаду), обов'язково стислими анотаціями укр., рос. та англ. мовами з виокремленням ключових слів також трьома мовами.

8. Авторські статті друкуються мовою оригіналу.

Електронна пошта редакції: director@oldbank.com

Адреса редакції: 03037, м. Київ, вул. Освіти, 6, к. 12.

Наш сайт: <http://director-ua.info>

<http://director.npu.edu.ua>

Повний або частковий передрук матеріалів журналу „Директор школи, ліцею, гімназії” можливий лише за письмової згоди редакції.

Підписано до друку 17.08.2010 р. Формат 70x100 1/16.

Папір офсетний. 19 умов. друк. арк. Наклад 2750.

Віддруковано на ЗАТ „Книга”. Зам. 0-72.

Свідоцтво ДК №2325 від 25.10.2005 р.

Центр ССР ім. Миколи Пирогова

03037, м. Київ, вул. Освіти, 6

Свідоцтво: ДК №1709 від 9.03.2004 р.

Тернопіль

**Воздвиженська
Церква**

ПРО ТЕРНОПІЛЬ І ТЕРНОПОЛЯН*

Більшість районів Тернопільської області належать до історичного регіону під назвою Галичина, східна частина краю є землями Поділля. У XII ст. на території краю виникає Галицько-Волинське князівство, що понад півстоліття лишалося під владою Золотої Орди. Починаючи з XIV століття цей регіон підпадав під владу Польщі, Литви (1349-1772), Австрії (1772-1918), Росії (1809-1815), Польщі (1919-1939).

До 1944 року місто мало назву Тарнополь. Називали місцевість і Тернополлям за те, що вона поросла терном. Назву міста виводять і від прізвища магнатів Тарновських і грецького скороченого закінчення -поль від поліс „місто”.

Уперше Тернопіль згадується 15 квітня 1540 р., коли польський король Сигізмунд I видав каштеляну Краківському, воеводі руському, великому коронному гетьманові Яну Тарновському грамоту на право володіння територією в урочищі Сопільче Теребовлянського повіту, а також спорудження замку над Серетом.

Із XVII ст. місто багато разів змінювало своїх власників, найвідомішими з яких були князі Острозькі. Від останнього власника тернопільяни відкупились в 1843 р., Тернопіль став вільним королівським містом.

Сучасний Тернопіль, переживши руйнування часів Другої світової війни, піднявся із руїн і став одним з індустриальних і культурних центрів України. Місто розкинулося по обидва боки річки Серет – лівої притоки Дністра.

Населення – **217 598 осіб** (станом на 1 квітня 2010 р.). Тернопіль займає площу **5852 га**, **231 вулицю**, **5 майданів**, понад **1020 будинків**.

Більшість тернопільян – греко-католики. Другою за чисельністю в місті є православна громада, яка адміністративно розділена між кількома церквами: УПЦ КП, УПЦ (МП) та УАПЦ.

Складність історичних обставин не асимілювала, а швидше актуалізувала духовний потенціал регіону, вирізняючи його збереженням мовно-культурної традиції, релігійності, національної totoжності.

ПАМ'ЯТКИ АРХІТЕКТУРИ НАЦІОНАЛЬНОГО ЗНАЧЕННЯ:

Палац Тернопільського замку 1540-го року

Старий замок – фортифікаційна споруда для охорони південно-східних кордонів Речі Посполитої від нападів кримських татар. Своєрідний символ міста. В наш час від замку лишився лише палац.

Костьол монастиря домініканів

Збудовано у 1749-1779 роках з тесаного каменю в стилі бароко, архітектор Август Мошинський. На площі біля костелу на високій колоні монахи спорудили статую святого Вінцентія, патрона цього храму.

З відродженням духовності у нашому суспільстві він знову почав використовуватись за призначенням. Тепер тут Кафедральний Собор Непорочного Зачаття Пресвятої Богородиці (Тернопільсько-Зборівської єпархії Української Греко-Католицької Церкви).

Воздвиженська (Надставна) церква кінця XVI століття

Церква Возвиження Чесного Хреста – найдавніший храм Тернополя. (УАПЦ)

Церква Різдва Христового

Храм освячений у день Різдва Христового 1609 р. За переказами, у церкві молився гетьман Богдан Хмельницький. (УПЦ КП)

*Реферативна стаття. /Укладачі: Ольга Виговська, Олексій Виговський.

**Палац
Старого замку**

**Церква Різдва
Христового**

**Костьол
монастиря
домініканів**

ВИДАТНІ ДІЯЧІ м. ТЕРНОПОЛЯ

Іван Павлович ПУЛЮЙ – український фізик і електротехнік, організатор науки, громадський діяч. Народився 2 лютого 1845 р. в с. Гримайлів (тепер Гусятинського району Тернопільської обл.) в глибоко релігійній греко-католицькій родині. В 1865 він закінчив Тернопільську гімназію, а потім з відзнакою – теологічний факультет Віденського університету.

У 1884 році Міністерство освіти Австро-Угорської імперії запропонувало Івану Павловичу очолити кафедру фізики Німецької вищої технічної школи (нині Чеський технічний університет) в Празі, яку він перетворив у першу в Європі кафедру фізики та електротехніки й очолював її протягом 32 років.

Автор близько 50 наукових праць, насамперед із проблем катодних Х-променів, які відкрив за 3 роки до Рентгена. 1892 року опублікував схему-опис трубки, що їх випромінює. Першим у світі зробив „рентгенівський” знімок скелета.

Разом з Пантелеймоном Кулішем та Іваном Нечуй-Левицьким Іван Пулюй зробив перший переклад на українську мову Нового та Старого Завіту, виданих в 1903 році Британським біблійним товариством.

Тернопільський національний технічний університет носить ім'я Івана Пулюя. Технічний ліцей заснував ліцейну премію імені Івана Пулюя випускникам медалістам (про це – на С. 160).

У Києві існує вулиця Івана Пулюя в Турецькому містечку.

Іван ФРАНКО зупинявся у Тернополі при неодноразових поїздках у с. Вікно. Коли у травні 1898 року він висунув свою кандидатуру на додаткових виборах до австрійського парламенту на виборчому окрузі Тернопіль – Збараж – Скалат, то зустрічався й з тернопільськими гімназистами. Під час свого останнього перебування в Тернополі (1911 р.) Каменярь у приміщенні Міщанського братства (тепер філармонії) вперше читав свою поему „Мойсей”, а в готелі „Подільський” (тепер „Україна”) письменник вечеряв разом із вчителями міста.

Соломія Амвросіївна КРУШЕЛЬНИЦЬКА народилася 23 вересня 1872 року у селі Білявинці, тепер Бучацького району Тернопільської області, в сім'ї священика. Основи музичної підготовки отримала в Тернопільській гімназії, в якій здавала іспити екстерном.

Ще за життя Соломія Крушельницька була визнана найвидатнішою оперною співачкою світу. Серед її численних нагород та відзнак, зокрема, звання „Вагнерівська примадонна” ХХ століття. Співати з нею на одній сцені вважали за честь Енріко Карузо, Тітто Руффо, Федір Шаляпін.

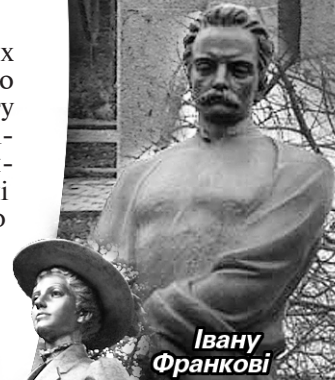
Йосип Іванович СЛІПІЙ (Коберницький-Дичковський; Сліпий – приbrane ним сільське прізвисько діда) народився 17 лютого 1892 р. в селі Заздрість в багатодітній родині.

У 1911 р. з відзнакою закінчив Тернопільську семінарію й вступив до Греко-католицької Львівської духовної семінарії, ректором якої він став у 1926 р., а вже у 1929 р. став ректором Львівської Богословської академії. ►

**Івану Пулюю
в Гримайлові**

**Андрею
Шептицькому**

**Івану
Франкові**

**Соломії
Крушель-
ницькій**

**академіку
медицини**

**Івану
Горбачевському**

Пам'ятники Тернополя

22 грудня 1939 року митрополит Андрей Шептицький, за згодою Папи Пія XII, висвятив таємно митрата Сліпого на єпископа з правом наступництва з титулом архієпископа Серрейського.

По смерті митрополита Шептицького він перебрав провід над Галицькою митрополією.

Разом з іншими українськими католицькими владиками 11 квітня 1945 року був ув'язнений радянською владою і засуджений на 8 років важких робіт. Відкидаючи постійні пропозиції переходу на православ'я, Сліпого неодноразово засуджували – тож разом він відбув 18 років заслання у таборах Сибіру та Мордовії.

На клопотання папи Івана XXIII та президента США Джона Кеннеді митрополита Сліпого звільнено з ув'язнення. Ватикан визнав його статус Верховного архієпископа, а 25 січня 1965 р. папа Павло VI іменував його кардиналом.

Протягом наступних двадцяти років митрополит Йосип заснував Український католицький університет св. Климента (з 1963 р.) і науково-видавничу працю при ньому, українські факультети в католицьких університетах Лондона, Вашингтона, Чикаго, Філадельфії і декілька українських духовних семінарій, побудував собор св. Софії у Римі, написав чимало богословських робіт, за які його було обрано членом Академії в Римі та почесним доктором декількох університетів.

2004 року у м. Тернополі за участю Преосвященішого кардинала Любомира Гузара відкрито й освячено пам'ятник Сліпому (скульптор Роман Вільгушинський, архітектор А. Водоп'ян).

Лесь КУРБАС – український режисер, актор, теоретик театру, драматург, публіцист, перекладач. Навчався у Тернопільській гімназії, у Віденському та Львівському університетах.

Лесь Курбас вперше в Україні заснував спочатку політичний (1922–1926), а потім і філософський (1926–1933) театр „Березіль” (Харків). У виставах Курбас малює всесвіт, де головним стає особлива довіра до життя людини у всіх його суперечностях.

Богдан ЛЕПКИЙ народився 9 листопада 1872 р. на хуторі Кривенький, дитинство минуло в селі Крегулець. Навчався у Бережанській класичній гімназії, у Віденському університеті.

Розпочав роботу учителем української, польської та німецької мов і літератур, історії та географії у Бережанській гімназії, працював професором у третій гімназії ім. Яна Собеського і в гімназії св. Яцка у Кракові та доцентом „виділових курсів” для вдосконалення кваліфікації вчителів.

Співпрацював з товариством „Рідна Школа” щодо видання дитячої літератури, підручників та читанок; укладач читанки для народних шкіл, куди увійшли і його твори.

У 1938 р. його обрали сенатором польського сейму, в якому він представляв українців Галичини.

За кількістю написаного Б. Лепкий поступається в українській літературі тільки І. Франкові. Загалом творча спадщина Б. Лепкого складає понад 80 власних книг; він – упорядник і видавець 62 томів творів української класики. Бібліографія творів Б. Лепкого становить до тисячі позицій. Як художник залишив автопортрети та портрети рідних і друзів, ілюстрації до народних пісень, казок, творів Т. Шевченка та інших українських авторів.

Ярославів
Стецьку

Йосипу
Сліпому

Степанів
Бандері

СТЕПАН
БАНДЕРА

Богданові Лепкому
у м. Бережани

ОСВІТА Й КУЛЬТУРА Тернополя

У 1820 р. відкрилась перша у Тернополі гімназія. У вересні 1875 р. заснована тернопільська „Просвіта”. У 1898 р. почала діяти українська гімназія.

У Тернополі сьогодні діють:

10 вищих навчальних закладів; 42 заклади середньої освіти (про їх доробок – у цьому часописі) та 10 – дошкільних, а також:

Центр дитячої творчості, Станція юних техніків, Тернопільська експериментальна школа мистецтв, Школа народних ремесел, Спеціалізована дитячо-юнацька школа олімпійського резерву, Дитячо-юнацька спортивна школа з футболу, Гірськолижна дитяча спортивна школа, 3 дитячо-юнацькі спортивні школи, 2 музичні школи, дитяча хорова школа „Зоринка”;

3 обласні бібліотеки з універсальними книжковими фондами; 5 музеїв (краєзнавчий, художній, історико-меморіальний політичних в'язнів, Івана Пулюя, міська картинна галерея).

Встановлено **20 пам'ятників та пам'ятних знаків**. Більшість розташовані у центральній частині міста: Степанові Бандері, Герою матросу, «Випадкова зустріч», Івану Горбачевському, Данилу Галицькому, Йосипу Сліпому, Ярославу Стецьку, Івану Франку, Андрею Шептицькому і Тарасу Шевченку.

Окрасою Тернополя є **театральний майдан і бульвар Шевченка**. Тут 29 квітня 1990 р. вперше в нашій державі було піднято і освячено український національний прапор. Сюди люди приносять квіти до пам'ятника Т.Г. Шевченку, встановленого у сквері біля майдану.

На вулиці гетьмана П. Сагайдачного 28 травня 1995 року освячено пам'ятник І. Франку, який природно поєднується із архітектурним ансамблем міста. Це – ще одне підтвердження того, що Тернопіль продовжує свої культурно-мистецькі традиції.

В різні часи у місті перебували П. Куліш, І. Франко, В. Стефаник, Лесь Мартович, В. Гнатюк, О. Довженко, І. Багряний, П. Тичина, М. Рильський, М. Бажан, А. Малишко, О. Гончар.

Тернопільський Пласт

У станиці близько 300 пластунів і пластунок, 8 юнацьких куренів, 2 новацькі гнізда. Щороку пластуни тернопільської станиці організують близько ста заходів. Щороку організуються станичні і курінні табори.

Тернопільські фестивалі

Щорічно проходять:

Дитячий фестиваль „Кришталевий жайвір” і рок-фестиваль „Нівроку”, всеукраїнський фестиваль „Цвіт вишванки”.

Всеукраїнський Релігійний Фестиваль „О, мати Божа, о, Райський Цвіте”, у палаці культури „Березіль”. У фестивалі (про їх доробок – у цьому часописі) беруть участь церковні хори з Києва, Автономної Республіки Крим, Тернополя та багатьох інших міст України.

2 пластові фестивалі: „Орликіада” та „Фест-Кіно”.

Фестиваль „Байда” – Всеукраїнський фестиваль козацької пісні в Тернополі. Проводиться з ініціативи та під егідою Великої ради Українського козацтва. Обласні фестивалі відбувалися 6-7 жовтня 2001, 12-13 жовтня 2002 та 29-30 серпня 2003 (в останньому брали участь також представники кримськотатарського народу, Росії та Сербії).

У 2008 році міська влада Тернополя запропонувала проект „Тернопіль – місто фестивалів”.

Тернопільський національний технічний університет ім. І. Пулюя

Тернопільський національний педагогічний університет ім. В. Гнатюка

Тернопільська Станція пласту

ОСВІТА М. ТЕРНОПОЛЯ В ЧИСЛАХ І ФАКТАХ

У статті подано інформацію про реалізацію проектів освітньої галузі м. Тернополя

У нашому місті робота над освітянськими програмами здійснюється шляхом реалізації відповідних проектів.

1. „ШКОЛА КЕРІВНИКІВ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ”²

З метою підготовки нової генерації керівників навчальних закладів управління освіти оголосило конкурс на навчання у „Школи керівників навчальних закладів”. Комісія у складі представників громадської ради з питань освіти, ІМЦО, управління освіти та профільної депутатської комісії проводить відбір 25 вчителів і вихователів, котрі мають бажання працювати керівниками навчальних закладів, мають бачення творчого розвитку закладів і відповідають певним вимогам, в тому числі і нормативним.

Створена „Школа керівників навчальних закладів” буде працювати півтора року за спеціальною програмою, складеною Тернопільським обласним інститутом післядипломної педагогічної освіти, з проходженням практики в найкращих керівників закладів освіти. Наприкінці навчання провадитиметься захист учасниками „Школи” своїх творчих робіт з питань розвитку освіти.

Олександр ОСТАПЧУК

Начальник
управління освіти
Тернопільської
міської ради

Кожен загально-освітній навчальний заклад здійснює свою діяльність у рамках 3–4-х проектів, будучи учасником загально-міських проектів (див. С. 10, С. 17). Адміністрації шкіл на початку року представляють свої проекти управління освіти, тим самим демонструючи і на-

прями пізнавально-виховної роботи закладу, і творчий підхід до форм та методів їх втілення у життя.

При розробці та реалізації проектів ми враховуємо досвід попередньої діяльності та започатковуємо нові теми, які сприяють розвитку освіти, підносять імідж закладу й тримають освітній процес у полі зору громадськості.

Варто зупинитися на окремих оригінальних проектах¹ управління освіти.

² Остапчук О. Підготовка нової генерації керівників шкіл // Директор школи, ліцею, гімназії. – 2009. – №6. – С. 80.

¹ Більш детально з проектами читачі можуть ознайомитися в цьому журналі за вказаними перед кожним проектом сторінками.

Після завершення навчання випускникам „Школи” буде пропонуватися робота на адміністративних посадах навчальних закладів. Випускники такої школи будуть готові через 6-7 років переходити на керівництво в інший навчальний заклад, таким чином забезпечуючи ротацию керівників навчальних закладів.

C.97

2. „МІЖШКІЛЬНИЙ КЛАСНИЙ ОБМІН”

З метою урізноманітнення шкільного життя, ознайомлення учнів із традиціями інших шкіл, здруження школярів міста запроваджено щорічний міжшкільний класний обмін. Школи на один день обмінюються учнями цілого класу з попереднім узгодженням уроків і тем. Такі акції проводяться часто, і це слугує поштовхом до активізації діяльності учнівського самоврядування, підвищенню вимогливості до педагогів та їх самоорганізації.

C.29

3. „ФЕСТИВАЛЬ ХУДОЖНОЇ САМОДІЯЛЬНОСТІ ПЕДАГОГІВ”

Щорічно в березні проводиться фестиваль-конкурс аматорського мистецтва серед педагогів міста. Працівники освіти демонструють свою майстерність у різних номінаціях художньої самодіяльності. З най-

ОСВІТНЯ СИСТЕМА м. ТЕРНОПОЛЯ складається з:

- 21-ї загальноосвітньої школи;
- 6-ти спеціалізованих шкіл;
- 2-х гімназій; 1-го ліцею;
- 2-х навчально-виховних комплексів „Школа-ліцей”;
- колегіуму; вечірньої школи; спеціальної школи;
- 2-х початкових шкіл;
- школи допризовної підготовки;
- 30-ти – дошкільних навчальних закладів;
- 6-ти – навчально-виховних комплексів „Школа-садок”;
- 3-х дитячо-юнацьких спортивних шкіл;
- 4-х позашкільних навчальних закладів;
- Галицького інституту ім. В. Чорновола, в структурі якого функціонують ліцей та коледж.

Станом на 05.09.2009 р. загальна кількість учнів становила **25126**, кількість педагогічних працівників – **3576**, а всіх працівників у галузі – **5221**.

У дошкільних навчальних закладах виховується **7830** дітей (охоплено 78% дітей дошкільного віку).

Чисельність учнів у навчальних закладах за останні три роки зменшується на 800-500 учнів щорічно (зменшення за рахунок набору до 10-х класів). Однак вже три роки набір у перші класи збільшується на 100-150 учнів.

Чотири школи міста мають більше 1000 учнів. Найбільша кількість учнів у школі – 1157. Середня наповненість класів – 26 учнів.

В школах працює 112 груп продовженого дня. У другу зміну навчається 1632 учні в 63-х класах.

В позашкільних навчальних закладах займається 7152 учні.

За останні три роки в дошкільних навчальних закладах додатково відкрито 33 групи, що допомогло в зменшенні черг у ДНЗ.

Бюджет освітньої галузі на 2009 р.

становить **159,15** млн. грн., в тому числі:

- харчування дітей в школах – 3,872 млн. грн.;
  - харчування дітей в ДНЗ – 5,68 млн. грн.
- Сума коштів, виділених з фонду комунального майна – 1,5 млн. грн.

Для порівняння, в 2007-2008 рр. капітальні видатки на освітні заклади становили 9 млн. грн.

На оздоровлення дітей щорічно витрачається 150 тис. грн. з міського бюджету.

По 150 тис. грн. щорічно виділяється на комп'ютеризацію шкіл.

Харчування учнів загальноосвітніх закладів здійснюють приватні підприємці згідно рішення міської ради. Харчоблоки їм надаються в безоплатне користування.

Кожен загальноосвітній заклад має свою бухгалтерію, а дошкільні навчальні заклади – централізовану. Така форма організації фінансових справ закладів освіти для міста є оптимальною. Проблеми виникають лише з проведенням тендерів на забезпечення продуктами харчування дошкільних навчальних закладів.

Засідання Тернопільської міської ради

ОСВІТЯНСЬКІ ПРОГРАМИ

Затверджені сесією міської ради і виконуються

ряд освітнянських програм:

- „Освіта. Тернопіль”, 2007-2011 рр.;
- „Вчитель”, 2002-2012 рр.;
- „Обдарована дитина”, 2008-2010 рр.;
- „Читаюча дитина – майбутнє України”, 2008-2011 рр.;
- „Профільне навчання”, 2008-2010 рр.;
- „Психологічна служба освіти”, 2009-2012 рр.;
- „Здоров’я дітей”, 2009-2012 рр.
- Повністю реалізована програма „Чиста вода” за ініціативою міського голови Р.Й. Заставного. У всіх загальноосвітніх закладах встановлені фільтри багатоступеневої очистки води. Окрім того, за допомогою батьків дошкільні навчальні заклади забезпечені бойлерами для нагріву води.
- На даний час реалізуються господарські програми „Вікна. Двері” та „Санвузли” в навчальних закладах міста. За останні два роки на програму „Вікна. Двері” витрачено 1,5 млн. грн., на програму „Санвузли” 1,22 млн. грн. бюджетних коштів.
- Зараз розробляється програма „Освітлення”. Її затвердженню передують експериментальне дослідження економності та якості новітніх технологій у сфері світлотехніки, що здійснюється на базі школи-ліцею № 6 імені Н. Яремчука.

**міський конкурс
„НАЙПРЕСТИЖНІШИЙ
ТА НАЙПОПУЛЯРНІШИЙ
НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД”**

Тернопільська спеціалізована школа I-III ступенів №3

Тернопільська спеціалізована школа I-III ступенів №5

ТУГ
ім. Івана Франка

Тернопільська загальноосвітня школа I-III ступенів №6

кращих номерів формується концертна програма на Свято ветеранів освіти, яке щорічно проводиться в квітні-травні і є чудовим днем зустрічі колишніх вчителів, друзів і просто знайомих освітян. Цей проект реалізується спільно з міським комітетом Профспілки працівників освіти і науки.

Завдяки тісній співпраці з Профспілкою працівників освіти і науки відроджено Спартакіаду освітян та започатковано захоплюючу гру „Що? Де? Коли?”, в якій брали участь команди педагогів з усіх загальноосвітніх, позашкільних навчальних закладів, ІМЦО та управління освіти. Проведені три тури такого чемпіонату показали великий інтерес вчителів до такого способу змагання й спілкування.

С.25, 29, 52, 73, 97

**4. „НАЙПРЕСТИЖНІШИЙ
ТА НАЙПОПУЛЯРНІШИЙ
НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД МІСТА”**

Представники засобів масової інформації щорічно визначають заклад освіти, який, на їхню думку, користується найбільшою популярністю в мешканців міста.

За результатами опитування визначається п’ятірка найпопулярніших та найпрестижніших навчальних закладів, яким міський голова вручає спеціальні відзнаки на урочистостях. Першість тримають школи № 3, 5, 6, Тернопільська Українська гімназія, початкова школа з поглибленим вивченням основ економіки.

С. 149

5. „СТО УКРАЇНСЬКИХ ПІСЕНЬ”

Вихованню духовної та естетичної культури учнівської молоді на основі глибин української пісенної спадщини сприяє проект „Сто українських пісень”.

Методична комісія ІМЦО рекомендує навчальним закладам перелік пісень, які учні мають вивчити протягом навчання в школі. Вивчені пісні школярі демонструють як на уроках, так і на родинних святах, конкурсах, фестивалях.

4-а обкладинка

6. „НА ВИПУСКНИЙ – У ВИШИВАНКАХ”

Традиційний для Тернополя парад випускників вже втретє проходить під гаслом „На випускний – у вишиванках”.

Конкурс на кращий вишиваний костюм на випускний вечір проводиться у два етапи: за тиждень до свята і безпосередньо під час святкування.

Комісія у складі представників управління освіти та спеціалістів народної творчості оцінює вишивані костюми, визначає переможців. Під час урочистостей міський голова вручає грошові премії власникам найяскравіших та найоригі-

Переможці конкурсу „Вишиваний костюм”

Гімназисти ТКГ – учасники мовних курсів у Німеччині

Посол Німеччини в Україні у ТСШ №3

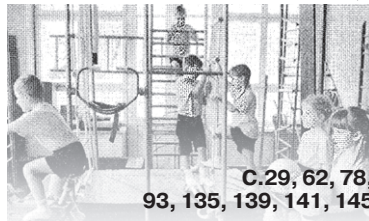
Відкриття євроклубу „Євро-клас” у ТЗОШ №11

Фестиваль
"Розумові ігри"

нальніших вишиваних костюмів (загальна сума премій – 10 000 гривень щорічно).

С.29, 62, 78,
93, 135, 139, 141, 145

7. „СПОРТИВНІ КІМНАТИ В КЛАСАХ”

У зв'язку з наявністю вільних класних кімнат в окремих школах управління освіти виступило з ініціативою створення в них спортивних міні-залів для занять аеробікою, гімнастикою, загальнофізичною підготовкою, а також спецмедгруп. Такі спортивні кімнати вже створено в дев'яти закладах освіти: це школи № 3, 4, 7, 9, 10, 11, 15, 23, 24.

С. 29, 82, 88, 135

8. „КОЖНІЙ ШКОЛІ – ПАРТНЕР ЗА КОРДОНОМ ТА В УКРАЇНСЬКОМУ МІСТІ ЧИ СЕЛІ”

Практично 90 відсотків шкіл, гімназій і ліцеїв співп-

рацюють з освітніми закладами Польщі, Німеччини, Франції, Швеції, Росії, Болгарії, Великобританії в рамках договорів про співробітництво: обмін учнівською молоддю, проведення семінарів, вивчення культурних і національних традицій, участь у спортивних змаганнях, інтернет-листування тощо.

Створено шість Євроклубів у таких школах: № 3, 5, 29, 9, 11, 19. Їхня діяльність спрямована на поширення серед школярів інформації про країни Європи; накопичення та передачу знань про Європу в історичному, географічному, економічному, культурному та інших аспектах; сприяння загальному усвідомленню необхідності взаємодії, толерантності та поваги у громадських відносинах, а також потреби в міжнародній співпраці.

Тісні дружні стосунки в освітян міста склалися з колегами інших міст України та зарубіжжя завдяки участі в різноманітних Всеукраїнських та Міжнародних конференціях і семінарах, а саме: „Освіта ХХІ століття” (Одеса), „Гуманна педагогіка” (Київ), „Артеківські діалоги” (Крим).

С.141

9. „НАВЧАННЯ ПЛАВАННЮ УЧНІВ 3–4-Х КЛАСІВ”

Створити оптимальні умови для навчання учнів 3-4-х класів плаванню в ДЮСШ № 1, 2, 3, ТЗОШ № 22 – завдання цього про-

екту. Важливу роль у реалізації цього відіграють адміністрації шкіл та батьки, які організують довозення учнів до спортивних шкіл, де розташовані басейни.

10. „ДІАГНОСТИКА ЗАХВОРЮВАНЬ ОПОРНО-РУХОВОГО АПАРАТУ ТА ОЗДОРОВЧО-КОРЕКЦІЙНА РОБОТА З МОЛОДШИМИ ШКОЛЯРАМИ”

Співпраця з обласним ортопедичним центром дала можливість створити програму „Здоров’я школярів молодших класів”, яка передбачає перевірку опорно-рухового апарату учнів 1–4-х класів із випискою діагнозів і відповідними приписами про лікування. Діагностику проводять в ортопедичному центрі на сучасному обладнанні. Зацікавленість в даному проекті батьків очевидна, тому він здійснюється спільно з батьками.

11. „ШКОЛА РОЗУМОВИХ ІГОР”

Школа розумових ігор діє третій рік і набула великої популярності з боку учнів і батьків. Різноманітність жанрів ігор дає можливість займатися ними учням, незалежно від їх віку та успішності в школі, а окремі завдяки заняттям у „Школі розумових ігор” значно покращили свої досягнення в навчанні, зокрема з матема-

тики, української мови, історії.

У 2008 та 2009 роках було проведено два міських фестивалі розумових ігор, у квітні 2010 р. відбувся фестиваль за участю учнів інших міст області та України.

12. „НАЙАВТОРИТЕТНІШИЙ ДИРЕКТОР ШКОЛИ”

Цікавий проект управління освіти та ІМЦО змусив директорів шкіл подивитися на себе очима учнів. Анкету, складену за допомогою учнівського міського парламенту „Наснага”, заповняли близько 100 старшокласників кожної школи. В них вони відмічали позитивні риси в роботі директора. Найбільший середній бал анкет визначив найавторитетніших директорів міста. Це – директори шкіл № 3, 4, 22, 24 та Класичної гімназії. Нагороди найавторитетнішим директорам вручали міський голова Р.Й. Заставний та начальник управління освіти і науки облдержадміністрації І.Г. Запорожан. *(Конкурс буде проводитись один раз на 5 років).*

13. „ФОРУМ ЧОЛОВІКІВ-ОСВІТЯН”

У місті Тернополі 10 відсотків чоловіків-вчителів, а освіти бракує як чоловічих рук, так і чоловічого мис-

Міський конкурс „НАЙАВТОРИТЕТНІШИЙ ДИРЕКТОР”

Степан Дудяк,
ТШШ І-ІІІ ст. №3
з поглибленим
вивченням
іноземних мов

Наталія Левенець,
ТЗШ І-ІІІ ст. №4

Олег Климчук,
ТЗШ І-ІІІ ст. №22

Ігор Каразія,
ТЗШ І-ІІІ ст. №24

Віктор Тригуба,
Тернопільська
класична гімназія

МІСЬКИЙ КОНКУРС „КРАЩИЙ ДИЗАЙН МІСЬКОГО ПОДВІР'Я”

Озеленення шкільної території ТЗОШ №22

Тернопільська класична гімназія зустрічає гостей оригінальністю клумб, березовим гаєм, різноманітним декоративних кущів. Це покращує умови відпочинку дітей.

ТСЗШ I ст. повного дня з поглибленим вивченням основ економіки створила умови для відпочинку дітей, щоб у красивому середовищі закладу вони формували свою естетичну культуру та позитивне сприйняття світу.

ТЗОШ №14
ім. В. Лепкого.

Вдало розроблений ландшафтний дизайн додає подвір'ю оригінальності та затишку, перетворює його на комфортне місце для відпочинку.

ТЗШ I-III ст.
№6 імені
Н. Яремчука.

Номінація „Найоригінальніший дизайн шкільного подвір'я”.

лення, чоловічого впливу. Але не просто як представників сильної статі, а як особистостей. Щоб привернути увагу до цієї проблеми, управління освіти спільно з ІМЦО з ініціювали проведення „Форуму чоловіків-освітан”. На святкове дійство запрошуються всі вчителі-чоловіки міста, а цікава, змістовна програма покликана піднести їх роль у навчанні та вихованні дітей. Окрім того, в кінці року кожному з них вручається премія (500 грн.) за внесок у піднесенні іміджу закладу.

С. 12

14. „НАЙОШАТНІШЕ ШКІЛЬНЕ ПОДВІР'Я”

Проект, започаткований у 2009 р., має підготовчий етап, на якому шкільні колективи визначаються з видами робіт на шкільному подвір'ї та його впорядкування. Комісія в складі представників управління освіти та громадської ради з питань освіти здійснює об'їзд шкільних територій і визначає найошатніше та найоригінальніше з них.

Відповідні свідоцтва вручаються на урочистостях з демонстрацією відео- та фотоматеріалів про переможців.

С. 29, 52, 75,
93, 101, 135, 157

15. „ВЕСЬ ТЕАТР – НАШ!”

Виховання засобами мистецтва не буває марним.

Кожна школа згідно складеного графіка відвідує театр всією шкільною родиною.

Чотири рази на рік весь театр працює для школи – це оптимальна система співпраці акторів Тернопільського академічного обласного драматичного театру імені Тараса Шевченка із загальноосвітніми навчальними закладами. За такою системою найактивніше працюють заклади: Українська гімназія, технічний ліцей, школи № 3, 4, 9, 16, 22, 23.

С.13

16. „УРОК ВИКОНАВЧИХ СТРУКТУР”

З метою ознайомлення школярів із структурою та діяльністю міської ради щодо забезпечення функціонування всіх ланок міського господарства представники відповідних управлінь, організацій та підприємств запрошуюються в заклади освіти для проведення уроків „Життєдіяльність мого міста”.

С.18, 75, 62, 88, 84, 149

17. „РЕЙТИНГ ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ”

Щороку здійснюється підведення підсумків діяльності навчальних закладів за окремими номінаціями. Метою проведення рейтингу є здійснення моніторингу

Семинар начальників управлінь освіти міст України. Виступає Р. Заставний

Семинар начальників управлінь освіти Тернопільської області. О. Остапчук та О. Марушій – справа

Семинар заступників директорів з методичної роботи

Методисти ІМЦО – ініціатори й керівники багатьох проектів

Директор ІМЦО м. Тернополя – Л. Соболяк

Переможці згідно рейтингової системи комплексної оцінки діяльності загальноосвітніх навчальних закладів м. Тернополя

НАЗВА НОМІНАЦІЇ	ПЕРЕМОЖЕЦЬ	
	2007-2008 н.р.	2008-2009 н.р.
Школа педагогічного пошуку	ТЦШ №3	ТЦШ №29
Школа сучасних освітніх технологій	ТЦШ №3	ТЗОШ №24
Школа-ерудит	ТУГ, ТЗОШ №19	ТЦШ №3, ТЗОШ №19
Школа-олімпієць	ТЦШ №7	ТЦШ №7
Школа-турист	ТЦШ №3	ТЦШ №3
Школа громадянського становлення	ТЗОШ №4	ТЗОШ №10
Школа-естет	ТЗОШ №22	ТЗОШ №22
Школа-краєзнавець	ТУГ	ТЗОШ №2

якості освіти, вироблення системи відповідальності адміністрацій закладів освіти за результат навчально-виховної діяльності.

Відзнаки вручаються за перемогу в номінаціях: „Школа-ерудит”, „Школа-естет”, „Школа-турист”, „Школа передових педагогічних технологій”, „Школа-спортсмен”, „Школа громадянського становлення”, „Школа педагогічної майстерності” (див. статтю автора на С. 18).

- „Позашкільні навчальні заклади Тернополя”;
- „Флагмани освіти Тернополя”;
- „33 штрихи до розвитку освіти м. Тернополя”;
- „Кращі з кращих”;
- „Бібліотека освіти”;
- „Освіта Тернополя у цифрах і фактах”.

Упродовж п'ятнадцяти років педагоги нашого міста мають своє фахове видання – журнал „Освітянин”. Тематика часопису різноманітна та охоплює всі важливі аспекти життєдіяльності галузі.

С. 153

19. МІСЬКИЙ УЧНІВСЬКИЙ ПАРЛАМЕНТ „НАСНАГА”

Творчо та результативно працює учнівський парламент „Наснага”, який створено в 2005 році. Ним реалізовано благодійний проект „Добро починається з тебе”, проводились заняття школи лідерів учнівського самоврядування, запроваджена співпраця з громадськими організаціями, а також цьогоріч проведено перший міський фестиваль з КВЕСТУ. В рамках проекту „Від учнівського самоврядування – до лідерства в громаді” лідери парламенту мали можливість ознайомитись із роботою структурних підрозділів міської ради та поспілкуватись з міським головою Р.Й. Заставним.

С. 17, 130

18. ВИДАВНИЧА ДІЯЛЬНІСТЬ ОСВІТНЬОЇ ГАЛУЗІ

Упродовж трьох років вийшли з друку інформаційні видання, які висвітлюють діяльність навчальних закладів освіти м. Тернополя, а саме:

- „Освіта Тернополя”;
- „Дошкільні навчальні заклади Тернополя”;

РОЗВИТОК ОСВІТНЬОЇ ГАЛУЗІ М. ТЕРНОПОЛЯ: проекти управління освіти

Гуманітарна сфера міста, в тому числі й освітня галузь, постійно модернізується, чітко орієнтуючись на світові стандарти, визначаючи перспективи розвитку та удосконалення.

Організація навчально-виховного процесу, заняття науковою діяльністю, культурно-мистецькі заходи, спортивно-масова робота навчальних закладів, міжнародні програми — все це висвітлено на сторінках збірника проектів управління освіти Тернопільської

міської ради. Для наших освітян — це широкий простір діяльності, який розцвітає яскравими особистостями, пам'ятними діями та незабутніми враженнями.

Олег МАРУШІЙ,

заступник
міського голови
з гуманітарних
питань
Тернопільської
міської ради

Проекти управління освіти Тернопільської міської ради спрямовані на удосконалення діяльності освітньої галузі міста. Вони стосуються навчально-виховної роботи закладів освіти, покращення матеріально-технічної бази, культурно-пізнавальних аспектів шкільного життя. У їхній реалізації задіяні всі учасники освітнього процесу. Втілення цих проектів у життя сприятиме позитивному іміджу освіти нашого міста, зокрема спонукатиме адміністрацію кожного загальноосвітнього навчального закладу творчо підходити до формування прогресивного стилю управління.

„Випадкових перемог не буває, успіх приходить до тих, хто рухається вперед”, — такий девіз збірника проектів „33 штрихи до розвитку освіти м. Тернополя”. Це тільки початок, бо удосконаленню немає меж.

Олександр ОСТАПЧУК,

начальник
управління освіти
Тернопільської
міської ради

33 штрихи до розвитку освіти м. Тернополя

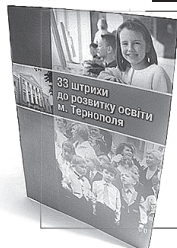
Майже третиною проектів, про які розповідає збірник „33 штрихи до розвитку освіти м. Тернополя”, керують *Олег Марушій та Олександр Остапчук.*

„Громадська рада з питань освіти при міському голові” та „Партнерство закладів освіти і підприємств міста” — цими проектами керує О. Марушій.

О. Остапчук — є керівником 7-и проектів, а саме:

1. Майстер-класи відомих педагогів.
2. Інформаційний фотобуклет про дошкільні та загальноосвітні навчальні заклади.
3. Школа майбутнього.
4. На випускний — у вишиванках.
5. Конкурс на кращий спортивний майданчик.
6. Навчання плаванню учнів 3–4-х класів.
7. Звіти навчальних закладів.

На сторінках цього часопису ми знайомимо читачів з найактуальнішими з них.

Інноваційна
школа

ОЦІНКА ГРОМАДСЬКІСТЮ РІВНЯ ЗНЗ

МОНІТОРИНГ КОНКУРЕНТОЗДАТНОСТІ ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ: КІЛЬКІСНІ ПОКАЗНИКИ

Імідж загальноосвітнього навчального закладу є найважливішим показником вибору батьками закладу для навчання їхніх дітей. Існує багато аспектів, які впливають на популярність та престижність навчального закладу. Про визначення кількісних показників конкурентоздатності загальноосвітніх навчальних закладів викладено в статті.

Ключові слова: конкурентоздатність, імідж, кількісний показник, коефіцієнт громадського визнання, моніторинг.

АКТУАЛЬНІСТЬ ДОСЛІДЖЕННЯ

Кожна школа повинна відігравати важливу роль у становленні й розвитку особистості, визначенні її життєвих пріоритетів та окремих планів на майбутнє.

У своєму мікрорайоні та в населеному пункті в цілому школа має бути центром уваги громадськості, освітнім центром дозвілля та інформації. І від того, як школа досягає поставлених цілей, формується її імідж, який в свою чергу впливає на конкурентоздатність закладу [2].

Під терміном „конкурентоздатність загальноосвітнього навчального закладу” розуміємо здатність його завдяки високим показникам у навчанні й вихованні школярів, створенню комфортних умов для всіх учасників шкільного життя асоціюватись з високою

якістю освіти, мати передові позиції в наданні освітніх послуг та привертати увагу громадськості.

Важливим на етапі запровадження моніторингу в закладі освіти є самоаналіз діяльності. Це дозволить розробити цілеспрямовану програму адміністрування моніторингу, спрямувати роботу на виявлення найбільш важливих напрямів освітньої діяльності школи [1].

Оскільки кожен загальноосвітній навчальний заклад має свою територію для надання освітніх послуг мешканцям міста, хоча батьки мають право віддавати дітей на навчання у будь-який заклад відповідно до своїх міркувань, то виникає питання про соціальну активність громади до шкіл в кількісному її вираженні. Тому визначення коефіцієнтів уваги мешканців міста до загальноосвітніх навчальних закладів та їх відповідність громадському авторитету школи є актуальним та цікавим.

**Олександр
ОСТАПЧУК**

Начальник управління
освіти Тернопільської
міської ради

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Даний метод визначення конкурентоздатності закладу підтверджується практичною оцінкою громадськості міста рівня загальноосвітнього навчального закладу. Так, зокрема в м. Тернополі, школи, що знаходяться в одному мікрорайоні, мають різний авторитет у батьків і при визначенні коефіцієнта громадського визнання позитивний імідж закладу відповідає вищому коефіцієнту. Окрім того, щорічне проведення в місті опитування всіх засобів масової інформації за номінацією „Найпрестижніший та найпопулярніший навчальний заклад” підтверджує результат дослідження: чим вищий коефіцієнт громадського визнання – тим престижніший і популярніший навчальний заклад у місті.

Школи, які мають вищий К г. в., є економічними – з розрахунку на одного учня вони витрачають менше коштів, ніж школи з нижчим К г. в.

ВИСНОВКИ

Використання коефіцієнта громадського визнання доцільно використовувати при проведенні громадських звітів загальноосвітніх навчальних закладів, звітів керівників закладів, визначенні рейтингів закладів та їх преміюванні.

Окрім того, навчальні заклади для підтримки позитивного іміджу повинні бути готовими до змін. Середовище ніколи не буває стабільним. Воно весь час змінюється, відчуває нові

МЕТА ДОСЛІДЖЕННЯ полягає у визначенні кількісних показників конкурентоздатності ЗНЗ та їх відповідності громадському авторитету школи в місті.

МЕТОДИКА ТА ОРГАНІЗАЦІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ

Для досягнення мети дослідження використовувалась інформація перепису дітей шкільного віку по мікрорайонах шкіл; дані про кількість дітей мікрорайону, які ходять у школу, що знаходиться в даному мікрорайоні; дані про загальну кількість дітей у школах.

Кількісні показники позитивного іміджу школи (конкурентоздатності) визначають наповненість школи учнями, економічність закладу, увагу громади мікрорайону до школи та кадрову охопленість учнів школи. Таким чином, можна визначити коефіцієнт уваги громадян мікрорайону до навчального закладу, що знаходиться в мікрорайоні:

$$K_{y.m.} = \frac{N_{y.m.}}{N_{v.y.m.}}$$

(кількість учнів мікрорайону, що ходять у школу) / (всі учні мікрорайону)

Разом з тим, увага всієї громади міста до школи визначає загальне число учнів у закладі, тому можна визначити коефіцієнт уваги громади міста до школи:

$$K_{y.g.m.} = \frac{N_{z.k.}}{N_{v.y.m.}}$$

(загальна кількість учнів у школі) / (кількість усіх учнів мікрорайону)

Сума двох коефіцієнтів, помножена на коефіцієнт розташування (К р.), визначає коефіцієнт визнання школи в місті. Коефіцієнт розташування для мікрорайонів міста коливається від 0,9 до 1,1, а саме для м. Тернополя:

- мікрорайон „Дружба” – 1,0;
- мікрорайон „Східний” – 1,0;
- мікрорайон „Сонячний” – 1,1;
- мікрорайон „Центр” – 0,9.

Отже, К г. в. (коефіцієнт громадського визнання) = (К у. м. (коефіцієнт уваги учнів мікрорайону) + К у. г. м. (коефіцієнт уваги громади)) x К р. (коефіцієнт розташування).

$$K_{g.v.} = (K_{y.m.} + K_{y.g.m.}) \times K_{p.}$$

В контексті визначення коефіцієнта громадського визнання шкіл актуальним є показник економічності загальноосвітніх навчальних закладів (К е.). Обчислити його можна сумою трьох коефіцієнтів, а саме:

$$1) K_{z.} \text{ (коефіцієнт згущення учнів)} = \frac{S \text{ (площа школи)}}{N \text{ (кількість учнів у школі)}}$$

$$2) K_{k.o.y.} \text{ (коефіцієнт кадрового охоплення учнів)} = \frac{N1 \text{ (кількість вчителів)}}{N \text{ (кількість учнів у школі)}}$$

$$3) K_{v.} \text{ (коефіцієнт витрат)} = \frac{Z \text{ (сума коштів на школу)}}{N \text{ (кількість учнів в школі)} \times 1000}$$

де 1000 – зменшене число.

Тому $K_{e.} = K_{z.} + K_{k.o.y.} + K_{v.}$

Звідси, чим менший коефіцієнт економічності, тим економічніші затрати на функціонування школи.

Вручення нагород Освітнянський олімп – 2010

потреби, висуває нові запити і вимоги. Щоб задовольнити їх, адаптуватися до цих змін (навіть позитивних), навчальному закладу доводиться переглядати існуючі схеми організації своєї діяльності, запроваджувати нові функції і відмовлятися від застарілих, частково перебудовувати свою структуру [3].

ЛІТЕРАТУРА

1. Дем'яненко О., Ревуцька Н. Організація моніторингу якості освітньої діяльності у загальноосвітньому навчальному закладі. – Біла Церква: КОПОПК, 2009. – С. 72.
2. Драйден Г., Вос Д. Революція в навчанні. – Дрогобич: Коло, 2005. – 542 с.
3. Маслов В. Наукові основи та функції процесу управління загальноосвітнім навчальним закладом. – Тернопіль: Астон, 2007. – 150 с.
4. Поташнік М. Демократизація управління школою. – Москва: Знання, 1990. – 76 с.

Александр Остапчук

Мониторинг конкурентоспособности общеобразовательных учебных заведений: количественные показатели

Имидж общеобразовательного учебного заведения является самым важным показателем выбора родителями заведения для обучения их детей. Существует много аспектов, которые влияют на популярность и престижность учебного заведения. Об определении количественных показателей конкурентоспособности общеобразовательных учебных заведений изложено в статье.

Ключевые слова: конкурентоспособность, имидж, количественный показатель, коэффициент общественного признания, мониторинг.

Oleksander Ostapchuk

Monitoring of competitiveness of general educational establishments: quantitative indexes

The image of the general educational establishment is the most important index for parents to choose the school to teach their children. There are a lot of aspects which affect the popularity and prestige of the educational establishment. The article gives the determination of quantitative indexes of competitiveness of general educational establishments.

Keywords: competitiveness, image, quantitative index, coefficient of public confession, monitoring.

РОБОТА З ОБДАРОВАНИМИ ДІТЬМИ

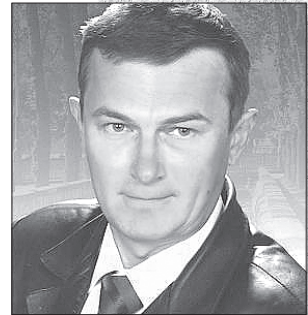
ЧЕРЕЗ РЕАЛІЗАЦІЮ ПРОЕКТУ „ОБДАРОВАНІ ДІТИ” В КЛАСИЧНІЙ ГІМНАЗІЇ

Інноваційна
школа

У статті розкриті всі види роботи з обдарованими дітьми, що проводяться в Тернопільській класичній гімназії. Це, зокрема: психологічні обстеження учнів, навчання в МАНі, проведення наукових досліджень як під керівництвом вчителів, так і вчених вузів, конкурси-захисти науково-дослідницьких робіт, види заохочень до творчої роботи.

Ключові слова: Національна доктрина, проект, адаптація до навчання, обдарована молодь, школи-партнери.

Віктор ТРИГУБА

Директор Тернопільської класичної гімназії, віце-президент асоціації „Відроджені гімназії України”, голова „Асоціації керівників гімназій, ліцеїв, колегіумів Тернопільщини”, відмінник освіти України

Одним із пріоритетних соціальних завдань держави і суспільства є створення умов, які б забезпечували виявлення і розвиток здібних і обдарованих дітей, реалізацію їх потенційних можливостей [1]. Робота з обдарованими дітьми є одним із пріоритетних завдань на етапі розбудови сучасної освітньої системи.

Освічені, талановиті, обдаровані люди завжди впливали і впливають на розвиток суспільства, а тому їх можна вважати багатством кожної держави. У Національній доктрині розвитку освіти вказано, що „система освіти має забезпечувати розвиток у дітей і молоді творчих здібностей, підтримку обдарованої молоді й дітей, формування навичок самоосвіти й самореалізації особистості”.

З цією метою у Тернопільській класич-

ній гімназії діє проект „Обдаровані діти”.

У виявленні й підтримці обдарованої молоді значне місце посідає допомога практичного психолога. З метою психологічної підтримки учнів [8] проводиться робота з їх адаптації до навчання в першому початковому та першому гімназійному класах, а саме: діагностика учнів, батьків, вчителів, їх психологічна просвіта та корекція неадаптованих учнів. Велика увага при цьому приділяється діагностиці інтелектуальних та творчих здібностей учнів за допомогою методики Равена „Школа прогресивних матриць”.

Зміст проекту „Обдаровані діти” з метою обміну досвідом включає співпрацю з вищими навчальними закладами. Зокрема, Тернопільська

Тетяна ГРИЦОК

Заступник директора з навчально-методичної роботи Тернопільської класичної гімназії, кандидат біологічних наук, відмінник освіти України

МЕТА ТА ОСНОВНІ ЗАВДАННЯ ПРОЕКТУ „ОБДАРОВАНІ ДІТИ”:

- формування високопрофесійного, спрямованого на творчу діяльність колективу;
- виявлення обдарованих учнів;
- психологічний і педагогічний супровід обдарованих учнів;
- підтримка й стимулювання розвитку обдарованих дітей;
- створення умов для самореалізації особистості в суспільстві;
- упровадження в навчально-виховний процес сучасних форм і видів діяльності;
- удосконалення системи пошуку обдарованих дітей;
- стимулювання творчої діяльності.

Реалізація цього проекту здійснюється через систему розроблених заходів. Це:

I. Підвищення рівня науково-методичного забезпечення педагогічних працівників:

1. Вивчення банку даних діагностичних методик (створеного ІМЦО), спрямованих на виявлення обдарованої молоді з урахуванням вікових категорій.
2. Запровадження єдиного науково-методичного підходу до визначення критеріїв відбору обдарованих дітей.
3. Запровадження психолого-педагогічного супроводу обдарованої молоді.
4. Участь у заходах (семінарах, конференціях, курсах) з обміну досвідом роботи з обдарованими дітьми.
5. Поповнення гімназійного бібліотечного фонду періодичними виданнями, спрямованими на роботу з обдарованими дітьми.
6. Створення анотованого каталогу літератури з питань роботи з обдарованою молоддю.

II. Виявлення обдарованої молоді і створення умов для її розвитку:

1. Створення банку даних талановитих й обдарованих дітей інтелектуального, художньо-мистецького та спортивних напрямів.
2. Щорічне проведення Тижня науки.
3. Участь у II, III, IV етапах Всеукраїнських олімпіад, конкурсах, турнірах, фестивалях.
4. Викладання факультативного курсу „Основи наукових досліджень”.
5. Навчання обдарованої молоді за Програмою обміну майбутніх лідерів (FLEX).
6. Участь членів гуртка інтелектуальних ігор у міських фестивалях розумових ігор.
7. Участь гімназистів у I, II та III етапах Всеукраїнського конкурсу-захисту науково-дослідницьких робіт.
8. Випуск збірки тез науково-дослідницьких робіт гімназистів „Наукові обрії”.
9. Участь гімназистів у студентських науково-практичних конференціях вузів міста. ▶

класична гімназія співпрацює із Тернопільським національним педагогічним університетом імені В. Гнатюка, Тернопільським національним економічним університетом, Галицьким інститутом імені В. Чорновола, Тернопільським комерційним інститутом, Тернопільським національним технічним університетом імені І. Пулюя, Тернопільським територіальним відділенням МАН.

Учні гімназії беруть участь в олімпіадах, конкурсах-захистах науково-дослідницьких робіт, у студентських науково-практичних конференціях вузів. Щорічно матеріали конкурсів-захистів науково-дослідницьких робіт членів гімназійного наукового об'єднання „*Docendo discimus*” („Навчаючись вчимося”) узагальнюються у збірниках тез „Наукові обрії”. Тези науково-дослідницьких робіт гімназистів постійно друкуються у матеріалах студентських науково-практичних конференцій ТНПУ ім. В. Гнатюка, Галицького інституту імені В. Чорновола, Тернопільського комерційного інституту. Реалізується також співпраця з вузами міста через залучення до написання учнями дослідницьких робіт на базі кафедр вищих навчальних закладів.

Щорічно проводяться в гімназії Тижні науки. Під час цього заходу демонструються виставки стінгазет, присвячені новітнім досягненням науки і техніки; серед старшокласників практикуються конкурси-захисти презентацій про сучасні досягнення науки; оформлюються стенди „Роль науки в житті наших батьків”, „Роль освіти і науки в житті наших випускників”; з метою профорієнтації проводяться зустрічі з професорсько-викладацьким

складом вузів міста, екскурсії на виробничі об'єкти міста.

У цьому навчальному році Тиждень науки завершився Квітневим балом, на якому відбувалося нагородження гімназійними свідоцтвами переможців у номінаціях „Учень року”, „Вчитель року”, „Подія року”, „Кращий танцювальний колектив року”, „Краща спортивна команда року”, „Меценат року”.

Введено в практику роботи гімназії заходи із вшанування обдарованих дітей. Це нагородження призерів олімпіад і конкурсів-захистів науково-дослідницьких робіт грамотами та грошовими преміями. Під час проведення Тижнів науки організуються виступи призерів і учасників III і IV етапів Всеукраїнських учнівських олімпіад перед старшокласниками з метою стимулювання останніх до подальшої успішної навчальної діяльності. Проводяться показові захисти кращих науково-дослідницьких робіт гімназистів. У цьому році гімназисти мали нагоду спілкуватися із учнем VII-A гімназійного класу Вергуном Костянтином, який став призером (III місце) IV етапу Всеукраїнської учнівської олімпіади з фізики і призером (II місце) III етапу Всеукраїнського конкурсу-захисту науково-дослідницьких робіт у секції теоретичної фізики.

Має місце організація обміну досвідом роботи з обдарованими дітьми через мережу Інтернет. Відомості про обдарованих гімназистів нашого закладу та їх наставників ввійшли до видання «Жива книга. „Обдарована молодь України”» в мережі Інтернет. Такі діти зараховані Членами Союзу обдарованої молоді України.

Велика увага в Тернопільській класичній гімназії приділяється

III. Модернізація матеріально-технічної бази закладу:

1. Активізація роботи вчителів з розробки навчально-методичних матеріалів, необхідних для роботи з обдарованою молоддю.
2. Модернізація обладнання навчального закладу з метою створення умов для роботи з обдарованою молоддю.
3. Функціонування стенду «Наукове об'єднання гімназистів „Docendo discimus”».
4. Функціонування стенду „Обдарована дитина”.
5. Періодична експозиція бюлетнів за результатами II, III, IV етапів Всеукраїнських олімпіад, II та III етапів Всеукраїнського конкурсу-захисту науково-дослідницьких робіт.

IV. Кадрове забезпечення:

1. Удосконалення системи морального й матеріального стимулювання педагогів за результатами роботи з обдарованими учнями.
2. Підготовка педагогічних працівників у роботі в проєкті „Школи: партнери майбутнього”.
3. Залучення наукових працівників до роботи з обдарованими учнями.
4. Участь педагогічних працівників міста у Всеукраїнських, міжнародних науково-практичних семінарах, конференціях, конкурсах з питань роботи з обдарованими дітьми.

V. Міжнародне співробітництво:

1. Участь обдарованої молоді в міжнародних проєктах (зокрема „Школи: партнери майбутнього”), програмах, науково-практичних конференціях, олімпіадах, змаганнях і конкурсах.
2. Співробітництво з міжнародними освітніми установами, фондами та організаціями.
3. Здійснення усіх форм освітніх обмінів, стажування й навчання педагогічних працівників та обдарованої молоді.
4. Робота гуртка „Євроклуб”.

VI. Посилення соціального захисту обдарованої молоді:

1. Преміювання переможців та призерів олімпіад, конкурсів-захистів різного рівня.
2. Часткове звільнення від оплати за додатково надані освітні послуги переможців та призерів олімпіад, конкурсів-захистів.

VII. Співпраця з вузами та громадськими організаціями:

1. Співпраця з обласним територіальним відділенням МАН України.
2. Співпраця з вищими навчальними закладами міста.
3. Співпраця з Тернопільською обласною універсальною науковою бібліотекою.
4. Співпраця із Союзом обдарованої молоді України.
5. Співпраця із Українським видавничим центром „Галактика-С” в питанні висвітлення роботи закладу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Державна цільова програма роботи з обдарованою молоддю на 2007-2010 рр. // Історія України. – 2007. – № 39 (535). – С. 12-13.
2. Ганжара Н. Фактори розвитку особистості. // Директор школи. – 2009. – № 13 (541). – С. 7-11.
3. Дяків В. Обдарованість: нові підходи до наболілих проблем. // Завуч. – 2006. – № 4 (262). – С. 13-19.
4. Клепиков О.І., Кучерявий І.Т. Основи творчості особи: Навч. Посібник. - К.: Вища школа, 1996. - 295 с.
5. Костюк Г.С. Навчання і розвиток особистості // Навчально-виховний процес і розвиток особистості. – К.: Рад. Шк., 1989. – С. 374-415.
6. Липова Л., Морозова Л., Луценко Л. Специфіка навчання обдарованих дітей. // Рідна школа. – 2003. – № 7. – С. 8-11.
7. Моляко В.О. Психологічна проблема творчого потенціалу // Актуальні проблеми психології: Проблеми психології творчості та обдарованості: Збірник наукових праць / За ред. Моляко В.О. – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2007. – С. 6-13.

участі обдарованої молоді в міжнародних проєктах. Так гімназія ввійшла до проєкту „Школи: партнери майбутнього”, мета та основні завдання якого полягають в організації співпраці з школами-партнерами по всьому світу (1000 шкіл), розширенні співробітництва між молоддю різних держав, підсиленні інтересу в гімназистів Тернопільської класичної гімназії до вивчення німецької мови.

Результатом такої роботи гімназії є участь директора гімназії в урочистій частині Всеукраїнського проєкту „Флагмани освіти і науки України” для отримання диплому Міністерства освіти і науки України та почесної відзнаки „Флагман освіти і науки України – 2010”.

ВИСНОВКИ

Отже, в класичній гімназії для роботи з обдарованими дітьми використовуються різноманітні заходи. Найбільш дієвими є: систематична робота з підготовки учнів до участі в олімпіадах, підготовці наукових досліджень, друкування тез „Наукові обрії” та в збірниках вузів, проведенні Тижнів науки, навчання значної частини учнів в Малій академії й уся та різноманітна робота, передбачена проєктами „Обдаровані діти” і „Школи: партнери майбутнього”.

Виктор Тригуба, Татьяна Гришук

Робота с одаренными детьми путем реализации проекта „Одарённые дети”

В статье раскрываются все виды работы с одаренными детьми, которые проводятся в Тернопольской классической гимназии. К таким видам деятельности относятся: психологические изучения учащихся, обучение в МАНЕ, научные исследования под руководством учителей и преподавателей вузов, проведение Недели науки, конкурс-защита научно-исследовательских работ учащихся, участие гимназистов в проєктах „Одарённые дети” и „Школы: партнеры будущего”.

Ключевые слова: Национальная доктрина, проєкт, адаптация к обучению, одаренная молодежь, Неделя науки, школы-партнеры.

Viktor Tryhuba, Tetiana Hrytsiuk
Implementation of project „Gifted Children”

The article describes all kinds of work with gifted children that are realized in Ternopil Classical Gymnasium. They include psychological examination of a child, study in the Small Academy of Science, conducting scientific researches carried out under the supervision of teachers as well as university scholars, running Science Weeks, contests of the defences of research works, pupils' participation in projects „Gifted Children” and „Schools: future partners”.

Keywords: National doctrine, project, adaptation to studying process, gifted youth, Week of Science, partner-schools.

ФОРМУВАННЯ ЕКОНОМІЧНОГО МИСЛЕННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Інноваційна
школа

Дана стаття рекомендована для директорів шкіл, заступників директорів з навчально-виховної та методичної роботи і складена за результатами експериментальної діяльності з проблеми формування економічного мислення молодших школярів. У ній подано практичні поради щодо впровадження у навчально-виховний процес курсу „Азбука економіки”, інтеграції економічних знань.

Ключові слова: педагогічна інновація, прогресивні технології, експериментальна робота, освітня інновація, інноваційна діяльність, інноваційна педагогічна технологія, інноваційна культура, економічне виховання, основи економічних знань, самопізнання, ділове спілкування, партнерство.

Перед кожним керівником навчального закладу завжди стоїть питання: як створити сучасну школу, привабливу для учнів та батьків? Як зробити навчання для учнів, а не учнів для навчання?

В Україні відбуваються кардинальні зміни в усіх галузях життя суспільства: політичній, економічній, соціальній. За цих умов держава переходить до моделі інноваційного розвитку: здійснюється перехід до ринкових відносин, з'являються нові галузі виробництва, науки і культури; впроваджуються прогресивні технології та ін.

З огляду на це виникла гостра необхідність реформування світогляду людей, критеріїв оцінки життя і подальшого його забезпечення. Особливо актуальним стає виховання людини, яка вміє легко адаптуватися до

змін у житті, здатна системно й конструктивно мислити, швидко знаходити потрібну інформацію, приймати адекватні рішення.

Тому й сучасний етап розвитку системи освіти в Україні характеризується системою освітянських інновацій, спрямованих на збереження досягнень минулого й, водночас, на модернізацію системи освіти до вимог часу, новітніх надбань науки, культури і соціальної практики; пошуком нових змісту, форм, методів і засобів навчання, виховання й управління; розгортання широкої експериментальної роботи. Теорія педагогічної інноватики попо-

Оксана ПАЛИГА

Заступник директора з навчально-виховної роботи Тернопільської спеціалізованої загальноосвітньої школи І ступеня повного дня з поглибленим вивченням основ економіки

Директор школи, ліцею, гімназії № 4'2010

ЗАВДАННЯ КЕРІВНИКА ЗНЗ, необхідні для здійснення інноваційної діяльності:

1. Здійснити перехід до більш відкритої системи, враховуючи її особливості й специфіку. (Характерно, що довкілля впливає на систему й система впливає на довкілля).
2. Сформувати інноваційну культуру в закладі освіти. (Управлінські інновації привносять новизну в структуру навчально-виховного процесу, систему взаємин між учасниками навчально-виховного процесу, результат діяльності закладу освіти в цілому).
3. Залучати до інноваційної діяльності якомога більше педагогів, надавати їм підтримку та реально стимулювати.
4. Здійснювати експериментальну діяльність.
5. Залучати інвестиційні кошти для матеріальної підтримки інноваційної освітньої діяльності.
6. Сформувати й реалізувати систему педагогічного маркетингу.
7. Популяризувати та поширювати досвід роботи закладу освіти.

Модель „ідеального” керівника ЗНЗ, який здійснює інноваційну діяльність (інноваційного менеджера), включає в себе сукупність знань наукових основ управління й менеджменту, в т.ч. освітнього інноваційного менеджменту, умінь і навичок здійснювати ефективне управління, мотивацію управлінської діяльності та особистісні й професійні якості:

- володіє знаннями про наукові підходи до управління;
- володіє знаннями про пріоритетні принципи управління;
- вміє реалізувати зміст управління;
- вміє застосовувати сучасні інформаційні технології;
- володіє сучасними формами й методами управління;
- має мотивацію до ефективного управління;
- має особистісні якості керівника — творця.

внилась такими поняттями: „інновація”, „освітня інновація”, „педагогічна інновація”, „інноваційна діяльність”, „інноваційна педагогічна технологія”.

Сучасні вітчизняні вчені розглядають інновацію в освіті як „процес створення, поширення й використання нових засобів (нововведень) для розв’язання тих педагогічних проблем, які досі розв’язувались по-іншому”;

Управління загальноосвітнім навчальним закладом у такому разі повинно бути спрямовано на переведення його у якісно новий стан — стан „оптимальної відкритості”, постійного розвитку, впровадження інновацій, трансформації й реформації.

Період запровадження ринкових відносин вимагає удосконалення, на мою думку, змісту навчального процесу, створення педагогічних умов для економічного виховання школярів. Але ж зрозуміло, що це не проста справа, вона потребує серйозних наукових обґрунтувань, практичних умінь педагогів.

Економічне виховання — організована педагогічна діяльність, спрямована на формування економічної культури особистості.

Економічна культура особистості означає гармонійне поєднання фізичних, розумових, організаторських здібностей, високий рівень освіти, потреби у творчій праці, поліпшення її умов, зростання матеріальних і духовних потреб.

Для того, щоб виховати таку особистість, недостатньо простої передачі інформації, короткого вивчення курсу „Основи економічних знань” у старших класах. Цей процес потрібно починати ще у початковій школі, тому що свідомість людини, мислення, духовний розвиток формуються в ранньому віці, діти жваво цікавляться усім, що їх оточує. І чим активніше вони стикаються з реальним життям, тим більше в них виникає питань саме економічного характеру.

Якщо ми прислухаємося до розмов малечі, то зрозуміємо, що вони обго-

ворюють проблеми дефіциту сімейного бюджету, безробіття батьків, зростання цін. Звичайно, це відбувається на рівні гри, але неможливо заперечити те, що як дорослих, так і дітей хвилюють проблеми добробуту родини, виживання сім'ї в даних економічних умовах.

Якщо з раннього періоду життя дитина зрозуміє, що повітря, вода, сонячне світло – це ті ресурси, які вона вживає в необмеженій кількості, але їх необмеженість тимчасова, то вона буде вчитись дотримуватись економічних правил у їх споживанні. Вони стануть її економічною звичкою. Іншими словами, без ранньої економічної освіти дорослому важко оволодіти альтернативною поведінкою господарювання.

Важливою складовою економічного виховання є формування поваги до праці людей та її результатів. Відсутність економічного виховання нерідко призводить до того, що діти безвідповідально ставляться не тільки до предметів загального користування, а й до особистих речей. З перших кроків навчання учні повинні зрозуміти, що всі оточуючі їх матеріальні і духовні цінності створені працею мільйонів людей, які затратили на це величезні зусилля. Знання з економіки допоможуть зрозуміти учням особливості праці в промисловості, сільському господарстві, значення різних професій.

Саме тому педагогічний колектив нашої школи працює над розвитком економічного мислення молодших школярів за програмою

КУРС „АЗБУКА ЕКОНОМІКИ”

Мета нововведення: формування економічно грамотної та соціально активної особистості.

Завдання курсу:

1. Вивчення основних економічних понять, про які діти вже знають з повсякденного життя.
2. Навчання учнів робити свій вибір та оцінювати його наслідки для себе, своєї родини, друзів.
3. Формування почуття відповідальності за прийняті рішення.
4. Виховання бережливого ставлення до природних ресурсів, свідомого ставлення до вибору майбутньої професії.

Курс „Азбука економіки” передбачає вивчення таких розділів:

- **„Самопізнання”**, за допомогою якого учні пізнають психологію власного „Я”, розкривають передумови самовираження у навчально-творчій праці;
- **„Ділове спілкування”**, в якому розкриваються правила цього спілкування, зміст і форми поведінки у різних ситуаціях;
- **„Партнерство”** пояснює зміст процесу й результат спільної діяльності та ролі партнерів у розв’язанні практичних завдань. Вивчення цього розділу формує у дітей наполегливість при виконанні дорученої справи, відповідальність перед партнером;
- **„Буквар економіки”** охоплює систему знань, які необхідні учням для повсякденного життя, виробляє елементарні поняття про товар, гроші, ціну, доходи, бюджет, економію та ін.

Основні шляхи впровадження курсу

„Азбука економіки”:

- Створення відповідного освітнього середовища, формування оптимального навчального плану;
- Забезпечення освітнього процесу професійними кадрами та належною матеріально-технічною базою, методичною літературою;
- Вивчення досвіду викладання економіки у навчальних закладах України;
- Комп’ютеризація навчально-виховного процесу;
- Поєднання теоретичного навчального матеріалу з його практичним застосуванням.

Методи інтеграції економічних знань

Нестандартні уроки

Урок – казка
Урок – дослід
Урок – презентація
Урок – драматизація
Урок – рольова гра
Урок – пошук

Сучасні технології навчання

інтерактивні форми навчання;
інформаційно комунікаційні технології;
особистісно орієнтоване навчання

Позакласна робота

екскурсії на підприємство;
прогулянки на природі;
відвідування театру, музеїв;
тематичні зустрічі, конкурси, ігри

Робота з батьками

Поради
Консультації
Тренінги
Анкетування

Предметні тижні з економіки

Професії бізнесу
Подорож містом
Економіка навколо нас
Моє майбутнє

Дослідницько-пошукова робота

Створення проектів
Робота в Інтернеті
Експерименти
Досліди
Тести

Цікава подорож у світ економічних знань,
Ти поринаєш в неї з цілим багажем питань.
І згодом відповідь зумієш на усі знайти,
Що таке гроші, акція, ціна, а чи потреби,
Сам про все це зможеш ти розповісти.

Оксана Палыга

Формирование экономического мышления младших школьников

Эта статья рекомендуется для директоров школ, заместителей директоров с учебно-воспитательной и методической работы и составлена на основе результатов экспериментальной деятельности по проблеме формирования экономического мышления младших школьников. Приводятся практические советы относительно внедрения в учебно-воспитательный процесс курса „Азбука экономики”, интегрирования экономических знаний.

Ключевые слова: педагогическая инновация, прогрессивные технологии, экспериментальная работа, образовательная инновация, инновационная деятельность, инновационная педагогическая технология, инновационная культура, экономическое воспитание, основы экономических знаний.

Oksana Palyga

Formation of economic thinking of junior schoolchildren

The article is recommended for head-masters, directors of studies with educational and methodical work and is based on the results of the experimental activity with the problems of formation of economic thinking of junior schoolchildren. The article includes practical advice to introduce course „ABC of economics” into the educational process, the integration of economic knowledge.

Keywords: pedagogical innovation, progressive technologies, experimental work, educatory innovation, innovatory activity, innovatory pedagogical technology, innovatory culture, economic education, the basis of economic skills.

доктора психологічних наук, професора Н.А. Побірченко. У навчально-виховний процес запроваджено курс „Азбука економіки”.

Особливе місце належить методичному аспекту інноваційної діяльності, який забезпечує обізнаність педагога з новими методиками викладання, вмінням віднайти в цій системі методик особливо і характерне для економічної освіти і виховання учнів, здатністю конструювати урок, позаурочний і позашкільний захід з економічним змістом; вмінням співвідносити навчальний матеріал з економіки з рівнем психічного розвитку школярів, враховувати набутий життєвий досвід, стійкість пізнавального інтересу.

Важливою особливістю навчання економіки молодших школярів є те, що більше половини навчального часу на уроці відводиться активним методам і формам навчання. Це можуть бути різноманітні економічні конкурси, ділові ігри, дискусії, інсценування, складання економічних казок, оповідань, розгадування кросвордів, головоломок, загадок, створення проектів.

Економіка в початкових класах не може викладатись лише як самостійний навчальний предмет. Тому наступна особливість навчання – дотримання тісного зв'язку з навколишнім світом, з життям близьких людей, інтеграція з іншими предметами шкільної програми та в усі сфери шкільного життя.

КОЛИ МИ РАЗОМ, МИ – РОДИНА

Інноваційна
школа

У статті презентується досвід роботи Тернопільської спеціалізованої школи I-III ступенів № 3 з поглибленим вивченням іноземних мов з проблеми співпраці учнівського, батьківського, вчительського колективів зі створення родинної атмосфери пошуку й творчості, де не звикли зупинятися на досягнутому й ціною щоденної копійки праці творять особистість, поважають внесок кожного учня, плекають лідерів, людей з активною життєвою позицією, котрі не тільки бачать проблеми навколишнього життя, але й уміють знайти шляхи їх розв'язання.

Ключові слова: співпраця школи, сім'ї, громадськості для створення ситуації успіху дитини.

„Дім – це колиска душі, а школа – колиска особистості”. Колискою тисяч доль, початком багатьох життєвих доріг є Тернопільська спеціалізована школа № 3 з поглибленим вивченням іноземних мов.

Уже з порога цієї школи наче входиш у інший світ, ніж за її стінами. Зустрічає чистота, ошатність інтер'єрів, різноманітна учнівська творчість, відображена у стіннінках, зі смаком оформлена ділова інформація і безліч квітів – здається, все потопає у квітах... Усе це створює особливу атмосферу любові до тих, хто тут навчається, без зайвих слів оберігає їхні душі від бруду, нечисті, зла.

Своєю наполегливою й самовідданою працею педагоги завоювали добру славу закладу, а учні своїми високими досягненнями зуміли її примножити. Уже чотири роки поспіль на „Педагогічному олімпі”, який проводять

незалежні мас-медіа, наш навчальний заклад отримує високе звання „Найпрестижніший та найпопулярніший заклад освіти”.

Заслугує на особливу увагу багатовекторна виховна робота педагогічного колективу школи, який творить історію і сьогодні, а тому на нинішніх вчителів та учнів лежить велика відповідальність: збереження й примноження авторитету нашої школи, її розвиток та впровадження прогресивної освіти.

Колектив вчителів за непростих економічних умов демонструє енергію, ініціативу, вміння працювати ефективно та якісно. І цілком закономірно, що використання в навчально-виховному процесі сучасних новітніх науково-інформаційних технологій з одночасною турботою про формування

**Степан
ДУДЯК**

Директор Тернопільської спеціалізованої школи I-III ступенів № 3 з поглибленим вивченням іноземних мов, заслужений працівник освіти України

**Любов
ШЕНДЕРОВСЬКА**

Заступник директора з навчально-виховної роботи, вчитель-методист

Директор школи, ліцею, гімназії № 4'2010

Тернопільська спеціалізована школа № 3 з поглибленим вивченням іноземних мов – один з перших середніх навчальних закладів міста – заснована 1939 року. Нині у нас є **30** класів, у яких навчаються **975** учнів. Навчальний процес забезпечує висококваліфікований педагогічний колектив: **89** вчителів, із них – **25** вчителів-методистів, **20** старших учителів, учителів із вищою кваліфікаційною категорією – **51**. У школі значна увага приділяється вдосконаленню педагогічної майстерності вчителів, їхній інтелектуальній культурі. Цьому сприяють такі заходи, як конкурс „Учитель року”.

У нашому навчальному закладі працюють **12** переможців міського та обласного конкурсів „Учитель року”. Причому найбільше тیشать такі результати: перемога вчителя початкових класів С.А. Цибульської у Всеукраїнському конкурсі „Вчитель року”, друге місце вчителя початкових класів С.Г. Заброцької, третє місце вчителя географії В.М. Слотюк, шосте місце вчителя зарубіжної літератури Л.А. Бакало.

Ноу-хау нашого навчального закладу – у шкільному методичному кабінеті створено електронні портфоліо, де є вся необхідна інформація про кожного вчителя школи.

Школа стала переможцем у таких номінаціях: у 2006 році – лауреатом Всеукраїнського конкурсу „100 кращих шкіл України” у номінації „Школа успіху”; переможцем міських конкурсів – у 2007 р. – „Школа-естет”, „Школа-турист”; у 2008 р. – „Школа педагогічного пошуку та сучасних освітніх технологій”, „Школа-турист”; у 2009 р. – „Школа-ерудит”, „Школа-турист”.

особистості учня, його громадянської позиції, знання рідної мови, історії, обрядів і традицій свого народу дає вагомий результат.

Учителі та учні нашого навчального закладу створили об’єднання творчих людей „ЕНІТО” (енергійні новатори, ініціативні, творчі особистості). Це фактично мала академія на базі однієї школи: школярі ведуть науково-дослідну роботу, пишуть статті, реферати іноземними мовами. Їх захист проводять перед науковцями, батьками, а також людьми, які працювали за кордоном, навіть запрошуємо науковців-іноземців. Така робота, безперечно, заслуговує на увагу.

Окрім того, учні школи – учасники всеукраїнських та міжнародних проектів „Партнерство заради майбутнього”, „Help Us, Help Children” (запобігання торгівлі людьми), американської програми обмінів майбутніх лідерів FSA/FLEX. Цілком закономірно, що використання в навчально-виховному процесі сучасних новітніх науково-інформаційних технологій з одночасною турботою про формування особистості учня, його громадянської позиції, знання рідної мови, історії, обрядів і традицій свого народу дає вагомий результат:

- Формує творчу особистість із високим рівнем внутрішньої культури, освічену, здатну до самореалізації та самовдосконалення.
- Виховує свідомого громадянина України, який поважає історичне минуле свого народу й толерантно ставиться до культурних та національних здобутків інших народів.
- Створює сприятливі умови для задоволення різноманітних інтересів дітей та підлітків.
- Формує в учнів особистісно-ціннісне ставлення до подій суспільного життя.

Щоденно дбаємо, щоб учні школи мали можливість спілкуватися з носіями мов, які вивчаються в цьому навчальному закладі.

Для вироблення добрих практичних навиків розмовної мови в учнів школа ось уже понад двадцять років підтримує творчі зв'язки з Грейвнї Скул (Лондон). Багато учителів проходили стажування у цій лондонській школі, окрім того, їхні викладачі неодноразово працювали з учнями нашої школи, навчаючи їх та готуючи до олімпіад. Співпрацює навчальний заклад також і з волонтерами із США.

Із ліцеєм міста Влодава (Польща) обмінюємося делегаціями і на майбутнє плануємо розширювати зв'язки. У Німеччині маємо друзів у м. Уетце. Під час візиту німецької делегації до Тернополя у школу прибув посол Німеччини. Неабияке враження на нього справило знання нашими учнями мов – англійської, німецької, французької, вільне, невимушене володіння ними, емоційність висловлювання.

Окрім того, школа має угоду про співробітництво з Американським університетом у Болгарії. Річ у тім, що випускники школи настільки добре зарекомендували себе, навчаючись в Американському університеті, що вчена рада вузу вирішила виділити для кращих учнів місця із повним фінансуванням.

Дві випускниці нашої альма-матер торік згідно з цією угодою були прийняті на безкоштовне навчання до Американського університету в Болгарії. На підтвердження серйозності своїх намірів тривалого співробітництва ректорат університету запросив у вересні 2009 року директора школи ознайомитись з роботою їх навчального закладу, а школу, у свою чергу, відвідала про-ректор Американського університету в Болгарії.

Народна мудрість каже: „Посієш учинок – пожнеш звичку; посієш звичку – пожнеш характер; посієш характер – пожнеш долю”. Ось так і формується життєва лінія людини. І добре, коли життєву дорогу кожної дитини ведуть два розуми, два досвіди: сім'я

і школа, коли поруч добрі друзі – батьки й учителі. Ми – за міцний союз родини та школи.

Розмовляючи з батьками, завжди їм нагадуємо, що завдання дорослих, батьків і вчителів – створити навколо школяра таке живлюще середовище, щоб дитина могла розвиватися сама, активно будуючи свою унікальну особистість.

Наш заклад пишається своєю Малою картинною галереєю, де проводимо виставки робіт обдарованих дітей – а їх у нас вистачає, тож постійно змінюємо експозицію виставки, аби батьки та гості школи мали змогу зайвий раз помилуватися талантами наших вихованців.

Коли проводили у школі конкурс електронних візиток „Презентуємо себе і свій клас”, і самі не сподівалися, що у кожному класі є стільки творчих дітей. Деякі із цих електронних візитівок розмістили на нашому

У 2008 році при підтримці Міністерства освіти і науки України, Академії педагогічних наук України, Національної академії наук України, Комітету Верховної Ради України з питань науки та освіти було організовано громадську акцію „**Флагман сучасної освіти України**”. До числа найкращих, ставши переможцями цієї акції, потрапили ті навчальні заклади, які активно впроваджують нові шляхи модернізації вітчизняної освіти і чий досягнення у галузі освіти та науки гідні наслідування.

Такий позитивний імідж має наша школа – перший навчальний заклад в області, що отримав почесне звання „**Флагман сучасної освіти України**” з врученням кубка „*За вагомий внесок у розвиток освіти і науки України*”.

Зразковий ансамбль „Весняний подих”

Народна хорова капела „Калина”

Талантами вчителів квітне школа

Світ фантазії вчителя

сайті, а паперовий варіант оформили у вигляді залу „Коли ми разом, ми – родина”, який дуже популярний серед дітей та батьків. Адже у цьому залі є фотографія кожної дитини (а їх у нас у школі, нагадаємо, майже тисяча!), котра навчається в школі.

До облаштування цього залу ми залучили меценатів, згодом їх прізвища з'явилися на своєрідній дошці подяки. А у цьому навчальному році вирішили вперше провести свято вшанування меценатів школи, які найбільше прилучилися до підготовки школи до цього навчального року. Відзначення відбувалося в урочистій обстановці: начальник міського управління освіти вручив спонсорам школи подяки від міського голови, свято завершилося великим концертом. Плануємо зробити такі пошанування традиційними.

Девіз роботи кожного вчителя навчального закладу виражений п'ятьма кільцями єдиного ланцюжка: *любити – розуміти – сприймати – співпереживати – допомагати.*

У минулому навчальному році школа розпочала співпрацю з Інститутом одарованої дитини з запровадження діагностично-проектуючого комплексу „Універсал” під патронатом автора В. Киричука. Для цього було задіяно усіх учасників навчально-виховного процесу: учнів 3-9 класів, вчителів початкових класів, класних керівників та батьків.

Дана програма дала педагогам можливість отри-

мати реальну оцінку стану справ у кожному класі, вивчити психологічний мікроклімат класного колективу, соціальний статус кожної дитини – позитивні результати не забарилися.

У 2009 році колектив учителів початкових класів став лауреатом Всеукраїнського конкурсу „Початкова школа ХХІ сторіччя” у номінації „Творчий колектив”. На базі початкової школи успішно пройшли Відкриті Педагогічні читання з гуманної педагогіки з участю Всеукраїнського центру гуманної педагогіки. Учителі 1-4 класів активно включилися у впровадження програми „Читання та письмо для розвитку критичного мислення”, яка ініційована Міжнародним фондом „Відродження”. Окрім того, у своїй роботі педагоги початкової школи використовують елементи програми „Крок за кроком” США.

Спілкування з прекрасним може переродити людину, пробудити в ній душу, велич, творчість – саме такого переконання ми дотримуємося у своїй роботі. У нас діє центр творчості „Успіх”, який включає: студії мистецтв (уже два роки хореографічний колектив школи „Весняний подих” гордо носить звання „зразковий”, а хоровий колектив „Калина” – звання народного, загалом же у школі діють 27 хореографічних колективів, а хореографією всі учні займаються ще з 1-го класу), три драмгуртки, вокальні ансамблі, колективи та малі форми – тріо та квартети, літературні студії (з вивчення літератури рідного краю – „Соняшник”, юних

У школі створено всі умови для співробітництва сім’ї та школи. Вихованці нашого навчального закладу вчаться підтримувати повагу до батьків, до старших, шанобливо ставитися до сусідів, друзів. Філософією та „родзинкою” школи є її гасло: „Коли ми разом, ми – родина”. Наш педагогічний та учнівський колективи школи – одна велика, дружна родина, в якій панує шира взаємоповага і взаєморозуміння. У школі склалася традиція відзначати спільно найбільші свята, разом подорожувати по рідній землі, відвідувати творчі виставки й театральні вистави.

Уже традиційними стали щорічні місячники, які відбуваються під гаслом „Коли ми разом, ми – родина” з цікавою та насиченою програмою (див. додаток 1).

Ми навчилися радіти успіхам наших вихованців: для переможців та призерів олімпіад, конкурсів чи змагань оголошення та вітальні листівки, вивішені у коридорі школи – обов’язково! Робимо це для того, аби і діти, і їх батьки відчували, що їх успіхами пишається уся школа. Традиційно уже багато років поспіль проводимо пошанування учнів, які досягли успіхів у навчанні чи художній самодіяльності. Це і певна грошова винагорода від спонсорів, і лист-подяка для батьків, і урочисті привітання, на які запрошуємо радіо та телебачення. І діти, і батьки, і вчителі отримують стимул не менш ефективно та плідно працювати й надалі...

Життя вносить у союз школи та родини свої корективи, адже нині потрібно не тільки застосовувати традиційні методи та форми роботи з батьками, а й шукати нові, відповідні сучасним вимогам. Не завжди ефективними є раніше часто застосовувані лекції, теоретичні виступи на батьківських зборах. Досвід показує, що цікавіше проходять збори у формі „круглого столу”, обміну досвідом, вечорів запитань і відповідей – це ми і втілюємо у життя в нашому навчальному закладі.

За підсумками року завжди проводимо спільні збори батьків та учнів, на яких підбиваємо підсумки за весь навчальний рік. Кожний учень одержує грамоту, подяку або невеликий подарунок за свої успіхи: за хороше навчання, активну участь у житті школи та класу, за творчі або спортивні успіхи – навіть мінімальні. Кожний батько теж одержує лист подяки за участь у житті класу, за надання допомоги школі.

Про найбільш вагомий досягнення школярів промовисто говорить дошка пошани „Ми гордимось Вами!”.

Виставка родинної творчості

Традиційний місячник
„КОЛИ МИ РАЗОМ, МИ – РОДИНА”
У програмі місяця:

I тиждень

„Христос воскрес – воскресне й Україна!”

1-ий день

- Майстер-клас на уроках образотворчого мистецтва „Розмалуй писанку” – 3-7 кл.
- Духовна вистава „Хресна дорога” (за участю учасників молодіжного об’єднання „Вертеп” та отця-мітрата Романа Гриджука).

2-ий день

- „Великдень – святе Христове Воскресіння” (виховні години) – 2-7 кл.

3-ій день

- „Тихе сійво Воскресіння Христового” – подорожі у Тернопільський художній музей (на уроках трудового навчання, музики, фізкультури) – 4-7 кл.
- „Життя, і смерть, і світле Воскресіння” (перегляд кінофільму „Страсті Христові”) – 8-11 кл.
- Благодійна трудова акція „Рідне місто моє, чисте місто моє...” (участь учнів, вчителів, батьків у толоці).

4-ий день

- Чистий четвер (прибирання класів та території школи) – 1-7 кл.
- Благодійні волонтерські акції допомоги вчителям, які працювали в школі, людям похилого віку, ветеранам визвольних змагань – 8-11 кл.
- Виставка родинної творчості „Талантами квітнуть сім’ї”.

5-ий день

- Зустріч учасників Всеукраїнського об’єднання-асоціації керівників управлінь освіти міст України.
- Громадський звіт про роботу учнівського та педагогічного колективів у 2009-2010 н.р. „Розкажемо про себе...”.

II тиждень

„Нашому роду нема переводу!”

1-ий день

- Парад гумористів „Смійтеся на здоров’я” (конкурс на краще читання гуморесок, анекдотів, байок про родину) – 1-11 кл.

2-ий день

- Конкурс презентацій-жартів „Весела класна сім’я” – 5-11 кл.

3-ій день

- Шкільний фотоконкурс „Тисяча за посмішку” – 5-11 кл.

4-ий день

- Конкурс малюнків, творчих робіт „Родина очима дітей” – 1-4 кл.

5-ий день

- Батьківський лекторій „З маленького паростка виростає велика людина”.

поетів – „Ліра”, літературна вітальня „Свічадо”).

У цьому році у міському конкурсі театральних колективів взяли участь три колективи. Усі вони стали переможцями конкурсу, а фольк-театр „Формат” навіть отримав гран-прі! Окрім того, у школі діють також інтелектуальні гуртки (з комп’ютерної грамотності „Мегабайт”, з розв’язання інтелектуальних завдань „Що? Де? Коли?”), науково-дослідницьке товариство з вивчення історії рідного краю „Спадщина”.

Традиційними є шкільні турніри, свята, конкурси, змагання, проведення у школі Днів духовності, Дня театру, Дня благодійності, Дня відкритого спілкування з батьками, Дня книги та Дня читача, Дня відкритих дверей, предметних тижнів... Щороку у нас проводиться фестиваль іноземної пісні „Традиції народів світу”, звіт художніх колективів „Ми краплинки роду твого, Україно”, конкурс аеробіки та спортивних танців „Міс грація”, благодійний марафон „Допомога ближньому”.

Волонтерський рух у школі має кілька напрямів. У перекладі з французької мови „волонтер” – це „доброволець”, тобто людина, яка має звичку піклуватися про ближнього та допомагати іншим безкорисно. Уже є свої гарні приклади добрих вчинків. Так волонтерським загоном „Добрі справи” було придбано подарунки та необхідний інвентар для будинку „Малятко”, а „Доброворцями” передано кошти на спорудження у Тернополі пам’ятника

Соломії Крушельницькій. Бачимо, що після таких акцій, такої роботи діти стають набагато добрішими, та й до навчання ставляться відповідальніше. Волонтерський загін учнів 3-4-х класів разом із батьками виборов Гран-Прі і став лауреатом Всеукраїнського конкурсу благодійних проєктів „Добро починається з тебе”. У травні 2009 року роботу волонтерів відзначено грамотами фонду „Україна-3000”.

Коли у Тернополі стартував проєкт „Дітям про воду”, саме наш навчальний заклад став першим, який включився у проєкт. Нині у школі діє загін „Екологічне око”, і наступними кроками реалізації проєкту стали пізнавальні екскурсії на об’єкти водоканалу, ознайомлення з роботою його підрозділів, засвоєння знань про воду з метою передачі їх учням інших шкіл, до слова, не лише тернопільських.

В останні роки зосередили свою увагу на роботі з використанням великого обсягу текстового, звукового та візуального матеріалу, комп’ютер став потенційно потужним і зручним засобом підтримки викладання матеріалу. Навчання з використанням мультимедійних засобів дозволяє істотно підвищити показники змістового розуміння та запам’ятовування запропонованого матеріалу. Це і можливість синкретичного навчання (одночасно зорового та слухового сприйняття матеріалу), активна участь в управлінні поданням матеріалу, легке повернення до тих розділів, які потребують додаткового аналізу.

III тиждень „1001 професія нашої шкільної родини”

1-ий день

- Круглі столи на тему: „Найпоширеніші чи найпотрібніші професії України. Твій вибір” – 8-10 кл.
- Екскурсії „Тут працюють мої батьки” – 5-7 кл.
- Психологічна діагностика „Чи готовий ти до свідомого вибору професії” – 11 кл.

2-ий день

- Майбутнє України в наших руках (зустріч учнів 9 – 11 кл. з представниками Тернопільського центру зайнятості).
- Захист учнівських проєктів на уроках трудового навчання „Якби я був...” – 5-8 кл.
- Спортивне свято „Тато, мама, я – спортивна сім’я” – 4 кл.
- Уроки-бесіди „Чи знаєш ти, ким працюють твої батьки?” – 1-4 кл.

3-ій день

- Благодійний ярмарок-продаж „1001 смаколик шкільної родини”.

4-ий день

- Баскетбольний турнір між командами учнів та батьків „Нумо, батьки!”

5-ий день

- Фотовиставка „Щаслива мить моєї родини” (конкурс батьківських робіт) – 1-11 кл.
- „Весняний бал” – 1-11 кл.

IV тиждень „Коли ми разом, ми – родина”

1-ий день

- Конкурс учнівських творів „Обереги нашої родини” – 5-11 кл.
- Виставка-конкурс учнівської творчості „Великі таланти маленьких школярів”.

2-ий день

- Звіт художніх колективів школи „Таланти твої, Україно!”

3-ій день

- День родинних свят „Все починається в житті з малого...”

4-ий день

- „Мій лагідний, ніжний звір” (конкурс кращих друзів – домашніх улюбленців школярів) – 1-11 кл.
- День відкритих дверей „Коли ми разом, ми – родина” – 1-11 кл.

5-ий день

- Загальношкільне спортивне свято „Краса і грація”.
- Спільне засідання ради школи, педагогічної ради та учнівського самоврядування «Про підсумки проведення місячника „Коли ми разом, ми – родина”».

Матеріально-технічна база нашого закладу створює сприятливу базу для успішного навчання: школа забезпечена комп'ютерами та проекторами. Нині перед учителями стоїть завдання: створити в усіх кабінетах з кожного предмету базу для використання мультимедійних презентацій. А застосування мультимедійних засобів навчання надає уроку специфічної новизни, яка за своїм змістом і формою викладання має можливість відтворити за короткої час значний за обсягом матеріал, а також подати його в незвичному аспекті, викликати в учнів нові образи, деталізувати нечітко сформовані уявлення, поглибити здобуті знання.

Маємо свій веб-сайт, де викладено усю інформацію про роботу школи, а також з метою моніторингу батьківської думки, учнівських бажань створено батьківські та учнівські форуми.

Степан Дудяк, Любовь Шендеровская
Когда мы вместе, мы – семья

В статье представлен опыт работы Тернопольской специализированной школы I-III степеней №3 с углубленным изучением иностранных языков по проблеме сотрудничества ученического, родительского и учительского коллективов по созданию семейной атмосферы поиска и творчества, где не привыкли останавливаться на достигнутом, и ценой ежедневного упорного труда формируют личность, уважают вклад каждого ученика, заботятся о лидерах и людях с активной жизненной позицией, которые не только видят проблемы сегодняшнего дня, но и умеют найти пути их разрешения.

Ключевые слова: совместная работа школы, семьи, общественности с целью создания ситуации успеха для ребенка.

Stepan Dudiak, Liubov Shenderovska
When we are together, we are a family

The article presents the experience of Ternopil specialized in studying foreign languages school №3 on the problem of cooperation of pupils, parents and teachers in forming a family atmosphere of searching and creativity, where no one stops on the achieved purposes but creates a personality by means of hard work, and respects each pupil's contribution in the school activities. Leaders and active people are cherished in the school. They not only understand the problems of today's life but also can find the ways out.

Key words: cooperation among school, family and public organizations in order to form the situation of successful development of a child.

Відкрито рубрику „Запитання до адміністрації школи” – тут батьки учня можуть не лише звертатися зі своїми запитаннями до педагогічного колективу чи дирекції школи, але й оцінити їх роботу, розмістити свої зауваження та пропозиції щодо поліпшення роботи навчального закладу.

Проводимо інформування батьків про успішність їхніх дітей електронною поштою – цей вид роботи дисциплінує вчителів вчасно виставляти оцінки, проводити різні види контролю досягнень учнів, вчасно виставляти оцінки за контрольні роботи, тематичні тощо. У перспективі, зважаючи на вимогу часу, школа працюватиме над проблемою „Підготовка учнів до життя в інформаційно-інтегрованому суспільстві шляхом упровадження у роботу школи технологій інформаційного мультимедійного навчання”.

У планах – ознайомити педагогічний, учнівський та батьківський колективи з теоретичними засадами проблеми, набути практичного досвіду роботи з мультимедійними технологіями, а кінцевим результатом стане презентація електронного посібника „Мультимедійні технології на службі школи” та он-лайн бібліотеки „На допомогу вчителю”.

ЛІТЕРАТУРА

1. Афанасьев А. Виховне середовище в Україні: проблеми та шляхи їх вирішення. //Рідна школа. – 2008. – червень. – С. 23-25.
2. Бурик В. Методологічні основи розвивального навчання. //Рідна школа. – 2009, травень-червень. – С. 3-7.
3. Дудяк С., Шендеровська Л. Інновації у навчанні. – Тернопіль, 2004. – С.167
4. Жерносек І. Критерії управлінської культури науково-методичної роботи ЗНЗ. // Шлях освіти. – 2009. – № 3. – С. 27-31.
5. Калініна Л. Загальноосвітній навчальний заклад як соціально-педагогічна система й об'єкт педагогічної діяльності. //Рідна школа. – 2009, травень-червень. – С. 12-14.
6. Калініна Л. Управління загальноосвітнім навчальним закладом із використанням мережових інформаційних технологій. //Рідна школа. – 2009, листопад. – С. 18-25.

РОЛЬ ПРОЕКТНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

У СТВОРЕННІ СПРИЯТЛИВОГО СЕРЕДОВИЩА
ДЛЯ РОЗВИТКУ КОМПЕТЕНТНОЇ,
ЦІЛЕСПРЯМОВАНОЇ, ТВОРЧОЇ, УСПІШНОЇ
ОСОБИСТОСТІ, КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОЇ
НА РИНКУ ПРАЦІ

У статті обґрунтовано застосування проектних технологій з метою створення сприятливого середовища для розвитку компетентної, цілеспрямованої, творчої, успішної особистості, конкурентноспроможної на ринку праці. Автором викладено актуальні завдання сучасної освіти, вказано шляхи і методи розв'язання проблем, поставлених перед освітніми закладами. Визначено пріоритетні напрями розвитку школи, викристалізовано найважливіші проекти, які, на думку автора, сприяють розвиткові навчальних, громадянських, здоров'язберігаючих, загальнокультурних компетентностей школярів.

Ключові слова: проектні технології, компетентна особистість, пріоритетні напрями розвитку школи, розвиток навчальних, громадянських, загальнокультурних компетентностей.

З давна в народі побутує думка, що школою освіта не закінчується, а починається. Швидкоплинний час вносить свої корективи в розвиток усіх галузей життєдіяльності людини, постійно оновлює накопичені знання, доповнюючи або змінюючи їх. Особливо ці зміни відчутні в освіті, адже основне завдання сучасної школи — це „творення” випускника загальноосвітнього навчального закладу, спроможного досягати поставлених цілей і життєвої мети, адаптованого до реалій сучасного життя, людини із системним

і комплексним баченням світу. Це має бути лідер нової формації, здатний неординарно мислити, генерувати власні ідеї, приймати нестандартні рішення.

Саме тому актуальним сьогодні є застосування таких **форм організації навчально-виховного процесу, які забезпечили б наступне:**

- високий рівень знань випускників;
- вироблення в учнів умінь самостійно здобувати й застосовувати вивчене на практиці;

**Інноваційна
школа**

**Борис
КОРДУБА**

Директор
Тернопільської
загальноосвітньої
школи I-III
ступенів №16
ім. В. Левицького

Директор школи, ліцею, гімназії № 4'2010

Школа у 2001-2002 н.р. взяла участь у конкурсі-захисті сучасної моделі навчального закладу – Школи сприяння здоров'ю. У квітні 2003 р. ввійшла в європейську мережу «Шкіл сприяння здоров'ю», за що відзначена Грамотою Міністерства освіти і науки України. У школі розроблена система і структура практичної реалізації програми, метою і завданням якої є збереження і зміцнення здоров'я учнів, вчителів, батьків та громадськості.

- розвиток кожної дитини як творчої особистості, здатної до практичної діяльності;
- залучення школярів до активного пізнавального процесу;
- формування навичок пошукової та дослідницької діяльності;
- розвиток критичного мислення;
- виявлення здібностей кожного учня в груповій співпраці;
- набуття дітьми комунікативних умінь;
- спілкування з ровесниками не лише своєї школи, міста, а й інших держав;
- формування цілісної картини світу.

Ці важливі вимоги часу були покладені в основу роботи педагогічного колективу школи. Саме метод цільових та предметних міні-проектів став ефективною моделлю досягнення вищезазначених завдань. На нашу думку, на відміну від традиційних методик організації навчально-виховного процесу, проектний підхід гарантує досягнення остаточного результату й дає можливість утілювати в життя програму розвитку закладу.

У школі вчителями та учнями успішно реалізуються проекти, що сприяють розвитку навчальних, громадянських, здоров'язберігаючих, соціальних, загальнокультурних компетентностей школярів.

ПРОЕКТИ,

які реалізуються у школі

- „Школа сприяння здоров'ю”

Мета: створювати в школі здоров'язберігаюче середовище, формувати в учнів позитивну мотивацію на здоровий спосіб життя через розвиток усіх аспектів здоров'я.

- «Психологічний клуб „Гармонія”»

Мета: підвищувати психологічну компетентність усіх учасників навчально-виховного процесу, покращувати психологічний клімат в учнівському та педагогічному середовищі, гармонізувати стосунки „вчитель-учень”, „батьки-діти”.

- „Собор єднає всіх”

Мета: виховувати в учнів духовні цінності, християнські чесноти, пробуджувати бажання творити добро, пізнавати себе, змінювати світ, розраховувати на власні сили, зв'язуючи свої вчинки із Божими намірами щодо людини.

- „Школа-партнер”

Мета: створити умови для знайомства та постійного спілкування учнів і педагогів закладу із колективом школи №4 ім. О.М. Сабурова м. Овруча Житомирської області, познайомитися із традиціями школи-партнера, рівнем навчання учнів, їхнього відпочинку, життя.

- „Наша історія, здобутки та сподівання”

Мета: доповнити інтелектуальне та культурно-духовне середовище закладу

У роботі над міні-проектом „Дерево життя”

Робота учасників міні-проекту „Моє майбутнє – в моїх руках”

Учасники міні-проекту „Чим яскравішою є особистість у кожній дитині, тим багатшим є суспільство”

Музична казка „На долинах Всесвіту”

Виступ учасників міні-проекту „Уроки словесності – уроки життя”

Камерний хор. Керівник Н.В. Скалій

Гордість школи – квартет „Каданс”

Психологічний клуб „Гармонія”

У 2005-2006 рр. почала видаватися газета „Шкільне життя”. Гол. редактор – Володимир Медвідь

(від традиційної школи до школи з традиціями).

Мета міні-проекту „Моя майбутнє – в моїх руках” направлена на те, щоб підготувати учнів до успішної здачі зовнішнього незалежного тестування. Це проект із використанням комп’ютерного тестування знань учнів із різних шкільних предметів. Керівники проекту – вчителі інформатики.

Завданням міні-проекту „Здравствуй, фізико!” є спонукання дітей до вивчення фізики, надання учням допомоги в організації пошукової діяльності, активізація пізнавальної діяльності школярів.

Міні-проект „Уроки словесності – уроки життя” покликаний забезпечити умови для самореалізації творчої особистості, сприяти зацікавленню учнів кращими зразками української літератури, удосконалювати культуру мовлення, відпрацьовувати навички протистояння інформаційній агресії.

Виконання завдань міні-проекту „Знаю. Хочу більше” сприяє глибшому зацікавленню школярів хімією, адже у ході роботи вихованці вирощують кристали мідного купоросу у лабораторних умовах.

Міні-проект „Від творчості до життєвих компетенцій” покликаний розвивати творчу яву учнів на уроках математики; особлива увага акцентується на прикладній спрямованості предмета.

Завдання міні-проекту „Чим яскравішою є особистість у кожній дитині, тим багатшим є суспільство” – розвиток у учнів 1-4 класів

уміння сприймати мистецтво слова в усіх його проявах через залучення до участі в театральних дійствах, виставах.

Розвиткові громадянських компетентностей школярів сприяла участь вихованців у міні-проектах „Створи сам себе” та „Молодь тестує якість”.

Перший передбачає виховання гармонійно розвинутої, конкурентоспроможної, творчої особистості, здатної до самовизначення, самореалізації та самовиховання в усіх проявах її сутності: думках, почуттях, діях, а також сприяння духовно-моральному розвитку та зростанню дитини.

Другий міні-проект („Кришталева чистота, морозна свіжість, легкі хмаринки... Наскільки це якісно і безпечно?") ставить за мету визначення його учасниками якості та безпечності для здоров'я людини та довкілля найбільш доступних для прання порошків.

Здоров'язберігаючі компетенції формують міні-проекти „Мобільний телефон. Друг чи ворог?" та „Сходинки вгору до Олімпу". Вони передбачають дослідження вихованцями впливу електромагнітних хвиль на живі організми та формування у школярів позитивного ставлення до себе, зміцнення віри у власні сили, виховання вміння правильно вирішувати нестандартні ситуації. Керівниками цих міні-проектів є вчителі фізики та фізичної культури.

Щоб виховати здорового учня, потрібен здоровий учитель. Саме тому в школі

є дієвий проект „Здорова особистість вчителя – запорука гуманізації навчально-виховного процесу”. Психолог школи допомагає педагогам поглибити знання про себе, пропонує методи гармонізації особистості, а також стосунків із оточуючими.

Виробленню у школярів соціальних компетентностей сприяють міні-проекти

„Дерево життя” та „Фортуна обирає сміливих”. Вони передбачають наступне: формування у дітей здатності приймати оригінальні рішення, висувати сміливі ідеї, творчо інтерпретувати дійсність; виховання патріотизму, інтересу до традицій рідного народу.

Процес спланованої роботи над проблемою вироблення стійкого інтересу учнів до знань, умінь застосовувати їх у повсякденному житті сприяв появі і кількох міні-проектів.

Формування загальнокультурних компетентностей є метою **спільного проекту учнівського та учительського колективів „Акорди гармонії”**. Його завдання – збереження та поширення національної самобутньої культури, розуміння колориту, що притаманний українському мистецтву, здійснення зв'язків між творчими надбаннями поколінь, передача духовного досвіду, почуттів, виховання гідного ставлення до своєї Вітчизни.

На нашу думку, метод цільових та предметних проектів – ефективна модель досягнення стратегічних освітніх завдань. Він сприяє підвищенню результативності навчальної діяльності учнів, розвитку обдарувань, здібностей та інтересів школярів та педагогів, створенню умов для самореалізації та саморозвитку, зростанню професійної майстерності, творчої ініціативи вчителів, формуванню позитивного іміджу закладу.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Азаров Ю.П. Педагогика семейных отношений. Ч. 1. Технология повседневного общения. – М.: Знание, 1976. – 96с.
2. Іваніченко Ю., Львовський М. Павутиння лиха. Терор і наркотики. – Сімферополь: Таврія, 2007. – 352с.
3. Коростелев Н.Б. Всем, кто хочет быть здоров. – М.: Молодая Гвардия, 1978. – 96с.

Борис Кордуба

Роль проектных технологий в создании благоприятной среды для развития компетентной, целеустремленной, творческой, успешной личности, конкурентной на рынке труда

В статье обосновано применение проектных технологий с целью создания благоприятной среды для развития компетентной, целеустремленной, творческой, успешной личности. Автором изложены актуальные задания современного образования, указаны пути и методы решения проблем, поставленных перед общеобразовательными заведениями. Определены приоритетные направления развития школы, выделены важнейшие проекты, которые, по мнению автора, способствуют развитию учебных, гражданских, здоровьесохраняющих, общекультурных компетентностей школьников.

Ключевые слова: проектные технологии, компетентная личность, приоритетные направления развития школы, развитие учебных, гражданских, общекультурных компетентностей.

Borys Korduba

The role of project technologies in creation of favourable environment for the development of competent, purposeful, creative, successful personality at the labour market

The article deals with the use of project technologies for creation of favourable environment for the development of competent, purposeful, creative and successful personality at the labour market. The author states actual tasks of modern education, ways and methods of solving problems standing in front of educational establishments. The author determines prior directions of school development which promote the formation of educational, civil and general competences of pupils.

Keywords: project technologies, competitive personality, prior directions of school development, development of educational, civil and general competences.

ДОПРОФІЛЬНЕ НАВЧАННЯ – ВИМОГА ЧАСУ

Інноваційна
ШКОЛА

Non scholae, sed vitae discimus
Ми вчимося не для школи, а для життя

Проаналізовано досвід упровадження допрофільного навчання – важливого кроку в розвитку системи шкільної освіти. Звернено увагу на психологічний супровід з метою правильного самовизначення ліцеїста. У статті показано лише окремі елементи допрофільної освіти, зреалізовані в ліцеї.

Ключові слова: допрофільна освіта, професійне самовизначення, психологічний супровід, ступенева система освіти.

Упровадження безпервної освіти тісно пов'язане із формуванням системи ступеневої підготовки фахівців. Галицький інститут імені В'ячеслава Чорновола як вищий навчальний заклад, маючи у своїй структурі два підрозділи – коледж та ліцей, забезпечує належну організацію навчального процесу за висхідними рівнями, що включають послідовні етапи навчання. Тому основною й визначальною метою діяльності інституту як ступеневого навчального закладу „ліцей-коледж-інститут” є забезпечення наступності усіх ланок професійної підготовки фахівців, створення умов для формування креативної особистості; забезпечення мотивації навчання та залучення учнів (у ліцеї) й студентів (у коледжі, інституті) до участі в навчальних, дослідницьких і творчих роботах.

У контексті допрофільної освіти особлива роль відводиться саме ліцею, де й проводиться допрофільна підго-

товка з метою правильного самовизначення дитини відповідно до Концепції профільного навчання. Учні 8-9 класів (саме цей вік найбільш сприятливий і піддається коригуванню) мають прекрасну нагоду для виявлення інтересів, перевірки своїх можливостей; задоволення потреб і подальшого розвитку здібностей в тій чи іншій сфері пізнавальної діяльності.

Ми поставили перед собою **завдання**: створення умов для виявлення нахилів і здібностей учнів; формування практичного досвіду та інтересів у різних сферах трудової діяльності; розвиток творчої самостійності; створення умов для подальшої професійної підготовки, вибору професії або сфери діяльності; формування системи уявлень

**Марія
МЕЛЬНИК**

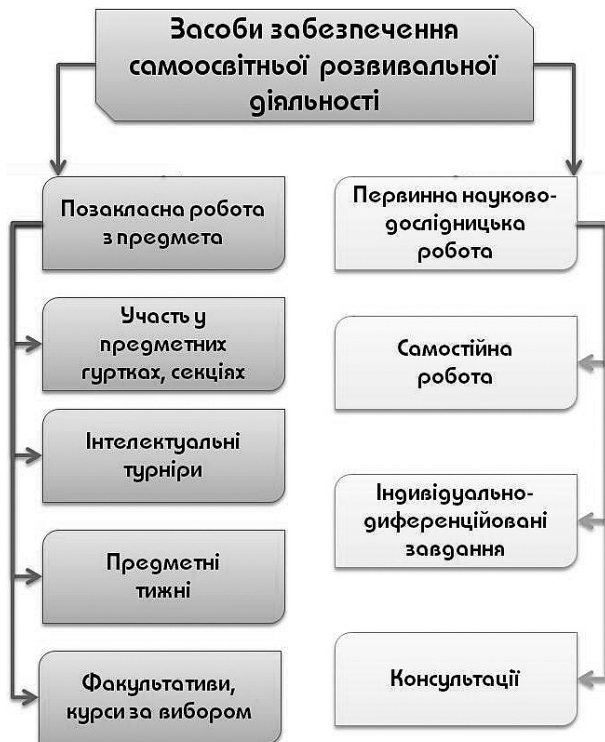
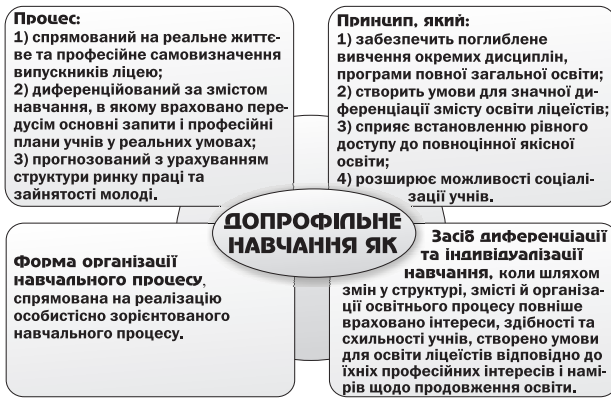
Директор ліцею – відокремленого структурного підрозділу Галицького інституту імені В'ячеслава Чорновола, викладач-методист, відмінник освіти України

ціннісних орієнтацій, дослідницьких умінь і навичок. В результаті багаторічних напрацювань прийшли до висновку, що дітям 8-9 класів слід обов'язково допомагати пізнавати й розвивати свої здібності. Такі реалії сьогодення, якщо ще кілька років тому людині було достатньо лише оволодіти певною професією,

то зараз потрібен насамперед фахівець, компетентний у багатьох питаннях. Тут важливо наголосити, що в нинішніх непростих умовах людина змушена часто змінювати не тільки місце роботи, але й професію. Тому життя переконало нас у тому, що принцип „освіта на все життя” змінено новим – „освіта впродовж усього життя”. Саме тому в нашому ліцеї дбають про раннє визначення дітьми майбутнього професійного вибору.

Роботу з допрофільної підготовки ми розпочали насамперед із аналізу складу педагогічних кадрів, анкетування учнів і батьків, побудови структури допрофільної підготовки, що передбачало матеріально-технічне забезпечення, психологічну підтримку та зв'язок з ВНЗ (Галицьким інститутом імені В'ячеслава Чорновола). Обравши цей шлях, визначилися з формами реалізації допрофільної підготовки: індивідуальна робота педколективу та сім'ї щодо профорієнтації ліцеїстів; введення факультативів, курсів за вибором; поглиблене вивчення предметів; студія юного журналіста та студія моделей; участь у міських, обласних олімпіадах, конкурсах; спільна робота педагогів та батьків учнів з профорієнтації; ознайомлення з професіями родин.

Таким чином, зміст допрофільної підготовки був спрямований на реальне життєве та професійне самовизначення випускників ліцею. Значну допомогу в реалізації окреслених завдань надає й курсова під-

готовка, яка завдяки використанню нових освітніх технологій (інформаційних та дистанційних проєктів) готує учня до свідомого обрання майбутньої професії, сприяючи розширенню його кругозору. Особливу увагу приділяємо й розвивальній діяльності в ліцеї, використовуючи найрізноманітніші засоби та форми: поза-класну роботу з предмета, предметні тижні, самостійну роботу, науковий супровід, що передбачає реалізацію завдань дослідницького характеру. Навчаючись у нашому ліцеї, ліцеїсти мають можливість писати науково-дослідницькі роботи, відповідно обираючи предмет, який є профільюючим з тієї чи іншої спеціальності. У травні відбувається студентська звітно-наукова конференція, де наші ліцеїсти нарівні зі студентами коледжу й інституту захищають свої проєкти, дослідження й отримують призові місця.

Слід зауважити, що не завжди вдається переконати учнів і батьків у тому, що не варто пов'язувати подальшу долю з, можливо, і престижною професією, але не такою, що відповідає інтересам, здібностям, успішності та темпераменту їхньої дитини.

Тому своє найголовніше завдання вбачаємо в тому, щоб дати можливість кожній дитині вивчити власні профорієнтаційні потреби, а батькам замислитись про реальні здібності своїх дітей. Для цього необхідно відбирати й удосконалювати методи анкетування, вести роботу з профорієнтації, ви-

„Той лиш пошани достоїн, Хто мову шанує свою”
(В. Сосюра)

„Люби і знай свій рідний край”

„Хто володіє інформацією, той володіє світом”

**ВЧОРА ВЖЕ МИНУЛО.
ЗАВТРА ЩЕ НЕ
НАСТАЛО.
Є ЛИШЕ СЬОГОДНІ.
РОЗПОЧИНАЙМО!**

Мати Тереза

**БЛАГО ЗА ВСІХ
ОБСТАВИН ЗАЛЕЖИТЬ
ВІД ДОТРИМАННЯ
ДВОХ УМОВ:**

одна з них — **правильне
з'ясування завдання та
кінець мети будь-якої
діяльності;**
друга — **пошук різних
засобів, що ведуть до
кінцевої мети.**

Аристотель

**НАЙЦІННІШИ
ЗНАННЯ – ЗНАЙТИ
САМОГО СЕБЕ**

Галілеї

**ЩОБ ДІЙТИ ДО МЕТИ,
НЕОБХІДНО ПЕРШ ЗА
ВСЕ ЙТИ**

Гораций

вчати інтерес до предмета, успішність, темперамент дитини, оскільки саме ці складові й визначають триєдність, за якою можна орієнтувати учня на вибір допрофільного навчання. Тому в ліцеї проводимо поглиблений аналіз не тільки інтересів, а й навчальних досягнень учнів, оскільки шкільні оцінки певним чином відображають і психологічний стан дитини. При цьому саме рівень навчальних досягнень показує здатність учня регулювати свою діяльність відповідно до вимог школи та сім'ї. Дослідження показують, що успіхи в навчанні є значущими при виборі допрофільного навчання, дані про які та про стосунки й поведінку повинні уточнюватись і доповнюватись у процесі спостережень і бесід, що врешті-решт дасть можливість оцінити індивідуально-психологічні особливості учня, а педагоги при цьому отримають інформацію, завдяки якій зможуть допомогти дитині зробити правильний професійний вибір.

Вважаємо, що допрофільне навчання — це засіб диференціації та індивідуалізації навчання, коли

шляхом змін у структурі, змісті й організації освітнього процесу повніше враховано інтереси, здібності та схильності учнів, створено умови для освіти ліцеїстів відповідно до їхніх професійних інтересів і намірів щодо продовження освіти. Особливо наголошуємо, що допрофільна підготовка — важливий крок у розвитку системи шкільної освіти, причому всі деталі цієї роботи мають бути продуманими, відпрацьованими й результативними (про результативність допрофільної освіти у нашому закладі свідчить стовідсоткове обрання ліцеїстами тих чи інших спеціальностей коледжу для отримання освіти).

Отже, у Галицькому інституті імені В'ячеслава Чорновола розроблена та застосовується уже відпрацьована модель підготовки фахівця в системі „ліцей-коледж-інститут”. Вона базується на визначальних принципах: неперервність професійної освіти, інтегрованість, диференційованість, багатопрофільність, ступеневість, професійна спрямованість, комплексність. А наступність, взаємодія і неперервність допрофесійної та професійної освіти забезпечується в інституті та його підрозділах на кожному рівні через узгодження навчальних планів та програм. Це дає змогу відстежити послідовність розвитку системи загальнонаукових, спеціальних і професійних знань, умінь та навичок, вимоги до рівня яких формуються з кожного предмета

відповідно до ступеня навчання.

Таким чином, при переході на ступеневу систему освіти Галицький інститут імені В'ячеслава Чорновола вирішує завдання, спрямовані на узагальнення наступності змісту навчання спочатку в ліцеї (допрофільна підготовка), потім у коледжі (освітньо-кваліфікаційний рівень молодшого спеціаліста), і, нарешті, інституті (освітньо-кваліфікаційний рівень бакалавра).

Звичайно, що у цій статті ми показали лише окремі елементи допрофільної освіти, зреалізовані у ліцеї як відокремленому структурному підрозділі Галицького інституту імені В'ячеслава Чорновола. Це питання набагато об'ємніше і потребує чималих зусиль. Адже сучасне суспільство вимагає не лише професіоналів вузької спеціалізації, а універсальних фахівців із сформованими, переданими нам у спадок духовно-моральними цінностями.

ЛІТЕРАТУРА

1. Концепція профільного навчання в старшій школі. // Інформаційний збірник Міністерства освіти і науки України. – 2003. – № 24. – С. 3-15.
2. Кротовська Л.П. Профільне і допрофільне навчання – вимога часу. // Завуч. – № 2 (368). – 2009. – С. 4.
3. Рибіна М. Профільне навчання – веління часу. // Завуч. – № 30 (360). – 2008. – С. 5.
4. Рибіна М. Розвиток творчої самостійності в умовах допрофільного навчання. // Завуч. – № 30 (360). – 2008. – С. 2.

ПСИХОЛОГІЧНИЙ СУПРОВІД ДОПРОФІЛЬНОЇ ПІДГОТОВКИ

Психологічною службою Галицького інституту імені В'ячеслава Чорновола здійснюється ґрунтовний психологічний супровід допрофільної підготовки ліцеїстів для створення сприятливого підґрунтя формування учнів як творчих особистостей та готовності до вибору майбутньої професійної діяльності. Професійна орієнтація включена до цілісної системи навчально-виховної роботи з учнівською молоддю, головною метою якої є підготовка учня до виходу в самостійне життя після закінчення ліцею. А щоб вибір професії був справді свідомим і вільним, необхідно враховувати численні фактори: інформованість про світ професій; знання своїх особистісних рис; уміння співвідносити особисті риси з вимогами, які висуває професія і спеціальність. Це спільна робота кураторів, вчителів-предметників, учнів і батьків. Спочатку визначаються методики тестування, проводиться анкетування учнів 8-9 класів. Ліцеїстам пропонуємо найдоступнішу методику визначення професійних інтересів залежно від здібностей. Вона складається з проведення *традиційного анкетного опитування*:

- Яка професія тебе приваблює і чому?
- Яка справа в тебе виходить найкраще?
- Кого з оточуючих людей ти вважаєш фахівцем своєї справи?

Також ліцеїстам пропонуються анкети „Вибір майбутньої професії”, „Усі професії важливі”, „Коло зацікавлень”, а батькам „Ким я бачу свою дитину”, „Як допомогти дитині вибрати професію?”

Наприкінці навчання у 9 класі ми забезпечуємо завершальний етап допрофільної підготовки, створюючи умови для подальшого правильного самовизначення ліцеїста з урахуванням його нахилів та з метою забезпечення безперервної освіти: ліцей-коледж-інститут.

Марія Мельник

Допрофільне обучение – требование времени

Проанализировано опыт внедрения допрофильного обучения как одного из главных элементов в развитии системы школьного образования. Особое внимание обращено на психологическое сопровождение с целью единственно правильного самоопределения лицеистов. В данной статье освещены лишь отдельные элементы допрофильного образования, нашедшие применение в лицее.

Ключевые слова: допрофильное образование, профессиональное самоопределение, психологическое сопровождение, ступенчатая система образования.

Maria Melnyk

Pre-profile study is the demand of time

The experience of introduction of pre-profile studies as one of the main elements of the school system development is analyzed. Great attention is paid to the psychological accompaniment in order to help the pupils to determine themselves correctly.

The article reveals only certain elements of pre-profile education used at the lyceum.

Key words: pre-profile education, professional self-determination, psychological accompaniment, level system of education.

ЄВРОПЕЙСЬКА ІНТЕГРАЦІЯ У СФЕРІ ОСВІТИ

Стаття спрямована на висвітлення пріоритетних напрямів стратегічного розвитку освіти, одним із яких є міжнародне співробітництво. Зокрема, в ній подано стислий опис роботи педагогічного колективу та учнів Тернопільської спеціалізованої школи №18 з поглибленим вивченням іноземних мов у напрямі міжнародної співпраці, спираючись на завдання вчителів надати молодому поколінню глибокі знання та практичні вміння.

Ключові слова: напрями розвитку освіти, міжнародне співробітництво, завдання вчителів.

**Михайло
ДРЕВНЯК**

Директор
Тернопільської
спеціалізованої
школи №18

з поглибленим вивченням іноземних мов, член Ради асоціації "Україна – Франція", член спілки журналістів України, відмінник освіти України

Одним із пріоритетних напрямів стратегічного розвитку України є інтеграція нашої держави до Європейського співтовариства. Завданням сучасної школи є сприяння розвиткові демократичної культури, формуванню політико-правових і соціально-економічних знань. мадянського суспільства є підготовка освічених, моральних, мобільних, конструктивних і практичних людей, здатних до співпраці, міжкультурної взаємодії, які мають глибоке почуття відповідальності за долю країни, її соціально-економічне процвітання. Європейська інтеграція була й залишається для України одним із головних пріоритетних напрямів у зовнішній політиці й усьому процесі розвитку нашої незалежної держави.

Розробляючи **стратегію розвитку освіти на найближчі роки, слід виходити з таких прогнозів:**

● Україна буде „відкритою” країною, яка рухатиметься в напрямі до все більш повної й ефективної інтеграції у світове співтовариство. Тому й країна в цілому повинна ставати все більш конкурентоспроможною, і кожен випускник школи повинен отримати під час навчання основу для високої конкурентоспроможності на світовому й

Ще І. Кант підкреслював, що школа повинна жити за законами майбутнього. І, мабуть, нам, педагогам, варто керуватися не привидами минулого, а філософією мрії. Тож будьмо реалістами, які прагнуть до неможливого! Школа, за великим рахунком, повинна бігти попереду паровоза, випереджати перетворення, які відбуваються в інших сферах суспільного життя.

Передумовою утвердження розвинутого гро-

національному ринках праці.

- Україна, хоч і з деяким запізненням, вступає у фазу інформаційного суспільства, у якому провідну роль відіграють гуманітарні знання й гуманітарні цінності, здатність до саморозуміння й комунікації з іншими людьми, спроможність до трудової й соціальної мобільності в умовах, які динамічно змінюються. Тому головним умінням, яким має озброїти учнів школа, стає вміння самостійно знаходити й опрацьовувати інформацію, здобувати освіту впродовж усього життя, генерувати нові ідеї.
- В Україні розпочинається радикальна реформа шкільної освіти, яка призведе до значного розширення самостійності закладів освіти як у фінансово-господарчих питаннях, так і в питаннях організації управління, освітньому плануванні.

Робота дирекції школи спрямована на реалізацію педагогічним колективом та учнями Тернопільської спеціалізованої школи №18 з поглибленим вивченням іноземних мов таких проектів:

- співпраця з польською школою №29 імені Королеви Ядвіги в м. Ченстохова, яка розпочалася у 2002 р. (фото 1);
- співпраця з лицеем імені Шарля де Фуко у м. Брест, Франція з 1993 р.;
- співпраця з міжнародною студентською організацією AIESEC,

Одним із завдань Міносвіти і науки України є сприяння інтеграції навчальних закладів України з освітніми закладами, науковими установами, громадськими організаціями, фондами інших країн, проведенню міжнародних заходів з учнівською та студентською молоддю, організація й координація міжнародного співробітництва у сфері освіти, наукової, науково-технічної, інноваційної діяльності та інтелектуальної власності, сприяння участі вчених, наукових та науково педагогічних працівників України в розробленні й реалізації міжнародних науково-технічних програм і проектів, тому **головною метою співробітництва школи із закордонними навчальними закладами та організаціями вбачається у можливості підготовки висококваліфікованих фахівців міжнародного рівня**, які забезпечать інноваційний потенціал наукової галузі, що є нерозривною складовою потенціалу економіки держави. Підтримуючи інтеграційні зв'язки, школа отримує сучасну інформацію й досвід.

Таким чином, **пріоритетами при розробці стратегії міжнародного співробітництва є:**

- Розширення контактів у сфері освіти, науки й культури з науково-дослідними центрами, організаціями, освітніми закладами та асоціаціями Росії, Європейського союзу, Америки та інших країн світу.
- Участь учнів та викладачів у міжнародних конкурсах, грантових програмах, стажування та навчання у навчальних закладах світу.
- Розширення мережі міжнародних контактів, участь у міжнародних конгресах, конференціях, семінарах з питань освіти, науки та міжнародної співпраці.
- Розвиток і впровадження передових сучасних інформаційних технологій в навчально-виховний процес.
- Збільшення фінансування школи за рахунок участі в конкурсах, наукових проектах та міжнародних грантових фондах.
- Обмін учнями, студентами, вчителями, викладачами.
- Стимулювання та підтримка прямих контактів між органами управління освітою, навчальними закладами, науковими установами, підприємствами, окремими вченими та фахівцями різних країн.
- Проведення Днів культури та мистецтв, фестивалів народної творчості, Тижнів кіно, театрів тощо.
- Проведення спільних заходів, присвячених знаменним датам в історії та культурному житті народів різних країн.

Фото 1. Привітання українських гостей польськими учнями, 2009 р.

Фото 2. Х. Кук, директор школи США (перший праворуч) з дружиною візитом в школі, 2008 р.

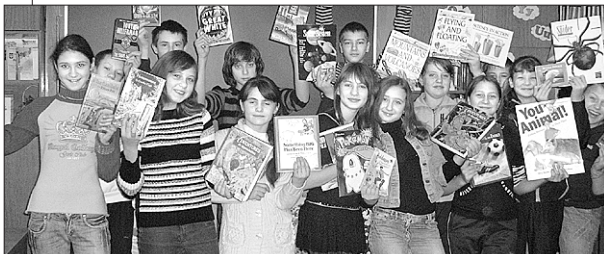
Фото 3. Зустріч польської делегації в м. Тернополі, травень 2010 р.

Фото 4. Святкування Днів Європи у школі разом з іноземними студентами Тернопільських ВНЗ, 2009 р.

Фото 5. Подарунок жителів штату Теннессі (США) бібліотеці школи

Французьким Центром у м. Києві та м. Львові (керівник школи Древяк М.В. є членом ради „Україна-Франція”);

- співпраця із волонтерським Корпусом Миру США, із Польським культурно-освітнім товариством у м. Тернополі;
- участь учнів школи в міжнародних конкурсах, програмах та проєктах, а саме: у щорічній Програмі обміну майбутніх лідерів „FLEX” – переможець 2009 р. Бендерська Ю., учениця 9 класу; у проєкті „Світ без кордонів” (соціальний проєкт для старшокласників); у літніх освітніх програмах, зокрема, EmbassyCES Summer Schools (фото 2);
- участь учнів школи в щорічному конкурсі перекладачів при Лінгвістичному центрі м. Тернополя; у Міжнародних дитячих конкурсах малюнка й письма, наприклад, „Шанкар” (Індія), „Олімпіада в моїй душі”, м. Сучжоу (КНР);
- участь учителів школи в програмі TEA (Програма педагогічної майстерності), яка адмініструється Радою міжнародних наукових досліджень та обмінів (IREX) та надає можливість учителям поглибити знання та вдосконалити методику викладання;
- участь учителів французької мови у семінарах, організованих Французьким Центром у м. Києві та м. Львові;
- упровадження та реалізація програми

„Розширення доступу і навчання Інтернет” за сприяння посольства США;

- використання відеоматеріалів та каналів супутникового телебачення на уроках та під час перерв; використання відеопроєктора для презентації учнівських розробок та проєктів; використання учнями та вчителями комп’ютерного класу та відкритого доступу до Інтернет-ресурсів для пошуку необхідної інформації;
- обмін учнями та вчителями з метою знайомства з досвідом, а саме: прослуханий курс лекцій, організований та проведений AIESEC (міжнародна молодіжна організація), щорічний обмін учнями та вчителями на основі підписаного договору про співпрацю між ТСШ №18 м. Тернополя та школою №29 м. Ченстохова, Польща (фото 3);
- залучення до співпраці добровольців Корпусу Миру США;
- створено на базі школи Євроклуб, який має на меті сприяти зближенню європейської молоді, пропагування загальноєвропейських цінностей, ознайомлення із способом життя та культурою населення інших країн Європи, уміння представити власну культуру, країну, спосіб життя;
- організація та проведення Днів Європи в школі, участь у проведенні Днів Європи в Тернопільському державному університеті ім. І. Пулюя та у заходах, проведених на міському рівні; проведення „круглих столів”, диспутів тощо (фото 4);
- поповнення шкільної бібліотеки та матеріально-технічної бази кабінетів за рахунок спонсорської допомоги з Польщі, Франції, США (фото 5).

Сучасна школа має сприяти розвитку демократичної культури, формуванню необхідних для проживання у світовому співтоваристві компетентностей, політико-правових і соціально-економічних знань. Наше завдання – завдання вчителів – полягає в наданні

молодому поколінню знань та практичних умінь з питань:

- як адаптуватися до життя і навчання в різних країнах,
- як бути мобільним, соціально здібним, здатним до комунікації і захисту своїх прав.

ЛІТЕРАТУРА

1. Біла книга національної освіти України. – 27 Сентября. 2009. – Персональний сайт. [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://terpug.at.ua/news/bila_kniga_nacionalnoji_osviti_ukrajini
2. Копенгагенская Декларация по усилению Европейской кооперации в профессиональном образовании. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rusmagistr.ru/page0002/page0026/page0043/>
3. Міністерство освіти і науки України. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.mon.gov.ua>.
4. The Bologna Process 2020 – The European Higher Education Area in the new decade. Communiqué of the Conference of European Ministers Responsible for Higher Education. Leuven and Louvain-la-Neuve, 28-29 April 2009. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.bologna2009benelux.org>

Михаил Древняк

Европейская интеграция в сфере образования

Цель данной статьи показать приоритетные направления стратегического развития образования, одним из которых есть международное сотрудничество. Эта статья содержит краткое описание работы педагогического коллектива и учеников Тернопольской специализированной школы №18 с углубленным изучением иностранных языков в направлении международного сотрудничества, основываясь на задании учителей предоставить молодому поколению глубокие знания и практические умения.

Ключевые слова: направления развития образования, международное сотрудничество, задача учителей.

Mykhailo Drevniak

European integration in the field of education

The aim of this article is to display the main and the most important directions of development of the education one of which is the international cooperation. It contains the brief description of the work done by teachers and pupils of Ternopil school №18 specialized in studying foreign languages in the branch of international cooperation according to the task of the teachers to give the young generation some profound knowledge and practical skills.

Keywords: directions of development of education, international cooperation, task of teachers.

**Інноваційна
школа**

**Анатолій
КРИЖАНІВСЬКИЙ**

Директор
Тернопільської
Української гімназії
ім. І. Франка,
відмінник освіти
України

Директор школи, ліцею, гімназії № 4'2010

52

РЕАЛІЗАЦІЯ ПОЛІФУНКЦІОНАЛЬНОГО МЕНЕДЖМЕНТУ

У ФОРМУВАННІ КРЕАТИВНО ЗОРІЄНТОВАНОГО КОЛЕКТИВУ ГІМНАЗІЇ

У статті порушено проблеми управління навчальним закладом у сучасних умовах, виділено основні види педагогічного менеджменту як основи управлінської та освітньої діяльності, розкрито на прикладі роботи гімназії шляхи реалізації багатофункціонального менеджменту керівника, розглянуто напрями формування інноваційно-розвивального освітнього середовища.

Ключові слова: різновекторні ризики, поліфункціональний менеджмент, інноваційно-розвивальне середовище.

Сь о г о - дення вітчизняної освіти, супроводжуване активною інтеграцією в євроінфопростір, інтенсивним засвоєнням міжнародних стандартів педагогічного менеджменту, з одного боку, та тривалим, нерідко без-

обхідністю оновлення та набуття знань і вмінь в управлінні навчальним закладом як відкритою соціально-педагогічною системою.

Директор навчального закладу, з одного боку, затиснутий у лещатах нормативних обмежень та чиновницької ієрархії, з іншого — постійно перебуває під загрозою різновекторних ризиків з боку байдужого, а почасти й агресивного суспільства.

По-перше, це технологічний ризик, коли організація навчально-виховного процесу катастрофічно відстає від зорієнтованості соціуму на сильну конкурентоспроможну, креативну особистість.

По-друге, фінансово-економічний ризик, викликаний дивовижною неспіввідповідністю матеріально-технічних потреб школи та обмеженості джерел їх фінансування.

По-третє, соціальні ризики, коли через низький суспільний престиж учительської професії утвори-

компромісним протистоянням консервативної й інноваційної філософії навчання і виховання, з іншого, формує нові виклики стосовно діяльності менеджера освіти нижчої ланки, яким стає нині директор навчального закладу.

Функції директора обумовлюються розширенням його повноважень щодо прийняття стандартних і нестандартних рішень, не-

лася вікова незбалансованість педагогічних кадрів, безнадійний вакуум в їх ефективному поповненні перспективною молоддю.

По-четверте, психологічні ризики, коли соціальна нестабільність породжує конфліконебезпечні ситуації в учнівському та педагогічному колективах, а демократизація шкільного життя запобігає авторитарним методам їх розв'язання.

По-п'яте, науково-методичні ризики, коли повсякденна рутинна суттєво гальмує професійне зростання педагогів та керівників школи, включення їх в інноваційне поле освітніх реформ.

Позитивною альтернативою переліченим ризикам у діяльності керівника сучасної школи може слугувати, в першу чергу, його різновекторна управлінська компетентність, що, за влучним висловом Лідії Даниленко, і складає професійне підґрунтя запровадження менеджменту інновацій, який, на відміну від класичного менеджменту, спрямований на управлінське „опанування” системою, що перебуває саме в нестабільній стадії свого становлення.

Дозволимо собі застосувати щодо такого менеджменту означення „поліфункціональний”, який доповнює інші його характеристики – системно-синергетичний, глобалістичний, діалектичний тощо.

Ключове завдання поліфункціональної спрямованості управлінської діяльності директора навчального закладу нового типу

ВІЗИТКА

Тернопільської Української гімназії ім. І. Франка

Наша гімназія започаткувала свою історію ще у 1898 році. Гімназія пишається навчально-виховними традиціями. Її прославили *патріарх Йосип Сліпий та Іван Пулюй, брати Барвінські та Ярослав Стецько, брати Гжицькі та Лесь Курбас.*

За час свого існування вона виховала багато відомих людей. Серед них 13 докторів наук у різних галузях, 60 – захистили кандидатські дисертації.

У гімназії навчається **700 учнів у 23 класах**. Навчально-виховний процес забезпечують **65 учителів, 8 вихователів, практичний психолог, соціальний педагог, бібліотекар, педагог-організатор**.

Працюють 3 профільних відділення: філологічне, математичне та економічне.

Крім базових предметів, відповідно до профільного поділу, в гімназії викладають спецкурси, обов'язково-вибіркові предмети: основи економіки, логіку, риторику, основи графіки, світову художню культуру, польську мову, основи наукових досліджень, українознавство, історію гімназії, хореографію.

Діє мережа курсів за вибором та факультативів: „Основи екології”, „Людина і світ”, „Основи ринкових відносин”, „Основи шахової гри”, „Основи підприємницької діяльності”, „Тернопілезнавство”, „Основи журналістики” та інші.

З метою залучення до активної науково-дослідницької роботи у гімназії діє наукове товариство „До глибин”, що є асоційованим членом Тернопільського територіального відділення Малої академії наук України.

Для розвитку творчих здібностей гімназистів у закладі **діє широка мережа гуртків та клубів:**

- Хор старших класів „Гармонія”
- Хор молодших класів „Посмішка”
- Вокальний ансамбль „Консонанс”
- Ансамбль „100 сопілок”
- Ансамбль гітаристів
- Квартет сопілкарів
- Мистецький гурток „Палітра”
- Гурток юних туристів „Мандрівник”
- Гурток юних краєзнавців
- Музей історії гімназії „Витоки”
- Літературно-мистецьке об'єднання „Животоки”
- Фольклорно-етнографічна студія „Стожари”
- Ансамбль танцю „Калинонька”
- Клуб розумових ігор
- Шаховий клуб та інші.

полягає у розвитку обдарованої, творчої та компетентної особистості учня.

Коли 2007 року довелось очолити Тернопільську Українську гімназію імені І. Франка, один з найпрестижніших навчальних закладів обласного центру, відчув нагальну потребу у виробленні гнучкої стратегії і тактики формування оптимальної моделі управління закладом нового типу задля створення сприятливого особистісно зорієнтованого освітнього середовища розвитку творчого гімназиста.

Узяв для себе за взірці такі риси управління: науковість, системність, вміння бачити перспективу, прогнозувати результати, ставити поетапні завдання та контролювати хід їх виконання.

Вважаю, що діяльність директора має обов'язково ґрунтуватися на концепції розвитку гімназії.

Розробили її командою однодумців з урахуванням нового рівня розуміння педагогічних проблем і конкретних можливостей закладу. Відтак усі плани розвитку гімназії являють собою конкретну програму дій педагогічного колективу, спрямовану на реалізацію цієї концепції, провідною ідеєю якої є формування вільної креативної особистості, орієнтованої на досягнення успіху в різних сферах діяльності.

Засобом реалізації концепції виступає **поліфункціональний педагогічний менеджмент**, який нині складає основу управлінської та

освітньої діяльності в гімназії (див. Схему 1).

Поліфункціональний менеджмент передбачає скориговану синергетику управлінсько-педагогічних впливів на потенційно креативну особистість гімназиста з метою надання йому максимальних можливостей для самореалізації та самовдосконалення, організацію навчально-виховного процесу як взаємообумовленої системи конструктивних педагогічних взаємодій.

Основною стратегічного менеджменту у нашому навчальному закладі є перспективне планування. Створено „Програму розвитку Тернопільської Української гімназії ім. І.Франка на період 2010-2015 рр.”, метою якої є розбудова сучасного, конкурентоспроможного освітнього закладу, який забезпечує умови для розвитку, формування освіченої, національно свідомої, морально і фізично здорової, естетично розвиненої, працелюбної, життєтворчої особистості громадянина України. Зміст програми складають окремі проекти, які відображають систему роботи на перспективу гімназії.

У ході створення програми проаналізовано досягнення закладу, окреслено проблеми та визначено шляхи й способи їх усунення.

Для розв’язання проблеми реалізації нових принципів управління й створення умов для здійснення оперативного інформаційного зв’язку з усіма учасниками навчально-виховного процесу розроблено проєкт „Модернізація процесу управління закладом” (табл. 1).

Головною функцією технологічного менеджменту вважаю внутрішньогімназійний контроль, який відображає пріоритети розвитку закладу.

У гімназії традиційні засоби контролю доповнюються інноваційними, розробляється моніторингова карта закладу, склались такі види планування контролю, як: перспективне (на 5 років), поточне(рік), оперативне (тижневе). Завдяки стратегічно-технологічному управлінню в гімназії удосконалено навчальний план (введено курси „Історія гімназії”, „Польська мова”, „Основи українознавства” в 2(6) класах, з 1(5) класу – вивчення фран-

Таблиця 1

ФРАГМЕНТ ПРОГРАМИ РОЗВИТКУ
Тернопільської Української гімназії ім. І. Франка
на 2010-2015 рр.

Досягнення	Проблеми
<ul style="list-style-type: none"> ● Переорієнтація на стратегічний менеджмент ● Надання системно-наукового характеру управлінській діяльності ● Використання інформаційно-комп'ютерних технологій в управлінні ● Формування портфоліо вчителів ● Розпочато проектне планування діяльності закладу, що забезпечує визначення завдань діяльності кожного учасника навчально-виховного процесу 	<ul style="list-style-type: none"> ● Недостатня діагностика соціальних та професійних запитів педагогів ● Повільне впровадження інноваційних технологій в управлінський процес ● Не створена в гімназії комп'ютерна локальна мережа управління ● Недостатньо збалансована система громадського управління закладом ● Епізодична робота ради гімназії ● Не досягнуто консолідації та єдності колективу в управлінській діяльності

ПРОЕКТ „Модернізація процесу управління закладом”

Мета: Побудова управлінської діяльності на якісно нових засадах. Створення системи управління, відкритої для інновацій і орієнтованої на творчий пошук суб'єктів освітнього процесу, спрямованої на розвиток кожної особистості.

Шляхи реалізації	Термін виконання
Перебудувати управлінську діяльність відповідно до сучасних вимог: від управління людьми – до управління процесами	2010 – 2015
Підвищити мотивацію участі в громадському управлінні учителів та учнів	2010 – 2015
Створити у гімназії локальну комп'ютерну мережу управління.	2015
Запровадити системний моніторинг ефективності управлінських процесів	2011
Використовувати в управлінському процесі комп'ютерну програму „Персонал” (автор – к.п.н. Киричук В.О.)	2010 – 2015
Налагодити зворотній зв'язок з усіма суб'єктами навчально-виховного процесу	2010 – 2015
Запровадити рейтингову оцінку діяльності педагогів	2013
Розробити інноваційну систему моніторингу діяльності педагогічних працівників	2012
Удосконалити роботу ради гімназії, батьківських комітетів	2010-2011
Створити фонд стимулювання діяльності творчих педагогічних працівників	2012

Очікуваний результат:

Створена ефективна система управління закладом.

дузької мови), забезпечено оптимальне поєднання базової та профільної освіти.

Активно запроваджується компетентнісний підхід до навчально-виховного процесу. Тому з 2007-2008 н.р. педагогічний колектив працює над науково-методичною проблемою „*Формування креативних здібностей гімназистів шляхом компетентнісно зорієнтованого навчально-виховного процесу*”. Надходження постійної об'єктивної інформації з питань організації навчально-виховного процесу, рівня навчальних досягнень учнів, роботи з батьками дало мені можливість виокремити актуальні проблеми підвищення рівня педагогічної майстерності вчителів.

Кадровий менеджмент у гімназії спрямований на розкриття творчого потенціалу кожного педагога, формування колективу вчителів-одномудців. Цьому сприяють: відмова від диктату та дріб'язкової опіки, спільний пошук оптимальних варіантів організації педагогічного процесу, створення в колективі умов для постійного самовдосконалення. *Для педагогів гімназії організовано 3 майстер-класи „Сучасний урок”* д.п.н. Шарко В.Д., цикл семінарів із вивчення педагогічної спадщини Ш. Амонашвілі, учителі удосконалюють свою фахову майстерність на курсах підвищення кваліфікації, під час проходження атестації. Вчителі гімназії є авторами близько 70 ме-

тодичних посібників, 9 підручників, ряду методичних розробок. У гімназії діє щорічна премія ім. Осипа-Лева Павлишина для вчителів „За особливі досягнення в роботі з обдарованою молоддю”.

У рамках **маркетингового менеджменту** цілеспрямовано формуємо та створюємо умови для підтримки позитивного іміджу гімназії.

Основними носіями власного стилю гімназії є її символіка: гімн, створений учителем музики М.В. Сидором на слова І. Франка, прапор, емблема, гімназійна форма. Розуміючи, що створенню позитивного іміджу гімназії сприяє робота з батьківською громадськістю, ведемо просвітницьку роботу, виступаємо на батьківських зборах, засіданнях батьківських комітетів класів, звітуємо перед громадськістю, працюємо над поповненням сайту гімназії в Інтернеті.

У квітні традиційно проводиться День відкритих дверей для випускників початкових шкіл та їх батьків, досягнення гімназії пропагуються у ЗМІ, на базі закладу проводяться збори і семінари з обміну досвідом. Важливою складовою формування іміджу гімназії є рейтинг показників її діяльності. Три роки поспіль заклад визнаний переможцем у номінації „Найпрестижніший і найпопулярніший навчальний заклад м. Тернополя”.

До того ж вважаю, що на формування та підтримку іміджу навчального закладу впливає і харизматична осо-

бистість директора, який завжди має демонструвати взірець ініціативного, ділового працівника, менеджера.

З метою інтеграції навчально-виховної діяльності гімназії в Європейський інфопростір налагоджено партнерські стосунки зі школами зарубіжжя (*міжнародний менеджмент*).

У 2007 році започатковано роботу над спільним проектом „Шляхами польського та українського культурного спадку” із гімназією № 10 ім. Яна Коханевського м. Хожува (Польська Республіка). Відбувся обмін делегаціями українських і польських школярів, сплановано подальшу роботу над вивченням історії і культури братніх народів.

Особливе місце в управлінській діяльності директора посідає координування роботи психолого-педагогічної служби гімназії (*психологічний менеджмент*), основне завдання якої полягає в науково обгрунтованому практичному забезпеченні особистісно зорієнтованого підходу, а також у психологічному супроводі навчально-виховного процесу загалом.

У гімназії створено програму психологічного супроводу обдарованої дитини, яка, як неповторна особистість, повинна стати активним суб'єктом навчання і виховання. До основних напрямів роботи психологічної служби належать діагностика з метою визначення індивідуальних

особливостей кожного гімназиста, консультативна та просвітницько-профілактична робота, спрямована на підвищення психологічної культури вчителів, батьків, учнів.

Виступаємо з ініціативою проведення науково-практичних семінарів з питань психології, зокрема з такою актуальною тематикою, як: „Обдарованість як соціально-психологічна проблема”, „Психологічні особливості здібних дітей”.

Створюючи сприятливі умови для розвитку креативної особистості, безумовно, великої уваги надаємо зміцненню й модернізації матеріально-технічної бази гімназії як необхідного чинника привабливості закладу для батьків і учнів і реалізації інноваційних ідей його розвитку (*фінансовий менеджмент*). Тому одним із напрямів нашої діяльності є пошук соціальних партнерів у вирішенні проблеми матеріально-технічного забезпечення. У гімназії створено кабінет інтерактивного навчання, удосконалено базу ряду навчальних кабінетів: географічного, математичного, фізичного та інших. Маю тверде переконання, що якість освітнього середовища забезпечується й естетичним дизайном приміщень закладу.

Осучаснення зовнішнього іміджу гімназії сприяє створенню повноцінного інноваційного розвивально-освітнього середовища в навчальному закладі. За словами М. Поташника, „... у директора немає ніякого іншого шляху чи способу розвинути свою школу, крім як через розробку й засвоєння нового, тобто через інноваційний процес”. Особливе місце у ньому відводимо модернізації всіх сторін навчально-виховного процесу, як головного завдання *менеджменту інновацій*.

У традиційні форми класно-урочної системи навчання успішно інтегруємо інтерактивні вправи, тре-

нінги, дискусії. Усе більше поліфункціонального характеру набуває діяльність учителя: він на уроці і лектор, тобто носій найзагальнішої інформації та методології опанування теми, і лідер та генератор ідей в організації групового навчально-пізнавального пошуку, і фасилітатор та консультант в індивідуальних проектах дослідницького і творчого характеру. Щоб підготувати такого вчителя інформаційно, психологічно та методично, дирекція гімназії зrealизувала комплексну цільову програму „Удосконалення професійної майстерності педагогічних кадрів шляхом вивчення та впровадження інтерактивних технологій навчання і виховання”, яка включала три основні змістові блоки:

- тематичні тренінги;
- дискусійний обмін досвідом;
- презентація напрацювань колегам з інших навчальних закладів, у т.ч. з інших регіонів та країн (див. Схему 2).

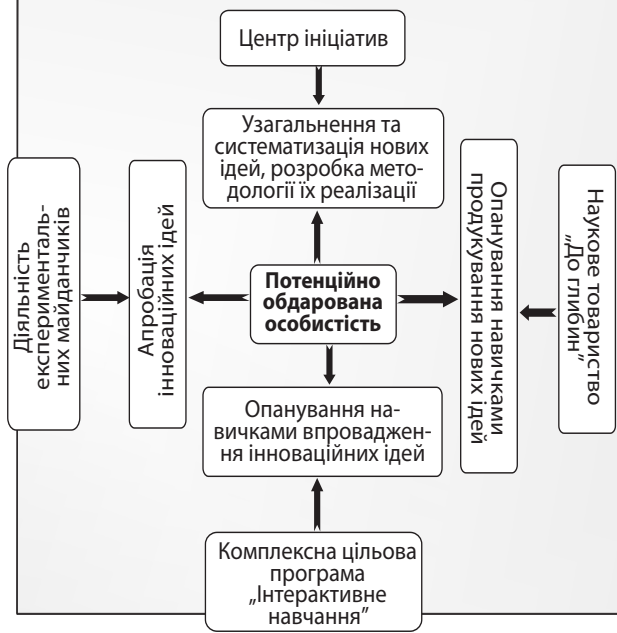
Інноваційне навчально-розвивальне середовище побудоване на засадах формування вільної особистості, елективної педагогіки.

Працюючи в елективних навчальних треках, в учнів є можливості вибирати ті предмети, які мають для них актуальний інтерес, більше того, вивчати, аналізувати свої інтереси, обґрунтовувати та презентувати власний вибір. Отже, у такий спосіб учні

Схема 2

Модель інноваційно-розвивального середовища Тернопільської Української гімназії ім. І. Франка

не тільки навчаються, а й здобувають навички такої необхідної, в першу чергу обдарованим дітям, соціалізації.

Саме ці наші ідеї оновлення парадигми освітнього процесу успішно апробуються на експериментальному майданчику „Альтернатива”.

Важливим аспектом менеджменту інновацій є організація роботи наукового товариства гімназистів „До глибин”. Це товариство за 15 років свого функціонування перетворилося на згуртовану спільноту різновікових служителів храму науки: гімназистів 5(9) класів, випускників навчального закладу різних років, які залюбки допомагають своїм молодим колегам, учителів, батьків-науківців і просто тих учених, які давно стали нашими симпатиками і партнерами, активно допомагають нашим дослідникам і пропагують їх напрацювання на рівні ВНЗ і міста.

Для повноцінної реалізації поліфункціонального управління особливу організаційно-мобілізаційну роль відіграє **самоменеджмент директора** (див. Схему 3).

Усвідомлюю, що директор – це стратег, який вирішує проблеми перспективного й ресурсного забезпечення розвитку закладу освіти. Тільки сучасний тип менеджера, який є водночас добрим психологом і кадровиком, господарником і маркетологом, людиною, яка вміє розпізнати

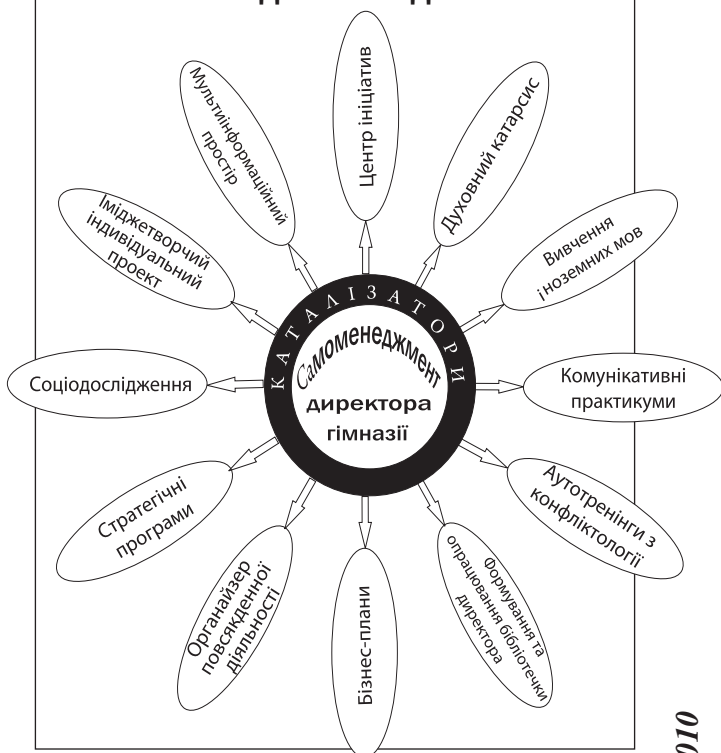
проблему й знайти най-оптимальніший шлях до її розв'язання, а попри те не загубити жодної особистості – учня, вчителя, батька, здатен вивести українську школу й освіту загалом на поліфункціональний шлях розвитку навчального закладу як відкритої соціально зорієнтованої системи, за якою – майбутнє нашого суспільства.

ЛІТЕРАТУРА

1. Боднар О. Планування стратегії кадрової роботи в навчальному закладі // Менеджмент у роботі заступника директора / упоряд. М.К. Голубченко. – К.: Шк. світ, 2009. – С. 43-54.
2. Даниленко Л. Менеджмент інновацій в освіті. – К.: Шк. світ, 2007. – 120 с.
3. К а н а ф о ц ь к а Г. Менеджмент творчості як нова парадигма в управлінні освітою // Директор школи, ліцею, гімназії. – 2009. - №1. – С. 83-84.
4. Николин М. Апробація динамічної особистості випускника гімназії // Проектування розвитку та психолого-педагогічного супроводу обдарованої особистості.: Матеріали Всеукр. наук.-практ. конференції: 21-22 квітня 2010 року. – Тернопіль, 2010. – С. 170-176.
5. Романенко М. Соціальні орієнтири освітянських реформ. Гуманістичний маніфест // Директор школи, ліцею, гімназії. – 2005. – №5. – С. 12-14.

Схема 3

Організаційно-структурна модель САМОМЕНЕДЖМЕНТУ ДИРЕКТОРА

Анатолій Крыжановский

Реализация полифункционального менеджмента в формировании креативно ориентированного коллектива гимназии

В статье поднимаются проблемы управления учебным заведением в современных условиях, выделены основные виды педагогического менеджмента как основы управленческой и образовательной деятельности, раскрыты, на примере работы гимназии, пути реализации многофункционального менеджмента руководителя, рассмотрены направления формирования инновационно-развивающей образовательной среды.

Ключевые слова: разновекторные риски, полифункциональный менеджмент, инновационно-развивающая среда.

Anatolii Kryzhanivskii

Realization of multifunctional management in forming creatively oriented staff of the gymnasium

The problems of management of the educational institution in up-to-date conditions are raised in the article. The principal kinds of pedagogical management taken as a basis of administrative and educational activity are emphasized. The ways of realization of multipurpose management of the headmaster are shown on the basis of the gymnasium activities. The directions of formation of the innovative developing educational environment are considered.

Key words: various risks, multifunctional management, innovative developing environment.

Інноваційна
школа

ШКОЛА МАЙБУТНЬОГО:

ШКОЛА-МІСТО В УМОВАХ
ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ
РЕГІОНАЛЬНОЇ ОСВІТИ.

Державний пілотний проект

У статті наведено основні положення та принципи роботи педагогічного та учнівського колективу в рамках Державного пілотного проекту „Школа майбутнього” 2007-2015 роки. Наукові керівники проекту: к.п.н. М.П. Гузик¹ та к.п.н. М.М. Николин.

Ключові слова: компетентність, талант, обдарованість.

**Ігор
КАРАЗІЯ**

Директор
Тернопільської
загальноосвітньої
школи I-III ст.
№24

Мета на-
ш о г о
проекту
полягає у вті-
ленні в педа-
гогічну прак-
тику принци-
пово нового
поняття про
шкільну освіту
дитини, кін-
цевим резуль-
татом якої є
*усвідомлення
дитиною свого
унікального
природного
таланту, за-*

*своєння досвіду його реаліза-
ції для досягнення власного і
суспільного добробуту, а та-
кож формування бажання і
вміння його постійно розви-
вати і вдосконалювати.*

*Принципи організації
навчально-виховного процесу
визначені к.п.н. М.П. Гу-
зиком.*

Це школа для сьогодніш-
нього дня дитини, в якому

¹ Зі статтями М.П. Гузика з про-
блем особистісних якостей вчи-
теля та методів і прийомів його
роботи, які розкриваються ав-
тором на прикладі життєдіяльності
Ісуса Христа, — знайдомтеся у
№6'2010 нашого журналу.

ї ймовірне майбутнє реалі-
зується тут і зараз завдяки
створенню особливого педа-
гогічного середовища в
якому:

1. Дитина може вільно роз-
поряджатись власним
талантом на повну по-
тужність для створення
особистого, сімейного та
суспільного блага і відчу-
вати реальний життєвий
успіх.
2. Дитину навчають тому,
як навчатися самостійно
і використовувати усі
можливості сучасного
інформаційного середо-
вища для самовдоскона-
лення протягом усього
життя.
3. Дитину привчають до ди-
намічних змін в умовах її
існування і необхідності
швидко до них присто-
совуватись, збільшуючи
власні духовні та матері-
альні здобутки.
4. Дитина живе й діє серед
людей різних рас, на-
родів, країн, національ-
ностей, віросповідань,
етносів, привчаючись до
життя у вільному світі
без економічних кор-

донів, вивчаючи ті іноземні мови, якими вона спілкується зі світом, та ті, на яких ведуться бізнес-відносини в місті Тернополі.

5. Дитину орієнтують на використання здобутих знань і практичного досвіду для вироблення власних інтелектуальних товарів (послуг), що є продуктами ефективного використання її природного таланту в процесі навчально-розвивальної та виховної діяльності.
6. Дитина отримує можливість активно використовувати вільний час для збагачення здоров'я, культури, освіти й духовного розвитку.

Школа забезпечує якісний навчально-виховний процес за персоніфікованими навчально-розвивальними і виховними програмами у відповідності з тими типами природних ключових компетентностей, які характерні для дітей шкільного віку та конкретним видом таланту дитини, який поступово формується з відповідного типу *природних задатків її таланту*, а саме:

- академічний тип таланту;
- художньо-естетичний тип таланту;
- спортивний тип таланту;
- візуально-просторовий тип таланту;
- соціально-духовний тип таланту.

Практична реалізація та прогресивний розвиток відповідного типу природних ключових задатків таланту дитини забезпечується наявністю у школі навчально-

виховних освітніх центрів, а саме:

- Центр розвитку академічних здібностей дітей.
- Центр розвитку художньо-естетичних здібностей.
- Центр розвитку спортивних здібностей.
- Центр розвитку соціального та духовного типу здібностей.
- Центр розвитку комунікативно-лідерського таланту дітей.

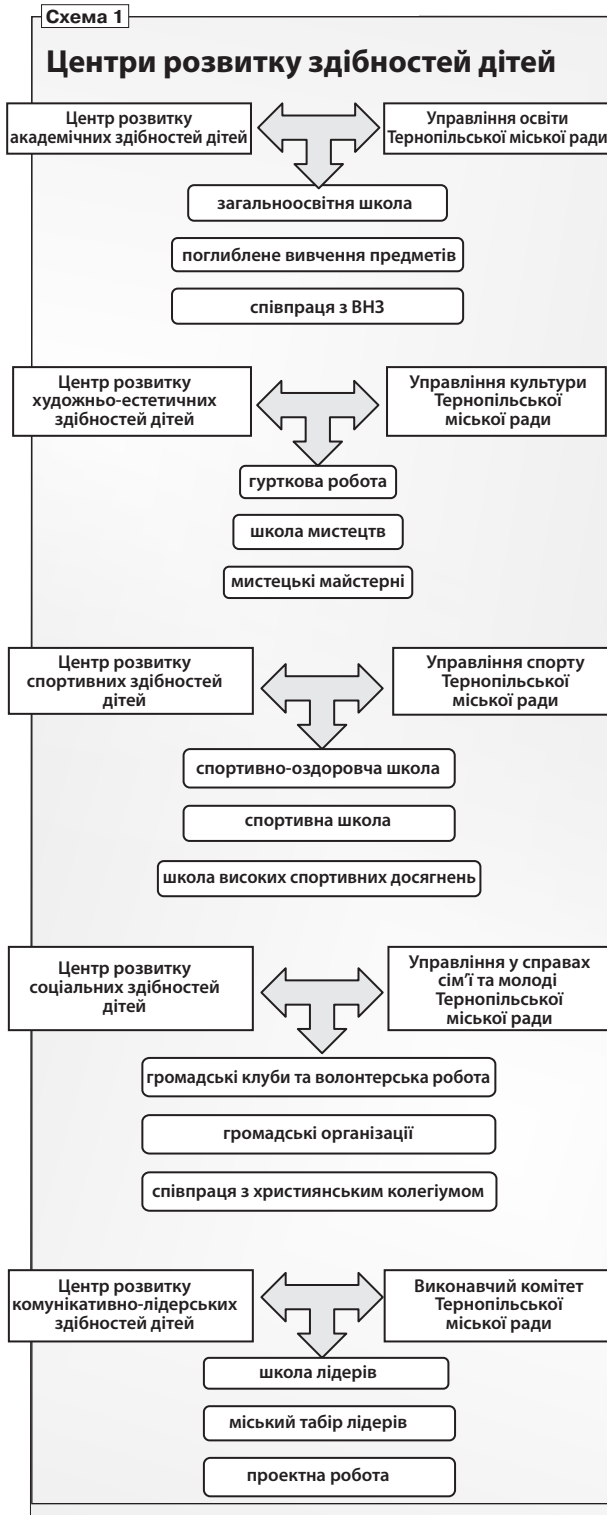
Навчальні програми в кожному центрі складаються з трьох основних розділів, а саме:

- У *першому* розділі сформульований базис акаде-

Адміністрація школи

Схема 1

мічних знань, умінь та навичок на відповідному змістовому рівні (понятійному, системному, продуктивному, імплікаційному);

- *другий* розділ відведений формуванню умінь та навичок використання та динамічного розвитку різних видів таланту, які домінують у природних ключових додатках конкретної дитини;
- *третій* – присвячений формуванню умінь та навичок самостійної організації освіти і виробничої діяльності впродовж усього життя та позитивного критичного мислення.

Виконання кожного з цих 3-х програмних розділів зорієнтоване на формування у дитини умінь розпоряджатись власним талантом, намагання його постійно розвивати і творчо удосконалювати, позитивно мотивувати до активної праці, комунікативних умінь та навичок, уміння вільно жити і діяти у світі без економічних кордонів і швидкоплинних змін у сферах виробництва, культури, освіти, бізнесу, комунікацій, політики, організації дозвілля тощо.

Кожен центр розвитку здібностей дітей працює на трьох рівнях. Дитина разом із педагогами та батьками обирає відповідний рівень навчання в міру розвитку свого природного таланту. Усі центри працюють у тісній співпраці з відповідними структурними управліннями Тернопільської міської ради (див. Схему 1).

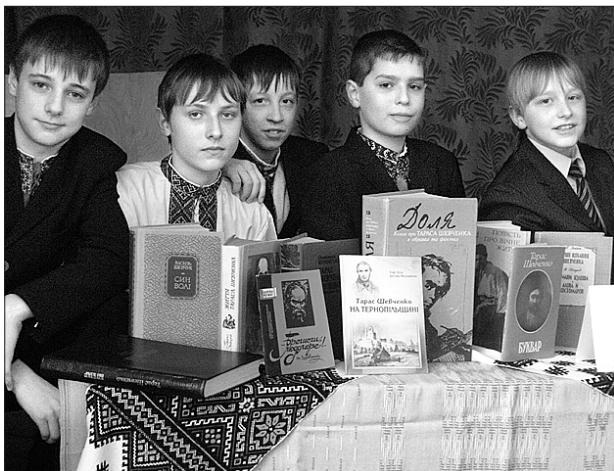
Створені Центри розвитку талантів дітей нада-

ють широкі можливості для різноманітних видів мистецької, спортивної чи соціальної діяльності учнів у тісній взаємодії педагогів та учнів. Керівники гуртків та студій впроваджують у практику авторські програми „Екологічний дизайн” (О.В. Зарічна), „Мистецтво жити в сім'ї” (Т.Ю. Головань), „Цікава хімія навколо нас” (Д.В. Гордій), „Історія рідного краю” (Л.С. Чайка), „Використання елементів ейдотехніки на уроках в початковій школі”, „Елементи ТРИЗу в початковій школі” (Р.В. Богайчук).

Створюване освітнє середовище школи сприяло народженню багатьох *творчих та волонтерських проєктів*:

- „Різдво приходить до всіх”, „Сім'я потрібна всім” (допомога обласному притулку для неповнолітніх), „Від серця до серця тепло передам”, „Острів душі” (допомога геріатричному інтернату);
- *екологічні проєкти*: „Жива вода” (очищення гирла річки Серет), „Скривджена земля”, „Почни із себе” (активна співпраця з парковим господарством „Топільче”);
- *здоров'язберігаючі проєкти*: „Навчання плаванню учнів п'ятих класів”, психологічні тренінги „Репродуктивне здоров'я людини”, „Обираємо здоровий спосіб життя”, „Моя сім'я-моя фортеця”;
- *творчі проєкти* „Свято кожен день”: „Свято гар-

буза”, „День учительського хобі”, „День народження джинсів”, „Свято інтелектуальної, спортивної, мистецької сім’ї”, „В гості до сусідньої школи на один день”, „Клас мера”, „Свято козацької слави”, „Таланти наших дітей, батьків, учителів”.

Проведено велику кількість традиційних конкурсів, виставок, ярмарок, екскурсій.

Відповідно до індивідуальних та вікових особливостей учнів, їх здібностей до засвоєння знань уже на початковому етапі шкільної освіти визначається індивідуальний темп просування їх у навчанні. З огляду на це формуються *три види динамічних навчальних груп*:

„В” – з високим темпом (прискореним) навчання,

„Б” – з нормальним темпом навчання,

„А” – уповільненим темпом навчання.

На початку навчання учня в школі, коли створюються перші класи, персональний склад материнських класів формується з учнів, які досягли приблизно однакового рівня володіння академічними знаннями, вміннями та навичками. Серед цих показників найбільш важливими є вміння читати та виконувати потрібні арифметичні дії.

Учні, котрі ще до школи навчилися краще за інших читати й рахувати, зараховуються до класу з прискореним темпом навчання. Учні, які не підготовлені потрібним чином до школи, мають незадовільні показники з читання та рахування, складають материнський клас з уповільненим темпом засвоєння шкільної програми. Решта дітей зараховується до класу з нормальним темпом навчання.

Протягом усього періоду навчання дитина в школі має перебувати в тому материнському класі, де зібрані діти з приблизно рівними навчальними можливостями. Завдяки цьому в класі створюються такі умови, які дозволяють дитині витратити мінімально не-

обхідний час для повного засвоєння навчального матеріалу.

У школі застосовується *комбінована технологія викладання предметів* (М. Гузик), що передбачає вивчення навчального матеріалу поетапно на заняттях таких видів:

- 1) загального сприймання матеріалу;
- 2) фронтального опрацювання матеріалу;
- 3) індивідуального опрацювання матеріалу;
- 4) внутрішньопредметного узагальнення;
- 5) міжпредметного узагальнення;
- 6) тематичного заліку.

Комбінована система організації навчально-виховного процесу заснована на принципах інтеграції найрізноманітніших педагогічних технологій, що властиві класно-урочній системі, вузівській та індивідуальній системам навчання та розвитку дітей. Сутність її полягає в тому, що на відповідних етапах засвоєння знань, умінь та навичок вчитель комбінує педагогічні технології таким чином, щоб найкраще і найефективніше залучити до того власний навчальний потенціал дитини.

Технологічні операції, що є в арсеналі комбінованої системи, пов’язані з активізацією вчителем таких завдань під час уроку, які спрямовані на навчання дитини самостійно здобувати знання.

Починаючи з 5-го класу, учням надається можливість вибору одного з трьох напрямів навчання, що забезпечують пріоритетний розвиток відповідного типу мислення (образного, логіко-абстрактного, урівноваженого) шляхом коригування навчального змісту та спрямованості індивідуальних і групових занять. З метою попереднього виявлення і підтримки допрофесійних інтересів школярів, що закінчили шість класів, створюються динамічні диференційовані групи гуманітарного, фізико-математичного та природничого профілів. Організовується поглиблене вивчення школярами окремих пред-

метів. Воно здійснюється головним чином у навчальних групах, що формуються з учнів паралельних класів відповідно до їх інтересів.

З 9-го класу номенклатура навчальних предметів певного профілю поступово звужується відповідно до ступеня самовизначення учнів щодо їх майбутньої професійної діяльності.

Старша школа забезпечує повну загальну середню освіту та профільну підготовку і є основним етапом, на якому завершується оволодіння учнями загальноосвітніми та професійними знаннями, необхідними для отримання професійної освіти.

У школі-комплексі раціонально поєднуються різні види діяльності учнів, спрямовані на їх загальний розвиток, формування високодуховної особистості. Цьому сприяють вивчення курсів за вибором, проектна робота у різних напрямках, музичні перерви, уроки театрального мистецтва, спеціальні заняття з розвитку творчої уяви, навчання етикету, інтелектуальні ігри, бесіди на морально-етичні теми, хоровий спів, проекти співпраці з організаціями і структурами міста та батьками.

Присутність в єдиному навчально-виховному комплексі всіх цих освітніх структур дає можливість забезпечити умови для конструювання і реалізації кожною дитиною власної освітньої траєкторії.

Предметом особливої уваги вчителів і вихователів є такі поняття, як емоційна обдарованість, емоційний баланс, емоційний стиль, емоційна свобода, емоційна

зрілість, емоційна інтоксикація.

Емоційно обдаровані люди – ті, хто вміє керувати своїми почуттями і враховує почуття інших. Маючи розвинену емоційну грамотність, вони створюють навколо себе ауру доброзичливості, вступають в конструктивну взаємодію, успішно працюють в команді.

Під час освітнього процесу педагоги та учні підтримують певний емоційний баланс. Позитивне емоційне забарвлення – могутній мотиваційний фактор навчальної діяльності.

Игорь Каразия

Школа будущего: школа-город в условиях инновационного развития регионального образования. Государственный пилотный проект

В статье раскрываются основные положения и принципы работы педагогического и ученического коллективов в рамках Государственного пилотного проекта «Школа будущего» 2007-2015 гг. Научный руководитель к.п.н. Н.П. Гузык и к.п.н. Н.Н. Николин.

Ключевые слова: компетентность, талант, одаренность.

Ihor Karaziia

School of future: school-city in the conditions of the innovative development of the regional education. State pilot project

The article gives the main positions and principles of work of the pedagogical and students' collectives within the limits of State Pilot Project «School of Future» 2007-2015. The supervisors of the project are cps N.P. Huzyk and cps N.N. Nykolyn

Keywords: competence, talent, giftedness.

**Інноваційна
школа**

**Біла книга:
думки та
доробок
освітян
м. Тернополя**

ПІДТРИМКА ОБДАРОВАНОСТІ ШКОЛЯРІВ

*Мало мати хороший розум,
головне — добре його застосовувати.*

Р. Декарт

Сучасне суспільство ставить нові вимоги до людини, потребує розвитку її духовного та інтелектуального потенціалу. Підтримка обдарованості учнів у школі є досить важливою. Тому кожний педагогічний колектив повинен віднайти ресурси для матеріального та морального заохочення обдарованих дітей, упроваджувати в роботу закладу заходи із вшанування таких дітей, налагоджувати науково-дослідницьку роботу учнів.

Ключові слова: обдарованість.

Тетяна ГРИЦЮК

Заступник директора з навчально-методичної роботи Тернопільської класичної гімназії, кандидат біологічних наук, відмінник освіти України

ТАК Є (суть проблеми)

Аналіз педагогічної теорії та практики щодо виявлення, навчання, розвитку й підтримки обдарованої молоді засвідчив про актуальне звучання цього питання на різних етапах розвитку людства. Високий рівень суспільного розвитку спричинюється цілеспрямованим виявленням і навчанням обдарованих дітей. Соціальний і економічний прогрес держави безпосередньо залежить від розв'язання проблем виявлення, навчання, розвитку та підтримки здібних і обдарованих дітей.

Сучасне суспільство ставить нові вимоги до людини, потребує розвитку її духовного та інтелектуального потенціалу. Сьогодні зростає запит держави на обдаровану особистість, яка оригінально мислить, наділена потенціальними здібностями та прагне досягти успіху. Однак найважче реалізувати потенційні можливості особистості молоді. Особливо гостро по-

стає проблема в юнацькому віці, в період, коли відбувається професійне становлення особистості, нового рівня розвитку досягають пізнавальні, психічні процеси, є потреба в реалізації своєї потенційної обдарованості.

Підтримка обдарованості учнів у школі є досить важливою. Якщо під обдарованістю учня розуміти випереджаючий розвиток пізнавальної сфери та інтелекту, то такий тип обдарованості у школі відразу помітний і, як правило, підтримується педагогами. Саме академічна обдарованість є традиційно схвалюваною педагогами, бо сучасна школа орієнтується на отримання дитиною предметних знань та формування відповідних навичок. Часто педагоги випускають із поля зору інші типи обдарованості: технічну, мистецьку, соціальну, спортивну. Якщо ж їм приділяється якась увага, все ж у пріоритетному становищі залишається академічна.

Однак в окремих випадках і ця обдарованість не знахо-

„Біла книга” підготовлена експертами освітнього Форуму „Артеківські діалоги”. Це аналітичний документ щодо ключових аспектів стратегії розвитку освіти в Україні.

дить належної підтримки й визнання з боку педагогічних колективів.

ДАВАЙТЕ ЗРОБИМО ТАК (конкретні пропозиції)

1. В рамках міської цільової програми „Обдарована дитина” на 2008-2010 роки організувати проведення фахових семінарів-практикумів для педагогів міста з обміну досвідом роботи з обдарованими дітьми.
2. З метою формування професійної готовності педагогів до роботи з обдарованими дітьми ТОКІППО організувати *постійно діючі* навчально-практичні курси по роботі з обдарованими дітьми.
3. Організувати додаткову підготовку групою фахівців призерів олімпіад попереднього рівня до олімпіад наступного рівня з аналізом знань призерів і відбором серед них найбільш сильних (це стосується і підготовки обласних команд до участі у Всеукраїнських предметних турнірах).
4. Організувати щорічний випуск бюлетеня „Обдарована дитина” (на обласному рівні), в якому б було узагальнено результати роботи учнів та їх керівників за поточний рік.
5. У закладах, де діють наукові об’єднання, товариства, узагальнювати результати написання наукових робіт учнів у вигляді збірників.
6. Налаштувати інформативну роботу серед учнів та членів педагогічного колективу шляхом постійного відображення досягнень дітей у вигляді стендових матеріалів.

ЧОМУ ТАК (причина існування проблеми)

Процеси пошуку, розвитку та підтримки обдарованої молоді значно уповільнюються в зв’язку з:

- існуванням протиріч між соціально-педагогічною потребою в розв’язанні проблем розвитку здібностей і обдарувань учнів з одного боку, та відсутністю цілеспрямованої підготовки педагога до здійснення відповідної цілеспрямованої діяльності з іншого;
- недостатнім рівнем науково-методичного забезпечення реалізації аналізованого процесу;
- браком цільового фінансування системи роботи з обдарованою молоддю;
- слабкою матеріально-технічною базою навчальних закладів.

ТАК МАЄ БУТИ (варіанти вирішення проблеми)

Перш за все не потрібно забувати, що кожна дитина є обдарованою, лише кожна в якійсь сфері. Найчастіше здібності, що проявляються в дітей, стосуються учіння або тих видів діяльності, якими вони займаються в позаурочний час (музика, вишивання, ліплення, конструювання). Якщо підтримувати переважно академічні обдарування учнів, то значна кількість дітей залишиться поза увагою. Тому кожний педагогічний колектив, якому не байдуже питання виявлення і підтримки обдарованих учнів, повинен віднайти ресурси (кадрові, матеріальні), аби підтримати всіх без винятку дітей. Сюди можна віднести організацію різноманітних гуртків, роботу факультативів, створення об’єднань за інтересами, фінансування поїздок дітей на різноманітні конкурси, турніри, змагання.

Створення на рівні міста об’єднань талановитих дітей згідно їх уподобань, які б дали змогу згуртувати учнів, розширити коло їх знань, порівняти свої досягнення з досягненнями інших.

Необхідно впроваджувати в роботу кожного закладу заходи із вшанування дітей, котрі принесли закладу славу, відзначились на певному рівні в олімпіадах, конкурсах, турнірах, виставках, змаганнях, іграх тощо. Важливе місце в цьому відводиться як на матеріальне заохочення, так і наголос на честь і престиж.

Обов’язковим є моніторинг, узагальнення та поширення перспективного педагогічного досвіду роботи з розвитку здібностей і обдарувань школярів, а також поширення досягнень самих учнів.

Татьяна Грицюк

Піддержка одаренности школьників

Современное общество ставит новые требования к человеку, нуждается в развитии его духовного и интеллектуального потенциала. Поддержка одаренности учеников в школе является достаточно важной. Поэтому каждый педагогический коллектив должен найти ресурсы для материального и морального поощрения одаренных детей, внедрять в работу заведения мероприятия из чествования таких детей, налаживать научно-исследовательскую работу учеников.

Ключевые слова: одаренность.

Tetiana Grytsiuk

Support of schoolchildren's talents

Modern society puts new requirements to every person, demands the development of their spiritual and intellectual potential. To support students' talents at school is rather important. Therefore every pedagogical staff should find resources to encourage gifted children materially and morally, to honour such children, to develop the students' research work.

Keywords: giftedness, talents

**Інноваційна
школа**

**Біла книга:
думки та
доробок
освітян
м. Тернополя**

Віктор ТРИГУБА

Директор Тернопільської класичної гімназії, віцепрезидент асоціації „Відроджені гімназії України”, голова „Асоціації керівників гімназій, ліцеїв, колегіумів Тернопільщини”, відмінник освіти України

ВІД ВИХОВАННЯ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНО ТВОРЧОЇ ОСОБИСТОСТІ – ДО НОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ НАВЧАННЯ

*Якщо у вас немає мотивації або стимулу,
ви не придбаєте ґрунтовних знань, необхідних для успіху.*

Б. Чейз

Більшість загальноосвітніх закладів мають на меті лише академічний розвиток учня. Освіта ХХІ століття – це освіта для людини, її стрижень – розвивальна, культуротворча домінанта. Тому необхідним є впровадження у навчальних закладах індивідуальних навчальних планів; створення індивідуальних освітніх програм творчого спрямування; поширення серед закладів освіти досвіду інтелектуальних розумових ігор, КРОКСУ, роботи в МАНі; пропаганда серед загальноосвітніх закладів співпраці в рамках міжнародних проектів.

Ключові слова: рівні розвитку учнів, навчальні технології.

ТАК Є (суть проблеми)

„Освіта ХХІ століття – це освіта для людини, її стрижень – розвивальна, культуротворча домінанта”, – наголошено в „Концепції розвитку загальної середньої освіти”. Вперше в документах про реформу зроблено наголос не на предметному компоненті, а на розвитку людини. Вперше маємо історичний шанс системної трансформації освіти. Без оновлення внутрішнього змісту нашої освітньої діяльності широких якісних змін у житті людей не досягнути.

У зв'язку з сучасними тенденціями розбудови системи освіти виникла низка змін, які зумовили реформування не тільки змісту і структури школи, а й її типу. В сучасних умовах виникла потреба в диференційованому навчанні всіх не за однаковими планами й програмами. Як альтерна-

тива, виникла необхідність у спеціалізації та профілізації шкіл.

Навчання, виховання й розвиток учня обумовлені особистісно зорієнтованим навчанням, концепцією життєтворчості, Програмою розвитку творчої особистості. Учень – не пасивний об'єкт, а суб'єкт навчання – головна діюча фігура всього навчально-виховного процесу – ось позиція колективів закладів нового типу. Продуктивність взаємозв'язку навчання й розвитку залежить і від раціональної реалізації стратегічних принципів реформованої школи: гуманітаризації, життєтворчості, оптимізації, особистісної орієнтації, єдності національного й загальнолюдського, а також відомих дидактичних принципів: науковості, доступності, наочності тощо.

Знання є базою інтелектуального розвитку („навчання веде за собою роз-

„Біла книга”
узгоджує позиції
усіх зацікавлених
сторін суспіль-
ства щодо стра-
тегії розвитку
освіти в Україні.

воток”, за Л. Виготським); високий рівень розвитку забезпечує успіх у навчанні. Світовий досвід підтверджує, що ХХІ ст. – це доба інформації, змагання за інтелект. Недарма в інноваційних зарубіжних школах поширюються так звані надпрограми розвитку творчості, інтелекту.

Спираючись на здібності, обдарування (загальні й спеціальні, вербальні й практичні, творчі й реконструктивні) кожного учня, не повторне в кожному з них, учителі повинні розвивати здатність до творчості.

Виникає питання: чи можна навчати творчості? Нові школи України – які вони? Чим відрізняються розвиток і навчання учнів у школах нового типу? У чому полягають інноваційні пошуки вчителів сьогодні?

ЧОМУ ТАК

(причина існування проблеми)

Більшість загальноосвітніх закладів мають на меті лише академічний розвиток учня. Свою роботу вони спрямовують в руслі „передача-засвоєння” нових знань. Така система аж ніяк не сприяє творчому розвитку особистості.

Згадуються школи колишніх часів, які працювали за єдиними програмами, коли головним у навчанні було відтворити вивчений матеріал. Послідовність освіти була така: знання-вміння-навички. За таких умов губилася особистість учня, єдиний розвиток інтелектуального і творчого не реалізувався. В традиційній школі навчання відбувалось за напрямом „від навчання до практики”, а в нових

ТАК МАЄ БУТИ *(варіанти вирішення проблеми)*

Як відомо, існує три рівні розвитку учнів: *репродуктивний, конструктивний, творчий*. Щоб навчальний заклад став помічником учневі в тому, аби всі йшли „в ногу”, потрібно розробити спеціальні програми такого розвитку. Тому педагогічний колектив ставить перед собою мету – самовдосконалюватися, розвивати самостійність у діяльності як учителя, так і учня, творче ставлення до будь-якого завдання.

Інтелектуальний і соціальний розвиток старшокласника, спрямований метою і змістом освіти, практично реалізується *через навчальні технології*. Основними технологіями розвивального навчання, задіяними в полі освіти України, є: система розвивального навчання Л. Занкова, технологія розвивального навчання Д. Ельконіна і В. Давидова; технологія проблемного навчання А. Матюшкіна, Д. Вількеєва, М. Махмутова, системи творчого розвитку особистості І. Волкова, І. Іванова, Г. Альтшуллера; особистісно зорієнтоване навчання (І. Якиманська та ін.); технологія саморозвивального навчання Г. Селевко; технологія розвивального навчання О. Дусавицького; змістовно-операційна технологія розвитку В. Паламарчук, інформаційні, індивідуалізовані, інтерактивні, модульні, ігрові, дистанційні, інтегровані. Загальним для технологій розвивального навчання є розуміння його як активно-діяльнісного способу навчання на противагу пояснювально-ілюстративному. Технології творчого розвитку особистості базуються на уявленні про людину як творчу особистість, якій наставник допомагає розвивати творчі здібності на основі вільного вибору позаурочної діяльності. Для старших учнів, особливо майбутнього 12-го класу, ефективними мають бути технологія творчих справ, колективної творчої діяльності й методика „ТРВЗ” – теорія розв’язання винахідницьких завдань.

Кожна з них є певною підсистемою в загальній системі сучасних навчальних технологій і має свій концепт, мету і завдання, основні поняття, зміст, умови реалізації. Але щоб зробити учня справжнім суб’єктом навчального процесу, *слід змінити всю технологію цього процесу*. Організація особистісно зорієнтованого навчання потребує розробки педагогічних технологій, метою яких є *не накопичення знань та вмінь, а постійне збагачення досвідом творчості й формування механізму самоорганізації та самореалізації особистості кожного учня*. Реалізація такого завдання потребує іншого підходу до предметного навчання, до визначення й моделювання таких видів діяльності, які допомагають здійснити активне ставлення учня до навколишнього світу. При цьому надбання знань не є кінцевою метою діяльності. Вони повинні приготувати молодим людям у позашкільному процесі пізнання і їх розвитку.

Оновлення форм та методів роботи на уроці не самоціль; головним критерієм застосування нового, „нестандартного” є результат навчання, сам учень, його інтерес до знань, його знання, розкриття творчих можливостей та здібностей дитини.

Навіть за допомогою *домашніх завдань* можна частково посприяти реалізації творчого та інте-

лектуального в особистості школяра. Через постійну переважаність під час навчання відбувається не розвиток, а руйнування здоров'я й таланту молодої людини. Великою бідою для обдарованих дітей (та й дітей будь-якого рівня здібностей і віку) є переобтяження домашніми завданнями. Талановита, здібна дитина увесь час прагне до улюблених занять, її часто неможливо переключити на відпочинок, фізичні вправи чи гру. До того ж, зазвичай, це – людина дуже відповідальна, котра намагається все ретельно виконати. А тому слід застосовувати різні типи домашніх завдань: теоретичні (на засвоєння нових знань), емпіричні (формування навичок і вмінь), практичні (застосування знань, умінь і навичок), узагальнювальні, підготовчі (підготовка до засвоєння нових знань), проєктні, тематичні, альтернативні.

Ідеальним варіантом поєднання академічного і творчого є запровадження в практику *інтелектуальних ігор*, які базуються не на ґрунті конкретних знань, а потребують творчості, розвинутого інтелекту.

Також вирішується ця проблема через *діяльність МАНу*. МАН – це школа розвитку інтелекту. Це на-самперед поглиблення знань, робота з додатковою літературою, що допомагає відкрити обрій горизонту знань, а також розвиток здібностей, творчості, підвищення інтересу до предмета, необхідність і можливість яскравого самоствердження.

Широким полем для діяльності є участь у *міжнародних проєктах*, які передбачають розвиток як інтелектуального потенціалу учнів, так і їх хисту творити.

школах: „від практики до навчання”. Відповідальність за процес навчання в традиційній школі несе вчитель, а в новій: *учень – за розвиток своїх здібностей, а учитель – за створення для цього умов.*

Реалізувати свої творчі задатки учні могли в більшості випадків лише у поза-шкільних закладах.

Через те у сучасних школах виникла проблема поєднання вищеназваних шляхів розвитку особистості з метою підготовки її до життя. Адже у сучасних школах послідовність освіти учня: досвід-інтерес-практика-проблема-теорія-практика. Принцип навчання в новій школі побудований на здобутті індивідуального досвіду. Більш повно це можна реалізувати в закладах нового типу, де зміст своєї освіти обирає сам учень.

Виктор Тригуба

От воспитания интеллектуально-творческой личности – к новым технологиям обучения

Большинство общеобразовательных заведений имеет целью только академическое развитие ученика. Образование XXI века – это образование для человека, его стержень – развивающая, культуротворческая доминанта. Поэтому необходимым является внедрение в учебных заведениях индивидуальных учебных планов; создание индивидуальных образовательных программ творческого направления; распространение среди заведений образования опыта интеллектуальных умственных игр, КРОКСу, работы в МАНе; пропаганда среди общеобразовательных заведений сотрудничества в рамках международных проектов.

Ключевые слова: уровни развития учеников, учебные технологии.

Victor Tryhuba

From education of intellectual-creative personality to new technologies of teaching

Most general educative establishments aim only at academic development of students. Education of XXI century is the education for a person, its basis is developing and culture creating dominant. Therefore it is necessary to introduce individual curricula into educational establishments, make individual educational programmes of creative direction, distribute experience of intellectual mental games, KROKS, work in the SAS; propagate collaboration among general establishments within the framework of international projects.

Keywords: levels of students' development educational technologies.

ДАВАЙТЕ ЗРОБИМО ТАК (конкретні пропозиції)

1. Розробити програми інтелектуального й творчого розвитку учнів („Я-гімназист”, „Я - тернопольнин”, комп'ютерна програма розвитку за тестовими методиками тощо).
2. Упроваджувати індивідуальні навчальні плани; створювати індивідуальні освітні програми творчого спрямування.
3. Налагодити педагогічний моніторинг за розвитком учнів, результатом якого стане оформлення індивідуальної карти розвитку як основи профорієнтації.
4. Поширювати серед закладів міста досвід інтелектуальних розумових ігор, розумово-спортивних ігор, роботу в МАН.
5. Пропагувати серед загально-освітніх закладів міста співпрацю в рамках міжнародних проєктів.

УВЕДЕННЯ ЦИКЛОБЛОКОВОЇ СИСТЕМИ ВИКЛАДАННЯ НАВЧАЛЬНИХ ПРЕДМЕТІВ

Інноваційна
школа

У статті викладена думка про шляхи зменшення навантаження учнів при вивченні навчальних предметів. Можливість уведення циклоблокової системи автор пропонує в режимі експерименту, однак педагоги, котрі здатні оперативно змінювати систему викладання, можуть спробувати запропонований метод вже у своїх навчальних закладах.

Ключові слова: циклоблокова система, експеримент, навчальне навантаження.

ТАК Є

(в чому суть проблеми)

Усім відомо, що учні 8-11-х класів після щоденних 6-7 уроків готують домашні завдання протягом 4-5 годин. І кожен день необхідно готувати 5-6 предметів. На жаль, обсяг домашніх завдань в більшості випадків є громіздким як в письмовому, так і в читальному вимірі. Після 5-6-годинного робочого тижня діти, звичайно, втомлюються, зникає бажання відповідально навчатись, оскільки значна кількість щоденних підготовок викликає труднощі. Виконати всі домашні завдання складно й через ряд інших причин, адже учні займаються і в гуртках, і в секціях, виконують домашні побутові доручення, мають коло друзів, з якими необхідно поспілкуватися. Непідготовленість до уроку для одних дітей є психологічною травмою (вчитель опитує, а учень не виконав завдання), а для інших входить у звичку (не виконав –

спишу в товариша) і змінює мотивацію до навчання, породжує апатію, а іноді й депресію.

ЧОМУ ТАК?

Науково-методичне та психологічне формування домашніх завдань в багатьох вчителів є неправильним. Воно зводиться або до великої кількості переписування, або до одноманітності завдань. А якщо відповідно до традиційного розкладу уроків необхідно підготувати українську літературу, зарубіжну літературу та біологію чи історію із значним обсягом матеріалу для читання, то психологічний стан старшокласника стає далеко не оптимістичним. „Старорежимне” твердження вчителів: „Мій предмет – найважливіший” закриває шлях диференціації та індивідуальному під-

Ольга ОСТАПЧУК

Заступник
директора
Тернопільського
навчально-виховного
комплексу
„Школа-лицей
№ 6 ім. Назарія
Яремчука”,
відмінник освіти
України

**Біла книга:
думки та доробок
освітян
м. Тернополя**

Директор школи, ліцею, гімназії № 4'2010

ходу до учня в навчально-виховному процесі.

Якщо врахувати ще й одноманітність проведення протягом дня (тижня) уроків, відсутність пізнавально-святкових заходів у школі (класі), то стає зрозумілим, чому багатом у чням навчальний процес у школі стає ненависним.

ТАК МАЄ БУТИ (варіанти вирішення)

Для зменшення перевантаження учнів та покращення організації навчально-виховного процесу можна використовувати ряд прийомів, одні з яких можна і необхідно вводити в навчальний процес як форми і методи ведення уроків, інші – в якості експерименту, оскільки потребують певної реорганізації навчально-виховного процесу. Зокрема, майже не використовується в нашій педагогічній практиці предметно-урочна та циклоблокова система організації роботи.

Предметно-урочна система оптимально реалізує диференційоване навчання. А циклоблокова якраз може зменшити навантаження учнів. Суть її

полягає в тому, що навчальні програми окремих предметів замість одного року вивчають за півріччя за рахунок більшої кількості годин, тобто блоками: блок фізики, блок хімії і т. д. Уроки з одного предмета стають подвійними або потрійними, і учням потрібно буде готувати домашнє завдання з двох чи трьох предметів в день, що, звичайно, внесе полегшення у процес навчання як у психологічному, так і у фізичному плані.

Зручність даної системи полягає і в тому, що у старшокласників, котрі займаються з репетиторами для вступу до вищих навчальних закладів, буде більше можливості використовувати свій час на підготовку з тих предметів, які є профільними при вступі. Адже, вивчивши курс предмета за півроку, можна з репетитором вдосконалювати рівень знань.

БУДЕ ТАК (що конкретно пропонуємо)

Дану систему організації навчально-виховного процесу потрібно впроваджувати в режимі експерименту. З метою отримання більш точної бази результатів необхідно визначити два навчальні заклади, які добровільно погодяться на її впровадження. Після вивчення колективами закладів теоретичних основ циклоблокової системи, необхідно визначити класи та блоки з предметів, з яких проводитиметься експеримент. Заступникам директора необхідно розробити розклад уроків (він може бути не один), а вчителям – навчальні та поурочні плани. Участь учителів у такому експерименті спонукатиме їх до розробки нових навчальних програм і технологій навчання.

У процесі експерименту виникне потреба у проведенні „круглих столів” за участю двох педагогічних колективів. Дана система дасть можливість провести державну підсумкову атестацію з окремих предметів після 10-го класу або після I семестру в 11-му класі.

Ольга Остапчук

Введение циклоблочной системы обучения

В статье изложено мнение о способах уменьшения учебной нагрузки учеников при изучении разных учебных предметов. Возможность введения циклоблочной системы предлагается автором в качестве эксперимента, однако педагоги, которые имеют способность оперативно изменять систему обучения, могут испробовать предлагаемый метод в своих учебных заведениях уже сейчас.

Ключевые слова: циклоблочная система, эксперимент, учебная нагрузка.

Olha Ostapchuk

The introduction of cyclo-block scheduling in schools

The article shows the ways of decreasing academic load for pupils while learning different school subjects. The possibility of introducing the cyclo-block scheduling is suggested by the author as an experiment, though the teachers who are able to change the teaching system efficiently can try the suggested method in their educational establishments even now.

Key words: cyclo-block scheduling, academic load experiment.

ЗДОРОВИЙ СПОСІБ ЖИТТЯ – СТРАТЕГІЯ РОБОТИ НАШОЇ ШКОЛИ

**Інноваційна
школа**

**Біла книга:
думки та
доробок
освітян
м. Тернополя**

У статті обґрунтовано шляхи розробки програми реалізації моделі здорової школи. Запропоновано програму-мінімум і програму-максимум, які спрямовані на творення здорової, свідомої, творчої, небайдужої особистості, яку хвилюють проблеми оточуючих людей і суспільства в цілому, здатної до конкретних дій і конкурентоспроможної на ринку праці. Ці програми передбачають вироблення в учнів позитивної мотивації на здоровий спосіб життя, збереження та зміцнення здоров'я.

Ключові слова: здоровий спосіб життя.

Напрямок розвитку Тернопільської загальноосвітньої школи №16 імені В. Левицького: „*Формування навичок ведення здорового способу життя*”.

Принцип розвитку: „*Здоровий вчитель → здоровий учень → здоровий громадянин*”.

ТАК Є

(у чому суть проблеми)

Найактуальнішим питанням сьогодення є здоров'я нації. Проте однією з проблем сучасної школи є те, що у перший клас приходять діти з вадами здоров'я. Крім того, навчальні програми укладені так, що, готуючись до уроків, учні відчують певне розумове, фізичне, емоційне перенапруження. Шкільні приміщення теж не завжди відповідають санітарно-гігієнічним вимогам. Перенасиченість ринку продуктами швидкого приготування, шкідливими для нормального функціонування дитячого організму, призводить до появи „хвороб цивілізації”: інфаркту, інсульту, цукрового діабету, астми. Інформаційний простір наповнений „підступною” рекламою, яка вводить дітей в оману і провокує по-

яву шкідливих звичок. Матеріальна криза теж стала чинником багатьох проблем у сім'ях. Інколи один, а то й два члени родини, постійно перебуваючи за кордоном, відсторонені від виховання дітей. В окремих сім'ях батьки теж не є прикладом для наслідування. Це сприяє появі „проблемних” підлітків. Сім'я перестає бути осередком духовних цінностей. Дитина на роздоріжжі...

Опираючись на результати внутрішкільного моніторингу стану здоров'я учнів, якості харчування, санітарного стану приміщень, педагогічний колектив визначив пріоритетний напрям розвитку школи.

ЩО МОЖНА ЗРОБИТИ?

(Варіанти вирішення проблеми)

У навчальному закладі повинна бути розроблена програма реалізації моделі „здорової” школи. Для цього слід спланувати всю внутрішкільну й позашкільну діяльність закладу з урахуванням даних проблем. З цієї метою потрібно розробити програму-мінімум і програму-максимум щодо формування

Борис КОРДУБА

Директор Тернопільської загальноосвітньої школи I-III ступенів №16 ім. В. Левицького

„**Біла книга**” пропонує конкретні шляхи вирішення проблем, які є адекватними потребам та стратегії розвитку українського суспільства.

Директор школи, ліцею, гімназії № 4'2010

у підлітків розуміння важливості ведення здорового способу життя.

Програма-мінімум передбачає вироблення в учнів позитивної мотивації на здоровий спосіб життя, збереження та зміцнення здоров'я.

Програма-максимум спрямована на творення здорової, свідомої, творчої, небайдужої особистості, яку хвилюють проблеми оточуючих людей і суспільства в цілому і яка здатна до конкретних дій, є конкурентоспроможною на ринку праці.

ЯК ЦЕ ЗРОБИТИ? (Конкретні пропозиції)

1. Потрібно пропагувати знання про здоровий спосіб життя серед вчителів, учнів, батьків та громадськості, проводячи семінари для учнів, лекції для батьків, консультації, зустрічі з психологом, лікарями.
2. Слід проводити профілактику шкідливих звичок у дітей, організовуючи для підлітків кінолекторії, уроки здоров'я, ігри-тренінги, семінари, дискусії, конкурси антиреклами, стінгазет, малюнків, колажів, творів, віршів, есе.
3. Необхідно практикувати здоровий спосіб життя таким чином:
  - заохочувати батьків до загартовування дітей, організувати лекторій про важливість споживання „здорових” продуктів харчування, які сприяють розвиткові організму дитини;
  - культивувати проведення учнями,

Борис Кордуба Здоровий образ жизни – стратегия работы нашей школы

В статье обосновано пути разработки программы реализации модели здоровой школы. Предложена программа-минимум и программа-максимум, которые направлены на воспитание здоровой, сознательной, творческой, небезразличной личности.

Ключевые слова: здоровый образ жизни.

Borys Korduba Healthy way of life is the strategy of work of our school

The article shows the ways how to develop the programme of realization of healthy school model. The programme-minimum and programme-maximum are offered, directed on the creation of a healthy, conscious, creative, un-indifferent personality.

Keywords: healthy way of life.

батьками, вчителями у школі й удома фізичних вправ, що сприяють розвиткові опорно-рухового апарату, формуванню правильної постави;

- пропагувати у школі ароматерапію як один із засобів профілактики ГРВІ, грипу та інших захворювань;
- дбати про покращення матеріально-технічної бази спортивної зали, зокрема створити сухий басейн;
- придбати для медичного кабінету закладу апарат для приготування кисневих коктейлів;
- на території школи створити дендропарк із хвойних дерев, що сприятиме профілактиці захворювань органів дихання;
- виробляти у школярів навички самостійної роботи з навчальним матеріалом, формувати вміння вибирати найбільш значиме із потоку інформації. Важливим для учнів є пошук тих знань, які стануть необхідними для того, щоб зробити якість життя кращою;
- дати дітям альтернативну інформацію, яка б протистояла негативній рекламі. Це й просвітницькі заходи, відеолекторії, тренінги, а також зустрічі з лікарями, правозахисними органами;
- зробити навчальний процес „живим” і цікавим. Для цього слід моделювати рухливі уроки, практикувати динамічні перерви.

Така система роботи сприятиме глибокому розумінню учнями, їх батьками, громадськістю тих чинників, які шкодять здоров'ю. Це спонукатиме кожного з нас до якісних змін у житті.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Азаров Ю.П. Педагогика семейных отношений. Ч. I. Технология повседневного общения. – М.: Знание, 1976. – 96с.
2. Іваніченко Ю., Львовський М. Павутиння лиха. Терор і наркотики. – Сімферополь: Таврія, 2007. – 352с.
3. Коростелев Н.Б. Всем, кто хочет быть здоров. – М.: Молодая Гвардия, 1978. – 96с.

ПЕДАГОГІКА ШКОЛИ

ДОСВІД ТЕРНОПОЛЯН — УКРАЇНСЬКИМ ДИРЕКТОРАМ

*Ким дитині краще бути:
відмінником чи трієчником ..... С. 78*

*Образ Батьківщини теоретично
не створиш, не відчувши глибоко,
у серці не знайдеш.*

Як виховувати патріотів ..... С. 88–149

Як працювати з обдарованими .... С. 153–157

Педагогіка
ШКОЛИ

Філософія
виховання

ЧИ МОЖЕ ШКОЛА ПОДОЛАТИ „КОМПЛЕКС ВІДМІННИКА”?

У статті висвітлюється проблема навчання і виховання дітей схильних до перфекціонізму, розглядаються психологічні аспекти подолання цієї проблеми. Актуальність статті визначається глибоким аналізом спілкування батьків і дітей, рекомендаціями для вчителів та батьків з метою виховання правильної самооцінки і розвитку творчих здібностей учнів.

Ключові слова: перфекціонізм, „комплекс відмінника”, творчі здібності, креативність, самооцінка.

**Надія
БУДІЙ**

Заступник директора з навчально-виховної роботи в початкових класах СШ №3 з поглибленим вивченням іноземних мов м. Тернополя, вчитель-методист

Школа переживає сьогодні нелегкі часи. Проте очевидно, що значна частина батьків розуміє важливість доброї освіти для майбутнього дитини. Чудово, коли акцент батьки роблять на якість освіти, на реалізацію творчих здібностей доньки чи сина. Але у своїй щоденній роботі вчителі часто стикаються із палким бажанням татусів і мам бачити свою дитину „най-най-най...” в усьому.

Наполегливе бажання батьків бачити свого нащадка лише першим може спровокувати у дитини розвиток такої психологічної недуги, як синдром чи комплекс відмінника. Існує й інша назва — *перфекціонізм* (від англ. perfect — досконалість). Цим терміном позначають прагнення

людини до досконалості, бездоганності, ідеалу. На перший погляд може здаватися, що це чудова риса. На жаль, перфекціонізм нерідко межує із серйозними психологічними розладами і здатний зіпсувати життя як самій людині, так і її близьким, рідним, колегам. Предметом перфекціоністських переживань можуть бути спортивні досягнення; поняття „гарні дочка/син чи господиня/голова сім’ї”; зовнішня привабливість; „правильна” поведінка. Однак найпоширеніший варіант пов’язаний усе ж таки з навчанням.

Давайте проаналізуємо, як дитина ставиться до власних успіхів.

У „чистому вигляді” діти із синдромом відмінника зустрічаються не так вже й часто. Проте пильність нам не завадить. Дитина може страждати на цю „недугу”, якщо:

- без похвали вона марніє, як рослина без сонця;

- ревниво ставиться до успіхів інших;
- болісно сприймає критику на свою адресу;
- її самооцінка нестабільна: то злітає до небес, коли її хвалять, то падає до нуля, якщо критикують;
- її основним мотивом до навчання є отримання гарних оцінок, схвалення і захоплення оточуючих;
- нечасто виконує завдання, які не передбачають оцінки;
- заради оцінки може піти на пониження;
- у гонитві за успіхом здатна жертвувати здоров'ям, спілкуванням із друзями, розвагами, відпочинком;
- будь-яка невдача викликає апатію чи навіть депресію, у дитини з'являються хронічні й соматичні захворювання.

А от „справжній” відмінник найчастіше має веселий спокійний характер, переважно гарний настрій і добре здоров'я. Він любить навчатися, головним для нього є процес пізнання, а не результат у вигляді гарної оцінки. До невдач ставиться спокійно і навіть з гумором.

Що чекає дітей із синдромом відмінника у майбутньому?

Віддалений прогноз не дуже сприятливий. Мало кому з перфекціоністів вдається прожити життя на „відмінно”. Вони нечасто досягають значних висот, їм бракує рішучості стати лідером, вони бояться здійснити помилку, зволікають із початком дій, воліють не ризикувати, працюють у рамках заданої програми. Хоча такі діти старанні й мають певну кількість накопичених знань, вони не завжди вміють застосовувати їх на практиці; не здатні до критичного аналізу; постійно думають, що про них скажуть інші. Такі люди вважають себе невдачами навіть тоді, коли їм вдається зробити добру кар'єру. Адже відчуття успіху дуже суб'єктивне, а досягти високої планки під назвою „ідеал” практично неможливо. Перфекціоніст високої думки про себе і свої здібності, але йому постійно потрібні сигнали з

ПОРАДИ БАТЬКАМ

- Намагайтеся, щоб вираження вашої любові до дитини не було пов'язане тільки з тими випадками, коли вона була в чомусь успішною: правильно повелася, щось зуміла, отримала гарну оцінку. Не можна, щоб у її свідомості закріпилася небезпечна формула: „успіх = похвала = любов”. Адже тоді і в дорослому житті вона „зароблятиме” любов і повагу, постійно сумніватиметься в собі. Саме тому так важливо виявляти свої почуття до дитини без усякого на те приводу й навіть у ситуації, коли вона завинила. Важливо звикнути критикувати не дитину, а її конкретний вчинок.
- Не пред'являйте до дитини завищених вимог, не лайте за погані оцінки. В основі комплексу відмінника може лежати не тільки бажання похвали, а й страх осуду та покарання. Не забувайте, що іноді достатньо вашого невдоволення, яке діти на інтуїтивному рівні сприймають так гостро, як і багатослівну, гучну прочуханку. Відсторонений вираз обличчя, насуплені брови, стиснуті губи, холодний тон чи просто мовчання — усі ці невербальні знаки „зчитуються” малюком як доказ того, що ви його „вже” розлюбили. Не позбавляйте своє маля впевненості, що ви любите його завжди.
- Не прагніть, щоб ваш нащадок був неодмінно кращим за інших. Не випитуйте ревниво, що отримала за останню контрольну Таня-відмінниця; не демонструйте заздрість, що інші діти успішніші. Водночас після шкільного свята не розповідайте малюкові, що він був „ліпшим за всіх”. Набагато краще сказати: „Молодець, ти дуже старався”. Амбіції, марносластво і честолюбство, безумовно, є двигуном не лише особистого успіху, а й, певною мірою, прогресу. Але це „граничні” якості, близькі до пороків, тому не варто їх штучно підігрівати. Набагато краще, коли двигуном особистісного зростання будуть відповідальність, почуття обов'язку, любов до пізнавального процесу.
- Не концентруйтеся на успіхах дитини, більше думайте про те, щоб вона була щасливою, відкритою до навколишнього світу й до- ▶

брозичливою до людей. Враховуйте можливості дитини, її схильності, здібності, здоров'я. Подумайте заздалегідь, якою може бути ціна можливих високих досягнень дитини.

- Намагайтеся, щоб їй було цікаво навчатися; заохочуйте її допитливість; виявляйте ширий інтерес до того нового, що вона дізналася на уроці, із книжок чи Інтернету.
- Докладіть усіх зусиль для того, щоб малюк увім конструктивно сприймати критику оточуючих. Постарайтеся прищепити малюкові здорове ставлення до промахів і невдач як до робочого моменту досягнення мети. Для цього, займаючись разом із ним якоюсь справою, коментуйте процес: „Не вийшло?.. Не страшно, спробуємо ще раз... У чому ж річ?.. Ти маєш рацію, так багато краще... Молодець, що не здаєшся... Наступного разу знатимеш, як це робити”. Коли малюк підросте, формула може звучати вже по-дорослому: „Ми зазнали невдачі, зате набули досвіду”. Дитині дуже пощастить, якщо вам вдасться прищепити їй азарт подолання невдачі.
- Поступово привчайте дитину мислити й діяти самостійно, вміти об'єктивно оцінювати результати своєї роботи, аргументувати й обстоювати свою думку. Дуже корисною є робота з конструктором, малювання, ліплення з пластиліну.
- Постарайтеся, аби тема оцінок посідала в житті дитини чітко визначене місце. Після повернення зі школи розпитуйте про новини. На оцінках у вас ще буде час зробити акцент трохи пізніше – коли малюк поїсть, відпочине й візьметься за уроки. Навіть якщо ви досить пізно прийшли з роботи, не запитуйте з порога: „Які оцінки одержав?” *Дитині дуже важливо відчувати, що ви цікавитесь нею, а не лише шкільними успіхами.*
- А що ж робити, коли ви самі піддалися перфекціонізму? Дуже часто досить лише зрозуміти, в чому твоя проблема, аби підхід до життя став здоровішим і конструктивнішим. Якщо увесь час оцінювати себе на відповідність якомусь ідеалові, то можна так ніколи й не зрозуміти – хто я насправді? *Постарайтеся змінити свій спосіб думок – і тоді зміниться ваша поведінка, а потім і все життя.*

зовнішнього світу, які підтверджують його неординарність: похвали, компліменти, лестощі, загальне визнання.

Психологічні й фізичні розлади – неодмінний супутник людини із синдромом відмінника. Залежність від успіху й оцінки оточуючих робить перфекціоніста нещасною людиною – все життя його супроводжують невдоволення собою, своїми досягненнями.

А от у трієчників перспективи бувають набагато кращими. Саме з їхнього середовища виходять дуже успішні люди. Трієчнику до невдач не звикати, тому він без оглядки на можливий неуспіх безстрашно хапається за нову справу; не боїться здаватися некомпетентним; йому „начхати”, що про нього подумають чи скажуть оточуючі. Він ризикує – і часто виграє, не цурається ділового азарту й радостей життя; оптимістично дивиться в майбутнє. Саме такі люди іноді виходять із відстаючих учнів і практично ніколи – з круглих відмінників.

Як уберегти дитину від синдрому відмінника?

Буває так, що діти вже народжуються зі схильністю до перфекціонізму. Але набагато частіше їх такими роблять батьки. І не настільки важливо, що рухає такими батьками – бажання самоутвердитися за рахунок дитини; компенсувати те, чого не вдалося досягти самим; хибне почуття обов'язку...

Чи здатна сьогодні школа зарадити культивуванню хвороби „синдром відмінника”?

Правильне розуміння дитиною власної цінності та значущості закладає саме перший учитель. Із реформуванням змісту освіти виникло поняття „дитиноцентризм”, яке передбачає всебічне вивчення особистості дитини, її нахилів, задатків, здібностей.

Кожен учень може досягти успіху, завдання школи – допомогти виявити творчий потенціал дитини і вселити їй віру у власні сили (див врізи на С. 79, 80).

ЛІТЕРАТУРА

1. Бех І.Д. Категорія „ствалення” в контексті розвитку образу „Я-особистості” // Педагогіка і психологія. – 1997. – №3. – С.13.
2. Будій Н.Д. Творча обдарованість учнів: характерні особливості // Творчість як засіб особистісного росту та гармонізації людських стосунків: Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції. – Житомир: Житомирський державний університет імені Івана Франка, 2005. – С.27-28.
3. Будій Н.Д. Учить не по-дражанию, а творчеству // Педагогический вестник. Три ключа. – Спешите, дети, будем учиться летать. – М., 2006. – С.82-85.
4. Чері Фулер. Як виховати активних і творчих дітей. – Львів: Свічадо, 2008. – 154 с.

ШЛЯХ ДО УСПІХУ НАШОЇ ШКОЛИ

Наша школа є лауреатом у конкурсах „Сто краших шкіл України” (номінація „Школа успіху”) та „Початкова школа ХХІ сторіччя” (номінація „Творчий педагогічний колектив”). Цей результат досягнуто завдяки:

1. Упровадженню *прогресивної освіти* з метою розвитку школи, а не лише її функціонування;
2. Активній участі педагогів у науково-практичних конференціях, семінарах, круглих столах, засіданнях методичних комісій; роботі у творчих групах та авторських творчих майстернях;
3. Започаткованим у квітні 2009 року Педагогічним читанням з гуманної педагогіки „Навчати творчості – вірити в дитину”;
4. Забезпеченню у школі умов для всебічного розвитку талантів вихованців:
  - на базі кожного класу створені хореографічні колективи; гордістю школи є зразковий танцювальний колектив „Весняний подих” (керівник – Ольга Полигач);
  - вокальні здібності учні розвивають у народному хорі „Калина” (керівник – Володимир Островський), численних вокальних ансамблях (керівник – Світлана Поляк);
  - театральні здібності вихованці мають змогу удосконалити, беручи участь у лялькових виставах (керівник – Ліана Парашак) чи у драматичних гуртках (керівники – Надія Будій, Тетяна Маслюк);
  - спортивно-масова та фізкультурно-оздоровча робота у школі проводиться згідно з програмою „Здоров’я дитини” і забезпечує виховання здорового способу життя та духу звитяги у школярів;
  - туристсько-краєзнавча робота (керівник – Оксана Стоянова);
  - активна участь в усіх інтелектуальних, розвиваючих, пізнавальних і творчих конкурсах, які організовує Міністерство освіти і науки України, управління освіти Тернопільської міської ради;
5. Співпраця сім’ї і школи у Трикутнику успіху „Школа – Родина – Дитина”.

Надежда Будий

Сможет ли школа преодолеть „комплекс отличника”?

В статті освещается проблема обучения и воспитания детей с „синдромом отличника”, склонных к перфекционизму, рассматриваются психологические аспекты преодоления этой проблемы. Актуальность статьи определяется глубоким анализом общения родителей и детей, рекомендациями для учителей и родителей с целью воспитания правильной самооценки и развития творческих способностей учеников.

Ключевые слова: перфекционизм, „комплекс отличника”, творческие способности, креативность, самооценка.

Nadiia Budii

„Can the school overcome the drawback of «A»-student?”

The article deals with the problem of teaching and educating children with the “syndrome of «A»-student”, tending to perfectionism. Psychological aspects of solving this problem are investigated. The article presents deep analysis of parents and children’s communication, recommendations for teachers and parents how to bring up pupils with correct self-esteem and develop their creative abilities.

Keywords: perfectionism, the drawback of «A»-student, creative abilities, creativity, self-esteem.

НЕВИПАДКОВІ РОЗДУМИ ПРО ВИПАДКОВИХ ЛЮДЕЙ У ШКОЛІ

Автор роздумує над роллю та призначенням учителя та школи сьогодні. Чому школа втрачає свою первинну сутність? Як потрібно підходити до викладання будь-якого предмета? Яку роль у становленні молодого вчителя відіграють його особистісні якості? На ці та інші запитання автор шукає відповіді.

Ключові слова: професійна майстерність.

**Ганна
ЯРЕМА**

Директор ЗОШ
№ 19
м. Тернополя,
вчитель-методист

Школа (з латинської „скала”) означає скелясті сходи, які ведуть вгору. Це поняття має релігійно-духовне походження і означає процес становлення, вдосконалення, сходження душі й духовності людини. З грецької школа трактується як „будинок радості”. У сучасному значенні це слово втратило первинну суть духовності й радості. Школа стала назвою навчального закладу, який „озброює”

дітей знаннями та формує вміння. Ось яке визначення подано в Тлумачному словнику мінімуму Київського видавництва „Довіра” (1999 р.): „Школа —

навчально-виховний загальноосвітній заклад, покликаний здійснювати розумове, моральне, фізичне, трудове і естетичне виховання молодого покоління”.

То ж чому школа втрачає свою первинну сутність? Роздумуючи над цим питанням, прийшли до висновку, що однією з проблем сучасної школи є те, що сюди потрапляють випадкові люди, для яких педагогічна праця не є покликанням, а лише місцем роботи. Це підтверджують результати моніторингу, проведеного серед молодих спеціалістів (80% обрали фах за покликанням, 20% — з інших причин).

Спілкуючись із молодими вчителями, зрозуміли, що дуже часто при виборі професії вони керувалися прагматичним підходом: наявністю довготривалої оплачуваної літньої відпустки, вчасної оплати праці, гарантованого пенсійного забезпечення. Для декого з них немаловажним є бажання маніпулювати

З матеріалів засідання педагогічної ради за результатами проведення тижня педагогічної майстерності молодого вчителя.

іншими, диктувати свою волю, відчувати себе „володарем” дитячих сердець.

Можливо, свою роль відіграла й думка, яка побутує в нашому суспільстві. Вона полягає в тому, що вчительська праця вважається легкою, адже не пов'язана з фізичними навантаженнями.

Проблеми є і в роботі молодих фахівців, які вибрали професію за покликом серця. Несподіваними для нас стали результати анкетування: молоді вчителі з міцними знаннями (навіть ті, що закінчили вуз із відзнакою) через брак методичної бази не готові працювати з дітьми. Проблема полягає в тому, що часто у ВНЗ готують науковців, а не вчителів-практиків. Можливо, вищій школі варто запозичити практику у педагогічних училищ, адже досвід показав, що вчителі, які закінчили ці заклади, мають якісну методичну підготовку, достатньо підкріплену практикою. Часто молодим вчителям важко адаптуватися до калейдоскопу експериментів, які подекуди є неефективними, неапробованими, короткотерміновими, такими, що не витримують перевірки часом.

Важливу роль у становленні молодого вчителя відіграють його особистісні якості.

Як же потрібно підходити до викладання будь-якого предмета? „Уміло, чесно і талановито, – стверджував М. Рильський і продовжував: – Два перших визначення – обов'язкові для викладача. Третє – бажане. А ще одне: з любов'ю. Коли щось любиш, любов твоя не може не передатися іншим. А любов вимагає своєї мови, якої жодною шкільною програмою не можна передбачити”. Як бачимо, *сама любов є найважливішою рисою вчителя в усі часи.*

Справжній учитель повинен володіти високим рівнем культури, йти в ногу з часом, бути готовим до впровадження нового, виступати конструктором знань, а не просто їх передавати.

Учитель повинен утверджувати людську гідність кожної дитини незалежно від того, які в неї навчальні успіхи. Безперечно, спочатку потрібно бачити в дитині особистість, людину, а вже потім учня.

Що ж зробити для того, щоб у школу потрапляли педагоги з вищезазначеними якостями, а не випадкові люди?

На нашу думку, вчителям варто надавати рекомендації випускникам, які мають намір вступати у педагогічні вузи, ґрунтовніше ознайомлювати їх із роботою педагога.

Вищим навчальним закладам даного профілю потрібно брати до уваги не тільки результати ЗНО, а й організувати проходження абітурієнтами психолого-педагогічних тестів на відповідність їх обраній професії.

Повертаючись до питання про рівень методичної підготовки студентів, зауважимо, що проходження пасивної практики, можливо, варто було б починати не на третьому курсі, а швидше. Цим буде надана можливість випадковим людям знайти себе в іншій професії. Вважаємо за необхідне запровадити ініціативу надання педрадою рекомендацій студенту щодо готовності школи до співпраці з ним як з учителем. Більше того, доцільною буде заявка школи на проходження практики студентами певного фаху, відповідно до перспективного плану у потребі забезпечення педагогічними кадрами.

Сподіваємося, що наші нотатки не залишаться без уваги і в недалекому майбутньому українська школа стане істинною школою радості та східцями вдосконалення.

Анна Ярема

Неслучайные размышления о случайных людях в школе

Автор размышляет над ролью и назначением учителя и школы сегодня. Почему школа теряет свою первичную сущность? Как нужно подходить к преподаванию любого предмета? Какую роль в становлении молодого учителя играют его личные качества? На эти и другие вопросы автор ищет ответы.

Ключевые слова: профессиональное мастерство.

Hanna Yarema

Unaccidental reflections about accidental people at school

The article reflects the role and purpose of the teacher and the school today. The author searches answers to such questions as why the school loses its primary essence, how to teach any subject, what part personal qualities play in creation of a young teacher.

Keywords: professional skill.

РОЗДУМИ НА ПОРОЗІ ШКОЛИ

Зосереджено увагу на соціально-економічних негараздах, що негативно відбиваються на особистісному розвитку школяра.

Висвітлено шляхи подолання негативу у ставленні дітей до школи. Акцентовано увагу на тому, що навчальний заклад повинен бути творчим середовищем, де формується нова людина, в якому професіоналізм педагога й передусім його психологічна озброєність протиставляються сучасному нігілізму суспільства.

Ключові слова: труднощі, особистість, праця, успіх.

За останні роки життя навколо нас значно змінилося, прискорився його темп. Воно стало більш бурхливим, насиченим та

інтенсивним і для активної участі у своїх процесах потребує нового бачення, оволодіння навичками, відмінними від колишніх. Але шкільні принципи навчання й

виховання подекуди залишаються старими. Життя учнів поза школою стає набагато яскравішим і привабливішим, ніж у її стінах. Тому й хочеться дитині проводити більше часу не в школі, а поза її межами. Не стимулює потягу до знань і певна бідність школи, яка нині не зовсім відповідає сучасним потребам.

Соціально-економічні негаразди в нашій державі різко загострили всі форми міжособистісної взаємодії.

Це найперше стосується середньої школи. Школяр постійно зазнає дії стихійно виникаючих норм, зразків поведінки, способів спілкування. Їх неузгодженість у плані соціально значимої спрямованості негативно відбивається на особистісному розвитку учня.

Дитина, приходячи до школи, думає про одне: як їй всидіти до останнього уроку. Якщо заняття будуть нудними, одноманітними, схожими одне на одне, наче близнюки, хоча проводять їх різні вчителі в різний час і за різними темами, то цілком очевидно, що настане погіршення успішності, втрата інтересу до школи, знеохочення до науки загалом.

Сьогодні має місце первантаженість підручників складним науковим матеріалом, науковий рівень інформації не відповідає віковим можливостям, є для учнів нецікавим і незрозумілим. Дуже часто програме навантаження не відповідає потребам самих школярів.

Марія ГУЦАЛ

Директор ЗОШ
I-III ступенів №12
м. Тернополя,
учитель вищої
категорії,
вчитель-методист,
відмінник освіти
України

Складність роботи вчителя у загальноосвітній школі полягає ще й у тому, що його учні – звичайні діти з непростими долями, з гірким життєвим досвідом, який не дуже сприяє розвитку творчих задатків. Навіть якщо дитина вихована в порядних батьків, але сім'я потерпає від матеріальних нестатків, то у цьому разі виявити творчі нахили дитини не просто.

У сім'ях з низькими прибутками кількість дітей, які так або інакше виявляють свою обдарованість, менша від кількості потенційно обдарованих, оскільки їхня повсякденна дійсність не дає їм тих можливостей, які доступні дітям із середнього й вищого соціально-економічного прошарку.

Негативне ставлення до школи та вчителів у деяких сім'ях теж впливає на сприйняття навчально-виховного процесу самими дітьми.

Останнім часом серед дітей, які приходять у школу, зросла кількість учнів із відхиленнями в поведінці, яка виходить за межі суспільно прийнятих рамок. Це ненормальна збудливість, дивні вчинки і витівки, активність і агресивність чи надзвичайна пасивність. Така поведінка притаманна дітям з різним рівнем розумового розвитку.

Як бути з тими (особливо це стосується підлітків), хто відверто висловлює небажання вчитися, демонструє відсутність інтересу до окремих предметів та навчання взагалі?! Вони не хочуть вслухатися в урок, вдумуватися, запам'ятовувати. Це зумовлено вище названими причинами.

Марно сподіватися на те, що найближчим часом соціальні виховні чинники значно поліпшаться. Отже, залишається єдиний вихід – *протиставити їм професіоналізм педагога і передусім його психологічну озброєність*.

Шкільні труднощі – спільна проблема для дорослих і дітей, тому долати їх слід разом.

Як пише Шалва Олександрович Амонашвілі, ученю – це особа, яка є явищем, що прийшло на Землю. А до кожного явища ми повинні ставитись як до чуда, яке нам пощастило побачити.

Кожна дитина з'явилась на світ, щоб виконати свою місію. І наше завдання допомагати учневі зрозуміти цю місію, підготувати його до її виконання, тобто зрозуміти і розкрити свої таланти.

Кожна дитина – індивідуальність, яка потребує індивідуального підходу. Школа існує для того, щоб допомогти дитині, підліткові, юнакові розвинути в собі здібності до самореалізації, не тільки навчити, а й створити умови, щоб дитина була готова до складної й самостійної роботи.

Вчителі повинні не тільки вивчати особистість, а й розробляти план корекційно-виховних заходів. Потрібно глибше зрозуміти особистість школяра і лише тоді на основі спостережень робити висновки. Вчитель повинен бути доброзичливим і чуйним, знати психологічні особливості дітей, розуміти їх, мати широке коло інтересів і вмінь, високий рівень інтелектуального розвитку, почуття гумору, бути самокритичним, постійно самовдосконалюватися, мати творчий особистий світогляд. Педагог повинен виявляти материнську турботу, лише тоді можна бути впевненим, що результати будуть позитивними.

Увагу учня слід постійно підтримувати шляхом використання цікавої інформації або нестандартних видів роботи. Це поліпшить запам'ятовування.

Формування творчо розвинутої особистості має бути провідною в роботі школи. Навчальний заклад – це творче середовище, де формується нова людина, активна творча особистість. Кожна учень – це обдарована людина в якійсь галузі життєтворчості. Спираючись на здібності, обдарування учнів, неповторне в

кожному з них, учитель повинен розвивати здатність до творчості. Обдарованість – це індивідуальний особистісний потенціал, що дає змогу отримати високі результати в якійсь сфері діяльності.

В центрі уваги школи має бути не якийсь середній учень, а кожен школяр як особистість з усією своєю унікальністю. Визнання учня головною діючою фігурою всього навчально-виховного процесу і є особистісно орієнтованим навчанням. Але щоб зробити учня справжнім суб'єктом навчального процесу, слід змінити всю технологію цього процесу.

Здібні й талановиті люди в будь-якому суспільстві здатні забезпечувати його процес, процвітання країни, у якій живуть. І педагог, у першу чергу, має дбати про поєднання розвитку здібностей із загальноосвітньою підготовкою та вдосконаленням особистості.

Основне завдання вчителів – використання таких навчальних технологій, які б викликали в учнів бажання самостійно розібратися в тому, чого вони не знають. Учень повинен відкрити можливість виявити себе.

Вчителі загальноосвітньої школи одну з основних функцій для досягнення поставленої мети повинні вбачати у створенні умов для включення учнів до пізнавальної активності, у забезпеченні емоційної підтримки дітей під час роботи, створенні ситуації успіху для кожної дитини, у забезпеченні загального позитивного емоційного фону. При цьому вчитель стимулює стійкий мотив і бажання порівнювати успіхи учня лише з його попередніми результатами. Головний критерій, яким користується вчитель у цьому випадку, – індивідуальний, особистісний, тобто такий, коли учень порівнюється з самим собою „вчорашнім”, що і дозволяє побачити індивідуальні успіхи.

Під час стимулювання навчальної діяльності учнів педагоги формують

мотив досягнення, налаштовують на успішне виконання завдань, забезпечують умови успішної діяльності, зацікавлюють пізнавальним процесом, формують свідоме ставлення до результату навчальної діяльності, перетворюють результат на мотив для нової пізнавальної діяльності.

Вчителі повинні орієнтуватися на особистість, застосовувати специфічні для кожного учня критерії, що знаходять відображення у доборі форм, методів, прийомів і засобів у роботі з конкретним учнем. Ця орієнтація вчителя полягає у створенні проблемно-пошукових ситуацій, опори на життєвий досвід школярів, включення навчальних дискусій, рецензування результатів діяльності учня однокласниками, застосування психологічних прийомів (похвали, підтримки). За результатами навчальної діяльності учнів визначається кращий клас за результатами семестру; кращий учень класу за день, тиждень, місяць; оголошуються прізвиська нагороджених медалями, прізвиська кращих учнів, переможців олімпіад, записуються подяки до щоденника учня, проводяться виставки творчих робіт учнів, рефератів, дорожок тощо.

Внаслідок цього підвищується результативність навчальної діяльності, розвиваються здібності, з'являється інтерес до пошукової діяльності, створюються умови для саморозвитку та самореалізації, зростає зацікавленість, майстерність, творча ініціативність.

Принципово важливою стороною в педагогічній праці є позиція дитини у навчальному процесі, ставлення вчителя до дитини. Авторитарні технології не сприяють розвитку ініціативи і самостійності учнів, бо в них переважають вимоги і примус.

Найпрогресивнішими і найефективнішими є особистісно орієнтовані технології, які передбачають, що учень – центр освітньої системи. Вони мають на меті різнобічний, вільний і

творчий розвиток дитини. Школяра потрібно навчити зосереджуватися на головному. Адже це мистецтво, яке не можна недооцінити.

Перш ніж визначити „формулу успіху”, необхідно усвідомити, що нічого в житті ми не одержуємо за дарма. Чим більше ми хочемо мати, тим більше повинні працювати, проявляти наполегливість. Це добре знають всі, хто досяг своєї мети.

Якщо дитина наділена від природи якимось талантом, цей дар мало вартує без постійної праці. Це підтверджується життям видатних спортсменів, музикантів, учених. Талант мало чого вартий без старання і наполегливості. Потрібно допомогти дитині проявити свої здібності, пізнати себе, а також допомогти їй ліквідувати всі перешкоди на шляху до самореалізації або ж навчити не зважати на них.

А ще психологи стверджують, що існує закон очікуваного успіху, який твердить, що основна причина успіху полягає у тому, що людина вірить і розраховує на нього. Дуже багато відомих людей підтверджують існування цього закону. „На що ти розраховуєш – те і отримаєш”, – казав древній філософ. Очікування мають владу над людиною, тому варто їх контролювати. Якщо людина прагне успіху, то повинна до нього йти.

Педагог повинен розкривати перед школярами секрети „людини – успіху”, яка вміє сподобатися людям завдяки своїй привабливості та вмінню спілкуватися. Ця людина впевнена в собі, вона подобається сама собі, вона позбулася сором’язливості, ця людина вміє керувати власними емоціями, вона не знає, що таке заздрість, вона хоче і вміє бути щасливою. Кожен школяр повинен працювати над собою – і успіх прийде до нього.

Існує тенденція: де немає успіхів, високих досягнень, де програємо – той напрям розвивати не будемо. Адже нам, дорослим, потрібен тільки успіх. Ми привчаємо до успіху ді-

тей. А їхня психіка сприйнятлива до цього. Коли ж дитина не має успіху, то вона опускає руки і просто не хоче боротися за високі досягнення.

На відміну від традиційного розуміння освіти як суми знань та навичок, нині освіту починають розглядати як процес становлення особистості. Причому такої особистості, яка здатна до самоосвіти, саморозвитку, самовдосконалення успіху, яка вміє використовувати набуті знання, яка прагне реалізувати себе, спроможна змінити на краще своє життя. Дитина повинна зрозуміти, що навчання – складна праця, яка потребує спеціальних умінь та навичок, сили волі.

Надія на успіх живе в кожній дитині. Зникає надія – й усі зусилля школяра втрачають сенс. Дітям потрібен досвід соціалізації, де поразки змінюються успіхами, де головне не результат, а процес освоєння дитини в новому просторі. Тому дитині якомога частіше потрібно змінювати ситуації, даючи можливість не тільки бути здібним, а й знати, як розв’язати проблеми.

Марія Гуцал

Размышления на пороге школы

Сосредоточено внимание на социально-экономических проблемах, что отрицательно отражаются на личностном развитии ученика. Рассматриваются пути преодоления негатива в отношении детей к школе. Акцентировано внимание на том, что учебное заведение должно быть творческой средой, где формируется новый человек, в котором профессионализм педагога и прежде всего его психологическая вооружённость противопоставляются современному нигилизму общества.

Ключевые слова: трудности, личность, труд, успех.

Maria Hutsal

Thoughts about school process

Great attention is paid to social-economic problems badly influencing pupil's personal development.

The article shows the ways how to cope with pupils' negative attitude to school. It stresses the point that school must be the creative surrounding where a new personality is born; in which the teachers' proficiency and their psychological knowledge are opposed to the society's indifference.

Keywords: difficulties, personality, work, success.

Педагогіка
школи

Філософія
виховання

БОРОТЬБА ЗА НАЦІОНАЛЬНЕ НАВЧАННЯ І ВИХОВАННЯ Є БОРОТЬБОЮ ЗА ДЕРЖАВНІСТЬ

У контексті реалізації національної ідеї у виховному процесі школи, в статті на основі найновіших наукових досягнень у дослідженні національно-визвольної боротьби 20–50-х років ХХ ст. висвітлюється унікальна для шкільного колективу історія становлення та розвитку Комплексу національно-визвольної боротьби ОУН-УПА. Розкрито мету, завдання, етапи реалізації проекту, методи, засоби і форми роботи, значення у національно-патріотичному вихованні учнівської молоді.

Ганна ЯРЕМА

Директор ТЗОШ № 19,
вчитель-методист

Олександра УХАЧ

Педагог-організатор
ТЗОШ № 19

Ключові слова: мета, система виховних завдань, теоретико-методологічна основа, етапи реалізації пошукової роботи.

Аналіз світового досвіду засвідчує, що важливим фактором економічного та соціального поступу держави, консолідації нації, становлення патріотизму її громадян є національна

ідея. Національна ідея – це уявлення громадян про їх оптимальну, національно-консолідуючу поведінку на власну користь і благо нації.

Одним із найсуттєвіших показників моральності людини є патріотизм. Образ Батьківщини теоретично не створиш, образ Батьківщини, не відчувши глибоко, не проспіваш, у серці не знайдеш. Щоб створити глибокий образ Батьківщини, нам потрібно бути глибинними. Глибинною може бути тільки особистість. Такою особистістю для нашої школи став *Роман Шухевич*. Про цього героя сказано багато, його життєвий шлях вже відомий широкому загалу громадськості, його героїчні і па-

тріотичні вчинки ще довго будуть у пам'яті народу.

Тож вчителі та учні Тернопільської ЗОШ № 19 вирішили працювати над тим, щоб школа здобула право носити ім'я славного сина українського народу, Героя України – Романа Шухевича.

Базуючись на програмно-виховному контексті „Національна ідея у виховному процесі школи”, педколектив та учнівська рада окреслили мету та завдання створення Комплексу національно-визвольної боротьби [1; с. 45], який в умовах сьогодення є актуальним в аспекті розвитку патріотизму нашої молоді та усвідомлення національної гідності українця, історичної правди про національно-визвольну боротьбу українського народу за часів панування тоталітарного комуністичного режиму та становлення самостійної соборної демократичної української держави.

Етапами реалізації пошукової роботи стали:

Діагностико-концептуальний:

1. Опрацювання літератури з даної тематики.
2. Проведення моніторингу учнівського та педагогічного колективів.
3. Обговорення питання учнівською радою школи.
4. Вирішення проміжних завдань (організація поїздки в с. Антонівці, збір коштів, призначення вчителів та учнів відповідальними за роботу).
5. Аналіз отриманої інформації.
6. Підведення підсумків, узагальнення та класифікація зібраних матеріалів.

Організаційний:

1. Організація та проведення туристсько-краєзнавчої експедиції „Стежками УПА”.
2. Створення пошукових загонів на базі класів.
3. Систематизація та оформлення отриманого матеріалу.

Практичний:

1. Робота з літературою.
2. Підготовка та проведення науково-практичної конференції, приуроченої 100-річчю з дня народження Романа Шухевича.
3. Перегляд кінофільмів „Нескорений”, „Аничка”, „Три любові Степана Бандери”, „Білий птах з чорною ознакою”, „Далекий постріл”, „Атентат”.
4. Відвідування виставок у краєзнавчому музеї, музеї політ’язнів та репресованих, робота в Тернопільському державному архіві з історичними документами.
5. Проведення наукової конференції, приуроченої 100-річчю з дня народження С. Бандери „Ти будеш жити, Україно, як будеш родити таких синів, як Степан Бандера”.
6. Участь у науково-практичній конференції до 100-річчя С. Бандери у краєзнавчому музеї м. Тернополя.
7. Участь у відкритті пам’ятника С. Бандери у м. Тернополі.
8. Підготовка презентаційних, інформаційних матеріалів.
9. Створення Комплексу національно-визвольної боротьби ОУН-УПА.

Метою національно-патріотичного виховання є становлення громадянина-патріота України, готового самовіддано розбудувати її як суверенну, незалежну, демократичну, правову, соціальну державу і гарантувати її національну безпеку, знати свої права й обов’язки, цивілізовано відстоювати їх, сприяти єднанню українського народу, громадянського миру і злагоди в суспільстві [3; с.12].

Мета національно-патріотичного виховання конкретизується через **систему виховних завдань** [2; с. 29]:

- утвердження в свідомості і почуттях особистості патріотичних цінностей, переконання і повага до культурного та історичного минулого України;
- виховання поваги до Конституції України, Законів України, державної символіки;
- підвищення престижу військової служби як виду державної служби, культивування ставлення до солдата як до державного службовця;
- визнання й забезпечення в реальному житті прав дитини як найвищої цінності держави і суспільства;
- усвідомлення взаємозв’язку між індивідуальною свободою, правами людини та її патріотичною відповідальністю;
- сприяння набуттю дітьми та учнівською молоддю патріотичного досвіду на основі готовності до участі в процесах державотворення, уміння визначати форми та способи своєї участі в життєдіяльності громадянського суспільства, спілкуватися з соціальними інститутами, органами влади, спроможності дотримуватися законів та захищати права людини, готовності взяти на себе відповідальність, розв’язувати конфлікти відповідно до демократичних принципів;
- формування етнічної та національної самосвідомості, любові до рідної землі, держави, родини, народу; визнання духовної єдності населення всіх регіонів України, спільності культурної спадщини та майбутнього;
- формування толерантного ставлення до інших народів, культур і традицій;
- утвердження гуманістичної моральності як базової основи громадянського суспільства; культивування кращих рис української ментальності: працелюбності, свободи, справедливості, доброти, чесності, бережного ставлення до природи;
- формування мовної культури, оволодіння української мовою як духовним кодом нації;
- спонукання зростаючої особистості до активної протидії аморальності, порушенням, шовінізму, фашизму.

Теоретико-методологічною основою наукової розвідки є Концепція державотворення в Україні, Державна програма національно-патріотичного виховання, традиції українського народу, теоретичні праці педагогів, фізіологів, біологів минулого і сучасного, державні нормативні документи, в яких актуалізується питання необхідності зміцнення здоров’я учнів та формування гармонійно розвинутої особистості. ▶

У процесі праці над Комплексом національно-визвольної боротьби нами було використано наступні методи, засоби і форми роботи. Зокрема, процес патріотичного виховання здійснюється в навчальній, позакласній і позашкільній діяльності, сім'ї, дитячих та юнацьких об'єднаннях. У навчанні патріотичне виховання зумовлюється змістовими характеристиками освітніх предметів, які сприяють оволодінню системною знань про людину і суспільство, формують здатність усвідомлювати місце своєї спільноти серед інших спільнот світу.

Особлива роль належить предметам суспільно-гуманітарного циклу: історії, географії, природознавству, суспільствознавству, літературі.

Ефективність патріотичного виховання в позакласній діяльності значною мірою залежить від спрямованості виховного процесу, форм та методів його організації. Серед методів і форм патріотичного виховання пріоритетна роль належить активним методам, що ґрунтуються на демократичному стилі взаємодії, спрямовані на самостійний пошук істини і сприяють формуванню критичного мислення, ініціативи й творчості. До таких методів належать: соціально-проектна діяльність, ситуаційно-рольові ігри, соціодрама, метод відкритої трибуни, соціально-психологічні тренінги, інтелектуальні аукціони, «мозкові штурми», метод аналізу соціальних ситуацій з морально-етичним характером, ігри-драматизації, створення проблемних ситуацій, ситуацій успіху, аналіз конфліктів, моделей, стилів поведінки, прийняття рішень, демократичний діалог, педагогічне керівництво лідером і культивування його авторитету, використання засобів масової комунікації, методики колективних творчих справ, традицій, символіки, ритуалів, засобів народної педагогіки.

Крім названих, можна застосовувати *традиційні методи*: бесіди, диспути, лекції, семінари, різні форми роботи з книжкою, періодичною пресою, самостійне рецензування тощо.

Орієнтовна тематика:

- бесіди – „Моя рідна Україна”, „Знати й поважати герб своєї Вітчизни, її прапор і гімн”, „Наша Вітчизна – Україна”, „Державна символіка Батьківщини”, „Твої права і обов'язки”, „Що таке воля”, „Рід, родина, рідня”, „Патріотизм – нагальна потреба України”;
- огляди періодичної преси – „Що, де, коли?», „За текстами газет”, „Цікаві хвилини”, „Пульс планети”;
- огляд телепередач – „Горизонт”;
- заходи, які виховують любов до української мови: „Свято рідної мови”, „Мужай, прекрасна наша мова”, „Шевченкове слово”, „Літературні вечорниці”, „Тиждень української мови”; конкурси: на кращий мовний плакат, декламаторів, на кращу розповідь української народної казки, вечір українських загадок, прислів'їв, приказок, повір'їв, легенд, народних прикмет; екскурсії до Країни мови із зупинками на станціях Лексики, Фразеології, Етимології; зустрічі з письменниками; філологічні мікроекспедиції (записати назви окремих предметів давнини, ►

зібрати прислів'я, приказки, загадки, загадки, поширені в цій місцевості, з подальшим обговоренням їх у класі); *мовні екскурсії*, завданням яких є виявлення неграмотних, неоковирних висловів в оголошеннях, рекламах, вивісках тощо; *стенди* „Як ми говоримо“;

- *форми роботи, пов'язані з вивченням історії рідного краю і народу*, – історичне краєзнавство: відвідування місць історичних подій, вивчення літератури, збирання документів та матеріальних пам'яток, замальовування та фотографування історично цінних об'єктів, виготовлення схем, макетів, щомісячного історичного календаря, влаштування виставок, заочна подорож „Україно ти моя прекрасна“, складання історії свого роду, участь у роботі гуртків, етнографічного та фольклорного ансамблів, святкування Дня Конституції, Дня Незалежності України;
- *форми і методи військово-патріотичного виховання*: патріотичні клуби, участь у роботі організації „Пласт“, фестивалі патріотичної пісні; святкування Дня пам'яті героїв Крут, День УПА, змагання з військово-прикладних видів спорту, участь у військово-спортивних іграх „Козацькі забави“, інтелектуальні вікторини „Пишаймося подвигами предків“;
- *архівно-пошукова робота*: екскурсії до музеїв, зустрічі з воїнами УПА, родичами загиблих захисників Батьківщини, випуск плакатів, буклетів, газет за матеріалами пошукової діяльності;
- *щорічна поїздка* у штаб УПА в с. Антонівці;
- *участь* у конкурсі учнівських проектів, проведення семінарів, конференцій, круглих столів: „Діяльність ОУН в Україні та за кордоном“, „Діяльність ОУН з організації навчання та національно-патріотичного виховання молоді“;
- *уроки пам'яті, уроки мужності*;
- *форми і методи виховання правосвідомості* – вивчення Конституції України, клуби юних юристів, дипломатів, шкільні штаби порядку, зустріч з депутатами, працівниками правоохоронних органів, дискусії: „Чи варто завжди дотримуватися букви закону?“, „Що значить бути патріотом?“, „Свобода чи всюдозволеність?“, теоретичні конференції: „Україна – суверенна і незалежна, демократична, соціальна, правова держава“, „Суть громадянського суспільства“, „Найважливіші функції Української держави“, „Проблеми та спрямованість нашої економіки“, „Свобода та особиста недоторканість громадян“;
- *виховання засобами праці* – соціально-проектна діяльність, розширення зеленої зони біля школи.

Запропоновані форми та методи патріотичного виховання мають формувати в особистості когнітивні, емоційні та поведінкові компоненти, що передбачають вироблення вмінь міркувати, аналізувати, ставити запитання, шукати власні відповіді, критично розглядати проблеми, доходити власних висновків, брати участь у громадському житті, набувати вмінь і навичок адаптації до нових суспільних відносин, адекватної орієнтації, захищати власні інтереси, поважати інтереси і права інших тощо.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бех І., Чорна К. Національна ідея у виховному процесі школи. Програмно-виховний контекст //Шкільний світ. – 2008. – № 45. – С. 4-5.
2. Бутин І. За здорову національну мораль //Голос Нації. – Львів. – 1936. – 6 серпня. – С. 4.
3. Донцов Д. Юнацтво і Пласт. – Львів, 1928. – С. 7-8.
4. Ухач В. Боротьба за національне навчання і виховання є боротьбою за державність (Діяльність ОУН з організації навчання та національно-патріотичного виховання молоді) // Рідна школа. – 1996. – № 4. – С. 12.
5. Ухач В. До нашого національного виховання //Національна Думка. – Прага. – 1924. – Ч. 1. – С. 26-27.

Анна Ярема, Александра Ухач
Борьба за национальное обучение и воспитание – это борьба за государственность

В контексте реализации национальной идеи в воспитательном процессе, в статье на основе новейших научных достижений в исследовании национально-освободительной борьбы 20–50-х годов XX века освещается уникальная для школьного коллектива история становления и развития Комплекса национально-освободительной борьбы ОУН-УПА. Раскрыты цель, задания, этапы реализации проекта, методы, средства и формы работы, значение в национально-патриотическом воспитании ученической молодежи.

Ключевые слова: цель, система воспитательных заданий, теоретико-методологическая основа, этапы реализации поисковой работы.

Hanna Yarema, Oleksandra Ukhach
The struggle for national schooling and upbringing is the struggle for Ukrainian state system

The article enlightens the unique history of the development of the Complex of national liberation struggle of OUN-URA on the basis of the newest scientific achievements in the investigation of the national liberation struggle of the Ukrainian nation in the 20–50-ies of XX century. At can be used in the context of realization of the national idea in the school educational process.

The aim, tasks and stages of the realization, of the project methods and forms of work with schoolchildren are exposed in the article.

Keywords: aim, the system of educational assignments, the stages of the research work.

Результативність патріотичного виховання значною мірою залежить від того, наскільки ті чи інші форми й методи виховної діяльності стимулюють розвиток самоорганізації, самоуправління дітей, підлітків, юнацтва, молоді. Чим доросліші вихованці, тим більші їхні можливості до критично-творчого мислення, активності, творчості, самостійності, до усвідомлення власних світоглядних орієнтацій, які є основою життєвого вибору, громадянського самовизначення.

Кожна незалежна держава в своєму організмі має для захисту історичну правду, яка завжди, в добрі чи скруті, здатна будити громадянина та патріота.

Україна тепер дає багато шансів суспільству вибрати найпотрібніші цінності, але українська незалежність є неоціненним скарбом.

Білі сторінки історії, білі сторінки життя... Їх, безумовно, потрібно відкривати, заповнювати аркуші сподіваннями, надіями тих, хто залишив і залишає в цьому житті свій негасимий слід.

За роки незалежності відкрито чимало невідомих сторінок нашого минулого, повернуто із небуття імена тих, хто боровся за волю українського народу. Історія нескорених є прикладом героїзму, символом того, що українцям уже не треба оглядатися на когось, формувати свої погляди і цінності на минуле чи бачення майбутнього.

Таким чином, ініційований педагогічним та учнівською радою ТЗОШ № 19 Комплекс національно-визвольної боротьби покликаний, *по-перше*, стати своєрідною маленькою меккою, де б учнівство пізнавало об'єктивну історію України, національно-визвольного руху 20–50-х років зокрема, *по-друге*, стати центром для цілого ряду виховних заходів, спрямованих на національно-патріотичне виховання молоді, *по-третє*, сприяти суспільному примиренню, визнанню на державному рівні вояків УПА ветеранами Другої світової війни.

ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ САМОСВІДОМОСТІ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ В ПРОЦЕСІ КРАЄЗНАВЧОЇ РОБОТИ

Педагогіка
школи

Філософія
виховання

У статті представлений досвід роботи вчителів ТЗОШ № 4 з організації краєзнавчої роботи в навчально-виховному процесі як одного з ефективних педагогічних засобів навчально-виховної роботи, заходи, які охоплюють широкий спектр різноманітних напрямів.

Ключові слова: краєзнавство, державницький світогляд, музейна педагогіка

Навчальна та поза-шкільна краєзнавча робота є одним з ефективних педагогічних засобів і складовою частиною загальної системи навчально-виховної роботи Тернопільської загальноосвітньої школи № 4. Вона відіграє важливу роль у підвищенні якості навчання і виховання, у формуванні в учнів ґрунтовних знань про націю та державу, у вихованні патріотичних почуттів, сприяє розвитку міжнародних зв'язків.

Палка прихильниця національного виховання Софія Русова вбачала в екскурсіях і подорожах засіб формування характеру учнів, звичок до самостійності в упорядкуванні своїх справ, переконливо довела значення краєзнавчої роботи у вихованні особистості, розвитку її інтересів і здібностей [6, 33].

Три роки педагогічний колектив ТЗОШ № 4 під

керівництвом кандидата педагогічних наук, викладача Кременецького педагогічного інституту Т.Є. Бондаренко працював над удосконаленням у практику роботи експериментального дослідження на тему: „Формування національної самосвідомості учнівської молоді в процесі краєзнавчої роботи” (додаток 1).

Даний експеримент пройшов три етапи впровадження інновацій. Вчителі української мови та літератури О.С. Кулянда, А.О. Ковалисько, Н.М. Герасимчук, учитель історії Г.В. Рилова, географії Т.Ф. Мельник удосконалили протягом трьох років здійснювали краєзнавчу навчальну та виховну роботу,

**Наталія
ЛЕВЕНЕЦЬ**

Директор ЗОШ
I-III ступенів № 4
м. Тернополя

Директор школи, ліцею, гімназії № 4'2010

фіксували та аналізували результати, проводили їх експертизу. Висновки експертизи про педагогічну доцільність даного інноваційного проекту дали змогу ухвалити рішення про більш масове поширення цієї інновації в практику роботи.

Як зазначав К. Дубняк ще на початку ХХ століття, у школі краєзнавство є не тільки наукою, а й методом найпродуктивнішого засвоєння знань з різних наук [4, 47].

Важливо, що дана робота формує державницький світогляд, риси свідомого громадянина України, виховує почуття любові до рідного краю. *Наукова діяльність учнів охоплює широкий спектр різноманітних напрямів:*

- участь у підготовці та проведенні семінарів, наукових конференцій;
- участь у різнорівневих конкурсах та предметних олімпіадах;
- лабораторно-практична дослідницька робота в період проходження краєзнавчої експедиції „Шляхами рідного краю”.

У рамках наукового експерименту працювали секції:

- історії України і права;
- природника;
- української філології;
- літературної творчості.

Основні завдання ставилися:

- розвивати інтерес до поглибленого вивчення предметів;
- навчати методів та прийомів наукового дослідження;
- навчати працювати з науковою літературою, першоджерелами;
- сприяти формуванню творчої, національно свідомої особистості.

Для успішного здійснення краєзнавчої роботи в системі „музей-школа” був складений план з урахуванням міжпредметних зв’язків, специфіки краєзнавчого матеріалу в тісному зв’язку з програмами шкільних дисциплін.

Музейні уроки проводились вчителями разом із співробітниками краєзнавчого музею.

Екскурсія – одна із форм краєзнавчої роботи з класом, що проводиться

Додаток 1

за межами школи з пізнавальною метою. Краєзнавчі екскурсії сприяли накопиченню учнями наукових, життєвих фактів, збагачували зоровими образами зміст навчального процесу, навчали умінню бачити окремий факт, деталь. Учнями зібрано багатий матеріал з тем: „Бойовими шляхами Другої світової війни”, „Говорять вулиці нашого міста” тощо.

„Важливою ділянкою краєзнавчої роботи в школі є факультативні заняття... Краєзнавчі факультативи об'єднують тих школярів, які прагнуть самостійно одержати знання, поглиблено вивчаючи документальні матеріали місцевих архівів, музеїв, науково-краєзнавчу літературу...” — зауважує Я. Треф'як [5, 33].

Під час проведення факультативних уроків історичного краєзнавства було більш докладно вивчено теми, розроблені на основі шкільного курсу „Історія України” для 8–11-х класів щодо політичного, соціально-економічного і культурного розвитку Тернопільського краю. Заняття передбачали проведення тематичних конференцій, екскурсій, експедицій.

Група учнів 8-х класів займалась вивченням життя краю у XVI–XVIII ст. Програмою було передбачено дослідження подій національно-визвольної війни українського народу під проводом Б. Хмельницького. З цієї теми було проведено конференцію „Національно-визвольна війна 1648–1654 рр. і Тернопільщини”, яка частково засновувалась на споминах і аналізі екскурсії „Козацькими шляхами” (поїздка дітей визначними місцями та містами Тернопілля), а також на індивідуальних доповідях учнів. Вивченню цієї теми також була присвячена екскурсія у краєзнавчий музей, де учні ознайомилися з експозицією і послушали лекцію з даної теми.

Здійснювалося вивчення розвитку культури та економіки на Тернопіллі.

Було проведено аналіз екскурсії, що доповнювався розповіддю учнів про архітектурні пам'ятки (індивідуальні доповіді), також конференції, на яких розглядався стан мови і літератури, освіти, церкви, братства на Тернопільщині.

У групі 9–11-х класів вивчалась історія Тернопільщини 19 ст., проведені тематичні конференції на теми: „Економічний розвиток краю”, „Культура Тернопілля у XIX ст.”, „Наслідки Весни народів”, „Національне відродження”, на яких учні проявили себе як юні науковці. Окрім цього, було проведено дослідження „Видатні постаті Тернопілля” і за його результатами — екскурсію по місту із відвідуванням основних архітектурних пам'яток і будинків цього часу, а також ті, де проживали славетні постаті України. Була проведена екскурсія у краєзнавчий музей, де учні ознайомилися із приладам, побутом тернополян XIX ст., а також послушали лекцію про культурне життя краю. У кінці вивчення курсу було проведено підсумковий урок, який показав, що учні краще засвоїли теми економічного і культурного розвитку Тернопілля, ніж інші теми курсу.

За результатами діяльності в рамках експериментального дослідження „Формування національної самосвідомості учнівської молоді в процесі краєзнавчої роботи” ТЗОШ № 4 стала переможцем Всеукраїнського конкурсу „100 кращих шкіл України” в номінації „Школа педагогічного пошуку”.

Експеримент завершився. Але ґрунтовна робота з вивчення історії та культури рідного краю триває. *Краєзнавство* — це цілий арсенал ефективних методів і форм успішної навчально-виховної роботи, вихід на створення індивідуальних програм, комплексних планів самовдосконалення через персоналізацію навчально-

виховного процесу, формування нових педагогічних мислення.

Так ознайомлення з історією школи переросло у великий багатогалузевий проект „Музейна кімната Юліуша Словацького”. Адже ім'я відомого польського поета-романтика, уродженця нашого краю Ю. Словацького у 30-х роках ХХ ст. носила друга польська державна гімназія №2, що діяла в приміщенні нашої школи. Цей

проект успішно пройшов I етап у Всеукраїнському конкурсі благодійних проектів „Добро починається з тебе”, оголошений фондом „Україна – 3000”.

Основи теорії шкільного краєзнавства були закладені видатним вітчизняним педагогом К. Ушинським, який вбачав у краєзнавстві могутній засіб вивчення країни: „Як немає людини без самолюбства, так немає людини без любові до батьківщини”. Педагог наголошував на необхідності ввести в початковій школі вивчення спеціального предмета – батьківщинознавства [7, 4].

Виховання любові до рідного краю починає формуватись у початковій школі, коли діти знайомляться з творчістю тернопільських письменників, здійснюють екскурсії Тернопіллям. Краєзнавча робота, яку проводить учитель початкових класів Н.А. Счастлива, стала підґрунтям програми курсу за вибором „Наше місто”.

Цікавим є і проект „У майстерні художника”, ініційований учителем образотворчого мистецтва Г.О. Кізіловою. У рамках проекту учні нашої школи, члени гуртка „Палітра” зустрічаються з тернопільським художником В. Лімоновим, який проводить майстер-класи для школярів з живопису. Учителька стала автором програми курсу за вибором „Я – митець”.

Інтерес до краєзнавчої роботи, проведення уроків у міському краєзнавчому музеї, у шкільному музеї Бойової Слави та музейній кімнаті Юліуша Словацького, зустрічі з письменниками, художниками, культурними діячами Тернопілля є запорукою впровадження в навчально-виховний процес елементів музейної педагогіки, яка починає відроджуватись сьогодні в Україні і має на меті залучення дитини до світу мистецтва, до ознайомлення з культурною та історичною спадщиною українського народу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Дубняк К. Що таке краєзнавство // Історія української географії. Всеукраїнський науково-теоретичний часопис. – Тернопіль: Підручники і посібники, 2005. – Випуск 2(12). – С. 44-47.
2. Костиця М. З історії становлення шкільного географічного краєзнавства в Україні // Краєзнавство. Географія. Туризм. – 2001. – №7. – С. 4-5.
3. Костиця М.Ю. Туристсько-краєзнавча робота в школі. – К.: Радянська школа, 1985. – С. 84-119.
4. Крачило М.П. Краєзнавство і туризм. – К.: Вища школа, 1994. – С. 17-18.
5. Прус І.Т. Краєзнавча робота в школі. – К.: Радянська школа, 1984. – С. 16-25.
6. Соловей М.В. Шкільна географія і краєзнавство у педагогічній спадщині Софії Русової // Географія та основи економіки. 2001. - №1. – С. 33-34.
7. Треш'як Я. Методика краєзнавчої роботи в школі // Історія в школах України. – 2002. – №1. – С. 33-37.

Наталья Левенет

Формирование национального самосознания ученической молодежи в процессе краеведческой работы

В статье представлен опыт работы учителей ТООШ № 4 по организации краеведческой работы в учебно-воспитательном процессе как одного из эффективных педагогических средств работы, а также рассматриваются мероприятия, которые охватывают широкий спектр различных направлений.

Ключевые слова: краеведение, государственное мировоззрение, музейная педагогика.

Nataliia Levenets

Formation of pupils' national self-consciousness in the process of study of the local region

The article presents the experience of the teachers of Ternopil secondary school № 4 in the organization of the regional studies in the teaching and educational process.

Keywords: regional studies, state ideology, museum pedagogics.

ПРЕЗЕНТАЦІЯ ДОСВІДУ:

СИЛА ШКІЛЬНИХ ТРАДИЦІЙ

Педагогіка
школи

Стимулювання до навчання, зацікавленість навчально-виховним процесом у школі батьків та учнів, імідж навчального закладу є актуальними у функціонуванні освітньої ланки – школи, ліцею, гімназії. Якими шляхами йти до дитячих сердець педагогічному колективу та адміністрації школи зокрема – викладено у статті.

Ключові слова: стимулювання до навчання, шкільні традиції, презентація.

Яприхильниця думок багатьох відомих педагогів, котрі вважають, що виховання крокує попереду навчання, адже якщо виховний процес у школі поставлений на висоту творчого сприйняття життя через призму доброзичливості, то навчання буде якісним. Але як зробити шкільне життя гідним приємних спогадів через роки? Яким чином зробити так, щоб школа приваблювала учнів своєю сутністю? І в чому ця сутність?

Ми часто говоримо, що головним у школі є учень і навколо нього все повинно „крутитись”. Але без яскравої особистості вчителя „крутіння” буде зі скрипом. Кожен педагог повинен знати об’єктивну відповідь на питання: „*Чим для тебе є Школа і як почувать себе діти з тобою?*” та має любити як школу в собі, так і себе в школі. І ще, попри різноманітні теорії щодо особистого прикладу педагога, хочу ствердити: сила особистого впливу вчителя,

його спрямування на добро мають великий вплив на формування дитини. І якщо хоч раз учитель постане перед вихованцями в непривабливому (побутовому, моральному, фізичному) вигляді, то його рівень як педагогічної особистості значно знизиться.

Яким же повинно бути сприйняття школи учнями, зважаючи й незважаючи на певні непорозуміння, які іноді трапляються з різних причин? Я не буду говорити про узагальнений образ школи, а розповім про істину школи № 6 ім. Назарія Яремчука м. Тернополя. Насамперед про окремі атрибути навчального закладу, які вирізняють його з-поміж інших.

Ім’я *Назарія Яремчука* школі присвоєно в 2000 р. Цьому передувала велика

**Галина
ГОНТАШ**

Директор
Тернопільського
навчально-виховного комплексу
„Школа-ліцей
№ 6 ім. Назарія
Яремчука”,
відмінник освіти
України

Директор школи, ліцею, гімназії № 4'2010

пошуково-пізнавальна робота всієї шкільної родини. Завдяки імені великого співця ми маємо друзів у різних містах і селах України. А це – зустрічі, знайомства, концерти й просто спілкування, яке збагачує наших школярів.

На одному із вікон третього поверху будівлі школи встановлена сова як символ мудрості. Здалеку її можна сплутати зі справжньою. На клумбі перед школою, розправивши крила, стоїть журавлик, викуваний із металу. Він символізує завершення учнями школи й політ у доросле життя. А поруч – великий трьохтонний камінь, на якому щомісячно прикріплюємо табличку з висловами відомих людей про навчання, добро, радість, життєву мудрість.

Привертає увагу велика реклама при вході у школу: „Кredo нашої школи: добро і честь”, яка відображає сутність діяльності закладу. Такі, на перший погляд, прості елементи зовнішнього вигляду школи позитивно сприймаються і юними, і дорослими мешканцями міста. Біля наших атрибутів багато людей із задоволенням фотографуються.

Великий потенціал позитивного сприйняття школи закладений у святкуванні традиційних Свят першого і останнього дзвоника, випускного вечора. В нашій школі ці події – це справжнє радісне свято, це видо-вище, яке назавжди запам'ятовується всім, хто був присутнім на ньому. Сценарій готується задовго до свята, озвучується багато ідей (в діяльності школи існує принцип: „Висловлюємо 100 ідей, якщо одна приживеться – це позитив”). Вся шкільна родина знає, що на святі буде декілька „родзинок”, і всі чекають дійства. Справжні коні і поні, кози і поросята, каченята і голуби створювали настрої як молодшим школярам, так і випускникам. Грамоти і медалі, подарунки і пісні, казкові і літературні герої – все це зав'язується дійством, після якого

і діти, і батьки задоволені, що навчаються у такій школі. І, звичайно, випускний вечір повинен бути шедевром шкільної творчості вчителів, дітей і батьків. Незвичайне вручення атестатів, артистичне розігрування випускників учителями, а вчителів випускниками, дружні шаржі й пародії, сльози від смутку прощання зі шкільною родиною й сльози від сміху, натхнення та молодечий запал у всіх, хто присутній на випускному – це сутність святкування у нашій школі. Зразком проведення загальношкільних свят можемо поділитися, якщо ви завітаєте до нас.

У своїй діяльності школа виховний і навчальний процес робить таким, щоб діти були комунікабельними, щоб у них формувались харизматичні риси, щоб все, що пізнали в школі, стало основою успішного подальшого життя.

Серед цікавих ідей у системі діяльності нашої школи є використання „стимул-картки”. Є діти, яким складно дається вивчення окремих предметів, але вони мають значні досягнення у позашкільній діяльності. Наприклад, чудово танцюють у клубах, співають у хорах або індивідуально, мають „золоті” руки. І завдяки цим якостям посідають призові місця на різноманітних конкурсах, фестивалях, змаганнях. За такого роду перемоги учням вручається „стимул-картка”, яка дозволяє збільшити на один бал досягнення з будь-якого предмета за тему, а іноді й за семестр. Її можна отримати один раз за перемогу в одному виді позашкільної діяльності. „Стимул-картка” вручається урочисто на щотижневій лінійці вже впродовж шести років і отримує схвалення всіх учасників навчально-виховного процесу.

Замість традиційної „Дошки пошани” в школі є „Алея шкільних зірок”. Право бути представленим на „Алеї” мають учні, котрі прославили школу своїми досягненнями. Прекрасні

зірки з портретами лауреатів представляють на Святі останнього дзвоника і закріплюють на „Алеї шкільних зірок”.

Всі дні навчання в школі цікаві учням. Але проводиться й так званий **Особливий день учня**. Спеціальна програма цього дня включає цікаві події:

- солодкий ярмарок, де діти пропонують скуштувати результат своїх кулінарних здібностей;
- світ наших захоплень, де хобі дітей проявляються найрізноманітнішими способами. Вони виставляють на огляд всім матеріали, яким приділяють значну частину позачурочного часу;
- змагання з аеробіки, у яких беруть участь всі класи, утворюючи феєрію краси;
- вітання учнів сувенірами. Кожен учень вітає товариша сувеніром та отримує подарунок у відповідь (хто кого має вітати визначається лотереєю);
- посвята учнів 5-х класів в учні основної школи – п'ятикласникам пов'язуються жовто-блакитні галстуки, які вони носять цілий рік;
- концертна програма, яка об'єднує всіх на хвилі пісні й танцю.

Позитивних вражень та емоцій від такого дня надзвичайно багато.

Великою популярністю користується виставка **„Наші молодші друзі”**. Діти приносять на оглядини своїх домашніх тваринок. Актова зала перетворюється на виставкову, де захоплені вигуки та усмішки глядачів тримають котиків, собачок, черепашок, кроликів і т. ін. у напрузі. Але, привичайвшись, згодом вони почувають себе впевнено. Ефект від виставки великий – діти можуть погладити до 100 тваринок, а дехто з учнів та вчителів збільшує кількість мешканців своєї квартири на одну „особу”.

Ніхто не буває байдужим до розповідей у програмі **„Коли вчителі були дітьми”**. Раз у два роки учні 10–11-х кл. та вчителі збираються для

спілкування про дитячі роки вчителів. Скільки здивування і запитань виникає в учнів, коли вчителі діляться спогадами про своє дитинство! Такі зустрічі не забуваються.

Важливим засобом виховного впливу на особистість учнів є робота шкільної літературно-просвітницької **спілки „Добро і честь”**, на засіданнях якої школярі знайомляться з творами місцевих письменників та поетів, а також репрезентують свої літературні спроби. А шкільна газета під такою ж назвою допомагає дітям орієнтуватися у видавничій та журналістській справі.

Шкільний театр „Прем'єра” заслужив звання зразкового й об'єднує у своїх лавах як учнів, так і вчителів. На виставах „Прем'єри” завжди аншлаґ. Діти мають де розкрити свої акторські здібності.

Запитайте у своїх дітей, чи проводили вони цілу ніч у школі? Спортивно-інтелектуальна гра для старшокласників **„Фортеця – шоста школа”** дозволяє нашим учням протягом вечора і ночі змагатися в конкурсах на швидкість бігу та швидкість мислення, які виявляють їхній інтелектуальний та фізичний рівень. Девізом гри є: „Спочатку дружба, а потім змагання”. Цікава нічна програма здружує школярів, підносить на вищій щабель поняття „плече друга”.

Наша школа виступила ініціатором **обміну школярами**. Одного дня весь 11-й клас нашої школи навчався в іншій школі, а їхній 11-й клас навчався у нас. Звичайно, попередньо узгодивши розклад уроків, теми занять. Учні мали змогу познайомитись з деякими традиціями іншої школи, порівняти окремі аспекти діяльності шкіл, зокрема, структури й форми уроків, відчутти рівень своїх знань. Таких обмінів було проведено п'ять, і цей експеримент набув розголосу в місті й сподобався всім.

Управлінням освіти Тернопільської міської ради в 2006-2009 роках проведено опитування засобів масової інформації про найпопулярніший і найпрестижніший навчальний заклад міста Тернополя. Шкільна родина радіє, що одним із п'яти таких закладів щорічно називають школу № 6 ім. Назарія Яремчука. До речі, в 2006 році школа ввійшла в число 100 кращих шкіл України.

Незабутніми для дітей є загальношкільні **Дні здоров'я**, коли вся школа відправляється в приміський ліс на оздоровлення. Спортивні змагання, ігри, розваги в цей день дають насагу школярам надовго.

Участь школи в міжнародних проєктах дозволяє учням знайомитись з життям однолітків за кордоном. Зокрема, відвідування Польщі делегацією школи в рамках фундації „Сократес” дало можливість нашим учням спілкуватися й подружитися з дітьми Фінляндії, Кіпру, Німеччини, Швеції та Мальти.

Дуже добре, коли випускники школи з теплом й усмішкою го-

ворять про школу, вчителів, директора. Якраз для зміцнення дружніх стосунків між одинадцятикласниками і вчителями в школі проводиться екстравагантна програма „**Шашлик від директора**”. В передостанній день навчання в школі директор запрошує одинадцятикласників в ліс на шашлик. Повірте, шашлик, який приготував директор школи персонально для випускників, набагато смачніший від шашлика, приготовленого ресторанним кухарем.

Коли ми розповідаємо про життя у нашій школі, нас часто запитують: „*А коли ж ви вчитеся?*”. Ми з відповідальністю ставимось до уроків, до різних форм пізнання, до творчого розвитку школярів, а наші виховні традиції підсилюють усвідомлення в дітей істини школи. Завдяки силі шкільних традицій рівень навчальних досягнень дітей високий. Протягом п'яти останніх років школа постійно посідає призові місця в загальноміському заліку з предметних олімпіад.

В 2009 році наша школа реорганізована в навчально-виховний комплекс „Школа-лицей”. Старшокласники мають можливість на вищому рівні вивчати як окремі предмети, так і спецкурси. Але головним для нас є те, щоб шкільне життя озивалось в душах дітей високими й чистими струнами радості.

ЛІТЕРАТУРА

1. Маслов В.І. Наукові основи та функції процесу управління загальноосвітніми навчальними закладами. – Тернопіль: Астон, 2007. – 150 с.
2. Осадчий І. Освіта сільського району. – К.: Шкільний світ, 2005. – 260 с.
3. Русаков А. Епоха великих відкриттів у школі 90-х років. – К.: Шкільний світ, 2006. – 110 с.
4. Федорець Н. Авторська освітня концепція „Інтелігентність”. Кишинів: Pontos, 2007. – 126 с.

Галина Гонташ

Презентация опыта: сила школьных традиций

Стимулирование к учебе, заинтересованность учебно-воспитательным процессом со стороны родителей и учеников, имидж учебного учреждения – актуальные факторы для функционирования образовательной среды – школы, лицея, гимназии. Как найти путь к сердцу ребенка педагогическому коллективу и администрации школы в частности – изложено в статье.

Ключевые слова: стимулирование к обучению, школьные традиции, презентация.

Halyna Hontash

Experience presentation: the power of school traditions

The stimulation for studying, parents' and children's interest in the educational process and the image of the establishment are very important factors for functioning of such educational establishments as schools, lycеums, gymnasiums. The article shows how the school staff in general and the school administration in particular can put a message across to children's hearts.

Keywords: stimulation to studying, school traditions, presentation.

У СЕРЦЕ ВВІЙДЕ ЛИШЕ ТЕ, ЩО ЙДЕ ВІД СЕРЦЯ

Педагогіка
ШКОЛИ

У статті аналізуються робота та досягнення педагогічного та учнівського колективів школи. Визначено основні критерії успішності та результативності навчального закладу, зазначено фактори досягнення цілей. Особлива увага в системі навчально-виховної роботи школи приділяється гармонійному розвитку та реалізації розумових, творчих та фізичних здібностей учнів.

Ключові слова: досвід роботи, сучасний заклад освіти, результативність навчально-виховного процесу.

Директор сучасної школи – це не проста посада. Діяльність керівника будь-якого колективу складна і відповідальна, але у директора школи – особлива місія. Сьогодні він має поєднувати в собі вчителя, методиста, інспектора, господарника, організатора навчально-виховного процесу, бухгалтера, уважного наставника дитячого і дорослого колективів. Це вимагає володіння наукою управління, професійної культури, і самовідданості, відповідальності.

Працю директора школи оцінюють за багатьма факторами. Серед них, на мою думку, два основні.

Перший, який забезпечує успішність і результативність навчально-виховного процесу, залежить від злагодженої роботи педагогічного і учнівського колективів. Моя нагорода – це показник плідної роботи моїх заступників Людмили Миколаївни Дмитрушак,

Любомири Петрівни Вовк, Ірини Михайлівни Макарі всього колективу, в якому зібрана „критична маса” людей, що підтримують процес інновацій і беруть участь у „ланцюговій реакції” творчості.

У системі навчально-виховної роботи школа працює над реалізацією науково-методичної проблеми „Застосування поліцентричного підходу до використання інноваційних освітніх технологій”. Якісний склад педагогічних працівників сприяв створенню в школі педагогічного товариства „Імпульс”. Кredo товариства:

- Ініціатива,
- Майстерність,
- Професіоналізм,
- Успішність,
- Любов до дітей,
- Свіробітництво.

**Олег
КЛИМЧУК**

Директор ЗОШ І-ІІІ ступенів №22 м. Тернополя, Заслужений вчитель України, відмінник освіти України, нагороджений орденом Святого Миколая Чудотворця

Директор школи, ліцею, гімназії № 4'2010

ПРО СЕБЕ І ШКОЛУ

Мої батьки були вчителями: мати – вчитель математики; батько, за фахом вчитель географії, працював директором школи № 2 в смт. Ланівці Тернопільської області. У 1977 році йому було присвоєно звання „Заслужений вчитель Української РСР”.

Знаменним для мене є те, що продовжую справу батьків. У 2009 році і мені Указом Президента України присвоєно Почесне звання „Заслужений вчитель України”.

Жалкую за тим, що батьки не дожили до моєї нагороди; вони були б раді і горді.

У 2011 році наш навчальний заклад святкуватиме своє перше 25-ліття. Хоча на посаді директора Тернопільської загальноосвітньої школи I-III ступенів № 22 я вже 20 років, статтю в журнал „Директор школи, ліцею, гімназії” пишу вперше*.

* До написання статті спонукала ініціатива начальника управління освіти Тернопільської міської ради Олександра Миколайовича Остапчука.

Шкільний художній театр „Дивосвіт”, керівник О.І. Матвієвська

Робота педагогічного товариства ТЗОШ №22 „Імпульс”

Другий фактор – це атмосфера стосунків, яка існує в школі: добра, щира, „домашня”. Школа – це не стіни, а насамперед люди, котрі в ній навчаються і працюють, ідеї, що цих людей згуртовують.

Взаємостосунки в системі „учні – батьки – педагоги – керівники” суттєво впливають на розв’язання основних завдань школи. Вагомим критерієм оцінки педагогічного колективу можна вважати сприйняття його учнями, а через них і батьками. Наші діти, як правило, дуже точно відчують не тільки окремих вчителів, але й стосунки, які склалися в учительському колективі. Якщо учні пишаються своєю школою, то це означає, що вони пишаються і своїми педагогами.

Я вважаю, що ми у школі досягли демократичних стосунків між учнями, учителями, батьками, керівниками в основному виді діяльності – в навчанні. І це накладає свій відбиток на загальношкільний стиль відносин. Створені умови для розвитку творчих здібностей наших вихованців та згуртування колективу.

Кожна школа дорожить своїм престижем. Кожна школа має своє обличчя (як зараз модно говорити, свій імідж). Оскільки девізом нашої школи є слова: „Бачити. Розуміти. Брати участь. Удосконалюватись”, тому, рухаючись вперед, ми, не втрачаючи досягну-

того, прагнемо вдосконалення.

Одним із важливих завдань школи є створення необхідних умов для оздоровлення учнів. Хочеться похвалитись наявністю реконструйованого сучасного басейну, потенційні можливості використання якого безмежні. Поки що у Тернополі це єдина школа з власним плавальним басейном. Сам люблю займатись спортом, і у вихованців школи непогані результати.

Шкільна команда „Старти надій” протягом останніх 12 років як переможець міських та обласних змагань є фіналістом Всеукраїнських змагань „Старти надій” на базі Міжнародного дитячого центру „Артек”.

Оцінку досягнень колективу є подання нашої школи управлінням освіти Тернопільської міської ради на представлення як кращого навчального закладу України у Громадській акції „Флагмани освіти і науки України” (2010 рік).

Особливим для нашого закладу є навчання та виховання засобами реального мистецтва – театру. Не можу не сказати про тих людей, які роблять шкільне життя яскравим, радісним і незабутнім.

Неповторні театральні дійства створює вчитель англійської мови *Михайлова Ольга Прокопівна*. Вона організувала і об'єднала учнів 1–11-х класів у колектив

Фінал вистави англійською мовою „Червона шапочка”, керівник О.П. Михайлова

„Старти надій” – спортивне свято ТЗОШ №22

Басейн школи

творчих однодумців для постановки вистав англійською мовою. Вчитель є автором сценаріїв, режисером-постановником, художнім керівником, художником-декоратором, музичним керівником, хореографом, стилістом та модельєром сценічних костюмів. Її вистави відзначаються оригінальністю, неординарністю, емоційністю, яскравістю, креативністю, високим виховним потенціалом. У творчій педагогічній скарбниці вчителя мюзикли «„Вовк і семеро козенят” на новий лад» (брали участь 57 учнів 1-11 класів), „Кицькин дім” (брали участь 69 учнів 1-11 класів), „Бременські музиканти” (брали участь 75 учнів 1-11 класів), „Червона Шапочка” (брали участь 89 учнів 1-11 класів), „Чарівний подарунок” (за мотивами казок Ш.Перро „Попелюшка” та С. Маршака „Дванадцять місяців” – брали участь 97 учнів 1-11 класів). У виставах, які поставлені англійською мовою, звучали арабська, італійська, російська, українська, єврейська мови. На перегляд вистав-мюзиклів були запрошені учні шкіл міста, директори, вчителі англійської мови, заступники директорів з виховної роботи, працівники ІМЦО та управління освіти Тернопільської міської ради.

Гордістю школи є *художній театр „Дивосвіт”* – єдиний в області шкільний колектив, якому присвоєно звання Народний.

У 1995 році вмілий педагог-організатор, талановитий режисер-постановник *Матвієвська Ольга Іванівна* згуртувала навколо себе учнів і створила шкільний театр „Дивосвіт”, щоб пропагувати, утверджувати, відроджувати духовні та культурні цінності нашого народу.

„Дивосвіт” є колективним членом Всеукраїнського товариства „Просвіта” м. Тернополя, разом з просвітянами сприяє відродженню духовності молоді, за що нагороджений грамотами, дипломами міської, обласної, Всеукраїнської „Просвіти”.

У своєму творчому доробку театр має такі вистави: „Мати – наймичка” Т. Шевченка, „Фараони” О. Коломійця, „Сватання на Гончарівці” Г. Квітки-Основ’яненка, „Незвичайні пригоди Олексійка в Країні Ввічливості”, „Місто дитячих снів” М. Пархоменка, „У неділю рано зілля копала” О. Кобилянської (на основі вистави знято фільм), „На перші гулі” С. Васильченка, – з якими об’їздили міста і села Тернопільщини, Вінниччини, Херсонщини.

„Дивосвіт” – лауреат міських та обласних фестивалів-конкурсів вертепних дійств, лауреат міжрегіонального фестивалю Різдвяних програм „Діти України – разом у III тисячоліття”, нагороджений Архієрейською грамотою архієпископа Іонафана Херсонського і Таврійського, переможець I Всеукраїнського фестивалю дитячих та юнацьких театральних колективів „Маски Мельпомени”, лауреат фестивалю молодіжних театрів „Вернісаж”, дипломант фестивалю-конкурсу молодіжних театральних колективів „Овації”, лауреат обласного фестивалю-конкурсу „Чисті роси”, лауреат Всеукраїнського конкурсу гумору і сатири „Посмінемося широко Вишні”.

Народний художній театр „Дивосвіт” побував у м. Гжошуві (Польща) із культурно-мистецькою програмою „Україно, ти моя молитва” та вертепним дійством.

Проходить час, покидають театр випускники, а на зміну їм приходять інші талановиті діти. Але залишаться добра пам'ять, фотоміти, які завжди будуть у теперішньому часі, яких не стерти ніким і ніколи...

У школі створено музей театру, щоб усі нагороди, афіші, фотографії, реквізити, відгуки, вірші і пісні, відеоматеріали, присвячені „Дивосвіту”, не вкривалися пилом на полицях і в ящиках стола, а були набутком усіх, особливо тоді, коли випускники театру усіх років „злітаються”, наче „пташенята”, на творчі зустрічі у школу, у своє „дивогніздечко”.

Коли виступають учні нашої школи, я широ радію результату, милуюсь, горджуся тим, що вони наші. Згадуються слова Ж.-Ж. Руссо: „У серце увійде лише те, що йде від серця”.

Я за фахом вчитель математики і фізики, але так хочеться сказати нашим вихованцям рядками свого вірша:

*Життя іде, і все минає,
У душу смуток проникає...
Питання лиш одне:
„Для чого ми живем,
і що таке життя?”
Життя — театр, це гра,
ми всі це чули.
Але почули і забули.
Життя схопило, понесло;
Не спам'ятаймось,
як закінчиться воно;
Виходить, що закінчиться і гра,
А з ким вона була?
З собою, з Богом чи з людьми?
Гриземся ми,
все в думках про буття,
А час летить... немає вороття.
Одне лиш ясно, що в процесі гри
Ми залишаємось дітьми.
А гра закінчилась,
і вже немає дітвори,*

*Старими станемо без гри.
Так грайте, доки ви живете,
В усе, що можна грать, це —
благодать!*

*І грайте у театр, це гра душі,
Це гра у щасті і журбі,
Це спроба зрозуміть чуже життя.
Ця гра навчить і допоможе
в своєму розібратись,
Якщо нам Бог допоможе.*

ЛІТЕРАТУРА

1. Сучасні форми роботи з педкадрами. — К. : Шкільний світ, 2010. — 126 с.
2. Золота педагогічна скарбниця. Енциклопедія педагогічних технологій та інновацій. — Харків, 2009. — 176 с.
3. Настільна книга педагога: посібник для тих, хто хоче бути вчителем-майстром. — Харків: Видавнича група „Основа”, „Триада +”, 2007.— 350 с.
4. Захаренко О.А. Слово до нащадків. — К. : ПП „Фенікс”, 2006. — 216 с.

Олег Климчук

В сердце войдет только то, что идет от сердца

В статье анализируются работа и достижения педагогического и ученического коллективов школы. Определены основные критерии успешности и результативности учебного заведения, определены факторы достижения целей. Особое внимание в системе учебно-воспитательной работы школы уделяется гармоничному развитию и реализации умственных, творческих и физических способностей учащихся.

Ключевые слова: опыт работы, современное учебное заведение, результативность учебно-воспитательного процесса.

Oleh Klymchuk

Only that will go into the heart which comes out of it

The article analyzes the work and achievements of the school staff. The main criteria of the success and effectiveness of the educational institution and the factors of achieving the goals are indicated. Particular attention is devoted to balanced development and implementation of intellectual, creative and physical abilities of pupils in the educational work of school.

Keywords: working experience, modern school, the impact of the educational process

ЗА ЧЕСТЬ, ЗА СЛАВУ, ЗА НАРОД

ШКОЛА ЮНИХ ПАТРІОТІВ. ГОТУЄМО ДО ЗАХИСТУ ВІТЧИЗНИ

У статті розкриваються основні засади, система, завдання роботи школи допризовної підготовки, її значення для патріотичного виховання молодого покоління.

Ключові слова: допризовна підготовка, військово-патріотичні заходи.

**Сергій
МАРЧЕНКО**

Директор
Тернопільської
школи допризовної
підготовки,
спеціаліст
вищої категорії,
викладач-методист,
полковник

Тернопільська школа допризовної підготовки створена рішенням Тернопільської міської ради від 28 вересня 1992 року № 384, знаходиться у комунальній власності міста (див. вріз на С. 107).

Головними завданнями школи є:

- ознайомлення учнів з основними положеннями Конституції України про захист Вітчизни, Законів України „Про оборону”, „Про загальний військовий обов’язок і військову службу”, інших нормативно-правових актів з питань оборони, військового будівництва та проходження військової служби;
- виховання громадянина України;
- виховання шанобливого ставлення до родини, поваги до народних традицій та звичаїв, державної та рідної мов, національ-

них цінностей українського народу та інших народів і націй;

- виховання в учнів поваги до Конституції України, державних символів України, прав і свобод людини і громадянина, почуття власної гідності, відповідальності перед законом за свої дії, свідомого ставлення до обов’язків людини і громадянина;
- усвідомлення молоддю свого обов’язку в разі виникнення загрози суверенітету та територіальної цілісності України;
- набуття знань про функції Збройних Сил України та інших військових формувань, їх характерні особливості;
- виховання свідомого ставлення до свого здоров’я та здоров’я інших громадян як найвищої соціальної цінності, формування засад здорового способу життя, збереження і зміцнення фізичного та психологічного здоров’я учнів, здійснення психологічної підготовки до військової служби.

Заняття з учнями організовані шляхом однотижневих зборів в кожному семестрі. Учні відвідують школу відповідно до графіку, затвердженого начальником управління освіти Тернопільської міської ради. Уроки проводяться згідно розкладу уроків, затвердженого директором школи та погодженого з профкомом.

Навчальний тиждень розпочинається з шиккування, підняття Державного прапора України та виконання Державного гімну України. Тут же інженером з охорони праці дітям доводиться інформація про заходи безпеки під час поведінки в школі. Директор школи присутній особисто на кожному шикуванні, нагадує дітям правила поведінки та доводить порядок роботи. Форма одягу на уроки захисту Вітчизни – камуфляж. Всі викладачі приходять на уроки в військовій формі, що створює атмосферу військового колективу і допомагає учням адаптуватись до армійського життя, орієнтуватись у військових званнях та знаках розрізнення. Практикуємо поділ навчальних взводів на уроках вогневої підготовки за рахунок резерву часу.

На навчальній базі школи щорічно Тернопільський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти проводить курси підвищення кваліфікації викладачів захисту Вітчизни Тернопільської області. Проводяться семінари ди-

ВІЗИТКА ЗАКЛАДУ

13 січня 2005 р. проведена державна реєстрація (свідоцтво про державну реєстрацію юридичної особи серія А00 № 329541). Школа діє на підставі Статуту, затвердженого рішенням Тернопільської міської ради від 21 грудня 2004 р. № 4/13/96.

Навчальний заклад є юридичною особою, має самостійний баланс, рахунок в установі банку, печатку, штамп, ідентифікаційний номер.

Головною метою навчального закладу є забезпечення реалізації права громадян на повну загальну середню освіту в частині захисту Вітчизни.

В навчально-виховному процесі задіяно **13 викладачів** захисту Вітчизни, із них 5 працює з юнаками, а 8 – з дівчатами 10-11 класів. (6 спеціалістів вищої категорії (директор школи та завуч в тому числі); 1 – першої; 4 – другої; 3 – спеціалісти; 1 – магістр).

В 2009/2010 навчальному році в нашій школі навчалось **2844 учні**, із них:

юнаки (1306 чол., 53 навч. взводи):

- 10 класів – 503 чол., зведені по декілька шкіл в 22 навчальні взводи;
- 11 класів – 803 чол., зведені аналогічно в 31 навчальний взвод;
- *дівчата (1538 чол., 61 навч. група):*
- 10 класів – 612 чол., зведені в 20 навчальних груп і проходять навчання в базових школах;
- 11 класів – 926 чол., 41 навчальна група відповідно.

Середнє тижневе навантаження викладачів від 10 до 18 годин.

Силами викладачів та обслуговуючого персоналу за допомогою батьків та учнів в школі створена навчальна база, яка дозволяє проводити уроки на рівні державних стандартів освіти та виконувати статутні завдання, *ми маємо:*

- 4 обладнаних навчальних кабінети (за розділами програми);
- стрілецький тир;
- стройовий майданчик;
- спортивний майданчик зі смугою перешкод;
- навчальний пост;
- місце для заряджання та розряджання зброї вартою;
- навчальне місце днювального роти;
- для забезпечення навчально-виховного процесу використовується 4 комп'ютери, 3 із них підключені до Інтернету, в тому числі вільний комп'ютер, яким можуть користуватись всі бажаючі викладачі школи.

Школа має навчальну, малокаліберну і пневматичну зброю:

- автомати АК-74 навчальні – 5 штук;
- малокаліберні гвинтівки ТО3-8- 01 – 6 штук;
- пневматичні гвинтівки ІЖ-46 – 6 штук;
- 111 000 патронів 5,6 мм МК, які знаходяться в збройній кімнаті.

Крім наших викладачів, зброю і боєприпаси використовують колеги з ТЗОШ № 14 та 22 Л.С. Архіпов, В.І. Тіхановський.

ЛІТЕРАТУРА

1. Темко Г.Д., Томчук М.І. Методичні основи виховання воїнів Збройних Сил України. – К.: Варта, 1997. – 64 с.
2. Ващенко Г. Виховний ідеал. – Полтава: Полтавський вісник, 1994. – 236 с.
3. Афанасьев А.О. Військово-патріотичне виховання військово-службовців ЗСУ: сучасний стан і проблеми // Теоретичні питання культури, освіти та виховання: зб. наук. пр. – К.: КНЛУ, 2004. – Вип. 26. – С. 9-16.
4. Афанасьев А.О. Військово-патріотичне виховання особового складу Збройних сил України: актуальність, сутність, мета, принципи // Вісник КНУ імені Тараса Шевченка. – Серія: Військово-спеціальні науки. – 2003. – Вип. 6. – С. 103-106.
5. Афанасьев А.О. Сутність і взаємозв'язок патріотичного і гуманістичного виховання воїнів // Патріотичне і гуманістичне виховання військової інтелігенції: сутність, взаємозв'язок, стан, проблеми: Мат. Всеукр. наук.-практ. конф. – К.: ВЦ „Просвіта”, 2003. – С. 71-75.

ректорів загальноосвітніх навчальних закладів м. Тернополя, у нас в гостях побували директори шкіл з міст Рівного, Харкова, Вінниці, а також начальники управлінь освіти обласних центрів. Їм наш заклад сподобався.

Викладач В.В. Дудник розробив безмашинний варіант контролю навчальних досягнень учнів з розділу „Основи цивільного захисту” та варіант тестових завдань для роботи на комп'ютері.

Усі викладачі беруть активну участь в загально-міських заходах військово-патріотичного спрямування, зокрема:

- кожного року 14 жовтня проводимо молодіжну воєнізовану естафету до чергової річниці УПА;
- спільно з воїнами – миротворцями проводили зустрічі з учнями, змагання з кульової стрільби пам'яті бувшого учня ТСШ № 3 Ігоря Кіналя, старшого лейтенанта, що загинув у Косово;
- спільно з управлінням сім'ї, молоді та спорту

- організуємо і проводимо змагання з кульової стрільби, спартакиаду серед допризовної молоді;
- беремо участь у громадянських панахидах та покладаннях квітів на могили воїнів, що загинули в боях за Тернопіль;
- організуємо зустрічі з учасниками визвольних змагань, у нас в гостях побували Ольга Жулковська, Ілько Оберишин, Григорій Друль, Петро Касьянчук, п. Дмитро, п. Петро;
- брали участь у ході пам'яті та мітингах-реквіємах на могилі Січових Стрільців;
- брали участь в акціях пам'яті жертв голодомору 1932-1933 років „Запали свічку”;
- проводили практичні уроки з загальновійськової і тактичної підготовки в в/ч А-1769; (зі зміною командування проведення уроків припинили);
- приводили наших учнів на прийом присяги, на вручення Бойового Прапора військовій частині А-1769;
- в школі працює стрілецький гурток.

Налагоджена тісна співпраця з військовою частиною А-1769, центром підготовки офіцерів запасу, педагогічним університетом, військовою кафедрою медичного університету, громадськими організаціями: „Пласт”, товариством сприяння обороні України. Викладачі школи постійно беруть участь у роботі призовних комісій.

Сергей Марченко

За честь, за славу, за народ. Школа юных патриотов. Готовим к защите отечества

В статье раскрываются основные положения, система, задания работы школы допризывной подготовки, ее значение для патриотического воспитания молодого поколения.

Ключевые слова: допризывная подготовка, военно-патриотические мероприятия.

Serhii Marchenko

For Honour, for Glory, for the People. School of young patriots. We prepare for the defense of Motherland

The article reflects the basic principles, system, tasks of school work in the pre-conscription preparation, its value for patriotic education of the young generation.

Keywords: pre-conscription preparation, military-patriotic actions.

КОРЕКЦІЙНО-РОЗВИВАЛЬНА СПРЯМОВАНІСТЬ ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКУ ВЧИТЕЛЯ ТА ВИХОВАТЕЛЯ В СПЕЦІАЛЬНОМУ НАВЧАЛЬНО- ВИХОВНОМУ ЗАКЛАДІ

Педагогіка
школи

У статті подано досвід реалізації принципів системності та комплексного підходу у вихованні учнів спеціальної школи.

Ключові слова: діти з особливими потребами, взаємозв'язок, навчально-виховний процес, корекційно-розвивальна робота.

Тернопільська спеціальна загальноосвітня школа належить до спеціальних освітніх закладів. Контингент учнів школи складають діти з вадами розумового розвитку. Тому діяльність закладу передбачає надання відповідної освіти, виховання, проведення корекційної роботи та надання соціально-психологічної допомоги дітям з інтелектуальною недостатністю.

Останнім часом у нашому суспільстві побутує думка, що рейтинг закладу визначається тим загальним рівнем знань, який він може дати кожному учневі. Із цим твердження ще можна частково погодитись, застосовуючи його до масової школи. Натомість у спеціальному закладі навчаються діти з дуже різним рівнем пізнавальних можливостей, тому метою педагогів є надати той рівень знань, який вони можуть засвоїти й практично застосувати в житті.

Основне завдання сучасної спеціальної школи – соціально-адаптаційна підготовка дітей з особливими потребами до самостійної життєдіяльності [3,123]. Зазначимо, що

корекційно-виховний процес у спеціальній школі ускладнюється наявністю у дітей розладів психофізичного розвитку. Весь навчальний процес, враховуючи неоднорідність інтелектуальних здібностей учнів, базується на принципах індивідуального й диференційованого підходу.

Критерієм оцінки результату освітнього процесу у спеціальній школі ми вважаємо те, наскільки успішно дитина зможе надалі адаптуватися в соціальному середовищі та самореалізуватися (що, на жаль, від рівня знань не завжди залежить) [3,126]. Тому велику увагу ми приділяємо виховній роботі, яка передбачає керування процесом

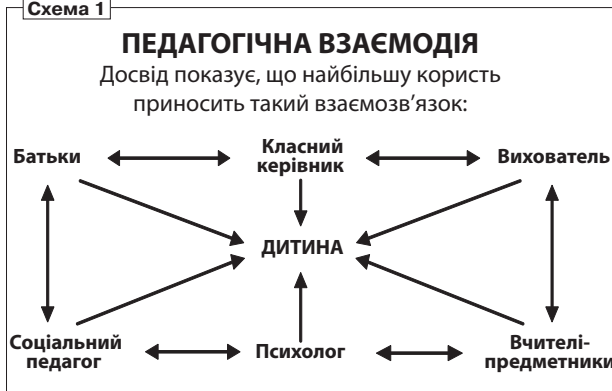

**Лариса
АКМЕНЧ**

Директор
Тернопільської
спеціальної
загальноосвітньої
школи, вчитель-
логопед, вчитель
вищої категорії,
старший вчитель

Директор школи, ліцею, гімназії № 4'2010

Схема 1

ІНТЕГРУВАННЯ ДІТЕЙ З ПСИХОФІЗИЧНИМИ ОСОБЛИВОСТЯМИ У СОЦІАЛЬНИЙ ПРОСТІР

Згідно статистичних даних, 13% дітей, що народжуються в Україні — це діти-інваліди, у тому числі 3,5-4% — розумово відсталі. Тому в нашій країні створено диференційовану систему спеціальних навчально-виховних закладів 8-ми типів, у яких навчається понад 60 тисяч дітей з особливими освітніми потребами. При чому з кожним роком кількість учнів, котрі потребують спеціальних освітніх послуг, не зменшується.

На сьогодні інтеграція є одним із стратегічних завдань розвитку спеціальної освіти, що передбачає введення дітей з особливими освітніми потребами в загальноосвітній простір.

Проте поки що не створено відповідної законодавчої, економічної та кадрової баз для впровадження інтегрованого навчання.

Тому кожен регіон, кожен конкретний керівник на базі свого освітнього закладу повинен шукати оптимальні шляхи для втілення інтегративних тенденцій самостійно. При цьому слід поєднати вимоги Міністерства освіти України та пропозиції науковців (ми співпрацюємо з факультетом корекційної та соціальної педагогіки і психології Кам'янець-Подільського національного університету ім. І. Огієнка), врахувати досвід колег з-за кордону у цій галузі. *Головними в цьому процесі залишаються потреби дитини-інваліда.* Вирішення цього складного питання у кожному регіоні відбувається по-різному.

У місті Тернополі у 1992 році на прохання батьків, котрі не згодні були віддавати своїх дітей у заклади інтернатного типу, було відкрито Тернопільську спеціальну загальноосвітню школу Тернопільської міської ради. У цьому закладі надаються освітні послуги дітям із інтелектуальною недостатністю, тобто здійснюється корекційний навчально-виховний процес та медична реабілітація учнів.

корекції та розвитку особистості.

Специфіка виховання полягає в тому, що його успішність та результативність ми зможемо оцінити тільки через багато років (тоді як якість засвоєння знань можна перевірити та скорегувати на будь-якому етапі роботи).

Тому в нашому закладі, як і в будь-якому іншому, траплялись випадки, що виховна робота проводилась всебічно, з використанням різних форм і методів, а результат отримали неочікуваний. У процесі аналізу таких ситуацій перед педагогічним колективом школи виникає запитання: *а як досягнути успіху саме у вихованні?* Шляхи вирішення цієї проблеми ми шукаємо постійно: проводимо соціальну інтеграцію наших учнів, долучаємо громадськість, співпрацюємо з масовими школами, нам допомагають студенти Духовної семінарії та педагогічних вузів і т.п. Проте, намагаючись підсумувати весь обсяг проведеної роботи, ми прийшли до висновку, що необхідно застосувати більш ґрунтовний підхід.

Дослідник З.Н. Курлянд зазначає, що процес виховання у повному розумінні — це закономірна, послідовна, безперервна зміна моментів розвитку взаємодіючих суб'єктів [2,141]. Основним системоутворюючим елементом цього процесу виступає **педагогічна взаємодія** між усіма компонентами педагогічного процесу (див. Схему 1). Для успішної реалізації даної схеми необхідні системність і комплексний підхід у роботі всіх ланок.

Аналізуючи управлінську та навчально-педагогічну документацію, що ведеться в нашому закладі протягом багатьох років, ми зауважили випадки деякої невідповідності, несинхронності у проведенні аналогічної роботи різними ланками виховного процесу. Тому до обговорення плану виховної роботи школи ми вирішили залучити не тільки адміністрацію, а й педагогічний колектив, батьківську громаду, психолога, медичний персонал закладу.

Система позакласних корекційно-виховних заходів у спеціальній школі здійснюється вихователем за допомогою вчителя і є продовженням навчальної роботи на уроках. Від педагога в школі залежить, чи буде життя дітей радісним та змістовним. Він може закріпити або знищити віру в себе, в доброту людей, в свої можливості.

Зважаючи на посилення інтеграційних процесів в освітанській сфері, необхідним є застосування цілої системи спеціальних корекційно-розвивальних засобів для подолання або послаблення тих чи інших недоліків у формуванні особистості учнів з вадами психофізичного розвитку. Взаємозв'язок вчителя-предметника, класного керівника та вихователя – це одна з основ корекційної роботи, органічний стержень усієї навчально-виховної роботи в спеціальній школі, є провідним фактором у розвитку дитини, обтяженої вадами (діти-аутисти, діти з синдромом Дауна та інші) [1,138].

Правдиве твердження про те, що реалізація прин-

Від початку існування школи ми не намагалися ізолювати дітей з психофізичними вадами від суспільного життя. Оскільки наш заклад є відкритим, діти щоденно спілкуються зі здоровими однолітками поза межами школи. Крім того, учні постійно беруть участь у конкурсах „Повір у себе”, спортивних змаганнях, що відбуваються у місті, відвідують культурно-масові заклади. Традиційними вже стали родинні свята, у яких беруть участь не тільки вихованці, а й члени їхніх сімей. Також нас відвідують учні інших шкіл міста з концертними програмами та подарунками.

Тому одним із шляхів реалізації часткової інтеграції дитини з інтелектуальною недостатністю у суспільство став виховний процес.

Аналізуючи попередній досвід роботи школи, ми зауважили, що позитивний вплив на розвиток наших учнів давало спілкування із здоровими однолітками. Щоб посилити цю тенденцію, вже протягом навчального року ми спільно з Тернопільською загальноосвітньою школою № 5 реалізуємо *проект «Інтеграція дитини з вадами психофізичного розвитку в соціум „Ми бачимо світ однаково...”*». Основне завдання цього проекту – щоб діти масової та спеціальної школи якнайбільше часу проводили разом. Ми практикуємо взаємне відвідування, спілкування, спільне дозвілля. І, що найважливіше, весь цей процес відбувається за участю фахівців-дефектологів, які, у разі необхідності, допомагають дітям знаходити спільну мову.

За останніми зрізами наших спеціалістів, які вивчали психологічний стан учнів, особливості їхньої поведінки та соціальної адаптації, діти стали комунікабельнішими, впевненішими в собі, відкритішими.

Учні ЗОШ № 5 побачили, що у них є багато спільних інтересів з хворими ровесниками, а також навчилися не соромитись із ними спілкуватись та допомагати їм.

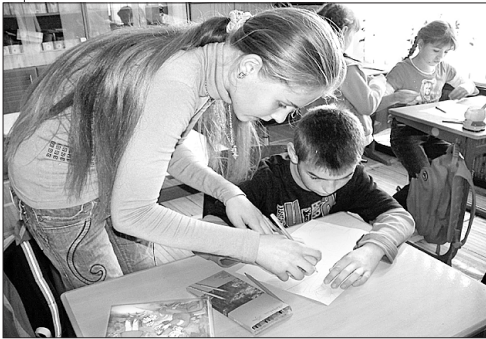
Тому я сміливо скажу, що цей проект принесе користь як нашим учням, так і дітям із центральних шкіл, а також вчителям-дефектологам, які здобудуть цінний досвід впровадження передових освітніх технологій.

Звичайно, соціальна інтеграція дітей із особливостями психофізичного розвитку в нашому регіоні не обмежиться лише цим проектом. На сьогодні перспективною базою для розвитку інтеграційних процесів ми вважаємо позашкільну освіту. Тому пропонуємо у штат працівників позашкільних навчальних закладів міста ввести ставки вчителів-дефектологів, людей, які знають і вміють працювати саме з такою категорією дітей. Таким чином будуть створені подальші умови для соціальної інтеграції дітей з особливими потребами (різних нозологій) у місті Тернополі.

ципу єдності навчання та виховання можливі лише при тісному поєднанні навчальної та виховної роботи, при повній узгодженій діяльності, контакті вчителя і вихователя, психолога, батьків, їх повсякденний зв'язок дозволяє виявити сильні та слабкі сторони вихованця, які предмети його улюблені, а які його мало цікавлять, що йому під силу, а що складно. Такий системний підхід дозволяє знайти правильне результативне рішення у роботі з дітьми.

Науковці рекомендують та практика спеціальних закладів показує, що взаємозв'язок між вчителем та вихователем досягається сумісним плануванням усієї виховної роботи [3,123]. Цей план повинен узгоджуватися із загальношкільним планом. При складанні плану необхідно враховувати особливості вихованців групи, тому сумісна робота учителя й вихователя починається з їх вивчення.

Використання елементів арт-терапії під час роботи за інтересами

Ігротерапія як одна із заповнених позитивного спілкування

Планується сумісне ведення щоденників спостережень, визначаються методи і форми цих спостережень, в тому числі відвідування уроків вихователем та відвідування самопідготовки учителем; утворюється єдина думка, єдині вимоги до вихованців при здійсненні індивідуального підходу, визначаються форми індивідуального підходу до учня.

Взаємозв'язок вчителя та вихователя в навчально-виховному та корекційному процесі дає змогу не лише врахувати індивідуальні та психофізичні особливості дітей з вадами інтелекту, але й правильно спрямувати різні види діяльності дітей, надати їм статусу розвиваючих. Саме це дасть змогу покращити не лише інтелектуальний рівень розвитку дітей, але й сформувати усі особистісні характеристики.

Аналізуючи роботу класного керівника та вихователя в нашій школі, можна сказати, що системність і узгодженість в роботі дає позитивні результати, а саме: покращилась дисципліна, піднявся рівень навчання, активізувалась участь в виховних заходах, поліпшилась культура поведінки. За результатами психологічних опитувань піднявся рівень колективізму, єдності та взаємодопомоги. Таких результатів не можливо було досягнути без підтримки всього педагогічного колективу, зокрема вчителів-предметників, які на матеріалі свого предмету (мовний матеріал, умови задач, наочність і т.п.) закріплюють проведену виховну роботу.

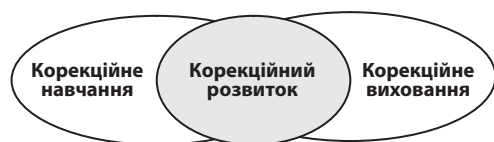
Вчителі початкової ланки свою роботу узгоджують, систематизують, аналізують, розробляють єдині вимоги до дітей. Надалі це стане фундаментом для подальшого навчання та виховання. Бо саме в початковій ланці формується особистість учня. Завжди прослідковується тенденція, що випускні класи таких педагогів згуртовані та дисципліновані.

Часто вихователь не спроможний виконати рекомендації вчителя, так

як отримує їх після складання робочого плану на день. Щоб уникнути цього, вихователь повинен заздалегідь ознайомитись з календарними і тематичними планами вчителів хоча б на наступний тиждень, тому доцільно проводити спільні наради та засідання методоб'єднань вчителів та вихователів для вирішення актуальних питань щодо корекційно-виховного процесу.

Схематично місце корекції в системі навчально-виховних послуг в нашій школі можна зобразити так:

Ми розрізняємо три етапи корекційно-виховної роботи:

- I – діагностичний.* Класний керівник та вихователь на цьому етапі отримує не тільки необхідну інформацію про дитину, а й планує корекційну роботу.
- II – корекційний.* У цей етап ми включаємо різноманітні корекційні заходи.
- III – профілактичний* (тренінги, вправи, бесіди, ігри).

Таким чином, вмiла організація процесу взаємозв'язку вчителя, класного керівника, вихователя та усього педагогічного колективу є запорукою ефективного виправлення недоліків розвитку дітей з психофізичними вадами та подальшої інтеграції їх у суспільство.

Статистичні дані

Наслідок проведення системної корекційно-розвивальної роботи вчителя та вихователя

Напря́м роботи	2008-2009	2009-2010
Кількість учнів, які перебувають на обліку в Кримінальній міліції та службі у ССМ	2	-
Участь учнів у художній самодіяльності (%)	47%	65%
Участь у спортивно-масових заходах, організованих „Інваспортом” (%)	35%	46%

ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА

- Коваль, Н.І. Особливості взаємозв'язку у роботі вчителя і вихователя допоміжної школи. //Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського державного університету: Серія соціально-педагогічна. Випуск 6 /За ред. О.В. Гаврилова, В.І. Співака. – Кам'янець-Подільський, 2006. – С.135-138.
- Колупаєва А.А. Проблеми інтегрування дітей з психофізичними особливостями у загальноосвітній простір України //Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського державного університету: Серія соціально-педагогічна. Випуск 6./ За ред. О.Е. Гаврилова, В.І. Співака. – Кам'янець-Подільський, 2006. – С. 144-147.
- Курлянд З.Н. Сутність процесу виховання. У кн.: Лекції з педагогіки. – Одеса, 1999. – 192 с.
- Миронова С.П. Олігофренопедагогіка. Компактний навчальний курс: Навчальний посібник. – Кам'янець-Подільський, 2008. – 204 с.
- Наказ МОН України № 855 від 11.09.2009р. Про затвердження плану дій щодо запровадження інклюзивного навчання у загальноосвітніх навчальних закладах на 2009-2010 рр.
- Романчук О. Неповносправна дитина в сім'ї та в суспільстві. – Львів: Літопис, 2008. – 334 с.

Лариса Акменс

Коррекционно-развивающая направленность взаимосвязи учителя и воспитателя в специальном учебно-воспитательном заведении

В статье дано описание опыта реализации принципов системности и комплексного подхода в воспитании учащихся специальной школы.

Ключевые слова: дети с особыми потребностями, взаимосвязь, учебно-воспитательный процесс, коррекционно-развивающая работа.

Larysa Akmens

Correcting and developing orientation of the relationship of teachers and educators in special educational institutions

The article presents the experience of the principles of systematic and integrated approach in educating students of special schools.

Keywords: children with special needs, association, educational process, correctional and developing work.

ІЗ ЗОЛОТИМ СЕРЦЕМ – ДО КОЖНОГО УЧНЯ

У статті йдеться про реалізацію проекту, спрямованого на вирішення проблем навчальної і виховної роботи відповідного типу шкіл у руслі модернізації системи освіти.

Ключові слова: модернізація, диференціація, гуманізація школи.

**Мирослава
ГРИЩУК**

Директор
Тернопільської
вечірньої школи,
відмінник
освіти України,
спеціаліст вищої
кваліфікаційної
категорії,
старший вчитель

Обличчя школи майбутнього... Яким ми його бачимо? Усміхненим, життєрадісним, творчим, сповненим оптимізмом і успіхів? Чи переоранним борознами турбот, негарздів, нерозв'язаних проблем, труднощів?

Від цього залежить чимало, як сказала, – не тільки те, що стосується школи, педагогічного колективу і, найголовніше, – учнів, а й самого майбутнього, а отже, нашого суспільства і держави в цілому. Усе – в нерозривному ланцюжку. А випадає найменша ланка – ламається вся структура.

Це добре усвідомлює колектив педагогів нашої школи. Тому, розробляючи проект „Із золотим серцем – до кожного учня”, враховували різноманітні аспекти виховання і становлення фізично, морально й духовно здорової особистості, здатної здійснити сходження до мо-

рально – духовних цінностей, бути самодостатньою й спроможною самостійно здобувати нові знання й навчатися впродовж усього життя, швидко реагувати на запити й потреби суспільства й проявляти психологічну готовність до розв'язання будь – яких особистісних та суспільних проблем, бути соціально адаптованою, для „успішного плавання в розбурханому океані сучасного життя”, мати на озброєнні навички з економіки, права, основ політичної системи тощо.

Чому проекту дали таку назву? Є давня народна легенда про мужнього й благородного юнака, який зорганізував своїх земляків на захист отчого краю від підступних нападників. І багато навал витримали вони, і багатьох завойовників подолали. Але сили були нерівними, не вистачало зброї, зносилося у численних битвах обмундирування, нічим було годувати воїнів на виснажених боями землях. І коли внаслідок підлої зради герой був убитий, наступного дня побратим, що пробрався через ворожі пости, щоб його поховати, підняв обезкровлене тіло товариша, і на місці крові, що витекла з пораненого серця юнака, знайшов достатньо золота,

аби нагодувати й озброїти військо.

Зарано втішалися вороги своїй здобичі, бо був ще один бій, і став для них розгромним. З тих пір в народі говорять, що чим більше в людини в крові золота, тим більше в неї благородства, совісті, мужності, мудрості, любові.

Це зерна народної мудрості. Проте й наукою доведено, що поруч з іншими елементами таблиці Менделєєва, у нашій крові в невеликій кількості є золото. Отже, дарма говорять „золота людина”, „золота душа”, „золоте серце”. А педагог, якщо він відповідає цьому високому імені, хіба не повинен нести дітям найсвітліші поривання високої душі, добро, тепло, щирість і людяність. Тільки за таких умов учень переймає у нього знання, прагнучи рівнятися на нього.

Пригадуєте „Поради колезі, народжені в школі над Россю” заслуженого вчителя України, педагога-академіка Олександра Захаренка: „... Колего, хочеш ти того чи не хочеш, а великодушною людиною маєш бути. Діти визнають вчителів високої душі. Великодушні люди завжди добрі люди, демократично спрямовані, їм не властива злоба, вони не знають, що таке ненависть. Характеристика, колего, списана з тебе...”

Усім відомо, що традиційною була школа, яка навчає. Сьогоднішні умови життя в суспільстві та й у світі ставлять нову вимогу — бути школою, яка керує знаннями. Адже у школі відбувається процес розвитку уявлення про життя як не-

скінченно творчий процес, який змінюється і оновлюється, залежить від самої людини.

Одним з центральних у проєкті є напрям „Навчити учня вчитися”. Його мета й основні

Проект „Із золотим серцем — до кожного учня” — спрямований на добро. Він об’єднав компетентних, доброзичливих, чуйних, вірних своїй справі педагогів, тих, чий душі сповнені тепла, щирості, розуміння дитячих проблем, прагнення підтримати, порадити, допомогти.

Мета та основні завдання проєкту націлені на гуманізацію навчально — виховного процесу, утвердження принципу партнерства між учителями, учнями, їх батьками, за якого педагоги надають оперативну кваліфіковану допомогу школярам та їх батькам у навчально-виховному процесі, сприяють формуванню всебічно розвинутої особистості з почуттям власної гідності й національної самосвідомості, яка була б максимально підготовленою до самостійного життя.

Зміст проєкту — створення в межах вечірньої школи із очною та заочною формами навчання паралельно з навчально-виховним процесом відділень за напрямками:

- Правовий клуб „Феміда”;
- Навчити учня вчитися;
- Батьківський університет;
- Психологічна служба „Пізнай себе — і ти побачиш світ прекрасний!”;
- Християнські чесноти — кожному;
- Здоровим бути — модно;
- Благодійність (спонсорська і матеріальна допомога дітям-сиротам, малозабезпеченим, акції „Різдво”, „Великодній кошик”).

Для педагогічного колективу важливо також виявити та максимально розвивати індивідуально значущі позитивні задатки кожного школяра на підставі надбаного ним у процесі навчання досвіду, а також формувати інтерес до пізнання, бажання та вміння вчитися. *Саме це спонукало вчителів-предметників до роботи над проблемами:*

- Проблемні завдання і запитання як один із засобів підвищення ефективності групових консультацій.
- Групові форми роботи над текстами на уроках літератури.
- Методика проведення заліків з математики в системі роботи заочної форми навчання.
- Уроки хімії та біології і вироблення навичок здорового способу життя молоді.
- Вироблення навичок практичного застосування знань із фізики.
- Практичне застосування знань учнями-вечірниками.

Для підвищення ефективності роботи даного напрямку проекту практикуються різноманітні семінари, тренінги, тематичні педаради, анкетування учителів та учнів тощо. Зокрема, у нинішньому навчальному уроці проведено засідання педагогічної ради з порядком денним:

Робота вчителів математики з розвитку розумових здібностей учнів, формування в них високої пізнавальної культури в умовах переходу до організації компетентнісно-зорієнтованого навчального процесу.

Інтерактивні технології в методиці роботи вчителів вечірньої школи.

Окремо хочеться сказати про заходи, які були активно сприйняті батьками та спонукали їх до конкретного та всебічного обговорення:

- „Що ви робите, якщо маєте проблеми з дисципліною у своєї дитини?” (*батьківський ринг*). Багато батьків змогли утвердитись у правоті своїх методів виховання та замислитись над тим, що у вихованні своєї дитини вони роблять правильно, а що не зовсім доречно;
- „Спокуси та шляхи їх подолання” (*батьківська педагогічна конференція*, у ході якої з’ясовано, що найбільш змістовними та продуктивними є обмін досвідом у вихованні дітей та знайдено конкретні шляхи для правильного впливу на дитину, а головне – змінилося ставлення деяких батьків до самого процесу виховання);
- „Яблуко від яблуні не далеко падає” (*КВК*, метою заходу стало сприяння формуванню в дітей здібностей співставляти себе з іншими людьми, усвідомлювати унікальну схожість і відмінність своєї особистості з батьками, розширення комунікативних можливостей батьків, їхніх уявлень про себе і про дитину);
- „Онлайн безпека” (*загальношкільні батьківські збори*, які допомогли зрозуміти батькам, що комп’ютер може бути не лише корисним. Буває, що в дітей розвивається така ж залежність, як і від наркотиків);
- „Що робити, коли батьки не цікавляться вихованням власної дитини?” (*вечір запитань та відповідей*). Ця зустріч допомогла батькам усвідомити ту міру відповідальності, яка лягла на їхні плечі з появою дитини та провести діагностику тих проблем, які є присутні у деяких сім’ях;
- „Діти і гроші” (*диспут*). Захід відбувався в невимушеній обстановці, дозволив залучити всіх присутніх до обговорення поставленої проблеми, посприяв виробленню вмінь усебічно аналізувати факти та явища, спираючись на відповідний накопичений досвід у вихованні дітей.

завдання – створення оптимальних умов для реалізації принципу активності в навчанні, пріоритет особистості учня в організації освітнього процесу, орієнтація на особистісні досягнення учнів, створення емоційно-актуального фонду уроку, чітке визначення його освітніх, виховних і розвивальних завдань, використання активних методів навчання, формування вмінь учнів самостійно здобувати знання і застосовувати їх на практиці.

Заочна форма навчання передбачає вищий рівень самостійного оволодіння знаннями учнями. На жаль, далеко не всі учні належно підготовлені до навчання заочно. У багатьох немає систематизованих опорних знань, а також бракує вмінь та навичок навчальної діяльності, зокрема, роботи з книжкою, недостатньо сформовані інтелектуальні вміння порівнювати, зіставляти, протиставляти, виділяти істотне, систематизувати й узагальнювати тощо. Тому педагогічний колектив розробив і впроваджує у практику навчально-виховного процесу серію різноманітних типів нестандартних уроків: уроки-подорожі, уроки філософських роздумів, інтегровані уроки, уроки-презентації, уроки-конференції, уроки – ділові ігри, уроки-репортажі, уроки з використанням інтерактивних технологій. Методи вивчення готовності до самоосвіти – проведення контрольних робіт, усні опитування і бесіди, спостереження за учнями, добір завдань, виконання яких вимагає діяльності щодо

відтворення знань та їх застосування.

Гармонії взаємовідносин між учителем, учнем, батьками, дорослими, подолання конфліктів, аморальності, безкультур'я сприяє робота „Батьківського університету”, яким керує завуч із виховної роботи Ольга Василівна Петерзіль.

Споконвіку залишається невирішеною проблемою, як сказати батькам, „батьки і діти”. Як його подолати, навчаємося самі, вчимо батьків і школярів. Особливу увагу звертаємо на допомогу батькам, діти яких схильні до правопорушень, неблагополучним сім'ям.

Василь Сухомлинський у своїй педагогічній практиці особливий наголос робив на знанні, баченні, відчутті дитячої душі, стверджував, що від педагога залежить, чи стане серце дитини „ніжною квіткою чи засушеною корою”. Незаперечна істина – найпершими і найавторитетнішими вихователями дитини є її батьки. Та чи завжди? А якщо ні, то чому? Досвід показує, що батькам також потрібний педагогічний всеобуч і підтримка.

Для роботи з батьками застосовуються такі основні форми та методи роботи:

- *індивідуальні* (відвідування сім'ї, запрошення до школи, індивідуальна педагогічна бесіда, індивідуальна педагогічна допомога, листування з батьками);
- *групові* (зібрання батьківського колективу, групові бесіди, групові консультації, батьківські консилиуми);
- *традиційні* (лекції і бесіди, батьківські дні, вечори запитань і відпо-

Обговорення застосування інтерактивних технологій на засіданні педради

Учасники конкурсу „Таланти твої, Україно”

Шкільний клуб „Феміда”

Віденський бал

відей, загальношкільні та класні батьківські збори, збори-концерти, конференції з обміну досвідом виховання, диспути, педагогічні колегіуми, батьківські ринги, зустрічі зі священниками, практикуючими психологами, лікарями, юристами, працівниками міліції, ДАІ тощо).

Метою правового клубу „Феміда” є підготовка учнівської молоді до життя, набуття ними навичок правомірної поведінки, пошуку шляхів вирішення життєвих ситуацій відповідно до норм права, виховання потреби співставляти свою поведінку з вимогами законів Української держави.

Девіз клубу – „Не знаєш, як діяти, дій згідно закону”. Крім учителів Н.Б. Стоян (керівник клубу), С.І. Кекот, О.В. Петерзіль, учнів Вікторії Сизоненко, Валерії Соломки, Олега Шимкова, Юлії Біліної (рада клубу „Феміда – онлайн”, створеного з ініціативи учнів), до продуктивної співпраці широко залучаються органи міліції ТДМ і кримінальної міліції, прокуратури, працівники суду.

Учасники клубу, застосовуючи різноманітні форми, вивчають актуальні для молодих людей теми сучасного життя, як наприклад:

- „Як уникнути насильства”;
- „Що робити, коли дитина в сім’ї потребує захисту”;
- „Про розмір прожиткового мінімуму” (Чи відповідає він вимогам та потребам молоді людини?);
- „Як відкрити та розпочати підприємницьку діяльність”;
- „Про працю неповнолітніх”;
- „Як виготовити закордонний паспорт?”;
- „Як знайти житло. Державний фонд молодіжного житлового будівництва”;
- „Я за чисте місто. А ти?” (Акції, чи чисті вулиці навколо моєї школи?).

У процесі спілкування учні – учасники клубу діляться цікавою інформацією. Клуб тісно співпрацює з „Молодіжною Реформацією”. Кількість наших учасників постійно зростає. В наш клуб ми запрошуємо

всіх своїх учнів та випускників минулих років.

Наша адреса: <http://vkontakte.ru/club15581079>. Таким чином, ми хочемо зберегти тісні стосунки із випускниками школи на багато років.

Психологічна служба „Пізнай себе – і ти пізнаєш світ прекрасний” діє з 2008 року. Очолює її вчитель-психолог Т.Я. Танасів.

У своїй роботі служба керується таким кредом: „*Стати людиною – це мистецтво*”. Адже усі ми добре розуміємо, що для того, щоб виховати гідну особистість, потрібно докласти чимало зусиль.

При реалізації накреслених завдань служба використовує такі *форми й методи роботи*:

- Проведення психодіагностичної роботи для визначення психологічних особливостей особистості. Зокрема робиться акцент на таких аспектах, як тип темпераменту, риси характеру, рівень тривожності та агресивності та інше. На основі проведених методик, після аналізу отриманих результатів, робимо необхідні висновки. І тоді разом з учнем індивідуально обговорюємо дану проблему, шукаємо шляхи подолання, даємо певні рекомендації.
- Ефективним методом роботи є індивідуальні та групові консультації. До служби за допомогою звертаються як діти і батьки, так і вчителі. Проблеми, які тут намагаються вирішити, доволі – таки різні. Дуже часто це особисті, а також пов’язані з навчанням та поведінкою школярів. Кожному, хто звертається за допомогою, ми намагаємось надати психологічну підтримку, спільно шукаються шляхи виходу із ситуації, що виникла.

А ще служба бере активну участь у проведенні *батьківських зборів*. Цього року були задіяні такі теми:

- „Ціннісні орієнтації старшокласників”;
- „Світ підлітка”;
- „Розмова про те, чому діти обманюють”.

Також проведено цікаві виховні години з учнями з профілактики негативних явищ, щодо проблем, які стосуються насилля у сім'ї та в учнівському середовищі.

Окрім цього, проводяться різноманітні тренінги та корекційні заняття.

Лозунг „У здоровому тілі – здоровий дух” був актуальним завжди. Не сходить він із порядку денного й нині. Сучасна школа повинна стати школою здоров'я, де учні вчилися б розумно ставитися до життя, зберігати власне здоров'я та здоров'я тих, хто поруч, самовдосконалювати свій організм, вивчати та реалізовувати особистий фізичний потенціал.

Оскільки в вечірніх школах з очною та заочною формами навчання міністерськими програмами години фізкультури, покликані сприяти зміцненню здоров'я учнів, не передбачені, ми вважаємо за доцільне шукати власні шляхи розв'язання цієї проблеми. Одним із напрямів проекту „Із золотим серцем – до кожного учня” обрали „Здоровим бути модно”. Саме цей напрям нашої роботи покликаний навчити молодь турбуватися про безпеку власної життєдіяльності, вести здоровий спосіб життя, дотримуватися правил гігієни, формувати в учнів усвідомлення цінності власного життя, об'єктивного оцінювання своєї зовнішності, стану здоров'я, самоконтролю з метою збереження здоров'я, пізнання прекрасного в собі.

Чи не про здоров'я йдеться у прекрасних рядках Ліни Костенко: „Щастя треба на всякий випадок, сили треба на цілий вік”? Звичайно, кожна людина мріє і має право бути щасливою, але чи можна бути щасливим, коли ти хворий? Тож навчимо, допоможемо молодому поколінню бути здоровим. Від нас залежить багато. Ще більше залежить від кожної окремої людини. Спонукаймо кожного юнака і дівчину дбати про власне здоров'я. Для цього маємо невичерпний арсенал заходів. Серед них – індивідуальні та групові бесіди, лекції, виховні години, тестування, фільми, круглі столи, зустрічі з лікарями, робота агітбригади та інше.

Цьогоріч найбільшого схвалення учнів одержали тиждень боротьби із захворюванням на туберкульоз, ряд різноманітних заходів до Всесвітнього дня порозуміння з ВІЛ-інфікованими, участь шкільної агітбригади у міському конкурсі „Молодь за здоровий спосіб життя”, перегляд та обговорення фільмів „Правда про куріння”, „Дошлюбні стосунки”, „Правда про наркотики”, участь у серії тренінгів про щастя (один із напрямів бути здоровим).

На наш погляд, школа майбутнього має бути школою добра, людяності, домінанти принципів гуманності, християнської моралі, загальнолюдських цінностей.

Напряма „Християнські чесноти – кожному” у м'якій, толерантній, ненав'язливій формі скеровує виховний і навчальний процес у морально-духовне русло.

Організовує роботу напряму вчитель християнської етики І.Є. Мельничук. Проте виховання учнів на принципах любові до свого народу, його традицій, мови, християнського віросповідання, пошани до батьків, вчителів, старших, ровесників здійснюється не лише на уроках християнської етики, а в комплексі, усіма учасниками навчально-виховного процесу. Для досягнення цілі – формування в учнів морально-духовних цінностей, гуманності, чітких громадянських орієнтирів, виховання любові до Бога, християнських чеснот, розвитку потреби в молитві, вивчення Святого Письма для введення школярів в українську культурну традицію святкування православних свят, для спонукання їх до духовного пошуку практикуються різні форми: класні та загальношкільні виховні заходи, екскурсії до святих місць області, зустрічі зі священниками різних конфесій, індивідуальна робота з батьками та учнями, огляд релігійної літератури, знайомство з іконописом, духовною музикою, перегляд християнських фільмів.

Учні школи є членами руху „Молодіжна Реформація”. Рух існує, щоб об'єднати тернопільську молодь навколо високих християнських цін-

ностей, які дуже часто ігноруються в нашому суспільстві.

Тісно співпрацюємо з громадським фондом „Дар життя”.

Проводимо конкурси плакатів „Зимові християнські свята”, „До нас ідуть колядники”, „Великодні симфонії”.

Учні школи разом із вчителями їздили в с. Острів до чудотворного джерела, відвідали святині в Почаєві, Зарваниці.

Чому у свій проект ми включили напрям „Християнські чесноти – кожному” і надаємо йому чимало значення, хіба це не порушує свободи совісті людини? – запитає прискіпливий читач. Моя відповідь буде такою: світську педагогіку слід поєднати з релігійною хоча б з таких причин:

- у першій поняття „добра” і „зла” носить відносний характер;
- у релігійній педагогіці вони – аб-

солютні: зло не можна виправдати і не можна вправити в рамки естетичності, хоча й стало воно, як не прикро, характерною рисою сучасності;

- всяка школа, абстрагуючись від релігії, готує людину тільки до матеріального життя. Проте яким би витонченим це життя не було, залишається за фіранкою найкоштовніший діамант – пізнання себе частиною безсмертного, живим органом світового духовного розвитку.

Християнська освіта і мораль – національне надбання українського народу. Відступити ж від них – порушити систему національних здобутків у засвоєнні знань і вихованні.

Саме християнське світосприймання породжує милосердя, співчутливість, вміння любити ближнього, підтримати, допомогти у скруті.

Отож, із напрямом „Християнські чесноти – кожному” тісно пов’язаний напрям, що спонукає до благодійності, благородного обов’язку допомогти іншим, коли може, підтримати словом, а коли – розділити останній шмат хліба. Ймення цьому напрямку – „благодійні акції”. Охоплює він допомогу сиротам, малозабезпеченим сім’ям, що зводиться до разових і систематичних підтримок як матеріального, так і морального плану.

Різних людей і різні долі приводять до вечірньої школи. Хтось не здобув упору середньої освіти, бо не мав належної уваги з боку батьків, інший здобуває професійну освіту у закладі, який не дає середньої, ще хтось оступився у житті, на комусь позначились суспільно – економічні негаразди... Та суть не в причинах, а в потребі сьогодення – без середньої освіти нікому не обійтись. І той, хто не зміг здобути її в середній школі стандартного зразка, має змогу зробити це у вечірній школі з очною й заочною формою навчання. Наше ж завдання – зробити все для того, щоб навчання у таких школах відповідало вимогам сьогодення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Амонашвілі Ш.О. Школа життя. / Пер. з російської. – Хмельницький: Подільський культурно-просвітительський центр імені М.К. Реріха, 2002. – 172с.
2. Электронный архив А.С. Макаренко <http://antmakarenko.narod.ru/>
3. Туріщева Л.В. Работа шкільного психолога з батьками. – Харків: Основа, 2007. – 128 с.
4. Школа та батьки. Навчаємо співпраці / упоряд. М.К. Голубенко. – К.: Шкільний світ, 2009. – 128с.

Мирослава Грышів

К каждому ученику с золотым сердцем

В статье речь идет о реализации проекта, направленного на решение проблем учебной и воспитательной работы соответствующего типа школ в русле модернизации системы образования.

Ключевые слова: модернизация, дифференциация, гуманизация школы.

Myroslava Hrytsiv

To every pupil with golden heart

The article describes the implementation of the project aimed at solving the problem of teaching and educative work of the corresponding type of schools in the way of modernization of the system of education.

Keywords: modernization, differentiation, humanization of school.

ОРГАНІЗАЦІЯ ПРАВОВОЇ ШКОЛИ

ЯК ВАГОМИЙ КРОК У ФОРМУВАННІ ПРАВОСВІДОМОСТІ Й ПРАВОВОЇ КУЛЬТУРИ ГРОМАДЯН

Педагогіка
школи

У статті поданий матеріал про організацію правової школи, її етапи та методи навчання правознавства з досвіду роботи. А також розкрита мета вивчення правознавства як одного з основних чинників у формуванні правової культури та правосвідомості громадян.

Ключові слова: право, правова школа, методи навчання.

*Візьми зернинку в руки, зігрій теплом і посади в землю,
та роби це з любов'ю, терпінням і чистою душею,
пам'ятай – від цього залежить майбутній врожай.*

Народна мудрість

Новий історичний виток у ставленні й розвитку незалежної Української держави покликаний сформулювати правосвідому, авторитетну націю, яка посідає гідне місце в системі успішних країн світу. З розвитком демократизації суспільства стане рівноправним партнером міжнародного права.

Без усвідомлення того, що формула успіху правової держави залежить від формування в людей високої правосвідомості і правової культури, залишиться прираюю цією мети.

Ось чому правова освіта й виховання маленьких, юних українців повинні стати прерогативою в системі навчання і виховання. Правознавство надає людині поняття її правового статусу, самопізнання себе в системі правових відносин, взаємодії прав і обов'язків; дає відповідь на запитання походження української нації че-

рез етапи історичних типів держави; вчить з повагою ставитися до історичних завойовань української нації з метою здобуття авторитету у відносинах з іншими народами.

Незважаючи на те, що всі учасники процесу розвитку правової освіти, а саме основні суб'єкти правовідносин вчитель–учень, розуміють необхідність реформування правової освіти, тобто вивчення правознавства повинно розпочинатись ще з дошкільного віку і крокувати паралельно з розвитком свідомості, становлення особистості впродовж усього навчального періоду.

Світові стандарти розвитку правової освіти доводять, що вивчення правознавства особливо потрібне, адже це завдання держави в системі її розвитку і становлення її як правової. Україні особливо потрібно дотримуватися цього принципу.

Інна ІВАНЮК

Директор ЗОШ І-ІІІ ступенів №2 м. Тернополя, голова обласної дитячої організації „Голос дитини”, вчитель-методист

Етапи організації і діяльності правової школи:

- 1-й – ідеологічний (підготовчий, обговорення, переконання) 2009–2010;
- 2-й – етап трудового десанту (праця на результат) 2010–2012;
- 3-й – реалістичний (вдосконалення, правова школа розвивається) з 2012.

Перший етап передбачає, в першу чергу, переконати тих, від кого безпосередньо залежить відкриття школи з поглибленою правовою підготовкою, по суті в тому, що вже і не потрібно доводити. Адже розвиток правової держави, виховання підростаючого покоління, маленької нації, а в майбутньому дорослих громадян, в душі високої правової культури і переконливої правосвідомості ніхто не відміняв. Навпаки, існує комплексна програма правової освіти населення, проект ювенальної юстиції, значний міжнародний досвід високорозвинутих держав, міжнародні норми тощо. І вже, здається, немає необхідності доводити, що правознавство – це не просто предмет, це сутність і, мабуть, навіть менталітет права свідомого громадянина. Кожного, а тоді вже окремо взятого, якщо це професіонал-юрист.

Ідея створення правової школи народилась разом з усвідомленням того, що дійсно виховувати маленьку людину потрібно з раннього віку, наголошувати на основні норми співжиття,

а право як особливий вид соціальних норм потрібне саме на уроках правознавства з 1-го класу.

Другий етап – наполеглива праця створеної команди вчителів і колективної підтримки правоохоронних структур, батьківського комітету, представників влади, особливо юстиції.

Поділимося досвідом упровадження правової освіти на уроках і в інших навчальних сферах.

Використання інтерактивних методів навчання дало неабиякий результат. Учні активно, охоче, з цікавістю вивчають предмет правознавство, є переможцями олімпіад, турнірів, дипломатичних окремих цікавих проєктів, ініціаторами Всеукраїнських симпозіумів, форумів.

Використовуючи інтерактивні технології, ми робимо спробу організувати навчання шляхом взаємодії всіх, хто навчається. Ми намагалися бути лише в ролі організатора процесу навчання, координатора роботи груп, керівника дискусії.

Перед учнями в процесі вивчення нової теми про поняття правової держави ставимо питання: „Завдяки яким державним методам політичного режиму можна добитися формування істинно правової держави?“. Учні по черзі висловлюють свої думки:

- *Методом співпраці і довіри народу – демократичним режимом.*
- *Жорсткого контролю – тоталітарним режимом.*
- *Авторського диктату і дисципліни – диктаторським режимом.*
- *Насаджування волі володаря – волюнтаристським режимом.*
- *Фізичним покаранням, примусом – деспотичним режимом.*

Ці висловлювання записуються на дошці.

В процесі висловлення переконливих аргументів щодо кожної з пропозицій ідей просимо учнів чітко і лаконічно висловлювати свої думки.

Під час підбиття підсумків підкреслюємо, що найважливіша ідея та, яка набрала найбільшого захисту та пере-

конливих аргументів для права вважатися найважливішою.

Систематично продовжуємо правові внутрішкільні заходи — це і постійно діюча група „Юридичного вісника”, і звіти служби безпеки школи, своя газетна рубрика, цікава постійно діюча програма „Пряме інтерв'ю”. В цьому році учні за попередньою підготовкою в січні проводили таке інтерв'ю з прокурором міста та працівниками юстиції. Особливою нашою гордістю є співпраця з колегами і учнями різних куточків України. Адже проведений у березні 2010 року на базі ТЗОШ №2 Всеукраїнський форум „Формула успіху правової держави очима дітей” показав, що діти охоче виступають у ролі виконавців, телеведучих, журналістів, науковців-дослідників, яскраво представляють свої знання та ерудицію.

Робимо висновок, що інтерактивні технології найбільше сприяють формуванню в учнів практичних умінь і навичок, виробленню їх власних цінностей, створюють атмосферу співробітництва, творчої взаємодії в навчанні, сприяють розвитку соціальної та громадянської компетентності.

Третій етап ТЗОШ №2 в перспективі вже не як загальноосвітня, а з поглибленим вивченням правознавства. *Велика шана обласному управлінню юстиції в особі Р.Ю. Котлярова, меру міста Роману Заставному та начальнику управління освіти м. Тернополя О.М. Остапчуку за підтримку ідеї і вирішення проблеми створення школи, де право буде як основний предмет, а значить, досвід для наслідування іншим. Бо мета у нас одна — виховати розумних, правосвідомих громадян, патріотів своєї держави.*

Зараз у школі вивчається правознавство з першого класу на прикладах казкових героїв, де в їх діях переплітаються норми житлового, кримінального, трудового права. В школі для вивчення основних тем поки що використовуємо гурткові, факультативні го-

дини. А також створена волонтерська педагогічна група „Пошук”, де молоді педагоги безкоштовно працюють з дітьми для засвоєння юридичної лексики, понять задля основної мети — навчити їх основам правової дисципліни.

Правознавство — це предмет гідності, справедливості, адвокатського мистецтва слова захисту, чіткості прокурорського нагляду, конкретності і беззастережності судді, мудрості, просвітництва юстиції. Це предмет, який базується на дебатах, дискусіях, певних юридичних ролях, це проблема і її вирішення, конкретне питання і точна відповідь, мистецтво слова і велика повага до адвокатського красномовства. *Право* — це Воля, Честь і Гідність людини. Це також великий обов'язок дотримання таких цінностей, висока правова культура, правосвідомість, а значить, і правові знання дадуть змогу побудувати істинно правову, незалежну, економічно стабільну державу.

ЕПІЛОГ

*Не треба гадати на наше майбутнє,
Як є покоління сучасників нутне,
Хто завше не топче законів батьків,
Тому й таланить навіки — вікві!*

Инна Иванюк

Организация правовой школы как важный шаг формирования правосознания и правовой культуры граждан

В статье подан материал об организации правовой школы, ее этапы и методы обучения правоведения из опыта работы. А также раскрыта цель изучения правоведения как одного из главных факторов в формировании правовой культуры и правосознания граждан.

Ключевые слова: право, правовая школа, методы обучения.

Inna Ivaniuk

Law school organization as a weighty argument in formation the law competence and culture of citizens

The article gives the material of law school organization, its stages as well as the methods of teaching law based on the practical experience. The aim of teaching law as one of the elements in formation the law competence and culture is described.

Keywords: law, law school, teaching methods.

КОЖЕН УЧЕНЬ ШКОЛИ – ТВОРЧА ОСОБИСТІТЬ

*Якщо навчання – мистецтво,
то воно найвище з усіх мистецтв,
бо маємо справу не з мармуром, чи полотном,
чи фарбою, а з живими людьми.
А відтак, школа – найвища художня студія.*
В. Вахтеров

Ольга МАРИНІНА

Заступник директора з навчально-методичної роботи Тернопільської спеціалізованої школи I-III ст. № 5 з поглибленим вивченням іноземних мов, учитель німецької мови, вчитель вищої категорії, вчитель-методист, фіналіст IV етапу Всеукраїнського конкурсу „Вчитель року – 2006” у номінації „німецька мова”

Аналізуються шляхи виявлення та розвитку індивідуальних здібностей та творчих нахилів учнів у школі. Висвітлюються напрацювання стосовно даної проблеми у педагогічному колективі Тернопільської спеціалізованої школи I-III ступенів №5 з поглибленим вивченням іноземних мов.

Ключові слова: школа, творчість, індивідуальні здібності, творчі нахили.

Зточка зору гуманістичної педагогіки, кожна людина є унікальною, неповторною особою з здатною до самоактуалізації, до розвитку власних творчих здібностей.

Тому педагогічний колектив Тернопільської спеціалізованої школи I-III ступенів № 5 з поглибленим вивченням іноземних мов намагається створити оптимальні умови для розвитку та творчої реалізації учнів школи, формування покоління, здатного навчатися все життя. Це завдання спонукало до пошуку нових педагогічних технологій, до створення такого освітнього середовища, яке б забезпечило кожному учневі можливість проявити закладений у ньому від природи твор-

чий початок. Як результат, у школі реалізується комплекс психолого-педагогічних та науково-практичних заходів із розробки та впровадження ефективних засобів і технологій виявлення, навчання, виховання та самовдосконалення обдарованих дітей.

Педагогічний колектив працює над реалізацією теми: „Розвиток індивідуальних здібностей та творчих нахилів учнів”. Головним завданням вищезгаданої проблеми постало питання виявлення та розвитку обдарованих дітей. Суспільство може бути суспільством тільки тоді, коли воно складається з окремих «я». А здорове суспільство складається з неповторних творчих особистостей. Проблема гармонійного розвитку особистості цікавила людство здавна. Так перший філософ України Григорій Сковорода, наприклад, вважав, що роз-

витку всебічно розвиненої, духовно багатой особистості зі сформованими творчими здібностями сприяють єдність думок і вчинків, слова і справи, розуму і волі. Як, взявши на озброєння цю думку видатного українця, зробити так, щоб слова вчителя зацікавлювали, хвилювали учнів, захоплювали їхню душу, а навчання оволодівало ними, робило їх кращими і досконалішими? І при цьому не загубити жодної особистості?! Кожна

маленька дитина приходить у школу із бажанням учитися. Тому вчителі початкових класів нашої школи своєю головною метою вважають зберегти це бажання на довгі роки, збагатити його практичними та науковими знаннями і, найголовніше, – навчити дітей самостійно вчитися. З цією метою вони активно впроваджують у навчально-виховний процес елементи системи розвивального навчання Д.Б. Ельконіна – В.В. Давидова. Саме ця методика дає можливість учителям розвивати індивідуальні здібності кожного школяра у ранньому віці, виховувати творчу, активну, здатну до саморозвитку особистість. Система розвивального навчання уможливорює перетворення процесу навчання на процес творчості, активним учасником якого стає дитяча допитливість.

Дотримуючись принципу наступності у навчанні та вихованні, вчителі-предметники, класні керівники 5-11 класів, психологічна служба та адміністрація школи спрямовують усі свої зусилля на подальше

Додаток 1

Картка вивчення та аналізу пізнавальних здібностей учнів 4-7 класів

№ п/п	Прізвище, ім'я учня	Пізнавальні здібності учнів				
		Пам'ять	Мислення	Спостережливість	Мова	Допитливість

Картка аналізу сформованості умінь та навичок учнів 8-10 класів

№ п/п	Прізвище, ім'я учня	Формулювати завдання діяльності	Планувати свою роботу	Працювати з підручником та додатковою літературою	Вести спостереження	Узагальнювати матеріал	Розв'язувати проблемно-пізнавальну задачу

Додаток 2

ПОЛОЖЕННЯ ПРО ПРОВЕДЕННЯ ОГЛЯДУ-КОНКУРСУ „КРАЩИЙ КЛАС ШКОЛИ,„

Огляд-конкурс „Кращий клас школи” проводиться відповідно до рішення ради школи від 15 вересня 2005 року та даного положення.

Огляд-конкурс проводиться у номінаціях:

- „Кращий клас початкової школи” – серед 3-4 класів;
- „Кращий клас основної школи” – окремо серед 5-9 класів;
- „Кращий клас старшої школи” – серед 10-11 класів.

Організація проведення конкурсу

Організацією проведення огляду-конкурсу займаються загальношкільні та класні органи учнівського самоврядування. Адміністрація школи та класні керівники надають консультативно-методичну допомогу у проведенні конкурсу.

Підсумки конкурсу проводяться у такі терміни:

- за перший семестр – до 5 січня;
- за другий семестр – до 5 червня.

Рішення про визначення кращого класу приймається на засіданні ради школи після розгляду поданих на огляд-конкурс матеріалів.

У кожному класі ведеться екран участі класу у загальношкільному конкурсі. Ці екрани ведуться учнівським активом класів, а зведені матеріали по школі – членами учнівської ради школи.

Оцінювання класних колективів огляду-конкурсу проводиться за наступними критеріями:

I. Навчальна діяльність		
	Кількість учнів, що навчаються на 10-12 балів	+ к-сть учнів x 50 б
	Кількість учнів, що навчаються на 1-3 бали	— к-сть учнів x 50 б
	Кількість учнів, які підвищили рівень навчальних досягнень у порівнянні з попереднім семестром	+ к-сть учнів (по кожному предмету) x 40
	Кількість учнів, які знизили рівень навчальних досягнень у порівнянні з попереднім семестром	— к-сть учнів (по кожному предмету) x 40
	Призери олімпіад:	
	а) міських	+ к-сть учнів x 100 б
	б) обласних	+ к-сть учнів x 500 б
	в) всеукраїнських	+ к-сть учнів x 1000 б
II. Дотримання Статуту школи		
1.	Відвідування школи: - відсутність у класі пропусків без п/п	+ 30 б
	- к-сть пропусків без п/п	— к-сть пропусків
	- к-сть запізньєнь на уроки	— 0,5 числа запізньєнь
2.	Дотримання дрес-коду шкільного одягу: - дотримуються	+ к-сть учнів
	- не дотримуються	— к-сть учнів
3.	Правопорушення: - відсутність правопорушень	+ 30 б
	- кількість допущених правопорушень	— к-сть правопорушень
4.	Самообслуговування: Відмінне	+ 15 б
	Незадовільне	— 15 б
5.	Естетичний стан класу: покращився	+ 15 б
	погіршився	— 15 б
III. Кожен учень класу – творча особистість		
1.	Благодійна діяльність	+ 10-50 б
2.	Спортивні досягнення:	
	- загальношкільні змагання: Перше місце	30 б
	Друге місце	20 б
	Третє місце	10 б
	- міські змагання: Перше місце	60 б
	Друге місце	50 б
	Третє місце	40 б
	- обласні змагання: Перше місце	90 б
	Друге місце	80 б
	Третє місце	70 б
	- всеукраїнські змагання Перше місце	150 б
	Друге місце	120 б
	Третє місце	100 б

стимулювання розвитку здібностей кожної особистості у середній та старшій школі. На початку навчального року психологом школи та класними керівниками виготовляються картки вивчення та аналізу пізнавальних здібностей учнів 4-7 класів, а також картки аналізу сформованості умінь та навичок учнів 8-10 класів (див. додаток 1).

У шкільній бібліотеці створено фонд наукової, додаткової, науково-популярної і пізнавальної літератури для учнів з особливими нахилами та яскраво вираженими здібностями.

Творчого учня у змозі виховати творчий учитель. З метою вдосконалення творчого потенціалу педагога та підвищення рівня його креативності адміністрацією школи та практичним психологом організуються *заняття-тренінги з учителями-предметниками* з таких питань: „Організація проведення дослідницької роботи як основи розвитку інтелектуальних здібностей учнів”; „До питання розробки дидактичного матеріалу нового покоління з обов’язковим використанням у ньому завдань творчого характеру”; „Рейтингова система оцінювання знань школяра як виховний стимул розвитку його потенціалу”, „Самооцінка учнів – один із способів розвитку їхньої пізнавальної самостійності і творчої активності”; „Самостійна робота учнів на уроці як один з напрямів розвитку пізнавальної та творчої активності”; „Запровадження проблемно-дослідницьких,

проектних технологій навчання” тощо.

Педагоги школи беруть активну участь у заняттях **шкільного постійно діючого психолого-педагогічного семінару** на тему: „Психолого-педагогічний аспект розвитку індивідуальних здібностей та творчих нахилів учнів”. Під час роботи семінару активного обговорення зазнають, зокрема, такі питання: „Особливості розвитку індивідуальних здібностей та творчих нахилів учнів на різних вікових етапах”; „Методи та прийоми визначення здібностей та нахилів учнів”; „Роль психологічного клімату в розвитку гармонійної особистості”; „Місце вчителя у становленні творчої особистості учня” та ін.

У лютому-березні поточного навчального року в школі проведено **методичну декаду**, присвячену проблемам розвитку індивідуальних здібностей та творчих нахилів учнів. У рамках запланованих заходів проведено:

а) відкриті уроки з метою вивчення досвіду роботи вчителів і проблем педагогічної практики з розвитку пізнавальної самостійності та творчих здібностей учнів;

б) засідання шкільних методичних комісій з таких питань: „Підвищення мотивації – вирішальний чинник розвитку індивідуальних здібностей та нахилів школярів”, „Інтерактивні технології – шлях до формування творчої особистості учня”, „Як відкрити та запалити у кожній дитині іскру творчості? Педагогічні знахідки. Резерви” тощо;

3.	Гурткова робота:	
	- кількість учнів, що займаються у шкільних та позашкільних гуртках	+ к-сть учнів x 2
	- гурток на базі класу	+ 50 б
4.	Організація екскурсій:	+ к-сть екскурсій x 20
5.	Культурно-масова робота:	30 б
	- участь у загальношкільних конкурсах:	
	Перше місце	
	Друге місце	20 б
	Третє місце	10 б
	- участь у міських конкурсах та турнірах:	60 б
	Перше місце	
	Друге місце	50 б
	Третє місце	40 б
	- участь в обласних конкурсах та турнірах:	90 б
	Перше місце	
	Друге місце	80 б
	Третє місце	70 б
	- загальношкільні культурно-масові заходи, організовані учнями класу	+ к-сть заходів x 20

За результатами підсумків огляду-конкурсу радою школи приймається рішення про відзначення кращих класів школи.

Додаток 3

Конкурс „Найкращий знавець предмету” проводиться на паралелях з головних навчальних дисциплін (математика, фізика, історія, українська мова, англійська мова, біологія, географія) протягом року вчителями-предметниками із залученням учнівської ради, батьківських комітетів та адміністрації школи.

Сценарій проведення конкурсу та завдання для учасників складає учитель, який читає на даній паралелі і який є відповідальним за його організацію та проведення. Членами журі можуть стати учителі, які не викладають у даних класах, учні класів, що не беруть участі у конкурсі, та представники адміністрації та батьківського комітету школи.

Переможців нагороджують грамотами та подарунками.

в) педагогічні ради на тему: „Розвиток пізнавальної самостійності і творчих здібностей учнів: досвід і проблеми педагогічної практики”.

Доведено, методична майстерність учителя є важливою умовою формування в учнів активного життєвого потенціалу та розвитку їх індивідуальних здібностей.

Додаток 4

ПОЛОЖЕННЯ ПРО ПРОВЕДЕННЯ ОГЛЯДУ-КОНКУРСУ „Я – ОСОБИСТІТЬ”

З метою виявлення неординарних, обдарованих учнів та залучення школярів до саморозвитку і самореалізації творчих обдарувань, організувати протягом навчального року огляд-конкурс „Я – особистість”.

Огляд-конкурс проводиться в таких номінаціях:

- ерудит-унікум;
- творча особистість;
- вмілий організатор.

Брати участь в огляді-конкурсі мають право кращі учні 5–11 класів. Для цього у період з 10 по 15 травня подаються такі документи:

- особиста заява претендента;
- рекомендація від осіб, що мають право номінувати кандидата (класний керівник, вчителі-предметники, голова батьківського комітету, голова учнівської ради школи або класу, директор школи та його заступники).

Для розгляду заяв претендентів від класів створюється конкурсна комісія, склад якої визначається радою школи і яка у період з 20 по 25 травня розглядає подані матеріали і приймає рішення про допуск претендентів до участі у фіналі.

Визначення переможців у номінаціях проводиться з 02 по 15 червня в урочистій обстановці за участю всіх учнів та вчителів-предметників даної паралелі, а також батьків.

Переможці і фіналісти нагороджуються цінними подарунками.

Дворазовий переможець конкурсу „Кращий клас школи”, класний керівник – О.П. Гамулевич, 2009р.

В урочній діяльності педагога школи використовують такі методи та прийоми: застосування цікавих аналогій, створення ситуацій емоційного переживання, метод відкриття, створення ситуації вибору, самостійна дослідницька робота, метод фокальних об'єктів, створення яскравих наочно-образних уявлень, навчально-пізнавальна гра, спонукання до пошуку альтернативних рішень, створення ситуації взаємодопомоги та ситуації успіху, виконання творчих завдань для розвитку фантазії, уяви, асоціативного мислення тощо.

Різні види творчо-розвивальних технологій посідають чільне місце у педагогічній діяльності учителів школи, а саме: технологія розв'язання винахідливих задач, технологія навчального дослідження і пов'язана з нею технологія розв'язування дослідницьких проблем, технологія особистісного відкриття знань, умінь і навичок (у процесі якої учень виступає суб'єктом навчання, у результаті „відкриття” засвоюються нові знання, набуваються вміння), технологія „мозкового штурму”, проектна технологія (під час якої учні засвоюють знання через власну діяльність, плануючи, граючись, експериментуючи та здійснюючи пошукову роботу).

З метою виховання в учнів стійкої позитивної мотивації та навчальної та творчої діяльності у школі організуються та **проводяться такі конкурси:** „Кращий клас школи”, „Найкращий знавець

предмету”, „Я – особистість” (додаток 3).

Конкурс „Кращий клас школи” проводиться двічі на рік, після кожного семестру згідно Положення (додаток 2).

Конкурс „Я – особистість” проводиться згідно Положення про конкурс, затвердженого на засіданні ради школи від 21.11.2002 р., протокол № 8 (додаток 4).

Тільки об’єднавши зусилля усіх учасників навчально-виховного процесу, позашкільних закладів, громадськості у створенні оптимальних умов для розвитку та самореалізації обдарованих дітей та молоді можна забезпечити формування високоінтелектуальної, активної, творчої особистості.

ЛІТЕРАТУРА

1. Амонашвілі Ш.О. Школа життя. – Хмельницький: Подільський культурно-просвітительський центр ім. М.К. Реріха, 2002. – 169 с.
2. Драйден Гордон, Вос Джанет. Революція у навчанні. – Львів: Літопис, 2001. – 541 с.
3. Никитин Б.П. Ступеньки творчества или развивающие игры. – М.: Просвещение, 1991. – 156 с.
4. Савенков А.И. Одарённые дети в детском саду и школе. – М.: Академия, 2000. – 116 с.
5. Юркевич В.С. Одарённый ребёнок: иллюзии и реальность: <http://www.center-nlp.ru/library/s55/nlp/jurkevich.html>

Конкурс „Найкращий знавець української мови”, 2010 р.

Конкурс „Найкращий знавець історії”, 2010 р.

Конкурс „Я – особистість”, 2009 р.

Ольга Маринина

Каждый ученик школы – творческая личность

Анализируются пути выявления и развития индивидуальных способностей и творческих склонностей школьников. Рассматриваются наработки по данной проблеме в педагогическом коллективе Тернопольской специализированной школы I-III степеней №5 с углубленным изучением иностранных языков.

Ключевые слова: школа, творчество, индивидуальные способности, творческие склонности.

Olha Marynina

Each school pupil is a creative personality

The ways of revealing and developing of pupils' individual abilities and creative inclinations are analyzed in the article. The teachers' work on this problem in Ternopil secondary school of I-III Grades № 5 specializing in studying foreign languages is examined.

Keywords: school, creativity, individual abilities, creative inclinations.

ФОРМУВАННЯ КЛЮЧОВИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ УЧНІВ

Сучасній людині доводиться діяти в складних і невідомих ситуаціях, в умовах конкуренції та конфліктів, суперництва і співробітництва з представниками інших культур. Особливо актуальною стає проблема створення умов для формування особистості, яка здатна до самореалізації, творчого сприйняття світу та соціально значущої діяльності, спрямованої на розвиток суспільства.

Ключові слова: компетентності: громадянська, соціальна, загальнокультурна.

**Ігор
ДУДАС**

Директор ЗОШ
№25 м. Тернополя

Школа, як і всі освітні інститути, відіграє важливу роль – готує людину до життя в сім'ї, громаді, країні, до роботи та творчості, до реалізації себе як особистості в суспільстві.

Стрімкий, соціальний, технологічний і політичний розвиток сучасного світу ставить перед педагогічною наукою та практикою нові проблеми. В епоху різних соціальних змін, які переживає наше суспільство, виникає необхідність докорінно реформувати освіту. Сучасній людині доводиться діяти в складних і невідомих ситуаціях, в умовах конкуренції та конфліктів, суперництва і співробітництва з представниками інших культур. Особливо актуальною стає проблема створення умов для формування особистості, яка здатна до самореалізації, творчого сприйняття світу та соціально значущої

діяльності, спрямованої на розвиток суспільства. Саме тому соціальні та педагогічні проблеми формування життєвої компетентності особистості виходять сьогодні на рівень пріоритетних в українському суспільстві та в нашій школі.

Світ, у якому доведеться жити нашим дітям, змінюється вчетверо швидше, ніж наші школи, зазначає відомий американський педагог, доктор Віллард Дант. І справді, в школу приходять покоління дітей, які живуть в інформаційному суспільстві, в цифровому середовищі і, щоб скористатися його перевагами, необхідно переосмислити соціальність знань та самодостатність учителя як джерела інформації („Знання – це скарб, а вміння вчитись – ключ до нього”).

Як колектив нашої школи реагує на ці зміни? Кредо школи: *знання, вихованість, творчість*. Проблема над якою працюємо: „Компетентісно зорієнтований підхід до навчання та формування національно свідомої особистості”.

Початкова школа служить лабораторією для відкриття унікального „Я” кожної дитини, допомагає усвідомлювати і розкривати учням власні можливості і потреби. Тому колектив вчителів початкових класів працює над проблемою „Вдосконалення уроку шляхом компетентісно-зорієнтованого підходу до навчання і виховання”, основною метою якого є створення умов для повноцінного розвитку гармонійно розвинутої особистості.

Щоб покращити навчання учнів, урізноманітнюємо види діяльності. З першого класу читаються курси: хореографії, англійської мови, християнської етики; працюють гуртки „Умілі руки”, хоровий, проводяться уроки серед природи.

Стало доброю традицією проводити на базі початкових класів інтелектуальні конкурси, свято народження 1 класу, родинні свята, конкурсно-розважальні програми.

Щороку учні початкових класів активно долучаються до позашкільних конкурсів „Кенгуру”, „Колосок”, проєкту „Нагодуй горобчика” та інших.

Філологічна ерудиція вчителя – перше крило його особистості. А друге крило – його *методична вправність*, без якої не спрацює і найвагоміший науковий зміст. Методичну вправність вчителі-словесники розуміють не лише як узвичаєні вчительські вміння, а й як постійний пошук, природний і лабораторний експеримент, в процесі яких вчитель осмислює себе, самоаналізує, систематизує й узагальнює їх.

Засідання педради „Компетентнісний підхід у побудові моделі випускника”

Сьогодні вчителі-філологи працюють творчо, у постійному пошуку, поєднують викладацьку та видавничу діяльність. У школі діє мовно-літературний гурток „Дивослово”, який має широке коло завдань і загальну мету: зацікавити дітей вивченням українського красивого письменства, розкрити школярам красу рідного слова. Гуртківці здійснюють перші проби пера на сто-

Інтегрований урок географії та музики

Виступ хореографічного колективу

рінках дитячих журналів та журналу „Освітняни”.

Традиційними стало проведення свята рідної мови, відзначення Дня української писемності, Шевченківських днів, організація пошуково-дослідницьких експедицій.

Орієнтація вчителів-словесників на сучасну методику, зокрема інтерактивні технології навчання, робить навчальний процес цікавим і ефективним.

Учителі математики працюють над розвитком здібностей дітей, виявленням обдарованих учнів, стимулюють їх творче самовдосконалення, творчу активність, дають їм ґрунтовні, міцні знання, озброюють їх практичним розумінням основ математики, підвищують їх інтерес до предмета.

У своїй роботі здійснюють диференційований підхід до навчання, проводять нестандартні уроки: уроки-

подорожі, урок-казка, інтегровані уроки, уроки-семінари, урок-огляд громадських знань, урок-аукціон.

Умовою й результатом інноваційного типу навчання є сформованість в учнів бажання і здатності самостійно вчитися, шукати в різних джерелах інформацію і застосовувати нові знання, виробляти вміння діяти, прагнути творчості та саморозвитку.

Гордон Драйден і Джанет Вос, аналізуючи шкільну справу з позицій глобалізації, пишуть: „Справжня революція в навчанні полягає не лише в змісті шкільної системи. Вона полягає в навчанні того, як учитися, як думати, у вивченні нових методів, які ви можете використовувати для розв’язування будь-якої задачі, що виникає перед вами в будь-якому віці”. Ми поділяємо переконаність науковців і водночас розуміємо велику складність реалізації цього на практиці.

Виховуючи людину з новим, екоцентричним типом мислення, високим рівнем екологічної культури, вчителі природничих дисциплін поширюють різноманітні методи й форми навчання, виховної роботи, що сприяють активізації пізнавальної діяльності учнів, формуванню екологічної свідомості й компетентності.

Екологічна робота в школі здійснюється за виховним проектом „Зробимо Тернопілля кращим”. У рамках цього проекту працюють експедиційні загони, екологічні пости. Тут учні набувають досвіду, вчать мислити логічно, ставити нескладні досліди, робити висновки, читають лекції з екології для молодших школярів, проводять конкурси, екологічні анкетування, організовують походи та екс-

курсії рідним краєм, самі розробляють екскурсійні маршрути.

Зміст художньо-естетичної діяльності нашої школи конкретизується у програмах із літератури, музичного та образотворчого мистецтва, художньої культури, у роботі різних гуртків (хоровий, вокальний, літературно-драматичний, хореографічний), під час факультативних занять, годин класного керівника та загальношкільних виховних заходів.

Музику називають дзеркалом душі, бо це вид мистецтва найбільш сильного емоційного впливу. Уроки музичного мистецтва – особливі, адже саме тут учні вчаться сприймати та розуміти класичну і народну музику як еталон Добра, Краси та Істини, набувають практичних умінь та навичок, розвивають вокальні здібності.

У школі працюють творчі колективи: учнівський хор 5–8 класів, вокальний ансамбль молодших і старших школярів. Ці колективи беруть активну участь у культурному житті школи, виступаючи на святкових концертах, конкурсах, батьківських зборах, а також захищають честь школи на міських оглядах – конкурсах. Постійні учасники фестивалю духовної пісні „Ангельські хори”, конкурсів патріотичної і повстанської пісні, фольклорних колективів „Ходіння з Маланкою”, „Гортаючи народний календар”.

Учні та вчителі школи пропагують мистецтво гри на інструментах (фортепіано, кларнет, сопілка, скрипка), організовуючи інструментальні ансамблі. Велике значення надають лекційно-концертній роботі.

Звичайно, мовою не завжди можна розповісти про глибокі переживання, яскраві почуття. В цьому допоможе мова образотворчого мистецтва. Юні художники є учасниками різних конкурсів малюнка „Правила вуличного руху”, „Ми, Україно, твоє майбутнє”, „Українська писанка”, „Витинанка”, „Живи, книго!”.

Основною метою нашої школи щодо розвитку позашкільної освіти та виховання є сприяння становленню творчої особистості дитини, підлітка,

молодої людини. Неабияку роль у досягненні цієї мети відіграє особистість класного керівника, його характер, моральність, переконання, творчий тандем із учнями та батьками під час проведення класних та шкільних свят, конкурсів, бесід, вечорів, екскурсій.

Зокрема, традиційними стали виставки-огляди „Осінній натюрморт”, „Новорічний сувенір”, „Великодня фантазія”, „Свято української поезії” (в рамках конкурсу „Клас – лідер”).

Уся робота художньо-естетичної діяльності школи №25 сприяє розвитку творчих рис, характеру, а саме: цілеспрямованості, ініціативності, допитливості, самостійності, вимогливості, винахідливості, оригінальності, працелюбності і відповідальності.

Ключовими компетентностями, значення яких сьогодні для України та її майбутнього важко переоцінити, є громадянська та загальнокультурна. Одним з найактуальніших завдань нашої школи є створення умов для формування людини-громадянина, для якої демократичне громадянське суспільство є осередком для розкриття її творчих можливостей, задоволення особистих і суспільних інтересів.

Активну громадянську позицію молоді людини легше сформувати через діяльнісне засвоєння явищ суспільного життя, коли вона бере участь у моделюванні таких явищ, на практиці засвоює навички комунікації, дискусування, обстоювання власного погляду.

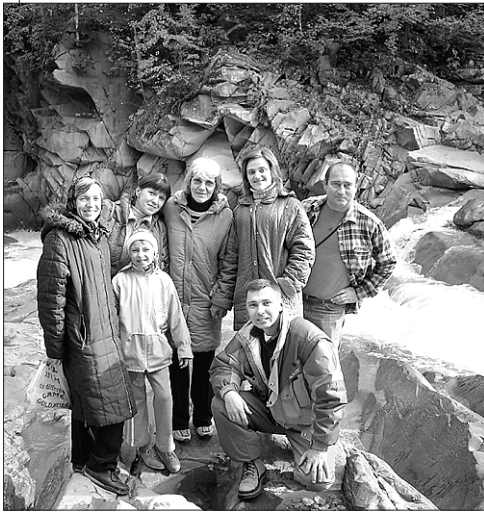
Важливими складниками шкільного життя є такі:

- ідея пріоритету прав особистості;
- демократизація управління школою;
- створення умов громадянської діяльності учнів у школі й поза нею, перетворення школи на відкриту спільноту;
- створення атмосфери взаємодопомоги, взаємовідповідальності, конструктивного діалогу, спілкування, консенсусу інтересів усіх груп учасників шкільного життя.

Участь у проєкті „Нагодуй горобчика”

Подорожуємо разом

Юні екологи розчищають джерело

Лише через таку ієрархію ціннісних підходів, як людина – народ – держава, можна реалізувати перспективну й демократичну модель виховання в дусі громадянськості. Діяльність учнів нашої школи має практичний продуктивний характер (випуск газети, підготовка і проведення розвивальних та імітаційних ігор, тематичних та робочих лінійок, рекламна діяльність, зустрічі з видатними особистостями).

Сьогодні також немає сумніву в тому, що компетентнісний підхід – не лише один з тих чинників, що сприяють модернізації змісту освіти. Слід зазначити, що він лише доповнює ту низку освітніх інновацій і класних підходів, що допомагають освітянам гармонійно поєднувати позитивний досвід для реалізації сучасних цілей.

ЛІТЕРАТУРА

1. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: Світовий досвід та українські перспективи: (Бібліотека з освітньої політики): Колективна монографія; Під заг. ред. О.В. Овчарука. – К.: К.І.С., 2004. – 112 с.
2. Родигіна І. Дидактичні умови реалізації компетентнісного підходу в навчанні. //Біологія і хімія в школі. – 2007. – №3 – С. 7-10.
3. Чернишов О. Упровадження компетентнісного підходу. //Освітнянин. – 2007.– №6. – С. 7-8.

Игорь Дудас

Формирование ключевых компетентностей учащихся

Современному человеку приходится действовать в сложных и неизвестных ситуациях, в условиях конкуренции и конфликтов, соперничества и сотрудничества с представителями других культур. Особенно актуальной становится проблема создания условий для формирования личности, способной к самореализации, творческого восприятия мира и социально значимой деятельности, направленной на развитие общества.

Ключевые слова: компетентности: гражданская, социальная, общекультурная.

Ihor Dudas

The formation of students' key competencies

A modern person has to act in complex and unknown situations, in terms of competition and conflict, rivalry and cooperation with other cultures. The problem of creating conditions for the formation of the personality capable of self – realization, creative perception of the world and socially relevant activity, aimed on the development of the society, becomes the most urgent.

Keywords: competences: civic, social, general cultural.

ФОРМУВАННЯ ГРОМАДЯНСЬКОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ ШКОЛЯРІВ ЧЕРЕЗ РЕАЛІЗАЦІЮ СИСТЕМИ ГРОМА- ДЯНСЬКОГО ВИХОВАННЯ ТА ОСВІТИ

Педагогіка
школи

У статті автор знайомить із упровадженням в освітньо-виховний процес очолюваного ним навчального закладу системи громадянської освіти та виховання, оцінює її результативність.

Ключові слова: громадянська компетенція, громадянин, система громадянської освіти та виховання.

Інтеграція в сучасне суспільство й пошук свого місця в житті вимагають від кожної людини дедалі більших зусиль і компетенцій. Якість сучасної освіти залежить не стільки від об'єму фактичних знань індивіда, як від оволодіння ним ключовими компетенціями. Компетентісно спрямований підхід до навчально-виховного процесу в школі вимагає розуміння знання як інструменту розв'язання життєвих проблем, потреби в інтегруванні знань, отриманих під час уроків, у життєву компетентність.

Формування компетентностей є однією з найбільш актуальних проблем сучасної освіти, а одним із найважливіших завдань сучасного виховання є формування людини-громадянина, для якої демократичне громадянське суспільство стане осередком реалізації творчих можливостей, задоволення особистих та соціальних інтересів. Однією із ключових компетентностей є громадянська компетентність, яку розуміють як сукупність освітніх елементів, що

складаються з сукупності знань, умінь, навичок, переживань, емоційно-ціннісних орієнтацій, переконань особистості, що допомагають людині усвідомити своє місце в суспільстві, обов'язок і відповідальність перед співвітчизниками, батьківщиною і державою.

Упродовж 4-х років педагогічний колектив Тернопільської загальноосвітньої школи I-III ступенів №9 працює над методичною проблемою „Реалізація комплексної системи громадянської освіти та виховання учнівської молоді”. Науково-дослідна та експериментальна робота вчителів нашого навчального закладу з теми стала передумовою для створення педагогічним колективом власної системи навчально-виховної роботи по

**Григорій
РИБАК**

Директор ЗОШ
I-III ступенів №9
м. Тернополя

Директор школи, ліцею, гімназії № 4'2010

формуванню в школярів громадянської компетентності, нормативно-правову базу якої сформували Конституція України, закон України „Про освіту”, „Концепція громадянської освіти в школах України”, „Концепція громадянського виховання особистості в умовах розвитку української державності”. Розроблена **система громадянської освіти** в нашій школі зважає на те, що **головною метою є виховання громадянина, який повинен володіти:**

- певними знаннями (про права та свободи людини, про демократію, про державу й т. ін.);
- уміннями (критично мислити, аналізувати політичну ситуацію, висловлювати й відстоювати свою точку зору, співпрацювати з іншими людьми тощо);
- цінностями (повага до прав інших, толерантність, компромісність та ін.);
- бажанням брати участь у суспільно-політичному житті.

Основи громадянськості дитини закладаються в початковій школі. Правильне розуміння добра і зла, патріотичні почуття в душі дитини народжуються під враженням казкових образів. Адже саме казка – благородне джерело виховання любові до Батьківщини, яке нічим не можна замінити. Патріотична ідея казки – в глибині її змісту, а створені народом казкові образи доносять до серця й розуму дитини могутній творчий дух нашого народу, його погляди на життя, ідеали, прагнення. На сторінках Букваря є досить казок, на прикладі яких вивчаємо в учнів позитивні риси характеру. Наприклад, бути щедрим вчить казкове оповідання „Лісовий майстер”, а нещирі стосунки між друзями засуджує українська народна казка „Лисичка і Журавель”, бути розсудливим та поміркованими навчають казкові персонажі М. Коцюбинського „Про двох цапків”. А народна казка „Колобок”, інсценізована на уроці „Я і Україна” у 3 класі учнями вчителя А.Я. Абрам'юк, допомогла діткам краще засвоїти знання з теми „Правопорушення”. Школярі пригадали сюжет і відповіли на запитання „Які права встиг реалізувати Колобок?”, „Хто вчинив злочин щодо Колобка?”, „Чому Колобок потрапив у пастку?”.

Відтак своє завдання педагогічний колектив вбачає не тільки у необхідності створити умови для реалізації кожним учнем власної освітньої траєкторії, зумовленої його природними можливостями, інтересами, але й **виховати гідного громадянина нашої Батьківщини.**

Враховуючи ту обставину, що громадянськість – це насамперед особиста і перманентна установка на життя як творчість, яка ґрунтується на індивідуальному сприйнятті, переживанні, обстоюванні певних законодавчо закріплених і морально санкціонованих громадянських цінностей, створена педагогами нашої школи **навчально-виховна система** враховує вікові особливості й інтереси учнів і передбачає інтеграцію урочних та позаурочних форм роботи. Вона **представляє громадянську освіту через:**

- ознайомлення з основами громадянознавства в інтегрованому курсі „Я і Україна”, який вивчається у школі I ступеня;
- через окремі навчальні курси „Вчимося бути громадянами” для учнів 7

- класів та „Ми – громадяни” для учнів 10 класів;
- факультативні курси „Живемо за правилами” для учнів 8 класів;
  - включення окремих тематичних модулів у зміст інших навчальних предметів як гуманітарного, так і природничо-математичного циклів;
  - організацію виховної роботи, яка сприяє формуванню в учнів навиків демократичної поведінки, активної громадянської позиції.

Ефективність процесу формування громадянської компетентності в школярів залежить від змісту навчальних дисциплін і від правильності підбору методів набуття школярами громадянських знань та вироблення в них громадянських вмінь і ціннісних орієнтирів. Вчителі школи ефективно використовують для набуття школярами громадянських знань та вмінь різноманітні методи, враховуючи, що в кінцевому результаті громадянськість виявляється не тільки і не стільки в тому, що знають, а здебільшого в тому, як чинять.

Важливою частиною громадянської освіти школярів є формування у них політико-правової компетентності. Цей процес передбачає вироблення в майбутніх громадян незалежної України сукупності якостей і здатностей, які визначають рівень політичної і правової культури особистості, міру її успішності її політичної активності, відповідність її життєдіяльності правовим нормам, встановлених державою. Формування політичної компетентності не можливе без набуття школярами знань про державу, політичні організації та інститути, принципи, про-

Через **правові рольові ігри**, інтелект-шоу, правові турніри та брейн-ринг викладачі правознавства та громадянознавчих курсів сприяють розвитку здібностей і обдарувань учнів у галузі правознавства, виробленню умінь і навичок застосувати набуті знання на практиці, поглибленню міжпредметних зв'язків, розвитку логічного і нестандартного мислення, усуненню можливих прогалин у знаннях, вдосконаленню роботи з першоджерелами та додатковою літературою.

Вміння конструктивно вирішувати конфліктну ситуацію, узгоджувати свої дії із вимогами закону, сприяння процесу соціалізації учнівської молоді, виховання толерантності та поваги до думки іншого через аналіз конкретної конфліктної ситуації, що виникла під час забудови дитячого майданчика – такі завдання поставила перед собою вчитель правознавства та викладач громадянознавчого курсу „*Ми – громадяни*” С.В. Папроцька під час вивчення теми „*Як поводитися в конфліктній ситуації*”.

„Щоб поверити в добро, треба почати його робити”, – так каже народна мудрість. Цей вислів якнайкраще підходить до діяльності волонтерів – учасників гуртка „В’язання на спицях”. Учніці 7 і 8 класів вирішили подарувати власноруч вив’язані теплі речі вихованцям дитячого будинку. Це й стало початком роботи шкільного волонтерського загону „Добра справа”. Зустріч із малятами, спілкування з ними стала радісною для дошкільнят, повчальною для школярів.

цедури та регламенти суспільної взаємодії, про права людини і громадянина, без ціннісного ставлення до права та правових норм.

Особливу роль у процесі формування громадянської компетенції відіграє громадська діяльність наших школярів: проведення соціологічних опитувань, участь у роботі учнівського самоврядування, робота в благодійних організаціях та участь у благодійних проєктах та ін.

Підсумовуючи роботу педагогічного колективу над проблемою „Реалізація комплексної системи громадянської освіти та виховання учнівської молоді” та впровадженням створеної педагогічним колективом системи громадянської освіти та виховання школярів, можна відзначити значні позитиви: збільшення активності й ініціативності учнів у шкільних та класних заходах, покращення психологічної атмосфери в навчальному закладі загалом і учнівських класних колективах, зростання культури спілкування і т.п. Усе це свідчить про перспективність обраного нами напрямку роботи.

ЛІТЕРАТУРА

1. Концепція Громадянської освіти в школах України. – Управління освітою/вкладка. – 2005. – №12. – С. 1-7.
2. Концепція громадянського виховання особистості в умовах розвитку української державності. // Шлях освіти. – 2000. – №3. – С. 8-13.
3. Вчимося бути громадянами: навч. посіб. з громадянської освіти для 7(8) кл. загальноосвітніх навч. закладів / В. Мисан, П. Вербицька, О. Войтенко. – Львів: ЗУКЦ, 2006. – 151 с.
4. Ми – громадяни України: навч. посібник з громадянської освіти для 9(10) класу середніх загальноосвітніх навч. закладів /О. Пометун, О. Дем’янчук, І. Ігнатова та ін. – Львів: НВФ „Українські технології”, 2002. – 256 с.

Григорій Рыбак

Формирование гражданской компетенции учащихся через реализацию системы гражданского воспитания и образования

В статье автор знакомит с внедрением в учебно-воспитательный процесс возглавляемого им учебного заведения системы гражданского обучения и воспитания, оценивает результативность.

Ключевые слова: гражданская компетенция, гражданин, система гражданского образования и воспитания.

Hryhorii Rybak

Formation of students' civil competence by means of realization of civic education system

The author of the article describes the process of introduction the system of civil education into the educational establishment headed by him and evaluates its results.

Keywords: civil competence, citizen, civic education system.

ВИХОВУЄМО ВСЕБІЧНО РОЗВИНУТУ ДИТИНУ

Педагогіка
ШКОЛИ

Стаття присвячена розмаїттю форм навчально-виховної роботи у школі: програма „Обдарована дитина”, волонтерський рух. Особливу увагу автор приділяє участі школярів у чемпіонатах Всеукраїнського дитячого творчого об'єднання КРОКС. Це інтелектуально-розвиваючі ігри, конкурс „Найгармонійніша дитина України”, заочні чемпіонати.

Ключові слова: КРОКС, інтелектуально-розвиваючі ігри, волонтерський рух.

Сьогодні особливої актуальності набуває проблема формування української еліти у зв'язку з необхідністю виходу вітчизняної науки, техніки і культури на світовий рівень. І. Бех, доктор психологічних наук, зазначив, що обдарованість характеризується високими позитивними нахилами, альтруїзмом; робити добро людям – життєва позиція, а примітивізму властиві черствість, глибока нечутливість до людей.

Педагогічний колектив Тернопільської ЗОШ №10 працює над програмою „Обдаровані діти”, яка передбачає пошук і відбір обдарованих дітей, надання учням можливості реалізувати свої творчі здібності.

Волонтерський рух, який набув великої популярності серед вихованців школи, дає можливість зберегти і розвинути добро і милосердя в кожній нашій дитині, на мою думку, це дуже важливо. А тим, хто потребує опіки, допомагає бачити, що вони не самотні, не опускають руки і не ламатися під гнітом долі. Маленькі

волонтери з радістю діляться своїм теплом, ніжністю. Вони, ці „промінчики добра”, розуміють, що людина починається з любові, а любов зростає з дитинства.

Учні школи – учасники *Всеукраїнського дитячого творчого об'єднання культурних, розумних, організованих, кмітливих, спритних учнів України – „КРОКСу”*. У його підмурки закладено сім складових: різноманітність, об'єктивність, рівні умови, доступність, підготовка, культ правил, незалежність від віросповідання. Шкільні команди завоювали місце у вищій лізі та увійшли в десятку найсильніших команд України, неодноразово ставали призерами змагань. Діти постійно беруть участь у заочних чемпіонатах „КРОКС” старшокласників України, у конкурсі „Найгармонійніша дитина України”.

Надія СТАСЮК

Голова батьківського комітету 10-А класу Тернопільської загальноосвітньої школи № 10

Команда „Школа безпеки” ЗЗОШ № 10 – переможець IV чемпіонату „Галичина” з інтелектуально-розважальних ігор

Директор школи, ліцею, гімназії № 4'2010

Гра навчає долати перешкоди, вміти виборювати першість, а також з гідністю програвати. Адже це так потрібно на складній життєвій дорозі. Вона не втомлює учасників завдяки розмаїттю конкурсів та чергуванню інтелектуальних та фізичних завдань. І тому змагання перетворюється у справжнє задоволення.

Учні ТЗОШ №10 – переможці та призери IV чемпіонату „Галичина” з інтелектуально-розважальних ігор

Надежда Стасюк
Воспитываем всесторонне развитого ребенка

Статья посвящена разнообразным формам учебно-воспитательной работы в школе: программа „Одаренный ребенок”, волонтерское движение. Особое внимание автор уделяет участию школьников в чемпионатах Всеукраинского детского творческого объединения КРОКС. Это интеллектуально развивающие игры, конкурс „Самый гармоничный ребенок Украины”, заочные чемпионаты.

Ключевые слова: КРОКС, интеллектуально развивающие игры, волонтерское движение.

Nadiia Stasiuk
Bringing up a harmoniously developed person

The article is devoted to different forms of educational work at school: programme „A Gifted Child”, volunteer movement. The author pays a great attention to schoolchildren’s participation in all Ukrainian children’s creative association KROKS, including intellectual-developing games, competition „The Most Harmonious Child of Ukraine”, distant championships.

Keywords: KROKS, intellectual-developing games, volunteer movement.

Хочу наголосити ще на одному важливому моменті – об’єктивності змагання. Судять винятково учні – учасники команд. Тому немає абсолютно ніяких підстав шукати причин поразки на стороні. Стріли образ спрямовані на себе. А це вже запорука успіху, оскільки учасники не шукають виправдань, а намагаються не припускатися попередніх помилок, вдосконалюватися.

І ще одне, що особливо імпронує мені, – всі зустрічі починаються точно в призначений час, а це привчає до пунктуальності, прагнення обов’язковості. За некоректну поведінку знімаються штрафні очки, що сприяє вихованню культури поведінки.

„КРОКС” згуртував команди учнів, батьків та вчителів. Учасниками відкритих чемпіонатів „Галичина” з інтелектуально-розважальних ігор ім. Ю. Беркити є команди з Донецької, Полтавської, Черкаської, Сумської, Київської, Харківської, Одеської, Хмельницької, Рівненської, Волинської, Тернопільської областей.

І нагорода не забарилася. Наші діти мають можливість відпочивати у дитячих таборах „Молода гвардія” та „Артек”. Кожного літа діє оздоровчий табір у Карпатах „Тінейджер”. Переконана, що дорослі усвідомлюють важливість цього руху для формування особистості, гармонійного розвитку дітей, підготовки їх до подальшого життя.

Погодьтеся, що чим більше буде різноманітних форм роботи, тим краще для дітей. Тоді, ким би вони не були, для них закони життя не будуть таємницею за сімома замками. Перша дорога, на яку вони випадково натраплять, не здаватиметься їм єдиною можливою в цьому світі. Перший камінець на дорозі не стане непереборною перешкодою. Діти вчитимуться розкривати свої можливості, володіти вміннями вирішувати проблеми, долати життєві труднощі. І цьому допомагають своїм вихованцям учителі ТЗОШ №10.

ЕКОЛОГІЯ – НОВИЙ СПОСІБ МИСЛЕННЯ

Педагогіка
ШКОЛИ

Стаття сприятиме формуванню екологічної культури, підготовці молоді до участі в природоохоронній діяльності, розвитку екологічного мислення в підростаючого покоління, здійсненню пропагандистської роботи серед населення міста.

Дана стаття рекомендована для навчальних закладів освіти, учительської та учнівської аудиторій, громадськості міста.

Ключові слова: екологія – новий спосіб мислення, основні завдання екологічної освіти та виховання.

Для кожного із нас Тернопіль – рідна земля, рідний край, рідна затишна домівка. Тут побачили світ наші діди і прадіди, тут народилися ми – тернополяни, славні нащадки топільчан, які звели місто на р. Сереті й заповідали нам берегти його, як батька і матір, розбудовувати, звеличувати працею, щоб були щасливі в ньому господарі, щоб приїжджало до нас багато гостей із усіх усюд, щоб уся Україна раділа його здобуткам і гордилася ними.

Серед індустріально розвинутих міст України Тернопіль вважається екологічно чистим, і надалі прагнемо зберегти його таким. А для цього ми повинні бути господарями в повному розумінні слова, відчувати себе відповідальними за підтримання довілля в чистоті.

Формування екологічної культури, ріст масової екологічної свідомості, пошук оптимальних форм реалізації екологічних ціннос-

тей сприяють включенню природозберігаючої проблематики в усі сфери нашої діяльності. Сьогодні важливо, щоб екологічні знання в процесі навчання стали переконаннями, були підкріпленні відчуттям духовної і моральної відповідальності.

Основні завдання екологічної освіти та виховання:

- підготовка молоді до гуманного ставлення до природи, її раціонального відтворення, використання та охорони. В.О. Сухомлинський писав: „Пізнання природи, оволодіння знаннями про неї захоче в собі... ще не використані досі можливості для того, щоб знання фор-

**Анна
БРИГІДИР**

Заступник директора з навчально-виховної роботи ЗОШ I-III ступенів №11 м.Тернополя, вчитель біології та екології, вчитель-методист

Директор школи, ліцею, гімназії № 4'2010

мували позиції людини – соціальні, політичні, моральні, естетичні, а ці позиції, по суті, і є світоглядом в дії. Природа – не лише середовище навколо нас, а й всенародне добро і багатство, за яке кожний громадянин нашого суспільства відповідає”;

- участь у природоохоронній діяльності, здійснення пропагандистської роботи серед однокласників, школярів молодшого віку, населення міста.

Схема організації екологічної освіти

Екологічна освіта повинна охоплювати всі ланки

навчання і виховання людини. У м. Тернополі є широкі можливості для організації екологічної освіти, формування екологічної культури тернополян.

Як же розвивається екологічне мислення в підростаючого покоління в ТЗОШ №11? Проектом перспективного розвитку навчального закладу „Школа гармонійного розвитку” передбачено здійснення екологічного навчання і виховання учнів. Екологізація пронизує весь навчально-виховний процес. В початкових класах введено курс „Наше місто”, де дітей навчають економно і дбайливо ставитись до використання природних ресурсів, енерго- і водозбереження, ознайомлюють з рекреаційними зонами нашого міста.

У межах класно-урочної системи широкі можливості для здійснення екологічного навчання та виховання мають нові програми з біології, профільне навчання в старших класах, використання міжпредметних зв'язків, завдяки яким можна максимально досягти наступності та результативності, розв'язування задач екологічного змісту на уроках фізики, хімії, математики. У всіх шкільних дисциплінах і всіх формах позакласної роботи використовуються найрізноманітніші методи та прийоми, інтеграційні підходи до екологічного навчання учнів.

Важливе місце в процесі формування екологічної

культури в нашій практиці мають **екологічні ігри**. Під час гри формуються не тільки вміння і навички екологічної спрямованості, а й позитивні стосунки між учнями, а також учнями і вчителями. Крім того, гра виступає суттєвим фактором впливу на емоційно-вольову сферу школярів, стимулом до внутрішньої пізнавальної мотивації. Ефективність гри, як свідчить наш досвід, істотно залежить від ряду факторів, серед яких, в першу чергу, необхідно виділити:

- чітко продуману мету;
- здійснення мотивацій ігрової діяльності;
- чітку організацію підготовки, проведення і підбиття підсумків;
- постановку пізнавальних і проблемних запитань у процесі гри;
- залучення всіх учнів класу;
- тривалість не більше однієї навчальної години.

Найбільш поширеними серед учнів школи є настільні ігри: екологічні кросворди, ребуси, чайнворди; рухливі: ігри-змагання, естафета ерудитів, рольова гра „Кухня”, яка допомагає усвідомити особисту причетність до проблем мінімізації побутових відходів. Екологічні ігри спрямовані на формування гуманних господарських принципів природокористування, почуття відповідальності за стан довкілля.

Інтегрований підхід у навчанні учнів реалізується також шляхом проведення **позакласних заходів міжпредметного змісту**: учнівських конференцій: „Охорона природи у твоїй майбутній професії”, „Союз медицини з фізикою та хімією”, „Роль рухової активності в збереженні здоров'я людини”; вікторин „Чи знаєте ви хімію та біологію?”, „Закон фізики в організмі людини”; вечорів: „Соната землі”, „Вода — найбільше багатство планети Землі”; брейн-рингу „Біологія на перехресті наук”, перегляд фільму „Жива

вода”, проведення конкурсу виробів з природного матеріалу. У школі діє *гурток журналістики „Проби пера”*. Під керівництвом вчителя української мови та літератури Р.Р. Матуш учні пишуть замітки про екологічну роботу в школі, які надсилають в газету „Вільне життя”, журнал „Освітнянин”.

Активним учасником шкільних, міських та обласних заходів є **екологічна агітбригада „Екос-11”**. В 2009 році вона стала дипломантом обласного етапу конкурсу екологічних колективів за презентацію місцевого матеріалу, яку підготувала вчитель інформатики Г.Л. Затильна.

Творча група учнів „Зелені патрулі” ведуть спостереження за зеленою зоною по вулиці Тарнавського та прилеглою територією „Текстерно”, досліджують екологічний стан повітря цього району. Дані використовуються на уроках фізики, хімії, біології, екології. Зібрані матеріали друкують в шкільному екологічному бюлетні „Екос-11— інформує”. Юні екологи ТЗОШ №11 виступають із зверненням до відповідних структур міста, громадськості про відновлення парку „Воскресіння”, який був закладений в 2000 році в мікрорайоні „Сонячний”. Школярі займаються краєзнавчо-туристичною, еколого-натуралістичною діяльністю, природоохоронною справою та пропагандистською роботою серед населення м. Тернополя. На базі євроклубу „Євро-клас” наші діти

спільно зі школярами польської гімназії м. Белобжегі працюють над екологічним проектом „Чиста вода”. У квітні 2010 року старшокласники провели тестування води Тернопільського ставу з використанням реактивів, надісланих із Польщі. Для точності досліджень замір води проводили біля пристані і острова Коханья. Доставлену воду протестували в шкільній хімічній лабораторії на вміст у ній хімічних компонентів, визначення твердості води і рН-середовища. Під час експерименту були присутні: вчитель хімії О.М. Ванькевич, директор школи П.С. Літинський, начальник відділу екологічної безпеки міської ради Л.Г. Гринчишин. Діти з великим захопленням спостерігали за кольоровими реакціями, записували і порівнювали результати з контрольними тестами, які надіслали польські гімназисти. На основі аналізу результатів встановили, що Тернопільський став є екологічно чистим і придатним для життя рослин і тварин, місцем відпочинку тернополян.

ТЗОШ №11 тісно співпрацює з Тернопільським обласним еколого-натуралістичним центром учнівської молоді. Учні беруть активну участь у гуртках: „Юні натуралісти”, „Юні екологи-краєзнавці”, „Фітодизайн”; в акціях: „Чисте повітря”, „Посади дерево”, „Ошатне подвір'я”.

Екологізація та інтеграція навчально-виховного процесу є основою для розвитку екологічного мислення і екологічної культури, формування цілісного підходу до явищ і предметів, до всього живого. І якщо ми будемо докладати максимум зусиль, то наше довкілля ставатиме чистішим, а люди добрішими, екологічно грамотними і культурними. Тоді в нас не будуть зникати зелені красуні в передноворічну ніч з наших парків, скверів, більше цвістиме підсніжників навесні, охайнішими стануть під'їзди, двори та майданчики рідного міста.

Анна Брыгидыр

Экология – новый образ мышления

В статье рассматриваются вопросы формирования экологической культуры, развития экологического мышления, подготовки молодежи к участию в природоохранной деятельности, реализации пропагандистской работы среди населения города.

Ключевые слова: экология – новый образ мышления, основные задачи экологического образования и воспитания.

Anna Bryhidyr

Ecology is a new type of thinking

The article describes formation of ecological culture, preparation of young people to participation in the nature protective activity, development of ecological thinking in young generation, popularization of ecological problems among the citizens of the town.

Keywords: ecology is a new type of thinking, the main tasks of ecological teaching and education.

ВИХОВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ ТА ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ УЧАСНИКІВ НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОГО ПРОЦЕСУ

Педагогіка
ШКОЛИ

*Ми не отримали землю у спадок від батьків,
а позичили її у наших дітей.*

Татака Йотака

Стаття про модернізацію шкільної освіти на засадах екологічного мислення через систему знань, поглядів і переконань усіх учасників навчально-виховного процесу.

Висвітлено діяльність колективу, який, здійснюючи якісну освіту за природничим профілем, створює оптимальні умови для розвитку життєвих компетентностей через організацію профільного та допрофільного навчання, науково-дослідницьку та проектну діяльність. Створюються оптимальні умови для розвитку обдарованої молоді, досягається активність учнів у природоохоронній справі.

Ключові слова: екологія, „стійкий розвиток”, інноваційна система особистісно розвиваючого навчання.

Модернізація шкільної освіти на засадах гуманістично-інноваційної парадигми вимагає від педагогів знань, тенденцій інноваційних змін сучасної освіти, відмінностей традиційної, розвивальної та особистісно орієнтованої системи освіти. Мета інновацій полягає в тому, щоб вивести якість навчання на більш високий рівень, стимулювати самостійну роботу, здорову конкуренцію, виявляти і розвивати творчі здібності учня і тим самим створити сприятливі умови

для особистісно орієнтованого навчання.

У ТЗОШ № 15 навчально-виховний процес спрямований на створення інноваційної системи особистісно розвиваючого навчання та виховання учня на ідеях педагогіки життєтворчості.

Здійснюючи якісну освіту за природничим профілем, створюємо оптимальні умови для розвитку життєвих компетентностей через

**Тетяна
СОЛТИС**

Директор
Тернопільської
ЗОШ I-III ступенів
№ 15, старший
вчитель

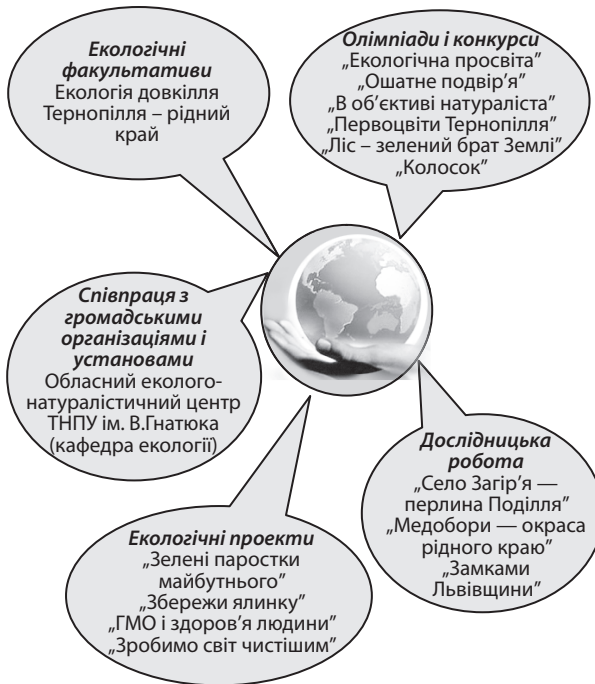

**Іванна
ОЛІЙНИК**

Учитель біології
Тернопільської
ЗОШ I-III ступенів
№ 15, вчитель-методист

Директор школи, ліцею, гімназії № 4'2010

Шкільна екологічна освіта

Етапи реалізації проекту

„Зелені паростки майбутнього”:

Термін реалізації проекту:
Січень 2010 – червень 2012 р

1. Підготовчий (січень 2010 – червень 2010)
Вивчення нормативно-правової бази, постановка мети, завдань.

2. Пошуково-теоретичний
(червень 2010 – грудень 2010)
Розробка тематики проектів, проведення тренінгів з проектної діяльності.

3. Діяльнісний
(січень 2011 – грудень 2011)
Реалізація проекту.

4. Узагальнюючий
(січень 2012 – червень 2012)
Системний аналіз результатів упровадження проекту.

організацію профільного та допрофільного навчання. Створюємо оптимальні умови для розвитку обдарованої молоді, використовуючи інформаційні проекти у навчальній діяльності.

Оновлюємо навчально-виховний процес відповідно до сучасних досягнень науки і техніки в контексті розробки моделі школи випереджаючої освіти для стійкого розвитку. Чітка система виховання життєвих цінностей забезпечує підготовку компетентного випускника, здатного творити, зберігати й зміцнювати фізичне та моральне здоров'я.

„Зелені паростки майбутнього” — це одна з наших програм, що забезпечуватиме сучасний підхід до організації навчально-виховного процесу, який включатиме інформування членів суспільства про основні проблеми екології, орієнтацію на практичне розв'язання екологічних проблем. У програмі передбачається включення екологічних аспектів, що пов'язані з основним матеріалом, до складу всіх навчальних дисциплін (біології, географії, хімії, основ здоров'я, фізики тощо), створення умов, які спонукатимуть учнів перейматись негараздами, які мають місце в екології, намагатись повернути до них увагу як своїх ровесників, так і дорослих, а ще й самостійно шукати шляхи вирішення проблем та ро-

бити конкретні справи, які посильні для їх віку та можливостей.

Саме від молоді значною мірою залежатиме, чи стане наше місто сірою непомітною зоною, чи активним учасником загальноукраїнських процесів. Тому ми вважаємо за доцільне не лише мріяти про чисте місто, а й діяти.

В межах дослідницько-експериментальної роботи за темою „Зелені паростки майбутнього” учні школи беруть участь у *всеукраїнських очно-заочних масових заходах*, організованих обласним екологонатуралістичним центром, з яким ТЗОШ № 15 тісно співпрацює. А саме:

- конкурс науково-дослідницьких та винахідницьких робіт з природознавства;
- всеукраїнський конкурс „В об’єктиві натураліста”;
- всеукраїнський конкурс екологічної просвіти;
- III Міжнародний екологічний конкурс „Ліс – зелений друг Землі”;
- обласний конкурс „Первоцвіти Тернопілля”;
- конкурс екологічних агітбригад;
- природоохоронні акції „День доквілля”, „День Землі”, „До чистих джерел”, „Діти за гуманне ставлення до тварин”.

Учні беруть активну участь у роботі гуртків „Юні натуралісти” та „Юні екологи-краєзнавці”.

У школі були проведені акції „Посади калину”, „Ошатне подвір’я”, „День доквілля”, „Нагодуй горобчика”, „Годівничка для птахів”. Часто учні надають посильну допомогу працівникам ЖЕКу у прибиранні та благоустрої вулиць мікрорайону.

Школярі захоплюються *дослідницькою роботою*, презентували проекти:

- „Збережи ялинку”;
- „ГМО і здоров’я людини”;
- „Сміття і шляхи його утилізації”.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Білявський Г.О., Падун М.Н., Фурдуй Р.С. Основи загальної екології. – К.: Либідь, 1993. – С. 11, 47.
2. Концепція екологічної освіти України. – К., 2001.
3. Лопух Г.М., Гринчишина Л.Г., Молодецька С.Я. Тернопіль – місто для життя. Міський екологічний бюлетень №5. – Тернопіль: Мальва – ОСО, 2009. – С. 22.
4. Пометун О., Топузов О., Мелманн М., Сущенко І. Надихаємо на дії. Інформаційний бюлетень. – 2009.– №4. – С. 16

Татьяна Солтис, Ивана Олейник
Воспитание экологической культуры и формирование экологической ответственности участников учебно-воспитательного процесса

Статья о модернизации школьного образования на базе экологического мышления через систему знаний, взглядов и убеждений всех участников учебно-воспитательного процесса.

Отражено деятельность коллектива, который, осуществляя качественное образование по естественному профилю, создает оптимальные условия для развития жизненных компетентностей через организацию профильного и допрофильного обучения, научно-исследовательскую и проектную деятельность. Создают оптимальные условия для развития одаренной молодежи, достигается активность учеников в природоохранном деле.

Ключевые слова: экология „устойчивое развитие”, инновационная система личностно развивающего обучения.

Tetiana Soltys, Ivanna Oliinyk
Raising ecological culture and ecological responsibility of the participants of educational process.

The article deals with modernization of school education, based on the ecological thinking through the system of knowledge, views and beliefs of all participants of the educational process. The problems raised in the article are: global ecological crisis; relations between nature and the society; steady development of the mankind. The pupils' activity in nature protection is achieved through specialized training, scientific research and project work during the teaching and training process.

The article can be recommended to optimize teaching and training process in educational establishments in order to form personally oriented and life competent youth.

Keywords: ecology, „ steady development”.

Старшокласники займаються науково-пошуковою діяльністю в рамках Всеукраїнського руху „Моя земля – земля моїх батьків”. У цьому навчальному році презентували наукові роботи:

- „Село Загір'я – перлина Поділля”;
- „Медобори – окраса рідного краю”;
- „Замками Львівщини”.

Інтегрований підхід у навчанні реалізується шляхом проведення позакласних заходів, екскурсій, перегляду фільмів, проведення вікторин та конкурсів на краще знання предметів природничого циклу.

Учні школи щорічно є переможцями II-III етапів та учасниками IV етапу Всеукраїнської олімпіади з біології.

У нашій школі працюють *факультативні курси з екології* для учнів 6, 8, 9 класів. Програма факультативного курсу складена вчителем-методистом І.В. Олійник, затверджена вченою радою ТДПУ імені В. Гнатюка та ТОКІППО.

Отже, *сучасний підхід до екологічного навчання і виховання повинен узгоджено використовувати освітній і виховний потенціал всіх навчальних предметів, позаурочної роботи та самоосвіти, який передбачає:*

- сформованість системи знань про природу рідного краю, взаємовплив людини і природи;
- знання учнями екологічних прав та обов'язків громадян України;
- формування навичок агітаційно-просвітницької роботи;
- активну громадську позицію учнів, учителів і батьків в екологічних питаннях;
- виховання випускників школи екологічно грамотними, соціально активними особистостями, що вміють бачити і відтворювати красу та гармонію в природі.

ШКОЛА ВІДДЗЕРКАЛЮЄ НАШЕ БУРХЛИВЕ СЬОГОДЕННЯ І ПОТРЕБУЄ ДУХОВНОГО ВІДРОДЖЕННЯ

Педагогіка
ШКОЛИ

Із досвіду роботи Тернопільської спеціалізованої школи № 17 з поглибленим вивченням іноземних мов над реалізацією науково-методичних проблем, які пов'язані з потребами шкільного буття.

Ключові слова: науково-методична проблема, національно-духовне відродження, педагогічні читання, батьківська педагогіка.

У Концепції розвитку освіти в Україні акцентовано, що школа – це простір життя дитини, де вона не готується до життя, а живе.

Тому вся навчально-виховна робота педколективу повинна будуватися так, щоб сприяти становленню особистості, гармонізації та гуманізації стосунків між учнями та педагогами, школою та сім'єю, громадськістю мікрорайону.

Як ми це розуміємо на практичному рівні і як нам це вдається у реальному шкільному житті?

Відповідь на поставлене запитання можна сформулювати одним реченням: „Через реалізацію науково-методичних проблем, зміст яких глибоко пов'язаний із потребами шкільного буття”.

Наша школа першою в місті запропонувала **технологію роботи над розв'язанням науково-методичних проблем** як невідкладних завдань для забезпечення ефективності навчально-виховного процесу. *Серед реалізованих проблем назвемо найголовніші:*

- „Співпраця школи, сім'ї і громадськості з питань

національного відродження”;

- „Формування життєвої позиції та особистості учнів через громадянську освіту та громадянське виховання”;
- „Гуманізація навчання і виховання – ефективна умова розвитку учня як особистості”;
- „Формування духовності школярів у співпраці педагогічного, учнівського, батьківського колективів та громадськості мікрорайону на основі гуманізації навчально-виховного процесу”.

Кожна із вищеперелічених проблем у свій час відображала сьогодення, невідкладні завдання школи у час її реалізації.

Так, працюючи над проблемою співпраці школи, сім'ї і педуніверситету

**Богдан
ЧАЙКА**

Директор Тернопільської спеціалізованої школи № 17 з поглибленим вивченням іноземних мов

**Марія
ВОЙТОВИЧ**

Заступник директора з навчально-виховної роботи, заслужений працівник освіти України

Директор школи, ліцею, гімназії № 4'2010

Святкове дійство „З Богонатхненним словом любові і добра”

Пісня „Ми – діти Христової віри”, керівник Г.В. Яценко

Пісня на слова В. Вихруща „Ми – янголята, діти України”, керівник – вчитель-методист М.С. Хіль

у час весняного пробудження України, школа стала предтечею духовно-національного відродження освіти у місті та області. На базі школи проведено виїзне засідання редакції журналу „Початкова школа”. Побували столичні гості і на родинному тематичному святі, так як школа одна із перших на Україні започаткувала їх проведення, а інтегровані уроки народознавства відвідала тодішній заступник міністра освіти України, доктор педагогічних наук О.Я. Савченко.

Спільними зусиллями школи, батьків, педуніверситету був сформований *фольклорний гурт „Незабутнє”*, який налічував понад двісті учасників: учнів, вчителів, студентів, викладачів педуніверситету та батьків. У репертуарі гурту були веснянки та гаївки, записані на Тернопільщині, стрілецькі пісні та пісні УПА. Нашу програму в ті незабутні часи національного відродження озвучувало обласне й республіканське радіо. Центральне телебачення зняло документальний фільм, який неодноразово транслювався на першому каналі.

Яскравою сторінкою життя педагогічного колективу стала робота над втіленням у навчально-виховний процес ідей *В.О. Сухомлинського*. Творча спадщина великого педагога й добротворця була і є невичерпним джерелом педагогічної думки та творчого пошуку.

27 вересня 2003 року педагогічному, учнівському та батьківському колективу випала велика честь узяти практичну участь у ІХ Всеукраїнських педагогічних читаннях „Василь Сухомлинський і сучас-

ність. Батьківська педагогіка". Школа як учасниця ІХ педчитань була нагороджена Грамотою Асоціації імені В. Сухомлинського. Такою ж Грамотою була нагороджена і заступник директора з навчально-виховної роботи М.Й. Войтович.

За рік до виходу Концепції громадянського виховання педколектив розпочав роботу над новою науково-методичною проблемою „*Формування життєвої позиції та особистості учнів через громадянську освіту та громадянське виховання*”, одночасно виборюючи право носити ім'я Володимира Вихруща, славного сина Галицької землі, громадського діяча, вченого і поета. Працюючи над даною проблемою, педагогічний колектив успішно реалізував проект „*Родом з України*”, який сприяв забезпеченню змістовного і цікавого життя шкільної родини.

Останні три роки педагогічний колектив під керівництвом творчої групи вчителів, беручи на озброєння форми і методи гуманної педагогіки, спрямував свою роботу на формування духовності школярів.

Усвідомлюємо, що нове життя нового прагне слова. І від нас, учителів, батьків, учнів, потребує нових технологій спілкування і співпраці. Над цим і працює творча група, готуючи нові програми дій (див. віз на С.152).

Минулий навчальний рік переконав нас, що без турбот про педагогічну культуру батьків, без належного спілкування і співпраці школи й сім'ї неможливо якісно розв'язати жодного завдання, що стосується виховної роботи з учнями. Без вироблення чіткої стратегії нашої співпраці ми будемо звітувати про виконання „паперів”, одержаних зверху, готувати ті чи інші заходи, обов'язкові для участі школи у певних часових та просторових вимірах міста і чекати на чергові розчарування, які „дарують” нам і учні, і вчителі, і батьки.

У вересні поточного навчального року проведено педагогічні читання „*Формування духовного світу школярів у співдружності школи, сім'ї та громадськості на основі втілення у навчально-виховний процес гуманістичних ідей великого вітчизняного педагога*

В.О. Сухомлинського”. Учасники педчитань у своїх виступах змістовно й емоційно акцентували на потребі формування національних патріотично-громадянських переконань вихованців, розкрили шляхи формування родинних почуттів і стосунків, емоційні стимули в духовному житті підлітка. Класні керівники поділилися досвідом співпраці з батьками щодо формування моральних переконань та вибору ідеалів. Член шкільної ради Н.Ю. Федішин від імені батьківської громадськості схвалила роботу педколективу з питань формування духовності. Керівник дошкільного закладу № 20 М. Босюк зупинилась на перспективності та наступності в роботі зі школою. Керівник духовного театру „Воскресіння” Богдан Водяний розповів, що співпраця зі школою останнім часом є досить успішною. Учні взяли активну участь у Всеукраїнському духовно-мистецькому фестивалі „Будьмо як діти”, який проходив на базі духовного театру при Храмі Матері Божої Неустанної Помочі. Двоє учнів стали лауреатами конкурсу.

Духовно-просвітницька робота творчої групи та педагогічного колективу відзначена Подякою мера.

Сьогодні школа основний акцент робить на проведення педагогізації батьківських колективів через навчання у школі „**Батьківська педаго-**

Проект „*Стежками Надзбрчанського краю*”, керівник – вчитель-методист А.Д. Яворівська

НАШІ ЗАХОДИ

Напередодні 90-річчя від дня народження великого педагога-гуманіста В.О. Сухомлинського проведено ювілейні педагогічні читання, переобладнано зал, прикрасою якого є стенд „Людина починається з любові і добра”, на якому розміщені фотографії активістів шкільного життя. Оформлено постійно діючі виставки „Духовність очима дітей” (образотворча діяльність) та „Сила слова” (проби пера). В оновленому залі на доступному і видному місці для учнів, батьків і вчителів презентовано новий стенд „Кредо життя”. Обладнано кабінет духовного відродження, у якому учні 1-6 класів вивчають основи християнської моралі та етики. Розпочинаються уроки з молитви до Отця Небесного. У цьому кабінеті відбуваються зустрічі з батьками, збори учнівського та батьківського активів.

Творча група вчителів започаткувала співпрацю з духовним театром „Воскресіння” при Храмі Матері Божої Неустанної Помочі. Саме тут школа презентувала нову форму виховної роботи з учнями та батьками – святкове дійство „З Богоматір'ю словом любові й добра”.

Захід сприяв згуртуванню шкільної родини, подарував радість та душевний спокій усім присутнім. На загальношкільних батьківських зборах після лекції на тему „Формування духовності школярів – першочергове завдання шкільного сьогодення” було продемонстровано святкове дійство. Батьки дали високу оцінку виховному заходу, висловили своє захоплення побаченим, підтримали оплесками учасників дійства й виразили вдячність його організаторам.

Творча група усвідомлює, що фундаментальні зміни в освіті повинні відбуватися через формування духовності, так як лише на міцному фундаменті, а не на піску можна будувати школу майбутнього. Саме на цьому керівник творчої групи із питань формування духовності Войтович М.І акцентувала у роботі „Школа майбутнього – це школа духовного відродження і духовного розвитку”. Духовність батьків, учнів, вчителів повинні стати основою для морального, громадянського, патріотичного виховання та формування національної свідомості. А співпраця школи із батьками, дошкільними навчальними закладами та громадськістю мікрорайону сьогодні, у складний час соціальних і моральних суперечностей, дуже потрібна нам усім: і вчителям, і учням, і батькам. Як суспільству, так і державі.

Такі висновки керівника творчої групи озвучені у спеціальних передачах обласного радіо, телебачення, газети „Свобода” та журналу „Освітняні”.

Богдан Чайка, Марія Войтович

Школа отображает нашу непростую действительность и требует духовного возрождения

Из опыта работы Тернопольской специализированной школы № 17 с углублённым изучением иностранных языков над реализацией научно-методических проблем, которые связаны с потребностями школьной жизни.

Ключевые слова: научно-методическая проблема, национально-духовное возрождение, педагогические чтения, родительская педагогика.

Bohdan Chaika, Maria Voitovych

School reflects our complex present day lifestyle and needs to be spiritually and culturally revived

The article gives the experience of Ternopil specialized school №17 with intense learning of foreign languages in realization the scientific-methodical problems connected with the needs of school life.

Keywords: scientific-methodical problem, national spiritual revival, educational lecturing, parental pedagogics.

гіка”, у якій передбачено такі відділи: дошкільний, де навчаються батьки майбутніх першокласників, відділ для батьків 1–4-х класів, 5–8-х та 9–11-х класів.

Основне спрямування педагогічної школи, за словами В. Сухомлинського, *учити батька й матір виховувати своїх дітей*, систематично й послідовно оволодівати мистецтвом творення майбутнього громадянина. Адже без турбот про педагогічну культуру батьків неможливо розв'язати жодного завдання, що стосується навчання та виховання.

Найголовніша місія сучасної школи – *формування порядної людини*, яка вірить у власні сили, серце і душа якої наповнені любов'ю і добром. А для цього школа потребує духовного відродження і належного рівня духовного виховання учнів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Амонашвілі Ш.О. Школа Життя. Пер. з рос. – Хмельницький: Подільський культурно-просвітительський центр ім. М.К. Реріха, 2002. – 172 с.
2. Громовий В. Як зробити „по-маранчеву школу”?! (Вибрані статті та діалоги). – К.: Шкільний світ, 2006. – 338 с.
3. Гузик Н.В. Десять ключових компетентностей, які обслуговують особистість та її природний талант: реалізація в умовах шкільного навчання: Науково-метод. посібник. – К., 2006. – 148 с.
4. Майстер-клас Ліни Костенко // Відкрита педагогічна школа. Освітній науково-методичний часопис. – 2007. – №6-8. – С. 38-42
5. Савченко О.Я. Виховний потенціал початкової освіти: посібник для вчителів і методистів початкового навчання. – К., 2009. – 226с.

ПРОЕКТНА ДІЯЛЬНІСТЬ ЯК ЗАСІБ РОЗВИТКУ ЗДІБНОСТЕЙ ТА МИСТЕЦЬКИХ НАХИЛІВ ШКОЛЯРІВ У НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОМУ ПРОЦЕСІ

Педагогіка
школи

У статті йдеться про макропроект, який організований з метою створення сприятливих умов для розвитку особистості кожного школяра на основі впровадження ефективних методичних засобів, форм та технологій.

Проектна діяльність стимулює інтерес учнів не лише до нових знань, а і до вирішення цілої низки проблем, застосування їх на практиці та досягнення кінцевої мети: допомога соціально-незахищеним категоріям дітей, дітям-інвалідам, неповнолітнім з місць позбавлення волі, охорона оточуючого середовища та ін.

Ключові слова: макропроект, доброчинність, волонтери, об'єкти дослідження.

Створення проектів – це багатомасштабний вид роботи, який вимагає активної участі всіх школярів закладу, класних керівників, творчої групи педагогів, соціально-психологічної служби, батьків.

У Тернопільській загальноосвітній школі I-III ступенів №21 розроблено і успішно реалізовується макропроект „Твори добро”, презентація якого відбулась 18 березня 2010 року і який є учасником Третього Всеукраїнського конкурсу благодійних проектів „Добро починається з тебе” та переможцем I відбіркового етапу.

Проект організований з метою створення сприятливих умов для розвитку особистості кожного школяра на основі впровадження ефективних методичних засобів, форм та технологій.

Задум втілений завдяки пропозиції дітей, які вно-

силились до „банку ідей” і були реалізовані у формі сюжетно-рольових ігор різної тематики. Учні школи виявились чудовими фантазерами, майстерними художниками, талановитими філологами та геніальними режисерами.

Макропроект „Твори добро” складається з 26 проектів, які мають тематичну спрямованість: соціальну, екологічну, правову, туристично-оздоровчу, профорієнтаційну (див вріз на С. 154). Дана проектна діяльність стимулює інтереси учнів не лише до нових знань, а й до розв'язання цілої низки проблем, застосування їх у практичній діяльності та досягнення

**Наталія
СЕКЕЛИК**

Директор ЗОШ
I-III ст. №21
м. Тернополя

**Галина
ЛИТВІНЮК**

Заступник ди-
ректора школи з
виховної роботи
ТЗОШ I-III ст.
№21

Директор школи, ліцею, гімназії № 4'2010

СКЛАДОВІ МАКРОПРОЕКТУ „ТВОРИ ДОБРО”

Завдяки проекту волонтерського загону „Добро починається з мене...” організована допомога самотнім людям похилого віку, які отримують соціальні пакети та радість спілкування, турботу і довіру. Короткочасну радість діти-сироти відчувають від подарунків та вистав, солодощів, які їм дарують наші діти, бо знають, що у кожного з цих малюків втрачена частинка дитинства і батьківська любов.

Не забувають волонтери і про птахів, яких підгодовують взимку. Займаються просвітницькою діяльністю, а саме: випускають газету „Острів добра”, в якій популяризують доброту, волонтерство через такі рубрики:

- „Історичні витoki волонтерства”;
- „Добро ... яке воно?”;
- „3-поміж усіх людських чеснот найважливіша – бути людиною”;
- „Хвилинка українського фольклору”?
- „Красу – бачать, мудрість – чують, доброту – відчувають”;
- „Наші пернаті друзі”;
- „Ми допомагаємо людям похилого віку” тощо.

Проект **шкільного TV – 21 „Канал 3 + 11Б”** створив не лише власну шкільну студію з працюючим учнівським персоналом, а й презентував три документальні фільми, один з яких „Відверті розмови про добро”. Учасники цього проекту змогли відчути благотворний вплив добрих справ у повсякденному житті. Вони мали можливість порівняти своє життя і життя дітей у дитячому будинку. Учні намагались, щоб після перегляду фільму глядачі зрозуміли, наскільки важливіше добро, увага, тепло сімейного затишку від матеріальних благ. Пережите і побачене у дитячому будинку стане для них застереженням від необачних вчинків у дорослому житті.

Проект **«Екоцентр „Фітосвіт”** спрямований на формування екологічного мислення, доброго, бережливого ставлення до природи, тому діти проект диференціювали у 7 мініпроектів:

- фітоаптеку „Ліки природи”;
- фітомагазин „Алое”;
- фітокафе „Ключі здоров’я”;
- „Фотомить”;
- фотосалон „Оберіг”;
- „Квіткове намисто”;
- „Фітотерапевти”.

Музично-дизайнерське кафе „Галичанка” заохочувало усіх не лише чарівним українським співом наших дітей, а й смачними українськими стравами та Великодніми композиціями, що спонукало до збереження і шанобливого ставлення до звичаїв та обрядів нашого народу.

Країна „Казкарія” вабила не лише своїм дивовижним сюжетом, а й сценічною боротьбою добра і зла. Скільки радості в дитячих очах, коли перемагає мудрий, кмітливий та добрий герой! Казка навчає всіх бути чуйними, добрими, милосердними, дружними, вміти допомагати тому, хто цього потребує.

Спортивно-оздоровчий комплекс „Олімп” заохочував усіх бажаючих до спортивних розваг. Кошти, ►

кінцевої мети. Адже учні працювали над актуальними проблемами сьогодення, які мають значення для конкретної дитини (Д. Борецької), закладу (дитячого будинку школи-інтернату) чи інших соціально-незахищених категорій дітей, охорони навколишнього середовища, збереження та популяризації звичаїв і традицій нашого народу.

Позитивний результат від реалізації макропроєкту залежав від рівня зацікавленості кожного учня певною проблемою, об'єктом дослідження. Враховувалась і природна схильність учня до нового, малозрозумілого, що викликає нові ідеї, асоціації. Це сприяє гармонії стосунків між дітьми і природою, сім'єю і громадськістю.

Хоч проєкти і мали різну тематичну спрямованість, але кредо кожного було таким: *популяризація благодійності як практичне втілення духовних надбань людини, національних та загальнолюдських цінностей.*

Презентація на широку громадськість 26 проєктів створили єдину модель розвитку добра, в результаті чого *учні навчилися:*

- популяризувати благодійність через різну тематичну спрямованість;
- залучати громадськість до співпраці;
- бути толерантними;
- приймати рішення;
- аргументувати думки;
- планувати свою роботу, передбачаючи реальний результат;
- користуватися різноманітними джерелами інформації;
- допомагати один одному;
- бути чуйними і милосердними до ближнього;

виручені від реалізації квитків, були спрямовані на благодійність.

„Чарівний острівець природи” — це не лише розповідь екскурсовода про цікавий рослинний і тваринний світ, це частинка природи, створена батьками, вчителями, дітьми, яка свідчить про дбайливе ставлення до природи. А театралізовані дійства між екскурсіями говорили про „беріжку без сліз”, про гуманне ставлення до природи, поведінку людини в навколишньому середовищі, застерігаючи глядачів пам'яткою „Не роби цього, будь-ласка” та „Книгою скарг Природи”. Виручені кошти з реалізації квитків направлені у шкільний банк.

„Пошиття мішечків у фітоаптеку” ориганальністю дизайну торбинок сподобався всім. Учні намагалися кожній лікарській рослині, відповідно до кольору пелюсток, підібрати тканину й оздобу. Виручені кошти були направлені на благодійність.

Виготовлення м'яких іграшок та Великодніх композицій приваблювало глядачів своєю ориганальністю і новизною підбору Великодніх атрибутів: кошиків, квітів, мережива, писанок, ниток, бісеру та ін. Виручені кошти надійшли у шкільний банк.

„Чарівний світ писанкарства” заохочував своєю унікальністю: порадами, як розписати писанку, зробити мотанку, шкрябанку. Весь технологічний процес можна спостерігати на місці. Ще усі мали змогу ознайомитися із вишитими Великодніми рушниками з використанням рослинного орнаменту, легендами. На згадку усі учасники отримали буклети.

Проєкти журналу „Дивосвіт” та газета „Все про все” звертали увагу читачів на різні рубрики, метою яких є висвітлення проблеми добра, милосердя, добротності. Сторінки розповідали про добрі вчинки підлітків, про любов до природи, традиції, обряди нашого народу. Кошти від розпродажу були спрямовані на благодійність.

Служба захисту прав дітей „Феміда” ознайомила із конфліктними ситуаціями, які часто виникають між батьками і дітьми та можливостями їх вирішення. Тут можна було отримати інформацію про те, як уникнути насильства з боку дорослих, куди та за якими контактними телефонами можна звертатися по допомогу.

Шкільний центр зайнятості „Школа мого успіху” допомагав учням знайти себе у різних сферах діяльності завдяки творчим здібностям. Це була своєрідна допрофесійна підготовка, знайомство з майбутньою професією. А спеціалісти центру зайнятості продиagnostували бажаючих у виборі вузу і фаху. Це стане початком успіху в майбутньому.

Проєкт **„Сто чудес навколо нас”** спонукав учнів до вивчення безмежних і неповторних краєвидів Галичини та Поділля, складання екскурсійної карти, маршрути цікавих очних і заочних екскурсій із відео-та фотоматеріалами, цікавими буклетами, привертаючи цим увагу до визначних місць рідного краю.

Шкільний банк „Бонус” — розкрив не лише творчий потенціал учнів, а й став справжньою школою життя. Діти познайомились із банківською справою, навчились працювати з діловими партнерами, налагодили зв'язки з банками нашого міста, а головне — допомогли своїм ровесникам, хто потребує фінансової та моральної допомоги, творити добро власними руками і серцем. За допомогою випущених і розповсюджених благодійних квитків та коштів з інших проєктів було зібрано 10040 грн. усій згаданій цільовій аудиторії.

На фото: Перша ліворуч – Катерина Тараненко, МБФ „Україна 3000”

На фото: О. Левандовський, головний лікар Тернопільського обласного комунального спеціалізованого будинку дитини і Н. Секелик

Наталія Секелик, Галина Литвинюк
Проектная деятельность как средство развития способностей и художественных наклонов школьников в учебный – воспитательном процессе

В статье идет речь о макропроекте, который организован с целью создания благоприятных условий для развития личности каждого школьника на основе внедрения эффективных методических средств, форм и технологий.

Проектная деятельность стимулирует интерес учеников не только к новым знаниям, но и к решению целого ряда проблем, применение их на практике и достижение конечной цели: помощь социально-незащищенным категориям детей, детям – инвалидам, несовершеннолетним из мест лишения свободы, охрана окружающей среды и др.

Ключевые слова: макропроект, благотворительность, волонтеры, объекты исследования.

Nataliia Sekelyk, Halyna Lytvyuniuk
Project activity as a mean of development of capabilities and artistic inclinations of schoolchildren in the educational process

The article describes the macroproject organized to arrange comfortable conditions for personal development of every pupil on the basis of the effective methodical forms and technologies.

Project activity stimulates students' interest not only to new knowledge, but also to solving a number of problems, their application into practice and achievement of ultimate goal to help the socially unprotected categories of children, children invalids, teenagers from places of imprisonment, environmental protection etc.

Keywords: macroproject, charity, volunteers, research objects.

- обирати діяльність відповідно до власних уподобань і самостійно реалізовувати свою ідею, задум;
- створювати ситуацію успіху і підтримки;
- презентувати свої ідеї перед аудиторією;
- бути особисто причетними до відродження, збереження природи та популяризації культури, мови, традицій, обрядів;
- видавати шкільні журнали, газети, буклети, що містять цікаву й необхідну інформацію для читача-однолітка;
- робити шкільні телепередачі, документальні фільми, де висвітлюється повніша інформація з даної проблеми.

До реалізації макропроєкту долучилися всі учні школи 1-11 класів, вчителі, батьки, яким не байдуже милосердя, доброта, чуйність, співпереживання.

Найбільша цінність проєкту полягала у тому, що очі дітей випромінювали величезну любов, а серця їх переповнювала радість. Радість від того, що вони багато чому навчилися, створили дива своїми руками, їхні таланти розкрились завдяки самовідданій праці педагогів-наставників, але найголовніше – учні поділились з усіма тими, хто цього потребує, частинкою своєї душі і серця. Бо уваги і тепла не буває забагато.

Макропроект „Твори добро” у 2010 р. нагороджений дипломом за III місце у III Всеукраїнському конкурсі благодійних проєктів „Добро починається з тебе” Міжнародного благодійного фонду „Україна 3000”.

ОРГАНІЗАЦІЯ РОБОТИ З ОБДАРОВАНИМИ ДІТЬМИ У ТЕХНІЧНОМУ ЛІЦЕЇ

Педагогіка
ШКОЛИ

В статті розкрито нестандартні підходи та рекомендації до організації роботи з обдарованими дітьми в закладі нового типу „Тернопільський технічний ліцей“.

Ключові слова: обдарованість, інтелект, творчість, науково-дослідницька робота.

*Не досить мати добрий розум,
головне — добре його застосовувати.*
Ф. Достоевський

Здібні, талановиті люди в будь-якому суспільстві є його „локомотивом“. Саме їхніми інтелектуальними зусиллями забезпечується прогрес суспільства, плодами якого користуються всі.

Умови для розвитку обдарованих дітей, які ми прагнемо створити в нашому ліцеї, позитивно впливають і на розвиток звичайних дітей.

Які ж це умови?

По-перше, це якість педагогічних кадрів. Вчителі, які працюють з обдарованими дітьми, мають бути чуйними й доброзичливими, мати високий рівень інтелектуального розвитку, динамічний характер, почуття гумору, бути особистісно зрілими, емоційно стабільними і мати позитивну концепцію.

По-друге, в навчанні таких дітей мають переважати інтерактивні методи та методи дослідження.

По-третє, обдарованим дітям необхідний високий ступінь свободи у виборі видів занять не лише в ліцеї, але й поза ним.

То як же нам впізнавати обдарованих дітей і створю-

вати умови для їхнього розвитку, щоб не замулити джерела здібностей, якими їх обдарувала природа?

Бути обдарованим — не проста ноша. Особистість обдарованої дитини несе на собі явні свідчення її незвичайності, тому що рівень та індивідуальна своєрідність діяльності дитини визначається на самперед особистістю, до певної міри її „керівною“ активністю.

Розуміння особистісних особливостей обдарованої дитини особливо важливе у випадках так званої „прихованої“ обдарованості, яка не проявляється до певного часу в успішній діяльності. Саме своєрідні риси особистості, які, як правило, тісно пов'язані з обдарованістю, змушують нас, вчителів, при-

**Ігор
ЛИСИЙ**

Директор
Тернопільського
технічного ліцею

**Ірина
СИТНИК**

Заступник дирек-
тора з навчально-
виховної роботи
Тернопільського
технічного ліцею

Директор школи, ліцею, гімназії № 4'2010

*Традиція – це прогрес у минулому;
у майбутньому – прогрес стане традицією.*

Едуард Ерріо

ТРАДИЦІЇ, відроджені на вимогу часу

Тернопільський технічний ліцей – порівняно молодий та новий заклад. І, здавалося, що в ньому мало б місце все нове: від меблів, обладнання, режиму роботи до системи організації та проведення навчально-виховного процесу, стилю керівництва управління, стосунків в колективі....

Та є речі, які не підлягають ревізії часом, які актуальні завжди – це традиції.

Суть їх – використання власного досвіду, відкриттів, надбань, здобутків у своїй же роботі. І це зрозуміло. Та, власне, використання традицій по-новому, в свіжому контексті, вміло, доцільно, раціонально і є кроком вперед, новаторством колективу навчального закладу, який претендує на назву елітного, інтелектуального, зразкового та престижного...

Свято першокурсника. Посвята в ліцеїсти.

Повірте, поїсти кашу, яку зготували учні IV курсу – для „першачків” це несподівано, хвилююче та урочисто.

День ліцею, свято ліцеїстів – день учнівського самоврядування в повному розумінні цього визначення. Адже ліцейних номінантів серед учнів обирають в кожній групі самостійно та справедливо. З кожним роком народжуються нові номінації. Так з'явилися номінації „Ліцейна мама” та „Ліцейний тато”.

пустити наявність у такої дитини підвищених здібностей.

Розглянемо деякі чинники, які „складають” особистість дитини, впливають на її становлення.

1. Нерівномірність вікового розвитку обдарованих дітей.

У частини обдарованих дітей, насамперед винятково обдарованих у якій-небудь одній галузі, можна спостерігати дисгармонійний розвиток, який прямо впливає на особистість у період її становлення і є джерелом багатьох проблем незвичайної дитини.

Серед таких обдарованих дітей спостерігають значне випередження, наприклад, в розумовому та художньо-естетичному розвитку, яке сягає іноді 5-6 років. Зрозуміло, що всі інші сфери розвитку – емоційна, соціальна, фізична, – будучи цілком нормальними за своїм рівнем, не завжди встигають за таким бурхливим зростанням, що приводить до вираженої нерівномірності розвитку.

Іншою причиною нерівномірності є особлива система основних інтересів, які принципово відрізняються в обдарованих дітей порівняно зі звичайними: головне місце в ній належить діяльності, яка відповідає їхнім видатним здібностям.

Багато хто з надзвичайно обдарованих дітей недостатньо часу приділяє спорту та будь-якій іншій, не пов'язаній з їхнім головним інтересом діяльності.

2. Родина обдарованої дитини.

Родина обдарованої дитини має безпосереднє від-

ношення до розвитку її особистості й обдарованості.

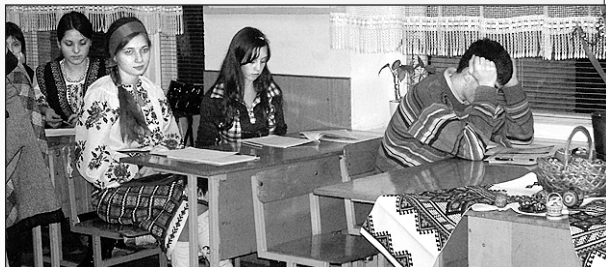
Зовні несприятливі умови розвитку (погані побутові умови, недостатня матеріальна забезпеченість, неповна сім'я) виявляються не настільки важливими для розвитку здібностей, а от підвищена увага батьків має критичне значення.

Найчастіше принципове значення для розвитку обдарованості мають особливості сімей:

- висока цінність освіти, причому часто дуже освіченими є й батьки;
- підвищена, значно збільшена порівняно зі звичайними сім'ями увага до дитини, коли все життя сім'ї зосереджене на ній (уже часто в обдарованих дітей батьки літнього віку, для яких дитина – єдиний сенс життя).
- у багатьох випадках саме батьки починають навчати обдаровану дитину, і досить часто хто-небудь із них на довгі роки стає справжнім наставником своєї дитини;
- певна дитиноцентричність сім'ї обдарованої дитини, фанатичне бажання батьків розвинути здібності дитини в окремих випадках має і свої негативні сторони. У цих сім'ях спостерігається певна потуральна позиція відносно деяких соціальних і особливо побутових навичок;
- немає нічого дивного в тому, що батьки цих дітей виявляють особливу увагу до шкільного навчання дитини, вибираючи їй підручники чи додаткову літературу і радяться з учителем, як їх краще вивчати.

Захист науково-дослідних робіт ліцеїстами IV курсу МАНУ.

Участь усіх ліцеїстів IV курсу свідчить про культу навчання у нашому закладі. А здобутки – про необхідність та важливість цієї роботи.

День Театру в ліцеї.

Зробити цей день сімейним святом, запросити на спільний перегляд вистави учнів, батьків, вчителів, шефів, ділових партнерів, вручити подяки, нагороди. Це важливо!

... А після вистави – обговорення її сином і батьком, мамою і донькою по дорозі додому! Коли ще буде така нагода... Це запам'ятовується!

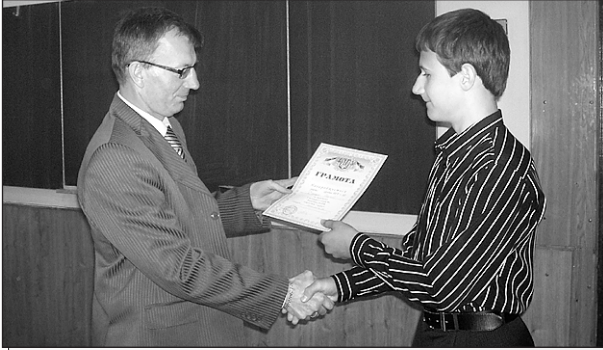

Зустріч Старого нового року батьками ліцеїстів та вчителями.

Ще одна форма щирої і відвертої розмови. Нехай за святковим столом. Адже за один стіл сідають тільки друзі, однодумці і родина. За щирими побажаннями, відвертими розмовами народжуються цікаві ідеї, які знаходять своє продовження в реалізації.

Захист творчо-пошукових робіт першокурсниками – перше самостійне сходження до вершини знань, перші несміливі кроки до країни науковців та винахідників. А купити роботу, яка в подальшому може використовуватись в роботі вчителями – хіба не найвища оцінка учневі!

Ліцейна Премія імені Івана Пулюя випускникам – медалістам ліцею.

Ідея премії виникла в 2008 р. Спочатку був Диплом та Премія. Звичайно, можна дати дітям і грошову премію, але краще пам'ятний знак „Сова мудрості” (оздоблений кристалами від Сваровські) та Дипломом Лауреата, як це буде запроваджено з 2010 р.

ОСОБИСТІТЬ ОБДАРОВАНОЇ ДИТИНИ

Хоча всі обдаровані діти різні за темпераментом, інтересами, вихованням і, відповідно, в особистісних проявах, усе ж існують загальні особливості особистості, які характеризують більшість дітей і підлітків з підвищеними можливостями.

Найважливішою характеристикою особистості дітей із проявами обдарованості є особлива система цінностей, найважливіше місце в якій посідає діяльність, що відповідає змісту обдарованості. Інтереси та схильності, які складають зміст їхніх здібностей, займають не тільки час, а й душу такої дитини. Тому для таких дітей слід планувати заняття так, щоб у них залишалось досить часу для вільних нерегламентованих занять улюбленою діяльністю.

У багатьох обдарованих дітей спостерігається позавікова вразливість і пов'язана з нею підвищена емоційна чутливість. Події, не надто значні для звичайних дітей, для обдарованих стають джерелом найяскравіших переживань, які іноді змінюють усе життя дитини.

Особливою в обдарованих дітей є самооцінка, тобто уявлення дитини про свої сили і можливості. Цілком закономірно, що самооцінка у цих дітей дуже висока. Однак іноді в надто емоційних дітей самооцінка відрізняється суперечливістю, нестабільністю – від дуже високої самооцінки дитини в одних випадках до іншої крайності в інших, коли вона вважає, що нічого не може і не вміє.

Вкрай важливо для вчителя знати особливості обдарованих дітей з творчими проявами, тому що цей варіант обдарованості найважче побачити. Нестандартність мислення, вихід за межі усталеної думки не завжди оцінюють як творчий результат, а скоріше як свідому неповагу до педагога (йому конкретно й чітко пояснили завдання, а він, бачите, зробив по-своєму), (написання творів, відшукування своїх розв'язків задач).

ПРОБЛЕМИ ОБДАРОВАНИХ ДІТЕЙ

Психологічні дослідження свідчать, що обдаровані діти загалом набагато благополучніші, ніж звичайні: не мають проблем у навчанні, краще спілкуються з однолітками, швидше адаптуються до нової обстановки, а вкорінені інтереси і схильності, розвинуті вже з дитинства, є хорошою основою для їх успішного професійного самовизначення й відповідних досягнень.

Щоправда у цих дітей можуть виникати проблеми, якщо не враховувати їхні підвищені можливості і якщо навчання стає надто легким чи немає можливостей для розвитку їхнього творчого потенціалу (навчання окремих ліцеїстів на I і потім на II-III курсах вищих навчальних закладів).

Принципово інша ситуація складається у дітей з винятковою обдарованістю. Так через *нерівномірність розвитку* в окремих дітей з дуже високими інтелектуальними та художньо-

естетичними можливостями часто виникають *проблеми спілкування*. Це може виявлятися в зайвій конфліктності або своєрідній відчуженості обдарованої дитини від групи однолітків. Нерідко такі діти мають проблеми емоційного розвитку, коли в складних ситуаціях вони виявляють явно інфантильну реакцію: наприклад, критичне зауваження викликає негайні сльози, а будь-який неуспіх призводить до розпачу.

У багатьох надзвичайно обдарованих дітей помітні *проблеми, пов'язані з їхнім фізичним розвитком*. Деякі з них явно уникають усього, що вимагає фізичних зусиль, для них явно обтяжливі уроки фізкультури.

Особливою, з погляду допомоги цим дітям, є *проблема вольових навичок*, або ширше – саморегуляції. Для надзвичайно обдарованих дітей ситуація розвитку часто складається так, що вони займаються тільки тим, що досить цікаво й легко для них, тобто тим, що складає мотив і суть їхньої обдарованості. Будь-яку іншу діяльність, що не входить до сфери їхніх схильностей, багато обдарованих дітей уникає, користуючись поблажливим ставленням дорослих. Врешті-решт, виникає специфічна ситуація, коли надзвичайно обдаровані діти, будучи певною мірою „трудоголіками”, тобто виявляючи очевидну схильність до улюбленої праці, все-таки не вміють працювати, коли це вимагає від них вираження вольових зусиль.

Таблиця 1

Якщо відмінник..., то обдарована дитина:

Знає відповіді.	Ставить запитання.
Цікавиться.	Допитливий.
Хороші думки та ідеї.	„Дикі” думки і ідеї.
Наполегливо працює.	Грається, але отримує високі бали, особливо з творчих завдань.
Відповідає.	Дискутує, додає подробиці.
Слухає з цікавістю.	Виявляє гаряче сприймання, чутливість.
Легко вчиться.	Вже знає. І коли тільки він це вчив?
Потребує 6-8 повторень.	1-2 повторень достатньо.
Розуміє ідеї.	Конструює абстракції.
Проводить час з однолітками.	Більше до вподоби компанії дорослих.
Розуміє значення.	Прагне скласти умовивід.
Виконує домашні завдання.	Створює прожекти.
Копіює.	Творить нове.
Любить школу.	Любить пізнавати.
Сприймає.	Інтенсивно досягає бажаного, підсилюючи самого себе.
Запам'ятовує інформацію.	Перетворює інформацію.
Має хорошу пам'ять.	Добре працює розум.
Любить послідовність.	Любить складність.
Готовий до дії, реагування, відповіді.	Уважно придивляється до життя і все помічає. Якщо гостро реагує, то перебільшує.
Задоволений своїми успіхами у навчанні.	Критично ставиться до себе й до інших і оголошує це.

Ще одна проблема багатьох обдарованих дітей, яка часто зустрічається, — *труднощі професійної орієнтації*. Нерідко буває, що навіть до закінчення підліткового періоду обдаровані молоді люди утруднюються з вибором свого покликання, і їхні широкі розумові можливості тільки ускладнюють цю проблему.

У своїй роботі ми переконалися в таких закономірностях „подібності в неподібності” обдарованих учнів та відмінників (табл. 1). Зауважте та співставте їх.

ЧИ ЛЕГКО ПОБАЧИТИ ОБДАРОВАНУ ДИТИНУ?

Часто ми думаємо, що обдарованість побачити легко. Але чи це справді так? Чи завжди ми, вчителі, можемо зрозуміти, що перед нами обдарована дитина?

Існує дуже багато визначень обдарованості. Але прямо визначити здібності неможливо. Тому що здібності — це можливості людини до виконання діяльності.

Здібностей від природи не буває. Від природи існують лише задатки, тобто анатомофізіологічні передумови до розвитку здібностей. *Якими б не були від природи задатки, ніяких здібностей не буде, якщо їх не розвивати.* Якби великого Леонардо да Вінчі виховували в джунглях, то він би, напевно, став великим стрільцем або чудовим мисливцем, але, звичайно, не зміг би стати автором „Джоконди”.

Є різні типи обдарованості, і не кожен з них має відношення до школи, а саме:

- соціальна обдарованість (лідерська);
- художня обдарованість (музична, образотворча, сценічна);

ПРОДОВЖУЙ ЗДОБУТТЯ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ у Тернопільському технічному ліцеї

після 7, 8, 9 класу

поглиблене вивчення фізики, математики, інформатики та креслення

Наша реклама на вулицях міста

Наша адреса:
15 Квітня, 33
тел. 43 28 72
26 81 47

- академічна обдарованість (яскраво виражена здатність навчатися);
- інтелектуальна обдарованість (це не стільки здатність навчатися, скільки вміння думати, аналізувати, зіставляти факти);
- творча обдарованість (те, що виявляється в нестандартному баченні світу, в нешаблонному мисленні).

Незалежно від типу, у всіх без винятку обдарованих дітей чітко виражена пізнавальна потреба, яка проявляється у пошуку нових знань, у задоволенні від розумової роботи. Обдаровані діти постійно шукають для себе складної інтелектуальної роботи, для них саме вона є найбільшим задоволенням.

Не менш як 50% „вне-ску” у здібності припадає на середовище. Це означає, що завжди в розвитку обдарованості дитини дуже багато залежить від батьків, школи, вчителів. Найістотнішу роль у розвитку цих дітей грає так званий ментор, тобто людина, яка спеціально займається з дитиною, враховує її індивідуальні особливості і має у неї значний авторитет. Таким ментором може бути один із батьків, вчитель, будь-яка інша людина, яка в потрібний момент дуже вплинула на розвиток обдарованості дитини.

Вчителям слід пам'ятати, що кожна обдарована дитина – індивідуальність, що потребує особливого підходу.

Рання обдарованість – це як випередження в зростанні: просто якась дитина дуже обігнала своїх однолітків. Треба бути готовим до того, що через декілька років вони її наздоженуть, а може, й переженуть, і її доросла

ПОРАДИ ВЧИТЕЛЯМ

Робота з талановитим учнем – велике щастя. Але чи для кожного з вчителів можливе це щастя? Іноді до талановитих дітей не ставляться серйозно: на них дивляться як на вискочок, яким „більше за всіх треба” і які заважають учителю „нормально” працювати. Деякі педагоги починають навіть тиснути на таких дітей, виставляти їх на посміховисько. Практика свідчить, що не завжди вчителі витримують іспит талантом свого вихованця і не кожному дано передати пальму першості „від переможеного вчителя – переможцю-учневі”. Виходить, що вміння оцінити чужий талант і безкорисливо допомогти його становленню – це теж особливий дар. Отже:

1. До обдарованих дітей треба ставитися спокійно, не ображаючись на їхні „підколювання” й не помічаючи недоречних дотепів. Завжди слід пам'ятати, що таким дітям живеться нелегко. Тому вчитель повинен створити таку атмосферу в класі, в якій успіхи „зоряної дитини” викликали б не почуття заздрості чи роздратування, а повагу з боку його однолітків. Постійна недобррозичлива оцінка вихователя може призвести до втрати дитиною впевненості у своїх силах і тим самим приглушити здібності. Однак інша крайність – „захвалювання” – викликає зарозумілість, що не менш шкідлива. Оцінка, яку дає вчитель, має бути вимогливою, суворою, але доброзичливою, щоб зміцнювати віру в успіх.

2. Треба допомогти такій дитині, тобто дати їй завдання складніше. Бажано, щоб кожне наступне завдання було більш складним, ніж попереднє, і водночас посильним.

3. Якщо сфера інтересів і набір здібностей учня вузькі, завдання вчителя – розвинути ці здібності максимально, щоб у майбутньому ця людина була здатна професійно використовувати наявні в неї здібності.

4. Талановитим дітям необхідне особливе середовище, необхідні труднощі, оскільки легкі успіхи за низьких вимог і загального слабкого фону загрожують швидкою деградацією.

З метою розвитку творчих здібностей ліцеїстів на уроках вчителі створюють проблемні ситуації, виховують здатність до творчості мислення, до аналізу, синтезу, узагальнення. Для цього використовують інтерактивні методи навчання, рольові, ділові ігри, орієнтують учнів на вміння організувати роботу з метою досягнення хороших результатів.

В позаурочний час вчителі залучають дітей до роботи над творчо-пошуковими роботами (I курс), до роботи в секціях МАН, до участі у Всеукраїнському фізичному конкурсі „Левеня”, міжнародному математичному конкурсі „Кенгуру”, інтелектуальних іграх „Шо? Де? Коли?”.

Для підготовки ліцеїстів до участі в олімпіадах, конкурсах психолог С.С. Червоняк проводить тренінги, бесіди, під час яких вчить ліцеїстів зосереджуватись, концентрувати зусилля на розв'язанні певної проблеми, психологічно налаштуватися на подолання труднощів, на волю до перемоги і вчить мислити позитивно, визначати мету діяльності та досягати її, доводити розпочату справу до кінця, виховує вміння володіти собою, своїми діями та вчинками, емоціями і почуттями.

5. Гуртки, студії, секції допомагають дитині розвинути природний потенціал. Олімпіади, змагання потрібні, щоб реально оцінити свої сили, не варитися у власному соку, самовдосконалюватися, не зупинятися на досягнутому. Перемога в будь-якому змаганні (спортивному, інтелектуальному) – незамінний стимул для подальшої діяльності. Однак не можна заиклюватися на перемозі, треба розумно переживати й поразки.

6. І найголовніша порада: „Розвиваючи талант дитини, не виховуйте з неї вундеркінда!” Деякі батьки штучно „створюють” вундеркінда, наймаючи для нього ледве не з дитячого віку штат викладачів. Бажаючи добра своєму вихованцю, турботливі тата й мами навіть не підозрюють, що завдають йому зло, віднімаючи у свого улюбленця дитинство і дуже часто позбавляючи його майбутнього. Заучена і переучена дитина і є вундеркіндом, і от що на нього чекає в дитинстві та після нього:

- перевтома;
- розчарування через комплекс незадоволеної гордині та нерозуміння оточуючих;
- відсутність друзів та елементарних практичних навичок;
- несформоване сімейне життя;
- зруйноване здоров'я, нарешті.

Отже, необхідно вчити й розвивати дитину відповідно до її здібностей, а не амбіцій батьків. І ще: завжди пам'ятаймо, що різні види дитячої обдарованості виявляються в різні вікові періоди.

 Игорь Лысий, Ирина Сытник
Организация работы с одаренными детьми в Тернопольском техническом лицее

В статье раскрываются нестандартные подходы и рекомендации по организации работы с одаренными детьми в учебном заведении нового типа „Тернопольский технический лицей”.

Ключевые слова: одаренность, интеллект, творчество, научно-исследовательская работа.

 Ihor Lysyi, Iryna Sytnyk
Organization of work with talented pupils in Ternopil technical lyceum

The article describes non-standard approaches and recommendations for organization of work with talented pupils in Ternopil technical lyceum as a new type of educational establishment.

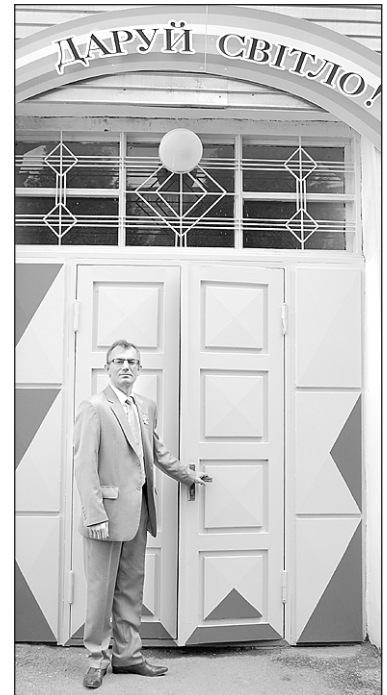
Keywords: talent, intellect, self – education, creative work, research work.

кар'єра не буде такою блискучою, як навчання в школі.

Для того, щоб процвітати в дорослому житті, сучасній талановитій людині необхідно бути менеджером своїх ідей і вміти просувати їх на ринку послуг.

ЛИТЕРАТУРА

1. Кобзар Б.С. Обдаровані діти // Педагогіка і психологія. – 1995. – №3. – С. 22-23.
2. Лисий І.Р. Матриці для практичної діяльності школи // Мандрівець. Освітній журнал. – 1995. – №1. – С. 83-94.
3. Остапчук О.Є. Діяльність учителя: готовність до інновацій. Науково-методичний посібник. – Кривий Ріг: ПП Іріда. – 2004. – С. 102.
4. Сидоренко І.В. Психологічні аспекти роботи з обдарованими дітьми в освітньому закладі: Методична розробка. – Суми, 2006. – 112 с.
5. Сусак Л.А. Розвиваюче навчання // Обдарована дитина. – 1995. – №6. – С. 16-17.

УПРАВЛІННЯ ШКОЛОЮ

У країні нема жодної вільної школи, жодного вільного інституту як державного, так і приватного сектора.

Українська освіта має йти своїм шляхом розвитку..... С. 166

Старшокласникам необхідна додаткова підготовка щодо свідомого вибору професії..... С. 174

Основною цінністю стає сама особистість педагога..... С. 183

Сучасній інноваційній моделі школи потрібен новий учитель..... С. 191

Проект критеріїв діяльності ЗНЗ – увазі читачів..... С. 207

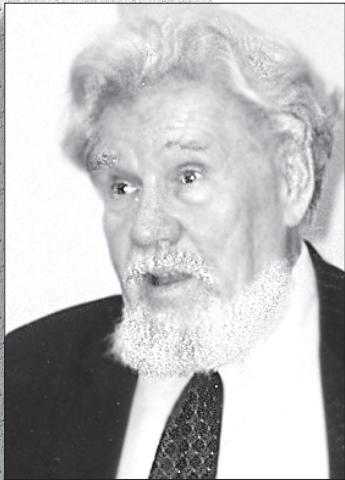

Управління
школою

ОСВІТА – ТОЧКА ВІДЛІКУ*

Автор статті заявляє, що в освітньому просторі сегменту вільної освіти дійсно не існує – в країні нема жодної вільної школи, жодного вільного інституту як державного, так і приватного сектора. Аналізує стан сучасної освіти, визначає роль дорослих щодо розвитку навчання дітей, висловлює критичні зауваження щодо роботи МОНУ, звертає увагу, що українська освіта має йти своїм шляхом розвитку, адже має чимало чужодових напрацювань, одне з них – Тернопільський комерційний інститут, який працював як вільний вищий навчальний заклад.

Ключові слова: розвиток сучасної освіти, стандарти освіти, філософія освіти.

**Борис
КОРОТЯЄВ**

Професор
Слов'янського
державного
педагогічного
університету,
доктор
педагогічних наук

Директор школи, ліцею, гімназії № 4 2010

Постановление Верховного Совета Украины о проведении парламентских слушаний на тему „Запровадження 12-річної загальної середньої освіти в Україні: проблеми та шляхи їх подолання” являється не только свое-

временным, исторически важным и актуальным для развития образования, но и судьбоносным для подрастающих поколений на перспективу.

Вызовы сегодняшнего времени, быстротекущей жизни и происходящих процессов требуют от педагогической науки адекватных ответов. Чтобы найти правильные и нужные ответы, необходимо осознать и понять их глубинный смысл. Для этого мне потребовалось 60 лет педагогической и научной деятельности.

В итоге, я пришел к такому выводу: многое из того,

что происходит сегодня в образовательном пространстве (а, возможно, и все существовавшее) с точки зрения защиты, развития и укрепления всестороннего здоровья подрастающего поколения, **не должно происходить, а все то, что происходит, сегодня должно происходить.**

В этом и заключается глубинный смысл вызовов, включающих в себя три важные и существенные позиции. Их видение, понимание и толкование – это ключ, позволяющий выйти на тот результат парламентских слушаний, который может быть адекватным вызовам и главному смыслу. Но для начала важно понять, что этот **смысл состоит** вовсе не в том, сколько лет учить детей в средней школе (10? 12? 14? а кого-то, может, и 8?), а **в том, как строить школу будущего** во имя сохранения, развития и укрепления здоровья подрастающего поколения на всех этапах его взросления как главной ценности и достоинства общества,

*Стаття – розгорнутий текст запланованого виступу автора на парламентських слуханнях (червень 2010 р., м. Київ)

государства, украинского народа в целом. Если в ней сохранить старый фундамент, то в любом случае, независимо от сроков обучения, здоровье подрастающего поколения обречено. Могильщиком его *окажется взрослое поколение, не осознав этой зловещей роли* в нужное время и в нужном месте. Такой момент наступил (см. врезы на С. 167-170).

Первый шаг в этом направлении в педагогической науке уже сделан Президентом НАПН Украины В.Г. Кременем в фундаментальном труде „Філософія людиноцентризму в стратегіях освітнього простору” (Киев, 2009 г.). Так на странице 316 читаем: „... **предметом діяльності всіх суб'єктів освітньої діяльності є не *тріада* — знання, уміння і навички, а культурні потреби і творчі здібності вчителів, учнів, батьків, керівників і всіх тих, хто так чи інакше долучається до простору освітньої діяльності**”.

Будет ли услышан автор данного труда в педагогической и управленческой среде — покажет время, но я воспринимаю эти слова с надеждой и оптимистически и как очень весомый сигнал для законодательной власти — Украинского Парламента. Сигнал о том, что в сложившемся законодательном поле и наработанных законах об образовании не все в порядке и в принятых ранее законах следует вносить принципиально важные изменения, адекватные вызовам. И главным образом, внести уточнение в понимание цели образования, которая, по нашему мнению, должна состоять не в передаче установленной суммы научных знаний, в заранее заданных стандартных границах, а в том, чтобы формировать у обучающихся

СОВРЕМЕННОЕ ОБРАЗОВАНИЕ: ОБОЗНАЧАЕМ ОШИБКИ ЕГО ФУНДАМЕНТА

Первая позиция заключается в том, что при обсуждении проблем развития современного образования важно понять и осмыслить ту точку, в которой мы оказались исторически и стоим в этом развитии и на сегодняшний день, и от которой никак не можем оторваться на протяжении не только двух последних десятилетий, но и более длительных сроков. При этом отметим, что образовательное пространство — явление рукотворное, т.е. оно создано руками и умом человека и поэтому не является природным.

Если представить это рукотворное пространство как некое „сооружение”, „здание”, включающее в себя все необходимые составные, то оказывается, что взрослое поколение, заботясь о подрастающем и не осознавая что делает, но с благими намерениями, под фундамент выстроенного здания заложили три опоры, разрушительное влияние которых на всех тех, кто оказывается внутри этого „сооружения”, трудно переоценить, поскольку оно является для подрастающих поколений смертельно опасным. И рано или поздно, эти опоры, если их не заменить другими, могут окончательно погубить его.

Данные опоры условно можно назвать так: „иждивенчество”, „потребительство” и „леность”. Если эти опоры назвать китами, то следовало бы утопить их, но они непотопляемы, поскольку являются вечным спутником каждого живущего на Земле. И избавиться от них или хотя бы заблокировать может только сам человек, внутри которого и обретают жизнь эти спутники в лице трех названных китов-феноменов. Как ни парадоксально, но взрослое поколение выстроило систему образования для подрастающих поколений таким образом, что эти киты получили мощную поддержку извне и оказались настолько живучими, что на них и держится вся рукотворная образовательная конструкция. Вывод из данной посылки очевиден. Либо мы в полной мере осознаем и поймем, что образование находится в мертвой точке движения, с которой сползает из года в год все ниже и ниже, и на наших глазах молодое поколение стремительно и во всех отношениях деградирует, либо не осознаем. Среднего не дано.

Если осознаем, то тогда потребуются всем нам сделать решительный и адекватный ответ на этот разрушительный вызов времени и быстротекущей жизни. Если же не осознаем, то все останется без изменений, какие бы все новые и новые постановления, законы и подзаконные акты об образовании, в том числе и Закон о 12-летней средней школе, не принимались — с мертвой точки движения образованию не сдвинуться ни на йоту, а деградация будет неумолимо продолжаться, набирая при этом обороты. Такова сущность первого момента.

Вторая позиция связана с осознанием и осмыслением исторически сложившегося в образовательной доктрине еще одной грандиозной ошибочной позиции взрослого поколения по отношению к подрастающему, которая по существу и породила существование названных ранее разрушительных китов образования, основывающих фундамент образования и не оставила места для существования созидательных китов (или иначе, каких-то мощных созидательных опор, сил или феноменов). Под давлением заинтересованных лоббистов данная ошибочная позиция, к сожалению, нашла отражение в Законодательном поле, наработанным Украинским Парламентом по проблемам образования и школы за прошедшие годы.

Данная ошибка, присутствующая и представленная в современной образовательной доктрине, заключается, по нашему мнению, к которому мы пришли в ходе многолетних и длительных исследований и размышлений, в том, что философский вектор направленности образования определен некорректно. Более того, по отношению к подрастающему поколению не просто некорректно, ▶

а принципіально неверно, ошибочно, антидемократично і антигуманно.

Речь идет о философии основной цели образования и всего последующего сценария ее реализации. Она в основном сведена, грубо и обобщенно говоря, к передаче накопленных научных знаний, учебных умений и навыков подрастающему поколению на всех этапах его взросления в соответствии с установленными нормами и объемами или, так называемыми, стандартами. Достижению этой цели и ряда заявленных сопутствующих задач, прикрывающих всю ее ущербность, и направлена вся мощь энергии сотен тысяч учителей, преподавателей и организаторов-управленцев всей сложившейся системы образования. Но большая часть этой энергии уходит в песок и черные дыры, исчезая там бесследно. В головах обучаемых остается лишь только то, что наработано их собственной внутренней энергией. И не более, так как все остальное, в том числе и сама доминанта цели образования — мираж, иллюзия. В исторически сложившейся педагогической парадигме роль знаний в жизни того, кто учится, преувеличена. Как само по себе любое знание (научное, житейское, религиозное) в жизни каждого человека не является главной составляющей. То, что человек не знает чего-то сегодня, он может узнать завтра — всего-то и дел! А то, что узнал сегодня, он может забыть завтра как нечто второстепенное и пока не востребуемое самой жизнью!

Отсюда следует — главный стержень, определяющий состоятельность и успех жизни любого человека независимо от возраста, состоит не в том, что он что-то знает и что-то не знает, а в том, что он может и чего-то не может, т.е. сам способ его жизни, позволяющий ему строить ее в соответствии со своими индивидуальными потребностями, возможностями и способностями, совершая при этом выбор, делать ли ее сознательной, счастливой и полезной не только для себя, но и для всех других — близких, знакомых, окружающих и общества в целом или только для себя разрушительно-эгоистичной, бестолковой и бездеятельной.

Если данный тезис признать научно состоятельным и социально справедливым, то тогда в качестве цели образования следует считать не формирование научных знаний в головах обучаемых, а формирование устойчивого способа жизни каждого из них, который бы гарантировал им достойное и уважительное место в жизни как в собственных глазах, так и общества в целом. Иначе, **цель образования должна состоять в формировании у подрастающего поколения философии как устойчивого способа жизни, поведения и деятельности в соответствии с общественно значимыми ценностями и приоритетами.** В этом случае и вся система контроля сверху до низу, и от „входа” до „выхода” на всех трех этапах взросления молодого поколения меняет свою направленность и технологию. Принципиально изменяется все на путях следования реализации цели, в том числе формы, методы, способы и технологии обучения и образования. Изменится и нынешняя система контроля, измерения и оценивания качества образования и обучения, построенная на принципе вылавливания ошибок при выполнении различных контрольных заданий, работ, срезов и тестов, и на принципе арифметического подсчета допущенных ошибок системой контроля с помощью баллов по заранее заданной схеме, ориентированной на верхние и нижние границы и позволяющей расставить всех проверенных в ряд по ранжиру.

Более глупой и унижительной процедуры проверки знаний, придуманной взрослым поколением по отношению к подрастающим поколениям, придумать невозможно. И неважно, где, когда и кем она придумана, главное, она существует как законная реальность, через которую вынуждены проходить миллионы всех, кто учится сегодня.

Такова суть второго момента, вытекающая из вызовов времени и жизни. Эти вызовы требуют необходимого признания в качестве цели образования от входа до выхода не знания, умения и навыки, а организации способа

в ежедневном режиме соответствующий способ жизни, поведения, деятельности, ориентированный на защиту, развитие и укрепление всестороннего их здоровья — физического, психического, интеллектуального и социально-нравственного (духовного). А приобретение научных знаний — это всего лишь следствие способа жизни. **Каков способ жизни — таково и ее качество, как и качество образования, в том числе и качество приобретенных научных знаний.**

Вызовы же жизни и времени таковы, что если мы не хотим разрушать здоровье молодых поколений и далее, то **должны решительно и смело выстраивать принципиально новые школы и вузы.** При этом не ломать, не корезить, тотально не реформировать существующие, и не насаждать в них модные инновации сомнительного характера. И предоставить им возможности самим решать, в каком направлении и по какому пути им двигаться дальше и как освобождаться от накопленного мусора, плесени и негативных следствий, и не разрушить здоровье всех тех, кто учится.

Строить же новые школы и вузы необходимо с чистого листа и с нулевого цикла — в школе с первого года обучения, в вузе — с первого курса. Они могут быть только штучными научно-экспериментальными, а не массовыми, и разворачиваться по мере накопления опыта. **В основу же их взять те исходные позиции, которые вытекают из осознания и понимания крупных ошибок в выборе несущих опор, заложенных в фундамент современного образования.**

Их необходимо заменить, т.е. вместо опор, названных „иждивенчество”, „потреби-

тельство”, „леность”, заложить другие под названием „самость”, „поиск”, „творение и созидание”. Цель образования „формировать знания” заменить целью „формировать способ жизни”. Какую-то часть образовательного пространства заменить штучным, но свободным от бюрократии, в сегменте научно-экспериментального поиска.

Данные шаги и являются адекватным ответом на вызовы современной жизни и происходящих событий в обществе и государстве. Но чтобы их сделать состоявшимся фактом, необходимо расчистить им путь в правовом поле и внести соответствующие изменения и поправки в ранее принятые законы об образовании. В этом и состояла цель моего планируемого выступления на парламентских слушаниях, такая же она и для этой журнальной статьи — **привлечь внимание законодатель к проблеме создания в образовательном пространстве штучных свободных школ и вузов.** Среди тысяч и сотен ныне действующих нет ни одного свободного — выстроены все на зыбком и разрушающемся фундаменте, действуют по одним и тем же стандартным и общим инструкциям, приказам и командам.

Но опыт создания уникального и свободного вуза на основе трех новых позиций, изложенных выше, в новейшей истории Украины существует. Такой вуз был создан в 1990 году в Тернополе под названием „Тернопольский коммерческий институт” (ТКИ), автором устава и концепции в духе названных выше позиций был ваш покорный слуга. По существу, этот вуз был первенцем в истории создания частных вузов, и он родился в самый благоприятный момент,

жизни и ее философии в ежедневном режиме всех тех, кто принимает участие в образовательном пространстве.

Но **контролировать качество жизни значительно сложнее, чем качество знаний**, контролировать которое дело не столь сложное, хотя и трудоемкое, но зато — впечатляющее и казалось бы безупречное. Во всяком случае так выглядит независимое внешнее тестирование знаний выпускников школ с использованием шкалы оценок от 100 до 600 баллов. И по этим показателям вузы набирают своих студентов, не видя их глаза и не выслушав ни одного слова и ни одной мысли от того или иного абитуриента. А ведь цифра-то пустая, за ней ничего не стоит, кроме сведений о том, сколько ошибок допустил проверяемый. А вот каков его способ жизни, способен ли он к напряженному и самостоятельному труду, каков его нравственный стержень и каково состояние этого стержня и многое другое — все это остается за кадром как нечто второстепенное и ненужное. В этом и состоит вторая величайшая ошибка и глупость, которую изобрели взрослые для тех, кто учится. И не просто изобрели для своей пользы и своего спокойствия, но еще и узаконили. Если не осознать и не исправить ее, образование обречено на деградацию и разрушение, причем под шумок внедрения европейских новаций с не менее сомнительными кредитами, модулями, рейтингами. Если все эти выдумки нравятся кому-то за рубежом, то это их дело. *А зачем Украине-то нужны игры в нолики и крестики, если у нашего народа совершенно иной дух, менталитет, культура.* Ведь в нолики и крестики, в черную и липовую бухгалтерию сейчас играют тысячи преподавателей украинских вузов с привлечением в игры десятки тысяч первокурсников. А что будет через пять лет, когда в эти игры будут вовлечены студенты всех курсов? Не превратятся ли вузы в игорные заведения, в которых главная роль будет принадлежать рулетке, т.е. студенческой зачетке?

И, наконец, **третий момент**, не менее принципиальный и важный по сравнению с первыми двумя предыдущими и, вместе с тем, логически закольцованный с ними, заключается в необходимости глубоко осмыслить и понять исторически сложившуюся следующую крупную ошибку, заложенную в механизме управления рукотворным образовательным пространством, который находится в руках правительственного органа — Министерства образования и науки как главной исполнительной силы по реализации законов об образовании. В соответствии с принятыми законами, а их разработчики в основном представители этого органа, Министерство образования и науки сосредоточило в своих руках основные и очень выгодные функции управления — разрешительные, контролирующие и запретительные. При этом министерство получило почти неограниченные права распоряжаться судьбой подрастающего поколения на всех промежуточных этапах его взросления, не спрашивая его согласия — с какого возраста загружать систематическими научными знаниями, сколько лет учиться в начальной, промежуточной, средней и высшей школе, как и по какому расписанию и по какой технологии учиться, как и по какой системе контролировать и оценивать учение. И в то же время оказались второстепенными организаторские и созидательные функции управления, ориентированные на поиск, разработку и создание новых и уникальных собственных образовательных проектов по защите, развитию, укреплению здоровья подрастающего поколения. Чиновники от образования соблазнились другой возможностью — не разрабатывать свои, а использовать чужие проекты, не задумываясь о том, насколько приемлемы они для наших условий. Да и рабочего времени-то для этих проектов у них не остается, ведь в соответствии с Законом об образовании Министерству необходимо пролицензировать в течение каждого года более 100 вузов, поскольку лицензия выдается сроком на 5 лет, а вузов в стране 800 с лишним. И комментарии, как принято говорить, излишни. И не скроем, что каждая отдельная процедура лицензи- ▶

рования каждого отдельного вуза, каждой отдельной специальности тут же мгновенно порождает черный рынок платных услуг для успешного прохождения лицензирования как отдельной специальности, так и вуза в целом, а также аттестации для определения уровня подготовки специалистов.

Но это еще не самая большая опасность, поскольку она осознается и может быть устранена. В механизмах управления образовательным пространством существует скрытая опасность, которая на сегодняшний день не осознается в полной мере ни управленческими, ни законодательными структурами как и в первых двух обсуждаемых моментах. Речь идет о предоставлении широких возможностей Министерству образования и науки не только казнить и миловать, любить и жаловать своих подчиненных, разрешать или запрещать им заниматься теми или иными образовательными услугами, а и осуществлять тотальные преобразования — только так, везде и для всех, как задумало ведомство, без права выбора для тех, кого образуют, и для тех, кто образуются. Всем идти в одном строю, одним шагом и в одном режиме и направлении, от одного стандарта к другому. Стандартны для всех и всюду — учебные планы, цели, программы, технологии, здания, учебные книги, стандартные сроки обучения и многое другое.

Для чиновников от образования управлять стандартами — одно удовольствие. И еще большее удовольствие было бы для них увидеть стандарты в головах и душах у обучаемых, но увы! Это вещи несовместимые, как несовместимы сама жизнь и смерть!

И в итоге исторически созданное рукотворное образовательное пространство для подрастающего поколения в лице государственных и частных учебно-воспитательных учреждений, школ, вузов оказалось под полным диктатом монопольного органа — Министерства образования и науки и по существу стало несвободным, полностью зависимым от доброй воли чиновников. Свободным остался только один сегмент образовательного пространства — теле- и радиоэфир, желтая пресса, поп-культура, ресурсы Интернета, реклама и многое другое, где в погоне за рейтингами и легкими деньгами новоявленные образователи и формируют у молодого поколения соответствующий способ жизни — наглый, бессовестный и распутный, другими словами, разрушительный в духовном, т.е. эстетико-социальном и нравственном плане.

В образовательном же пространстве, жестко контролируемом Министерством образования и науки, сегмента свободного образования реально не существует — в стране нет ни одной свободной школы, ни одного свободного вуза как государственного, так и частного сектора. Подчеркнем, что даже Академия педагогических наук Украины не имеет в своем распоряжении собственных экспериментальных учебных заведений, полностью независимых и свободных от Министерства образования и науки, которые бы не нуждались в получении от Министерства лицензии и разрешения на их открытие и существование. В результате ни у одного научно-исследовательского академического института нет своего экспериментального полигона, на котором бы отрабатывались те или иные штучные крупные и долгосрочные проекты разных типов учебно-воспитательных учреждений — от детского ясли-сада до вуза включительно, хотя бы педагогического профиля. Парадокс, но факт: **педагогическая наука дышит не кислородом, а отравленными ядами бюрократических всякого рода уловок — запретами, разрешениями, стандартами и многими другими.** Поэтому и самих проектов, в которых бы обсуждались научные экспериментальные школы и вузы, в основе которых лежат конкурирующие с действующими концепции, нет и не намечается даже на будущее. Нет потому, что такие инициативы не согласуются с нарабатанным законодательным базисом.

когда верхи в образовательном пространстве не могли управлять, а низы не хотели жить по-старому. Поэтому и появился первый и последний свободный вуз в Украине. История его появления поучительная и интересная, но об этом ниже — в заключении (см. врезы на С. 171, 172).

А сейчас назову его концептуальные изюминки, которые, на мой взгляд, с точки зрения защиты, укрепления и развития всестороннего здоровья личности каждого студента, способны перекрыть с лихвой и вместе с тем сделать их лишними и избыточными все чудо-Болонские изобретения, в том числе „кредиты“, „модули“, „рейтинги“, „тесты“, „накопительные баллы“ и многое другое.

Первая изюминка — в вуз принимаются все желающие без каких-либо собеседований, экзаменов или контрольных тестов, независимо от оценок в их школьном аттестате или других документах, но при выполнении трех простых условий:

а) каждый желающий изучает устав и концепцию вуза;

б) пишет заявление о приеме и предъявляет ряд необходимых справок (о состоянии здоровья, о месте проживания и ряд других);

в) подписывает контракт о взаимных обязательствах с вузом и вносит установленную плату за обучение на банковский счет вуза.

Вторая изюминка — режим рабочего дня каждого студента включает в себя такие обязательные составные:

а) утренняя физическая культура на свежем воздухе не менее 35-40 минут;

б) учебные занятия — 4 часа и самостоятельная работа с учебной и научной книгой — 4 часа;

в) занятия различными видами полезной деятельности в разных направлениях в соответствии со своими потребностями и по своему плану в свободное время.

Третья изюминка – технология обучения ориентирована на получение стопроцентного результата по итогам изучения каждой отдельной дисциплины и каждым отдельным студентом по гарантированным объективным критериям. На их основе оцениваются не уровень знаний, а уровень подготовленности в зависимости от того, сколько часов студент самостоятельно работал с книгой по отношению к установленной норме; сколько страниц прочел и осмыслил; в каком объеме представил самостоятельно написанный отчет (доклад, реферат) о выполнении работы.

Четвертая изюминка – итоговая работа студента защищается публично в присутствии всей группы и судей-экспертов в составе не менее 3 человек, которые определяют уровень подготовленности студента из трех-четырех возможных по 10-ти или 12-балльной шкале измерения с десятичными долями по заранее установленным правилам и критериям, согласованным со студентами. В состав комиссии входит ведущий специалист, независимый, и представитель студентов, делегированный группой. По итогам прослушивания каждого отчета эксперт в закрытом режиме выставляет оценку и передает техническому секретарю, ведущему протокол защиты. Все оценки секретарь суммирует и выводит общую оценку уровня подготовленности с числовым индексом. В этих условиях монополия преподавателя на оценку резко ограничива-

ИСТОРИЯ СОЗДАНИЯ ТКИ

Прежде чем он появился, с сентября 1989 года в Тернопольском институте народного хозяйства Министерства высшего и среднего специального образования Украины разработанная мною концепция гибких технологий обучения выверялась на научную состоятельность и надежность в экспериментальных условиях с „чистого листа”, т.е. со студентами первого курса аграрного факультета с их добровольного согласия. А с сентября 1990 г. – со студентами первого курса разных факультетов по их личным просьбам и заявлениям. Концепция была решительно поддержана ректором ТИНХ профессором А. Устенко и нашла живейший отклик у студентов и отдельных преподавателей. Но большая часть преподавателей и руководителей подразделений отнеслись сдержанно, а некоторые – недоброжелательно и с большим пессимизмом.

И, тем не менее, поиск начался. Но, не закончив и не завершив эксперимент, я понял, что в государственном вузе под полным надзором со стороны Министерства осуществить его в полной программе и в полном объеме не удастся.

И была сделана попытка создать независимый и свободный частный вуз, финансируемый родителями. И к тем из них, у которых есть дети, окончившие среднюю школу, и которые на текущий момент по каким-то причинам нигде не учатся, но хотели бы получить высшее экономическое образование, пригласив их в один из выходных дней на совместную встречу, обратились к ним с таким предложением: „Мы (в лице инициатора и автора новой концепции и группы помощников и соратников) готовы помочь всем желающим получить, а если точнее, то приобрести ценой напряженного труда высшее экономическое образование в течение 4-х лет, создав для этой цели частный свободный вуз. Каждый, кто изъявит желание учиться в нем и, тщательно изучив сначала концепцию вуза, напишет заявление, предъявит документ об окончании средней школы, внесет деньги (установленную сумму), скрепит своей подписью контракт о взаимных правах и обязательствах в отношениях с вузом, в данный момент становится его студентом без каких-либо экзаменов, собеседований, тестов. Нас не волнует то, какие оценки имеют в своих аттестатах будущие студенты и каково состояние знаний в их головах. Нас беспокоит и заботит другое – смогут ли они работать в течение рабочего дня по 8 часов – 4 часа на занятиях и 4 часа самостоятельно. Самостоятельно читать книги и каждый день самостоятельно заниматься утренней физкультурой на свежем воздухе не менее 30-40 минут.

Если они сумеют сами себя заставить жить каждый день в таком режиме и быть честными по отношению к своим обязательствам, то высо-

кое качество приобретаемого ими экономического образования по общепринятой программе мы гарантируем. Более того, каждый студент, который нацелит себя на то, чтобы получить и зафиксировать в документах уровень подготовленности самого высокого уровня по той или иной дисциплине по итогам ее изучения, сможет это успешно сделать”.

Изложив суть концепции и по окончании разговора мы предупредили родителей – не спешите вкладывать деньги в образование детей, подумайте и не делайте этого, если не уверены, что дети готовы учиться по нашим простым условиям, ведь если кто-то из них не будет честно их выполнять, то такой студент будет неумолимо отчислен из вуза. Оставшаяся же неизрасходованная сумма взноса возвращается спонсорам или родителям.

Несмотря на предупреждение, родители охотно приняли предложение и в течение нескольких дней на нашем столе лежало 200 заявлений, а 15 апреля вновь созданный свободный вуз начал отсчет своей жизни. С первого дня занятий студентам был дан сигнал: учиться работать на стопроцентный результат, выход на который гарантирован каждому, кто следует принципу „ни одного часа и ни одного рабочего дня без напряженной работы с учебной и научной книгой”.

Свободный вуз обрел свою жизнь в обход министерства и благодаря проявленной мудрости членов исполкома Тернопольского горсовета и его председателя В. Негоды. Во время заседания, на котором стоял вопрос о регистрации свободного вуза, его Устава и концепции, прокурор города, отвечающий за законность принимаемых исполкомом решений, выступил категорически против, сказав: „Я разрешение на регистрацию вуза не дам, поскольку он не отвечает действующему законодательству”. „Что скажете, профессор, в ответ на эту реплику?” – спросил у меня председатель.

Я ответил: „Прокурор, каким бы знатоком законов не был, и независимым от авторитетов, не в состоянии остановить начавшиеся демократические процессы и преобразования в Украине. Принял же исполком смелое решение водрузить над своим зданием новый национальный флаг, хотя Закона об этом еще нет. Но рано или поздно он появится. Почему бы исполкому не принять подобное решение по возрождению свободного вуза – частного и независимого от монополиста в своих владениях?”

Говоря эти слова, я увидел теплую и широкую улыбку председателя и понял – вузу быть. Исполком единогласно утвердил Устав и Концепцию и разрешил их регистрацию.

Такова история появления свободного вуза в Украине, первого и, к сожалению, последнего в истекшем двадцатилетии.

ется и все возможности для студента получить оценку за просто так (по блату, знакомству, мзду, случайно) утрачиваются.

Пятая изюминка – в создаваемом вузе и в условиях свободной и гибкой технологии обучения отсутствуют такие вузовские бастионы, как текущие экзамены и экзаменационные сессии, а вместо них обретают жизнь публичные защиты по каждой отдельной изучаемой дисциплине по горячим следам, без отсрочки во времени. А это станет возможным лишь при внедрении монопредметной технологии.

Шестая изюминка – штатных преподавателей и специалистов, кроме административного и обслуживающего персонала, вуз не использовал. Они привлекались на период изучения каждой отдельной учебной дисциплины в соответствии со своим учебным планом в режиме монопредметной технологии в полном соответствии с концепцией вуза. Их труд оплачивался в два раза выше, чем в государственном вузе за реально выполненный объем работы за день – за 4 часа учебных занятий и за 4 часа руководства самостоятельной работой.

Каждый преподаватель в течение рабочего дня работал только с одной учебной группой в составе 25 человек, а при изучении иностранного языка и некоторых других дисциплин (основы вычислительной техники, спецкурсы и др.) в составе 12-13 человек, не более.

По окончании изучения учебного курса и проведения итоговой публичной защиты и объявления результатов, студенты в закрытом режиме по той же шкале измерения и заданным критериям (начитанность, эрудированность, профессионализм, справедливость) оценивали в закрытом режиме

труд самого специалиста. И если его труд оценивался с числовым индексом, соответствующим высокому уровню его профессиональной подготовленности, то он обретал возможность быть приглашенным в вуз на следующий учебный год к работе с новым набором или продолжить работу по изучению другой дисциплины по профилю своей специальности в текущем году, либо в следующем.

Кроме названных и перечисленных, накоплены еще другие изюминки опыта, а названы только самые важные и существенные. Они олицетворяют все то, о чем говорилось ранее, что не происходит в современном несвободном образовательном пространстве, в том числе в частных и государственных вузах, но происходило на протяжении четырех лет — от поступления до выпуска в свободном вузе — ТКИ. И все это во имя развития и укрепления всестороннего здоровья личности студента как будущего специалиста и гражданина, осознающего свою ответственность за судьбу своей страны и за собственную.

Можно было бы назвать и другие изюминки, накопленные в опыте созданного свободного вуза Тернополя. Подчеркнем, на условиях, названных выше, в апреле 1990 года на первый курс по специальности „менеджмент предприятий” было зачислено 200 студентов. Это те, которые когда-то не прошли через сито вступительных экзаменов, а вероятно, никогда бы не прошли. 150 из них в апреле 1993 успешно закончили его. Потери составили 20% от поступивших, но не во время итоговых госэкзаменов, а на I-II курсах, что является вполне естественным и нормальным, — не всем дано успешно заниматься интеллектуальным трудом. Выпускники ТКИ получили дипломы государственного образца с приложением собственного институтского документа под названием „Паспорт специалиста”, в котором нашли отражение те данные, которые интересуют современных работодателей:

- уровень теоретической подготовленности;
- уровень профессиональной подготовленности;
- уровень физической подготовленности;
- уровень работоспособности.

К сожалению, после 1994 года данный вуз свободу утратил, под давлением

Министерства образования и науки от гибких технологий отрекся и все изюминки канули в вечность, но в судьбах и жизни его выпускников наверняка они остались и будут жить долго.

Справедливости ради отмечу, что в Украине был еще один свободный вуз, созданный талантливым человеком Ф.И. Поддубным, но, к сожалению, с печальным исходом. Нет уже в живых ни вуза, ни его автора.

Кроме того, по образу и подобию ТКИ и на основе той же концепции несколько позднее был создан еще один свободный вуз — Тернопольский экспериментальный институт педагогического образования, создателем которого был мой лучший друг — профессор Э. Гришин. Но и этот вуз в настоящее время свои изначальные концептуальные позиции утратил, отказавшись от них во имя того, чтобы сохранить лицензию на право существования.

Борис Коротяев

Образование — точка отсчета

Автор статьи утверждает, что в образовательном пространстве сегмента свободного образования реально не существует — в стране нет ни одной свободной школы, ни одного свободного вуза как государственного, так и частного сектора. Анализирует состояние современного образования, определяет роль взрослых относительно развития обучения детей, выражает критические замечания относительно работы МОНУ, обращает внимание, что украинское образование должно идти своим путем развития, ведь имеет немало прекрасных наработок, одно из них — Тернопольский коммерческий институт, который работал как свободное высшее учебное заведение.

Ключевые слова: развитие современного образования, стандарты образования, философия образования.

Boris Korotyaev

Education — starting point

The author of the article asserts that there is no segment of free education in educational sphere — there are no free schools, free institutes of both state and private sector of higher education in the country. The author analyses the state of modern education, determines the role of adults in developing of teaching of children, makes critical remarks concerning work of the Ministry of Education of Ukraine, states that Ukrainian education must go its own way of the development, since it has quite a number of great works, one of them — the Ternopil Commercial Institute which worked as a free higher educational establishment.

Keywords: development of modern education, standards of education, philosophy of education.

Управління
школою

ШЛЯХ СУЧАСНОГО ВИПУСКНИКА ШКОЛИ ДО ПРОФЕСІЇ

АЛГОРИТМ ДІЯЛЬНОСТІ

**Світлана
РУДАКІВСЬКА**

Проректор з питань довузівської підготовки КиМУ, м. Київ

Директор школи, ліцею, гімназії № 4 2010

Враховуючи особливості системи тестування (коли пріоритети помінялись місцями: не від своєї мрії – ким я хочу бути – до спеціальності, а навпаки, від “моїх балів” до можливих спеціальностей, і в цьому ланцюжку немає “Я особистості”), старшокласникам необхідна додаткова підготовка щодо свідомого вибору професії. Саме підготовчі курси допомагають будувати інший ланцюжок – алгоритм діяльності старшокласника, починаючи з головного – вибору професії.

У статті стверджується ефективність впровадження алгоритму діяльності старшокласника, якщо в його основу закладений особистісно орієнтований підхід, що й створює передумову свідомого вибору професії.

Ключові слова: освітній простір школа-ВНЗ, ЗНО, умови прийому до ВНЗ, алгоритм діяльності випускника, “своя” спеціальність.

Не встигли вгамуватися емоції від вступної кампанії 2010 року, а наступні покоління абітурієнтів – старшокласників вже переймаються проблемами вступу до вищих навчальних закладів. З огляду на це – актуальним є аналіз минулої вступної кампанії – тому що вибудовується зовсім інша система координат в освітньому просторі: школа – ВНЗ. Добре, що деякі уроки минулої вступної кампанії враховані, але не добре те, що щорічно змінюються складові чинники цього процесу – вже

не два предмети обов’язкові, а три – на вибір.

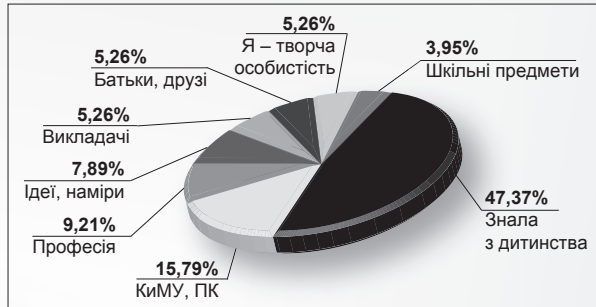
Постійні зміни у правилах прийому – це пошук шляхів – з одного боку – мінімізації негативних наслідків, які були проявлені минулим літом, а з іншого боку – шляхів, які мають привести до стабілізації самої системи організації роботи приймальних комісій і зарахування до складу студентів вишів. За умови, що випускник ще у більшості вагається у виборі спеціальності – додатково має декілька чинників невизначеними. Рівняння з декількома

АНКЕТУВАННЯ: АНАЛІЗ ВІДПОВІДЕЙ АБИТУРІЄНТІВ КиМУ

І питання

Коли Ви поступали на курси, чи знали, ким Ви будете?

„Знала з дитинства”.

Та найцікавішими результатами дослідження став висновок про те, що базис для здійснення професійного вибору закладається ще у дитинстві. Навіть, можемо зробити припущення, ще з народження: „я знала з дитинства”, „я довго і цілеспрямовано йшла до своєї мрії”, „ця професія мене приваблювала з дитинства”, „я вже з п’ятирічного віку знала, ким я буду”, „з 7-го класу я почала цікавитися цією професією”, „з сьомого класу я мрію стати юристом”.

„КиМУ, ПК”.

Найбільшу кількість інформації про обраний напрям навчання, за словами слухачів, вони отримали саме в університеті, навчаючись на курсах, відвідуючи різноманітні заходи довузівської підготовки: „добре, що є підготовчі курси, які надають знання та можливості”, „після курсів я зрозуміла, ким насправді хочу бути”, „я брала участь в інтелектуальних іграх КиМУ, які допомогли мені зрозуміти, що в житті треба багато знань, щоб самореалізуватися”.

Для сучасного абітурієнта, який обирає професію, обирає спеціальність і вищий навчальний заклад, найвідповідальнішим завданням є зібрати максимально повну інформацію: „продивився сайт КиМУ”, „прийшовши в день відкритих дверей я з цікавістю слухала про всі спеціальності та була відкрита до всього. І тільки пишучи заяву про вступ, я остаточно вирішила, ким буду”.

„я була впевнена, що в КиМУ підготують до цього”, „я свідомо йшов на курси в КиМУ, знаючи, що в цьому університеті у мене буде можливість «розвинути» свої здібності та потенціал”.

„Професія”.

Прикладом для наслідування, безперечно, стають відомі й публічні люди: «одного разу я дивилася телепередачу „Світські хроніки” з Катєю Осадною. Саме тоді я захопилася у таку професію, як журналістика”, „професія юриста – популярна, багато про неї я дізналася з фільмів”, „мої переконання підтверджують враження журналістів, які розповідають про свою роботу”.

„Викладачі”.

Особлива увага, на думку слухачів курсів, заслуговують поради вчителів у школі, перших викладачів в університеті: „завдяки моїм викладачам я переконалася, що зробила правильний вибір професії та вищого навчального закладу”, „вчителі у школі стверджують, що моя майбутня професія має бути пов’язана із «блакитним» екраном”, „моя майбутня професія дуже цікава, тим паче, що мій шкільний учитель порадив мені йти саме на цю спеціальність”, „наш викладач – це та людина, яка вселила в моє серце впевненість та віру в те, що професію я обрала правильно, обрала її на все життя”.

невідомими – це завдання дуже складне не тільки і не стільки з точки зору математики, а й з огляду на те, що вирішується доля людини на все життя.

І в цих умовах велика роль відводиться тим, хто має бути поряд зі старшокласником на цьому вирішальному етапі життя: батькам, вчителям, працівникам системи довузівської підготовки вищих навчальних закладів. Потрібно відмітити, що зміни у правилах прийому, ініційовані МОН – (міністр Табачник Д.В.) стали наближені до реальності, з врахуванням потреб і випускників минулих років.

Система довузівської підготовки втратила найголовніший чинник – не дає права поза конкурсного вступу до свого рідного вищого навчального закладу, але, незважаючи на це – все рівно існує. Тому що ніхто, крім викладачів підготовчих курсів конкретного вищого навчального закладу не знає, не підкаже, не навчить конкретних випускників шкіл – абітурієнтів-вступників – який же рівень підготовки потрібен для нього.

Ми десятиліттями ухилили від централізованої освітньої системи, прагнучи індивідуалізації і диференціації навчальних закладів в залежності від особистісних освітніх запитів учнів і їх батьків, а вже третій рік поспіль все знов повертається назад.

Робота членів приймальної комісії вищого

„Батьки, друзі”.

Корисними порадами, на думку абітурієнтів, є ширі слова і думки оточуючих: батьків, друзів: „зробити мій вибір мені допомогли викладачі і друзі в групі”, „почув від студентів”, „допомогла у виборі матуся, яка знайшла цей університет і спрямувала мене на журналістику”, „мені батько сказав, що «міжнародні відносини» – це добре”.

„Я – творча особистість”.

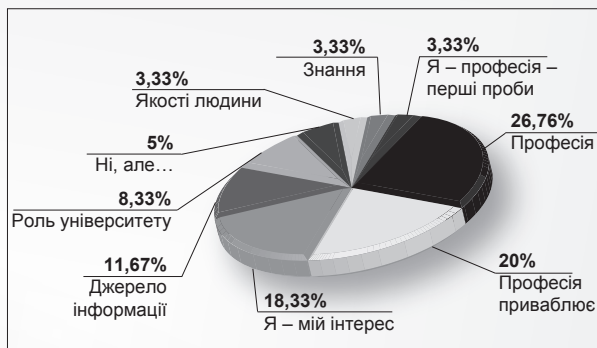
Певна кількість слухачів, відповідаючи на запитання анкети, згадували про власні нахили й здібності, які, безперечно, допоможуть у майбутньому реалізуватися в обраній професії, допомогти у кар’єрному та професійному зростанні: „знайомі, рідні, друзі наголошували на моїх здібностях”, „найголовніша риса у представника цієї професії – це відповідальність”, „так, тому і намагалася розвиватися в цьому плані”.

„Шкільні предмети”.

Найважливішою складовою вибору спеціальності навчання та майбутньої сфери діяльності стало визначення найулюбленіших шкільних предметів: „більш за все я люблю географію», «люблю усе творче”.

II питання

Що Ви знали про професію? Чи все Ви знали про її особливості?

„Я майже все знаю про цю спеціальність, тому й обираю саме її”, „досить багато знав”, „багато чого знав”, „повинен знати все про обрану професію”, „знаю чимало, але далеко не все” – найпоширеніші відповіді, які були зазначені у відповідях на дане запитання.

На запитання „чи все Ви знали про професію, її особливості” було надано найбільш емоційні, яскраві відповіді. В анкетах зазначено: „ця професія дуже цікава”, „оскільки я маю гарний зовнішній вигляд, то в майбутньому мрію стати обличчям українського телебачення”, „люди моєї професії завжди знаходяться у центрі уваги”, „все виявилось набагато цікавішим, ніж я могла очікувати”, „ця професія глибока, дає багато можливостей для реалізації”, „я був ознайомлений лише з особливими якостями представника обраної професії: професійність, харизматичність, знання психології людей”.

Визначальною рисою анкет є впевненість слухачів підготовчого відділення КиМУ у майбутньому: „я знаю, що в цьому університеті працюють гарні фахівці, які допоможуть здобути освіту і вивчити студента”.

Лише 8% респондентів зазначили, що нічого не знали про обрану професію, знали мало або далеко не все: „мала загальне уявлення”, „лише в загальних рисах”, „знайомство тільки починалося”.

навчального закладу перетворюється на виконання простих арифметичних дій – додавання, віднімання, ділення, множення замість справжнього відбору – спілкування з абітурієнтами-вступниками.

Тому найголовніше – це озброїти наших випускників глибинною детальною інформацією про особливості вступної кампанії і озброїти тим алгоритмом діяльності, який допоможе зорієнтуватися в сучасному освітньому просторі школа-ВНЗ і зробити правильні, точні кроки під час вступної кампанії 2011 року.

Отже, сучасний ланцюжок або **алгоритм діяльності випускника:**

- у грудні–січні визначитись із ВНЗ;
- визначитись зі спеціальністю;
- узяти, які профільні дисципліни прописані у Правилах прийому цього ВНЗ саме на цю спеціальність;
- написати заяви на ЗНО (від 3 до 5 дисциплін);
- пройти ЗНО (спочатку пробне тестування, потім-основне);
- отримати атестат, сертифікат;
- прийти до приймальної комісії ВНЗ, подати документи на “свою” спеціальність;
- взяти участь у конкурсі:
  - якщо бали прохідні, він вже студент;
  - якщо нижче прохідних, спробувати в іншому вузі.

Саме тому за умов прийому до ВНЗ було дозволено випусникам 2009 року подавати документи в необмежену кількість ВНЗ, а вже в 2010 році – до 5 вищих навчальних закладів на 3 спеціальності у кожному.

Це спричинило появу так званої “віртуальної реальності” в приймальних комісіях України: начебто в кожен ВНЗ вступало, умовно кажучи, від 1000 до 10000 і більше абітурієнтів. А насправді все було не так.

Якщо оперувати навіть умовними цифрами: скільки випусників закінчило школу мінус скільки не пройшли поріг ЗНО з української мови та літератури. – Отже, орієнтовно 360000 випусників подавали документи до ВНЗ.

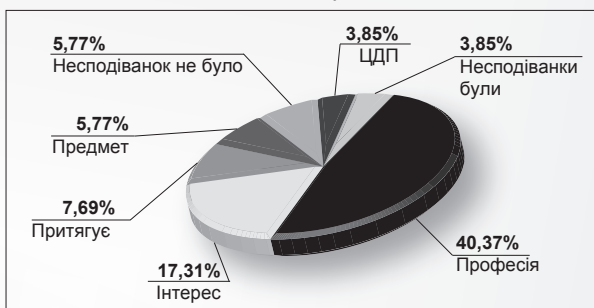
Навіть якщо кожен випусник подав документи у три ВНЗ, а більшість – все ж таки у 5, то це вже за мільйон абітурієнтів – так вибудовувалась ілюзія конкурсу минулорічної вступної кампанії.

А якщо взяти найбільш активних абітурієнтів, то розміри цієї віртуальної реальності значно розширюються.

Ця інформація дала підставу оголосити так звану “першу хвилю” зарахування і “другу хвилю” зарахування абітурієнтів до ВНЗ.

В такому разі постає питання: наскільки виправданим з точки зору психології та педагогіки такий алгоритм діяльності старшокласника, коли не враховуються особливості вікової психології,

Чи були для Вас несподіванки під час ознайомлення з цією професією? Чи притягували вони Вас, чи відштовхували?

Серед несподіванок, на які звернули увагу цьогорічні абітурієнти зазначено: „у професії архітектора гармонійно поєднуються творчий підхід з чіткими розрахунками та глибоким знанням точних наук; як людину творчу мене приваблює саме це”, „мені потрібно буде вчити багато математики, я її не дуже люблю, проте вчити буду”, „оскільки раніше я відвідував туристичні агенції, спілкувався зі співробітниками – всі вони були задоволені вибором професії”, „приваблює можливість співпраці з іншими країнами”, „кіно з його можливостями та силою впливу на свідомість людини не перестав мене дивувати та захоплювати”.

Оцінюючі власні здібності та прагнення, майбутні студенти зазначають: „мені дуже подобається ця професія, всі мої знайомі стверджують, що я маю хист саме до неї”, „так, вона мені відкрила, показала напрям, за яким потрібно рухатися”, „після детального ознайомлення я дізнався про позитивні особливості обраної професії”.

Для слухачів підготовчого відділення та першокурсників, які дізнаються про несподіванкою стали особливості навчання у вищому навчальному закладі: „було дуже приємно спілкуватися з вчителем з кінотелемистецтва, який розуміється на своїй справі на всі 100%; мене це притягувало”, „я дізнався багато цікавої інформації”, „всі були позитивні”, „приємні”.

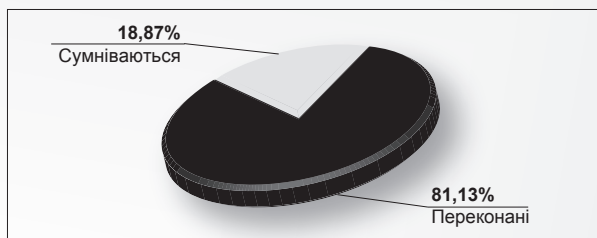
Цікавість до професії, до її особливостей підживлюють певні знання, отримані під час навчання: „спочатку мене злякало те, що професія журналіста небезпечна, але згодом це тільки додало цікавості до цієї професії”, „все виявилось набагато цікавішим, ніж я очікувала”, „журналістика завжди має несподіванки – гарні чи погані – але до них треба бути готовим”, „був у захваті (!) від географів та нашого різноманітного світу”.

тобто, не звертається увага на етапи становлення особистості в юнацькому віці.

Майже зовсім не враховуються профорієнтаційні

IV питання

Ви зараз переконані чи ще сумніваєтесь у виборі професії?

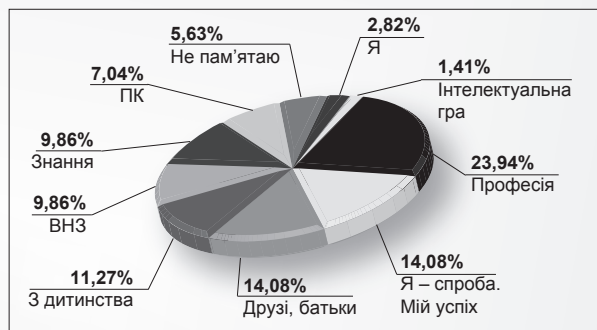

Опитування слухачів підготовчих курсів доводять їхню впевненість та визначеність у виборі: *„Я переконаний у своєму виборі. Сумніватися вже пізно. Оскільки мій вибір – правознавство – є остаточним і оскарженню не підлягає ©”, „адже ця спеціальність дуже цікава та перспективна”.*

Вибір, зроблений слухачами, підтверджують вислови: *„мій вибір підкріплює захоплення мандрівками, мрії відвідати різні країни, побачити культуру й побут різних народів”, „найголовніша моя мрія – побачити світ”, „люблю англійську мову, комп'ютери, спілкування з цікавими людьми”, „з дитинства я любив фотографувати, звертати увагу на особливі деталі та незвичні речі”, „найбільше цікава у житті – мати професію, яка б приносила задоволення, була б справжнім покликанням, а не просто престижною”.*

V питання

Чи пам'ятаєте Ви той момент, коли Ви зрозуміли, що це професія Ваша?
(Коли відбулася Ваша зустріч із Вашою професією? Опишіть, будь-ласка)

Цікавими та різноплановими виявилися відповіді про особливий та вирішальний момент, який спонукав майбутніх студентів обрати професію: *„у школі мені розповіли про цю професію й мені здалося, що це моє”, „я почала захоплюватися мандрівками: різні країни, різні народи”, „я зрозумів, що хочу стати кимось не з сірої маси, а кимось більшим”, „я пам'ятаю книжку, яка стала поштовхом для мого вибору”, „мене ще у школі зацікавили іноземні мови”, „моя зустріч з професією відбулася влітку, на відпочинку: незабутні враження залишилися від розповідей туристичного агента”.*

Важливу роль у формуванні поглядів учнів, проведення профорієнтаційної роботи відіграє школа. За даними, отриманими під час проведення анкетування, ►

вподобання випускника, тому що цей ланцюжок або алгоритм діяльності старшокласника дуже жорстко заданий – в більшості своїй він призвів до збочень.

Краще вже подати документи у 5 ВНЗ на одну спеціальність, ніж в одному ВНЗ на 3 різні спеціальності, якщо збігається перелік профільних дисциплін. Ось наприклад: абітурієнт подавав документи в м. Черкаси на спеціальність “Пожежна справа”, в Ірпінь до податкової академії, в Києві – до історичного інституту НПУ ім. М.П. Драгоманова, до КиМУ – на кіно, -телемістество. Інший приклад – у Дніпродзержинську – на три технічні спеціальності, у Дніпропетровську – на три інші технічні спеціальності серед яких „зварювальна справа”, у Києві – до Національного університету ім. Т.Г. Шевченка на міжнародне право та філософський факультет, а в КиМУ – на міжнародне право.

Ще одна особливість: результати ЗНО, тобто, кількість предметів та сума балів не завжди відповідає прагненням абітурієнтів вступити на цю чи іншу спеціальність. Переважна більшість абітурієнтів (не з ПК), заходячи до приймальної комісії, починають перераховувати декілька спеціальностей, на які вони б хотіли подати документи, відповідно до результатів ЗНО. А питання секретаря приймальної комісії – **ким ви хочете бути** – багатьох здивовує, тому що пріори-

тети помінялись місцями: *не від своєї мрії – ким я хочу бути – до спеціальності, а навпаки, від “моїх балів” до можливих спеціальностей, і в цьому ланцюжку немає “Я особистості”*.

Нажаль, руйнівною стала і політика щодо діяльності підготовчих курсів.

Хоча, враховуючи особливості системи тестування, старшокласникам необхідна додаткова підготовка.

Саме підготовчі курси допомагають будувати інший ланцюжок – *алгоритм діяльності старшокласника, починаючи з головного – вибору професії*:

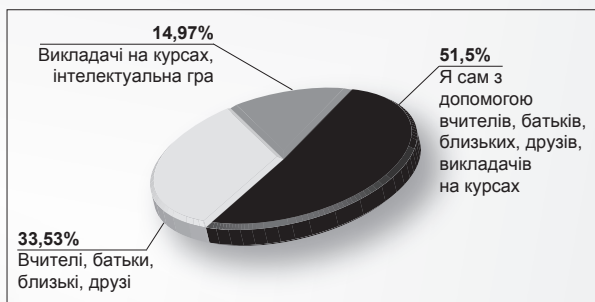
- бесіди по профорієнтації – запитання: ким ти хочеш бути;
- ВНЗ, вибір – де є ця спеціальність;
- перелік споріднених спеціальностей;
- перелік профільних дисциплін, які профільні предмети потрібні;
- співставлення шкільних досягнень з тим рівнем, який необхідно продемонструвати під час тестування;
- завдання на підготовчі курси – організація навчального процесу – підготовка до ЗНО;
- активна профорієнтаційна робота, інтелектуальні ігри;
- ознайомлення з особливостями навчального процесу в університеті;
- пріоритети КиМУ;
- консультація щодо ЗНО;
- ЗНО;

найбільші враження діти отримують під час навчання у школі, у спілкуванні з учителями: *„свою професію я обрав в 11 класі, навчаючись у школі”, „у 9 класі я мріяв про журналістику, а зі спеціальністю «правознавство» я визначився в 11 класі*”. За результатами анкет найбільш часто діти визначаються з напрямом навчання у 9-10 класі.

Зацікавленість, позитивні враження, які формуються у шкільному віці, часто стають поштовхом для профорієнтаційного визначення: *„коли мені було 5 років, у мене відбулася перша зустріч із театром”, „ще в 9 років бабуся відвела мене за руку і повела на телекомпанію”, „у моєму житті дві пристрасті: музика і архітектура, друга, як відомо, «застигла музика, відображена у камені навіки»*”.

VI питання

До цього рішення Ви дійшли самі чи Вам допомогли вчителі, батьки, близькі, друзі, викладачі на курсах? Чи допомогла Вам інтелектуальна гра, в якій Ви брали участь?

Я сам з допомогою вчителів, батьків, близьких, друзів, викладачів на курсах.

Про самостійність рішень обрати майбутню спеціальність навчання говорять результати проведеного анкетування: більше половини майбутніх студентів вважають свій вибір самостійним: *„пишаюся й тим, що моє рішення самостійне, а батьки й друзі підтримують мене”, „порекомендували батьки, пояснили”, „рішення обрати саме цю професію я приймала самостійно, а батьки лише підтримали мою ініціативу”*.

Усі слухачі підготовчих курсів пройшли всі необхідні етапи підготовки: від вивчення базових навчальних дисциплін до профільних спецкурсів на вибір. В анкетах, зокрема, зазначено: *„підготовчі курси в Київському міжнародному університеті підсилили цей ефект у виборі професії”, „вісім місяців навчання на відділенні довузівської підготовки остаточно переконали мене у виборі професії”, „остаточно переконався у виборі професії на підготовчих курсах КиМУ”, „вирішив спробувати записатися на курси, ходив на заняття, дізнавався нове”, „у даній професії для мене немає несподіванок, ця сфера дуже цікава”*.

Вчителі, батьки, близькі, друзі.

Визначальну роль слухачі надають корисним порадам вчителів та викладачів університету: *„мій шкільний учитель порадив мені йти саме на цю спеціальність”, „працівники факультету довузівської підготовки КиМУ детально все пояснили”, „я спілкувалася зі студентами, які вже навчаються в цьому університеті і вони довели, що це справді чудова професія”, „у моєму житті сталися певні події, які й спричинили вибір* ▶

даної спеціальності”, „зараз я на всі 100% впевнена у своєму виборі завдяки урокам основ професійної майстерності та викладачеві”, „остаточно переконався у виборі професії на підготовчих курсах КиМУ, мені допомогли викладачі і друзі”, „я радився з батьками, але до рішення я дійшов сам”.

Найважливішим для абітурієнтів є підтримка та розуміння близьких людей: „обрати професію, і не помилитися з цим вибором, мені допомогла моя мама”, „дещо про неї мені розповідали друзі”, „моя тітка, допомагає мені, дає поради”, „мої батьки також вміло підвели мене до правильного і самостійного рішення, допомогли обрати саме цю професію”, „на переконання моїх батьків, міжнародні відносини – це та сфера, в якій я зможу успішно реалізуватися”, „дуже вдячна батькам, а особливо бабусі, за підтримку й розуміння”.

Викладачі на курсах, інтелектуальна гра.

Інтелектуальні проекти КиМУ, які проводилися протягом навчального року, спонукали дітей до більш виваженого підходу до здійснення профорієнтаційного вибору – вибору спеціальності навчання. Всі бажані могли спробувати власні сили в інтелектуальних іграх, які презентували різні інститути й факультети, проявили себе в якості представника певної професії: „інтелектуальні ігри надали мені більше знань та впевненості”, „більш детально визначитися і дізнатися більше про цю спеціальність допомогла інтелектуальна гра”, „я брала участь в інтелектуальних іграх КиМУ, які допомогли мені зрозуміти, що в житті треба багато знань щоб само реалізуватися”.

- оформлення документів на підготовчих курсах;
- приймальна комісія ВНЗ;
- вступ.

Важливо відмітити, що ця робота з абітурієнтами іде в системі, інтенсивно, одночасно з роботою з батьками.

Цей алгоритм діяльності дає змогу абітурієнтам уникнути невпевненості, розчарування, випадковості під час вступної компанії, а навпаки, впевнено, цілеспрямовано крокувати до своєї мети.

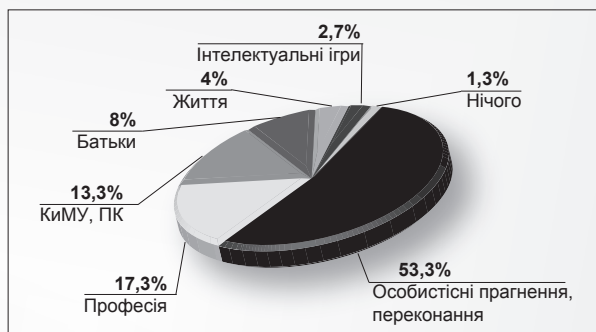
Ці реалії, як ніколи підтверджують актуальність **анкетування, проведеного на підготовчих курсах** (див. вірзи на С. 175-182).

Анкетування було проведено з таких питань:

1. Коли Ви поступали на курси, чи знали, ким Ви будете?
2. Що Ви знали про професію? Чи все Ви знали про її особливості?
3. Чи були для Вас несподіванки під час ознайомлення з цією професією? Чи притягували вони Вас, чи відштовхували?
4. Ви зараз переконані чи ще сумніваєтесь у виборі професії?
5. Чи пам'ятаєте Ви той момент, коли Ви зрозуміли, що ця професія Ваша? (Коли відбулась Ваша зустріч із Вашою професією? Опишіть, будь ласка.)
6. До цього рішення Ви дійшли самі чи Вам допомогли вчителі, батьки,

VII питання

Що підсилює, закріплює ефект, що допомогло Вам остаточно переконатися у виборі професії?

„Особистісні прагнення, переконання”

Найбільша кількість відповідей, зазначених в анкетах, підтверджує те, що діти **обирають спеціальність для навчання самостійно**: „моє власне рішення”, „спонукали деякі випадки з власного життя”, „я сам”, „моя зацікавленість”, „моя жага писати”, „спробувати себе у цій діяльності”, „мої здібності”, „моя любов до письменництва”, „любов до пізнання”. Свідомі рішення є продуманими й виваженими, ґрунтуються на міркуваннях та аналізі.

„Професія”

Абітурієнтів приваблює затребуваність професії, спілкування з представниками професії, різними людьми, студентами КиМУ, випускниками кур-

близькі друзі, викладачі на курсах? Чи допомогла Вам інтелектуальна гра, в якій Ви брали участь?

7. Що підсилює, закріплює ефект, що допомогло Вам остаточно переконатися у виборі професії?

ВИСНОВОК

Я і мій свідомий вибір

Отже, щоб зробити свідомий вибір (за результатами анкетування), потрібно пройти декілька сходинок:

- мрії, уявлення, бажання, ідеї, наміри щодо майбутньої професії закладаються ще з дитинства;
- школа навчає, розвиває, формує особистість; допомагає формулювати бажання, ідеї, наміри щодо майбутньої професії; допомагає проявити себе у різноманітних видах діяльності; дає можливість відчуті і пережити перші успіхи;
- наявність знань, вмінь і навичок, їх якість та усвідомлення себе як особистості — це результат діяльності в школі і фундамент для отримання вищої освіти;
- професійна готовність особистості проявляє себе саме в системі доузов'язької підготовки, допомагає відшліфувати професійні уподобання, уточнює, конкретизує образ професії (під час занять, презентацій спеціальностей, у процесі інтелектуальних ігор, різноманітних інтелектуаль-

сів минулих років, економічна вигідність (зарплата), перспектива працевлаштування, суспільна необхідність, переконання, що ця професія потрібна людям, перевага позитивних рис у професії.

„КиМУ, ПК”

Надзвичайне враження на старшокласників справляє сама **атмосфера вищого навчального закладу** — місце, де вони незабаром навчатимуться. Найбільше бажання учнів — дізнатися більше про умови навчання, правила вступу та відвідування занять, адже кожен навчальний заклад має свої особливості і закони, яких студенти мають дотримуватися. В анкетах вказано, що найбільш позитивні емоції діти отримали від: „атмосфери університету”, „спілкування зі студентами, які вже навчаються в цьому університеті”, „розповідей студентів, які довели, що це справді чудова професія”, „цікавої атмосфери”, „приємного колективу”, „нових друзів”, „коли моя подруга привела мене до університету записуватися на курси”. Найприємнішими виявилися відповіді про позитивний імідж університету, про довіру батьків і дітей, про бажання навчатися в ньому: „я зрозуміла, що Київський міжнародний університет допоможе мені досягти своєї мети”, „одразу зрозумів, що хочу навчатися саме на цій спеціальності, саме в цьому університеті”, „я знаю, що в Київському міжнародному університеті працюють гарні фахівці, які допоможуть здобути якісну освіту за мою спеціальністю”, „поєднання профільних навчальних предметів із вивченням іноземної мови — це найкращий варіант для підготовки”.

Підготовчі курси університету — є поштовхом до розкриття талантів та вмінь абітурієнтів, можливість дізнатися більше про обрану спеціальність та спробувати себе в ній: „тільки на підготовчих курсах, визначилася куди піти навчатися”, „жодної секунди не жалкую про те, що пішла навчатися на підготовчі курси, — вони стали надійним підґрунтям для моїх подальших творчих звершень в обраній професії”, „я дізнався про позитивні особливості обраної професії”, „я більше дізналася про економічний факультет, переконатися, що це мій вибір”, „вже в КиМУ я остаточно визначився із своїм майбутнім”, „підготовчі курси в Київському міжнародному університеті підсилюють цей ефект у виборі професії”, „моя зустріч з професією відбулася в КиМУ”, „працівники підготовчого відділення КиМУ детально все пояснили”, „я записувався на підготовчі курси до КиМУ, знаючи, що в цьому університеті у мене буде можливість розгорнути свої здібності та потенціал”, „добре, що в КиМУ є підготовчі курси, після яких я зрозуміла, ким насправді хочу бути”.

„Батьки”

Думка батьків, яка спрямовує, підтримує й надихає, є чи не найбільшим переконанням доцільності й правильності вибору: „ініціатива батьків та цікаві предмети, які вивчаються”, „ставлення моїх батьків”, „бесіди з родичами”, „поради батьків”.

„Життя”

Мрії дітей, які пов'язані з майбутнім, теж стають вагомою мотивацією для вибору вищого навчального закладу та спеціальності: „за допомогою університету можна подорожувати по країнах світу”, „прагну цікавого, дорослого життя”, „те, що у професії «адвокат»

є майбутнє”, „я хочу, щоб моє життя було цікавим”, „великі перспективи”, „хороша заробітна плата”, „у майбутньому буде саме так, як мені хочеться”.

„Інтелектуальні ігри”

Участь в інтелектуальних змаганнях підживлює інтерес до обраної спеціальності, надає впевненості, дає поштовх до пізнання нового, набуття нових знань у процесі навчання.

Светлана Рудаковская

Путь современного выпускника школы к профессии (алгоритм деятельности)

Учитывая особенности системы тестирования (когда приоритеты поменялись местами: не от своей мечты – кем я хочу быть – к специальности, а наоборот, от „моих баллов” к возможным специальностям, и в этой цепочке нет „Я личности”), старшеклассникам необходимая дополнительная подготовка относительно сознательного выбора профессии. Именно подготовительные курсы помогают строить другую цепочку – алгоритм деятельности старшеклассника, начиная с главного – выбора профессии.

В статье утверждается эффективность внедрения алгоритма деятельности старшеклассника, если в его основу заложен личностно ориентированный подход, что и создает предпосылку сознательного выбора профессии.

Ключевые слова: образовательное пространство школа-ВУЗ, ЗНО, условия приема в ВУЗ, алгоритм деятельности выпускника, „своя специальность”.

Svetlana Rudakovskaya

Way of modern graduates to their profession (algorithm of activity)

Taking into account the features of the testing system (when priorities trade their places: they start from „the marks” to possible specialties rather than from the dream – who I want to be by – to specialty. But here there are no „I of the personality”), those graduating from schools need additional preparation to consciously chose their profession. These are preparatory courses which help to set some other way – algorithm of activity of those graduating from schools starting with the major thing – choice of profession.

The article dwells on efficiency of introduction of algorithm of activity of those graduating if it is based on the personality oriented approach, which creates pre-conditions of conscious choice of profession.

Keywords: educational space of school – higher educational establishment, testing system, terms of applying to higher educational establishments, algorithm of activity of those graduating, the „specialty”.

них проєктів, конкурсів тощо);

- як результат цих кроків або сходинок вимальовується загальний образ професії та його складові, який як результат цих кроків або сходинок вимальовується загальний образ професії та його складові, який приваблює та притягує силою тяжіння, допомагаючи піднятися сходинкою вгору і зробити рішучий крок саме до **своєї** професії;

- особливо важливим закріплюючим фактором в остаточному переконанні у своєму свідомому виборі стає успіх, який можна розглядати за двома параметрами: успіх як самореалізація і як соціальне визнання.

Таким чином, результати вступної кампанії, співставлення точності вибору спеціальності випускниками ПК і вступниками на загальних підставах (їх невпевненість, необізнаність з інформацією) підтверджують ефективність впровадження саме такого алгоритму діяльності старшокласника, якщо в його основу закладений особистісно орієнтований підхід. Це є передумовою свідомого вибору професії і допоможе уникнути випадковості, невпевненості абітурієнта під час дуже важливого кроку – вступу до вищого навчального закладу.

ІНДИВІДУАЛЬНО-ОСОБИСТІСНИЙ ПІДХІД ДО НАВЧАННЯ ДОРΟΣЛИХ У СИСТЕМІ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ОСВІТИ

Управління
школою

У статті йдеться про необхідність зміни в післядипломній освіті з авторитарно-репродуктивної системи на особистісно зорієнтовану, індивідуально-особистісну, гуманно-культурологічну, де основною цінністю стає сама особистість педагога. Розглядаються принципи навчання дорослих, виокремлено ознаки індивідуально-особистісного підходу до навчання дорослих. Описуються вимоги до технологій навчання дорослих.

Ключові слова: післядипломна освіта дорослих, індивідуально-особистісний підхід, компетентісно-кваліфікаційний підхід.

Національна доктрина розвитку освіти націлює систему освіти на формування здорової, всебічно розвиненої особистості. Розв'язання цих завдань актуалізує проблему професійної компетентності педагогів. За цих умов стратегічним завданням післядипломної освіти стає створення таких організаційно-педагогічних умов, які б сприяли максимальному розвитку здатності педагогів до самореалізації творчого потенціалу, спрямованості на саморозвиток і саморегуляцію, формування вмінь аналізувати рівень свого особистісного зростання.

У зв'язку з цим виникає необхідність зміни в післядипломній освіті з авторитарно-репродуктивної системи на особистісно зорієнтовану, індивідуально-особистісну,

гуманно-культурологічну, де основною цінністю стає сама особистість педагога, її внутрішній світ, і, відповідно, всі способи й форми організації навчання підпорядковані меті її особистісного зростання. Специфіка індивідуально-особистісного процесу пізнання і накопичення досвіду емоційно-ціннісних відносин вимагають гуманістичного, розвивального й компетентісно-кваліфікаційного підходів, що відповідають на питання, яка мета освіти. Відповідно до розвивального підходу, мета післядипломної освіти – розвиток педагогічних кадрів, створення умов для їхньої самореалізації. Оволодіння знаннями, уміннями є не метою освіти, а засобом реалізації її основних – розвивальних цілей,

**Лідія
НІКОЛЕНКО**

Доцент кафедри філософії і освіти дорослих ЦППО УМО НАПН України, кандидат педагогічних наук

щоб зміст освіти надавав необхідну інформацію для побудови життєвих і професійних планів. Ці положення відповідають гуманістичному підходу, який ставить у центр освіти людину.

Однією з провідних цілей післядипломної освіти є компетентнісно-кваліфікаційний підхід – дієвий інструмент у вирішенні проблем професійності особистості педагога. Індивідуально-особистісний підхід конкретизує гуманістичний і відповідає на питання, що розвивати. Завдання системи післядипломної освіти – створення сприятливих умов для розвитку індивідуальності педагога.

Відповідно до індивідуально-особистісного підходу, успішність реалізації цієї моделі забезпечується через вироблення індивідуального стилю діяльності та врахування індивідуальних особливостей особистості педагога.

Андрагогічний і діяльнісний підходи відповідають на запитання, як розвивати. Суть їх полягає в тому, що дорослі й діти навчаються по-різному, а тому необхідно враховувати принципи й закономірності навчання дорослих, здібності яких проявляються та розвиваються в діяльності.

Отже, сучасними науковими основами післядипломної освіти є сучасні педагогічні і психологічні підходи – гуманістичний, розвивальний, індивідуально-особистісний, компетентнісно-кваліфікаційний, діяльнісний, андрагогічний.

У психології поняття „індивідуальність” (як і „особистість”) має відношення до духовних вимірів людської реальності. Цим поняттям фіксують різні виміри духовної сутності людини.

З точки зору психології, індивідуальність – це інтегральне поняття, яке виражає особливу форму буття людини, в межах якої вона має внутрішню цілісність і відносну самостійність, що надає їй можливості активно (творчо) своєрідним способом проявляти себе у довколишньому середовищі на основі розкриття своїх можливостей. Як індивідуальність, людина є автономним і неповторним

суб'єктом свідомості й діяльності, здатної до самовизначення, самовдосконалення в умовах суспільства [5].

Отже, індивідуальність – це особистість у її своєрідності. Коли кажуть про індивідуальність, то мають на увазі оригінальність особистості. Зазвичай словом „індивідуальність” визначають якусь найголовнішу особливість особистості, яка робить її відмінною від решти людей. Вершиною життя кожної людини має бути такий рівень її розвитку, коли він стає справді вільним. Це є вищим рівнем індивідуальності.

У зв'язку з цим набуває важливості проблема розвитку людини не тільки як особистості, а й індивідуальності. Індивідуальність педагога повинна становити вищу цінність в освіті, а формування індивідуальності – одну із цілей навчання дорослої людини. Проблема індивідуальності людини, її розвитку й формування передбачає філософський, психологічний, педагогічний, акмеологічний, андрагогічний, індивідуально-особистісний та інші підходи.

Особистісний підхід означає, що він не тільки враховує індивідуально-психологічні особливості, а є по суті підходом до людини, з розумінням її як системи, що визначає всі інші психічні явища.

Поняття щодо відмінності індивідуальних та особистісних якостей особистості запровадив у психологічну науку С. Рубінштейн. Розкриваючи індивідуально-особистісні характеристики, С. Рубінштейн пише, що людина є індивідуальність у силу наявності в неї особливих одиничних, неповторних властивостей. Він зазначав, що властивості особистості ніяк не зводяться до її індивідуальних особливостей. Вони містять загальне, особливе та одичне. Особистість тим значніша, чим більше в індивідуальному наявне загальне. Індивідуальні властивості характеризують індивіда як особистість [7].

Аналіз психолого-педагогічних робіт дає підстави стверджувати, що *особистісний підхід* відрізняється від диференційованого та індивідуального підходу. Диференційований

підхід передбачає врахування та використання в процесі навчання особливостей, характерних для реальних груп. *Індивідуальний* — це врахування особливостей, властивих конкретній особі. *Особистісний* підхід передбачає принципово інше: незалежно від будь-яких особливостей викладач вбачає в кожному дорослому учневі унікальну особистість. Разом з тим він послідовно домагається того, щоб кожний дорослий учень у собі вбачав особистість. І, нарешті, викладач прагне того, щоб кожен дорослий учень бачив особистість у кожній людині.

Отже, *індивідуально-особистісний* підхід до навчання дорослих вимагає такої організації післядипломної освіти, яка б враховувала індивідуальні особливості, сприяла б розвитку індивідуальних здібностей і освітніх потреб дорослого учня та ставилася до нього як до мети, як до самостійної цінності.

Готовність педагогів до індивідуально-особистісного підходу забезпечується єдністю таких складових компонентів: мотиваційного, змістово-процесуального, рефлексивного.

Мотиваційний компонент складається з професійних мотивів, з усвідомлення сутності індивідуально-особистісного підходу.

Змістово-процесуальний компонент передбачає загальноінтелектуальний рівень; систему професійних знань, умінь і навичок щодо індивідуально-особистісного підходу до навчання дорослих.

До *рефлексивного* компонента входять: прагнення вивчати себе, самоконтроль, адекватна самооцінка власної підготовленості.

Індивідуально-особистісний підхід до навчання дорослих вимагає підвищеної уваги до розвитку рефлексивної культури особистості педагога, яка є одною з основних ідей сучасної освіти. Якщо індивідуально-особистісний підхід задає нову змістову орієнтацію освітнього процесу дорослих, то рефлексивний підхід вказує на її реалізацію. Розвитком суспільного життя, зростанням самостійності особистості, потреба осо-

бистості в розумінні, оцінці самої себе пояснюється така увага до феномена рефлексії. Рефлексивна культура характеризується: готовністю і здатністю дорослого учня осмислювати і долати перешкоди проблемно-конфліктних ситуацій; умінням нагромаджувати нові смисли й цінності; умінням адаптуватися в незвичних міжособистісних взаєминах; умінням ставити й розв'язувати нестандартні практичні завдання. Основним показником рефлексивної культури особистості дорослого учня є здатність працювати в умовах невизначеності.

Рефлексивний характер взаємодії, в якій залучається дорослий учень у процес діяльності, уможливорює розглядати свій вибір як самовизначення дорослими мети й засобів особистого удосконалення при критичному ставленні, оцінці себе та інших, перегляду своїх цінностей, намірів і стилів спілкування, свого ставлення до предмета діяльності, суб'єктам взаємодії.

Ю. Кулюткін зазначає, що педагогічна рефлексія виявляється в трьох найважливіших напрямках, а саме: спілкуванні, діяльності, самоаналізі [3]. Отже, рівень розвитку рефлексивної культури стає визначальним фактором досягнення дорослим учнем високої результативності в професійному становленні.

З новою парадигмою гуманістичної освіти до індивідуальності особистості звертається багато вчених, з'явилися нові галузі наукових знань (див. вріз на С. 186), пов'язаних із вивченням людини як індивідуальності (акмеологія, соціоніка, андрагогіка, аксіологія та ін).

Виходячи з цих позицій, можна виокремити такі *принципи індивідуально-особистісного підходу*, які співпадають з основними принципами навчання дорослих.

Принцип гуманізму — визнання цінності дорослої людини як особистості, прояв її свобод, вільний розвиток, повага до себе, партнерів, толерантність, діалог культур.

Принцип цілісності — цілісний погляд на дорослого учня, взаємозв'язок природного й соціального в ній.

НОВІ ГАЛУЗІ НАУКОВИХ ЗНАТЬ

Аксіологія розглядає індивідуальність як вищу цінність, вона вивчає закони розвитку дорослої людини в процесі навчання, професійної діяльності. Педагогічна акмеологія в основному вивчає проблеми вдосконалення педагогічної майстерності, становлення педагога як професіонала, а також розвиток педагогічних компетентностей.

Андрагогіка — педагогіка дорослих, одне з визначень галузі педагогічної науки, що охоплює теоретичні та практичні проблеми освіти, навчання й виховання дорослих [4].

Андрагогіка розкриває закономірності, педагогічні та психологічні фактори ефективної освіти, навчання та виховання дорослих, розробляє методичні системи навчально-виховної роботи з окремими дорослими та групами.

Американський учений Ноулз видав фундаментальну працю з андрагогіки „Сучасна практика освіти дорослих. Андрагогіка проти педагогіки” (1980), де він виклав нове розуміння ролі людини у своїй життєдіяльності. Він був одним з перших теоретиків, який запровадив поняття „андрагогіка” у царині навчання дорослих, визначивши, що андрагогіка — це мистецтво навчання дорослих людей.

Отже, теоретичною основою навчання дорослих є наука, яка називається андрагогікою, а тих, хто навчає дорослих, називають андрагогами.

До завдань андрагогіки як науки входять: формування основних цілей освіти дорослих; створення теоретичних і методичних основ діяльності, що допоможуть дорослим набути загальних і професійних знань, опанувати досягненням культури й сформувати або переглянути життєві та професійні принципи; пізнання та узагальнення практики навчання дорослих.

На Генеральній сесії ЮНЕСКО в Найробі (1976 р.) дано визначення дорослої людини: „будь-яку людину, визнану дорослою в тому суспільстві, до якого вона належить” [4].

М. Ноулз вважає дорослим того, хто, по-перше, поводить себе як дорослий, і по-друге, того, чия самосвідомість є самосвідомістю дорослої людини. Людина є дорослою тоді, коли вона усвідомлює власну відповідальність за своє життя [1].

Ю. Кулюткін зазначає, що доросла людина — це передусім соціально сформована особистість, здатна до самостійного й відповідального прийняття рішень відповідно до норм і вимог суспільства [3].

Отже, до дорослої людини можна віднести таку, яка в житті поводить себе відповідально, усвідомлює себе самостійною, самокерованою особистістю, має сформовані фізіологічні й психологічні функції, зокрема емоційно-вольової сфери. Доросла людина як зріла особистість має розвинене почуття відповідальності, потребу в передачі своїх знань і свого життєвого досвіду іншим; здатність до активної участі в професійній діяльності, прагнення до самоактуалізації власного „Я”. Доросла людина — це незалежна самостійна особистість, вона має особистий досвід, їй потрібні такі знання, які вона може застосувати.

Принцип суб'єктності — визначення дорослого основним суб'єктом життя, навчання та розвитку.

Принцип демократизму — орієнтація на вибір дорослого учня цілей, змісту, форм методів, різних варіантів навчальної діяльності й участі в ній.

Принцип самореалізації особистості — організація навчання, яке б сприяло розвитку нових освітніх потреб дорослих, пошуку найоптимальніших шляхів саморозвитку, можливостей самореалізації в практичній діяльності.

Принцип проблемно-ситуативної організації означає побудову навчання не за предметними, а за проблемними ситуативними ознаками. Лише за такої умови дорослий зможе діяти самостійно й ефективно в різних життєвих ситуаціях.

Принцип спільної діяльності у процесі навчання — викладач разом із дорослим учнем має визначити зміст навчання, управляти процесом, який може полегшити засвоєння цього змісту, регулювати та спрямувати пошук дорослим необхідної інформації.

Принцип розвитку морально-вольової, духовної сфери особистості — дорослі учні здатні самостійно ставити проблеми, вміють по-новому розв'язувати завдання. Дорослий сам створює свою освітню програму, тобто комбінує її з тих знань і з тих галузей, які необхідні йому для самореалізації, саморозвитку. Лише у такому разі відбувається збагачення інтелектуального потенціалу та духовного зростання дорослих учнів.

Ознаками індивідуально-особистісного підходу до навчання дорослих є: організація суб'єкт-суб'єктної вза-

ємодії; створення умов для самореалізації; активізація суб'єктів освіти; забезпечення єдності зовнішніх і внутрішніх мотивів дорослих учнів; одержання задоволення від розв'язання поставлених завдань у співробітництві з іншими; забезпечення умов для самооцінки, саморегуляції, самоактуалізації; перенесення акценту викладача на позицію фасилітатора (див. вріз на С. 187).

Отже, навчання дорослих у контексті індивідуально-особистісного підходу враховує їхні особливості, а саме: їхню самостійність, умотивованість, активність.

Провідними функціями методів навчання, виходячи зі змісту та особливостей навчання дорослих у контексті індивідуально-особистісного підходу, є спонукальна, освітня, розвивально-дослідницька.

Спонукальна (стимуляційна, мотиваційна) функція формує в дорослих позитивні мотиви до навчання, розв'язання оригінальних, нестандартних завдань, заохочує до подолання труднощів у навчанні, стимулюючи допитливість до самостійного здобуття знань, ураховуючи потреби дорослих учнів, спонукає до підйому на вищий щабель в інтелектуальному розвитку.

Освітня (навчальна) функція передбачає застосування таких прийомів, дій та операцій з боку викладача, які сприяли б успішному здобуттю дорослими учнями знань, умінь і навичок творчої діяльності. Актуальним з огляду на це є:

- запровадження різних видів самостійної роботи зростаючої складності, що підвищують

НАВЧАННЯ ДОРΟΣЛИХ: ВІД ЧОГО ЗАЛЕЖИТЬ ЙОГО ЕФЕКТИВНІСТЬ

- Навчання дорослих суттєво відрізняється від навчання учнів тим, що в них немає вільного часу для цього; для них навчання — це життєва потреба з конкретною метою; вони прагнуть якнайшвидше отримати від результатів навчання практичну віддачу; вони свідомо навчаються й можуть оцінити якість організації навчального процесу.

Ефективність навчання дорослих залежить від таких факторів, як: різнобічність висвітлення проблеми з метою показу її актуальності; створення умов для індивідуального сприйняття, переконання в можливостях подальшого застосування; обслуговування дорослих учнів з метою задоволення їхніх потреб у складанні навчальної програми, вибору індивідуальної освітньої траєкторії, що пов'язана із залученням їх в освітню діяльність; створення умов для їхнього багаторівневого самовизначення; організація освітнього процесу з опорою на принципи, що дають змогу долати стереотипи та бар'єри сприйняття; навчання дорослих ефективними методами освітньої діяльності; створення атмосфери, яка буде здатна знімати напруження й тривожність.

Це дає змогу по-іншому дивитися на зміст та організаційну структуру навчання в системі післядипломної освіти. Навчання зорієнтоване на конкретні завдання, інформація повинна бути структурована й має додавати нові знання. Структурована інформація легко інтегрується в уже наявну інформацію в свідомості дорослої людини. На заняттях відбувається обговорення з учасниками навчання їхніх проблем, а потім корегується зміст заняття. Віддається перевага реальним, життєвим ситуаціям освітньої діяльності, запроваджуються сучасні педагогічні технології; створюються індивідуально-особистісна, діяльнісно орієнтована система професійної перепідготовки дорослих учнів. Зміст освіти дорослих спрямований на задоволення екзистенційних потреб людини (потреб буття, особистий вибір світогляду, дій, учинків, позицій) з орієнтацією на найактуальніші проблеми тих, хто навчається. Основною характеристикою навчання дорослих стає процес самостійного пошуку знань.

Для самостійного розв'язання професійних проблем дорослим учням важлива інтелектуальна активність, розвинута їх емоційно-вольова, моральна й духовна сфера.

- Процес професійного зростання дорослих передбачає психологізацію професійної підготовки. Вона забезпечить вплив на психічній сфері, формування цілісної особистості дорослого — стимуляція функціонування екзистенційної та регулятивної сфер, опора на самоактуалізацію внутрішніх сил з метою активізації усіх потенцій дорослого учня та його прагнення до духовного розвитку та саморозвитку.

Для успішного навчання дорослих необхідно знати, що розвиток пізнавальних процесів у дорослої людини триває впродовж усього періоду зрілості й навіть у період старіння. Психологами доведено, що пам'ять, увага й мислення характеризуються нерівномірністю розвитку. Як відомо, у віковій періодизації дорослої людини визначають: юність (від 17 до 23 років); молодість (від 20 до 30 років); зрілість (від 30 до 60-70 років); пізня, зрілість або старість (після 70 років). Зрілість — найтриваліший період онтогенезу, який характеризується найвищим розвитком духовних, інтелектуальних, фізичних здібностей.

Цікаво, що різні види пам'яті у дорослих змінюються неоднаково. Словесно-логічна пам'ять і об'єктивна не змінюється впродовж усього періоду зрілості. Однак запам'ятовування слів помітно знижується ▶

в 33 роки і подальше погіршення відбувається у 40-45 років. Механічна пам'ять знижується в 36 років і потім нерівномірно погіршується до 50 років. Довільне запам'ятовування словесного матеріалу у дорослих поступово знижується, а з 50 років – незмінна стабільність з незначними коливаннями.

У цілому пам'ять дорослої людини характеризується значними типологічними відмінностями. Ці відмінності залежать від особистості людини, її провідних інтересів і потреб, що виражаються в постійній пізнавальній діяльності. Слід відзначити, що пам'ять залежить від ступеня її тренування в процесі освіти.

Як відомо, після 30 років відбувається зниження функції накопичення інформації в пам'яті, але залишається на високому рівні функція перетворення інформації в мисленні, що необхідно враховувати під час навчання дорослих [9].

● Освіта дорослих потребує андрагогічної компетентності викладачів. Їхня функція суттєво змінюється від передачі знань до фасилітації дорослим у саморозвитку та самореалізації.

М. Ноулз писав, що вчитель дорослих – це той, хто відповідальний за допомогу дорослим у навчанні. До його завдань входять: допомога дорослим у визначенні потреб (визначальна функція); планування разом із дорослим учнем процесу навчання (функція планування); створення умов, сприятливих для навчання (мотиваційна функція); вибір найбільш продуктивних методів і технік навчання (методична функція); надання ресурсів і засобів, необхідних для ефективного навчання (функція залучення); оцінка та самооцінка результатів навчання (оцінна функція) [1].

Роль викладачів у навчанні дорослих полягає і в тому, щоб створити атмосферу взаємоповаги, співробітництва, толерантності й свободи самовираження, захопчування відвертості, стимулювання зацікавленості в підтримуваних розвитку дорослого. Цьому сприяє така структура заняття, яка має кілька етапів: етап виявлення соціально-педагогічного досвіду дорослих учнів; етап розроблення освітніх програм; етап організації диференційованого навчання різних груп дорослих учнів; контроль-аналітичний етап.

У навчанні дорослих посилюється значення консультування, яке є формою індивідуальної роботи. Викладач допомагає дорослим учням критично проаналізувати наявний досвід через диспути, рольові ігри, виконання творчих завдань, участь у практикумах, які стимулюють думку, вимагають активної участі в процесі навчання.

С. Вершловський виокремлює такі функції андрагога: експерт, організатор, співавтор, наставник, консультант, фасилітатор. Для реалізації таких функцій андрагог повинен мати такі якості, як: терпимість, контактність, емпатійність, доброзичливість, організаторські здібності, коректність, високий рівень професіоналізму, порядність [5]. Учений вважає, що андрагогічно компетентний викладач – це організатор навчання дорослих, що вміє поєднувати у своїй професійній діяльності різні ролі. Зокрема він виокремлює три ролі, в рамках яких у сучасних умовах повинен вміти діяти організатор післядипломної освіти дорослих: роль „лікаря”, що передбачає наявність психотерапевтичної підготовки, достатньої для надання допомоги у відновленні мотивації до освітньої діяльності та зниження рівня тривожності суб'єктам навчання; ролі „експерта”, що володіє змістом як андрагогічної, так і професійної діяльності тих, хто навчається; ролі „консультанта”, що передбачає володіння методологією андрагогічного супроводу процесу самоосвіти дорослих [5; 9].

мислительну активність дорослих учнів;

- застосування вправ творчого характеру, завдань на з'ясування причиново-наслідкової залежності між природними факторами та явищами.

Розвивально-дослідницька функція має забезпечити проблемно-рефлексивний підхід у навчанні, що ставить дорослого учня в позицію дослідника; моделювання складних професійних ситуацій, які створюють передумови для діалогу з дорослими в процесі навчання; використання активних методів навчання: групових дискусій, тренінгів, тестів, організаційно-діяльнісних і рольових ігор, створення програм професійного та особистісного розвитку, написання творчих атестаційних робіт, захист індивідуальних проєктів як результат самостійної роботи слухачів.

Отже, при навчанні дорослих виокремлюють ті методи, які найкраще підвищують мотивацію навчання, сприяють розвитку професійної компетентності.

Дослідники пропонують різні моделі індивідуально-особистісного підходу, які можна застосовувати до навчання дорослих: *інформаційно-розвивальні*, які передбачають організацію самостійної роботи дорослих учнів зі здобуття нових знань із теоретичних джерел, комп'ютерних засобів навчання; *діяльнісні*, які передбачають проведення аналізу педагогічних ситуацій, розв'язання ситуативних завдань, ділові ігри, моделювання педагогічної діяльності, організацію дослідницько-пошукової діяльності; *розвивальні*, які спрямовані на

розвиток педагога, здатного творчо працювати, самостійно визначати способи й засоби вирішення проблемних ситуацій;

Цим педагогічним технологіям властиві такі характерні риси: співробітництво, діалогічність, творчий характер, спрямованість на підтримку індивідуального розвитку дорослих учнів.

Отже, *до технологій навчання дорослих ставляться такі вимоги*: можливість опанування методів самостійного пошуку знань у різних сферах науки та культури, теорії та практики; наближення навчання до реального життя, де дорослий самостійно ухвалює рішення та отримує конкретний результат; надання переваги кооперативної діяльності.

Узагальнення наукових підходів показує, що навчання дорослих учнів має являти собою індивідуальну освітню траєкторію, що є основою самоактуалізації. Таке навчання забезпечує їм життєву перспективу й усвідомлення свого потенціалу, сприяє якісним змінам, що дасть змогу людині по-новому подивитися на себе й навколишній світ.

Індивідуально-особистісний підхід до навчання дорослих у системі післядипломної освіти відображає гуманістичну сутність педагогічної діяльності, її спрямованість на створення належних умов для постійної самоосвіти, самовдосконалення, розвитку дослідницьких здібностей.

Отже, *закономірності індивідуально-особистісного підходу до навчання дорослих сприяють розвитку професіоналізму, досягненню найвищого рівня творчості та самореалізації у професійній діяльності*.

ЛІТЕРАТУРА

1. Андреев Б. Образование взрослых на рубеже веков: вопросы методологии, теории и практики: в 4 т. / Б. Андреев, Т. Бочкарева, В. Зубков та ін. – СПб.: ИОВ РАО, 2000. – Т. 1. – 233 с.
2. Кулюткин Ю. Диалог как предмет педагогической рефлексии /Ю.Кулюткин. – СПб.: СпецЛит, 2001. – 75 с.
3. Кулюткин Ю. Психология обучения взрослых /Ю. Кулюткин. – М.: Просвещение, 1985. – 128 с.
4. Ничкало Н. Неперервна професійна освіта як філософська та педагогічна категорія /Н. Ничкало // Неперервна професійна освіта: теорія і практика. – 2001. – Вип. 1. – С. 9–12.
5. Образование взрослых: опыт и проблемы / под ред. С.Вершловского. – СПб.: Знание, 2002. – 165 с.
6. Психологический словарь /под ред. Ю.Л.Неймера. – Ростов н/Д: Феникс, 2003. – 640 с.
7. Рубинштейн С. Проблемы общей психологии. – 2-е изд. / С. Рубинштейн. – М.: Педагогика, 1976. – 416 с.
8. Сорочан Т.М. Підготовка керівників шкіл до управлінської діяльності: теорія та практика: монографія /Т.М. Сорочан. – Луганськ: Знання, 2005. – 384 с.
9. Шарко В.Д. Андрагогічний підхід до організації навчання вчителів в системі післядипломної освіти /В.Д. Шарко. – Херсон, 2003. – 96 с.

Лидия Николенко

Индивидуально-личностный подход к обучению взрослых в системе последипломного образования

В статье идет речь о необходимости изменения в последипломном образовании из авторитарно-репродуктивной системы на личностно-ориентированную, индивидуально-личностную, гуманно-культурологическую, где основной ценностью становится сама личность педагога. Рассматриваются принципы обучения взрослых, выделены признаки индивидуально-личностного подхода к обучению взрослых. Описываются требования к технологиям обучения взрослых.

Ключевые слова: последипломное образование взрослых, индивидуально-личностный подход, компетентісно-кваліфікаційний підход.

Lidiya Nikolenko

Individual approach to teaching of adults in the system of postgraduate education

The article raises the question on necessity of transforming postgraduate education from the authoritarian and reproductive system into the personality oriented, individual, humane and culture one, where personality of a teacher becomes the basic value. It considers principles of teaching of adults, defines the characteristics of the individual approach to teaching of adults. The requirements to technologies of teaching of adults are also described.

Keywords: postgraduate education of adults, individual approach, competence and qualification approach.

23 СЕСІЯ УСТАНОВЧОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ МІНІСТРІВ ОСВІТИ КРАЇН-ЧЛЕНІВ РАДИ ЄВРОПИ

Лілія ДОЛГАНОВА

Керівник прес-служби НАПН України

У конференції, що проходила влітку у місті Любляни в Республіці Словенія, взяли участь представники різних міжнародних організацій, що опікуються питаннями освіти.

Головна тема конференції „*Освіта для сталого демократичного суспільства: роль вчителя*” викликала велику зацікавленість учасників, адже одним з пріоритетів соціального розвитку європейського простору є цілісне бачення суспільства та його визначна роль у формуванні освіти. На думку учасників конференції, освіта повинна забезпечувати громадянам знання, вміння, навички, необхідні для вирішення різноманітних проблем, з якими вони стикаються протягом життя.

Перед учасниками конференції виступив Президент Республіки Словенія **Данило Тюрк**, який у своїй доповіді „*Виклики сучасного суспільства*” наголосив, що європейська система освіти, політика та практика навчання повинні забезпечити учнів знаннями, розумінням, можливостями для підтримки

громадянської культури, що характеризується розмаїттям традицій, способом життя, досвідом, мовами, релігією і переконаннями.

Делегати конференції взяли також участь у дискусіях.

Було визначено спільні цілі для майбутніх дій у галузі педагогічної освіти – побудова партнерських відносин в рамках освітнього співтовариства для активного залучення громадськості до розбудови системи освіти, забезпечення соціального визнання та підтримки професії вчителя.

Прийнято три документи – це, зокрема: „*Резолюція Ради Європи щодо Програми освіти на 2010-2014 роки у контексті існуючої інституційної реформи*” та „*Резолюція щодо підвищення професійного розвитку вчителів через Програму «Песталоцці»*”, а також Декларація „*Освіта для сталого демократичного суспільства: роль вчителя*”. Міністри європейських держав закликали до визнання провідної ролі вчителів та інших працівників системи освіти у формуванні правової культури, поваги до прав людини та демократичних свобод.

У ході конференції українська делегація, у складі якої був і Президент НАПН України **Василь Кремень**, на чолі з Міністром освіти і науки України **Дмитром Табачником** зустрілася з міністрами освіти Латвійської, Литовської, Естонської Республік, Республік Словенія, Албанія та Фінляндія, а також головами делегацій Російської Федерації, Турецької Республіки, Республік Білорусь і Молдова, Великобританії.

Окремо проведено ряд зустрічей з Генеральним директором директорату з питань освіти, культурної спадщини, молоді і спорту **Габрієллою Баттані-Драгоні**, Директором програми „Песталоцці” **Джозефом Хубером**, експертом Ради Європи **Цезаром Бірзеу**. У ході переговорів порушувалися питання щодо подальшої співпраці у сфері освіти між Україною та Радою Європи.

Українська делегація зустрілась з Президентом Словенії **Данилом Тюрком**.

На фото: Міністр освіти і науки України **Дмитро Табачник** та Президент НАПН України **Василь Кремень** під час зустрічі з Президентом Республіки Словенія **Данилом Тюрком**.

ГУМАНІТАРНИЙ КОНТЕКСТ ПІДВИЩЕННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ МАЙСТЕРНОСТІ ПЕДАГОГА

Управління
школою

*Учитель — це людина,
яка учиться все життя,
тільки в цьому випадку
вона має право учити.*

В.М. Лізінський

Автор розглядає підвищення професійної майстерності педагога як невід'ємну складову неперервної освіти педагогів. Описує основні компоненти формування педагогічної майстерності та професіоналізму, дає характеристику новим професійним компетенціям учителя, пропонує модель духовного збагачення гуманітарного контексту підвищення професійної майстерності педагога.

Ключові слова: підвищення професійної майстерності педагогів, професійні компетенції учителя.

Орієнтація України на новий тип гуманістично-інноваційної освіти, її конкурентності в європейському та світовому просторах висувають нові вимоги до системи підвищення професійної майстерності педагога. В умовах сьогодення вона покликана максимально задовольняти професійні, соціальні й культурологічні запити педагогів-практиків, спонукати їх до постійного самовдосконалення у професійному та особистісному вимірах, формувати готовність до професійної діяльності в сучасних умовах.

Підвищення професійної майстерності педагога є невід'ємною складовою неперервної освіти педагогів

як перманентного процесу їх професійного й особистісного розвитку. Логічно продовжуючи теоретико-методологічний, змістовний, функціональний та інші аспекти системи професійної підготовки педагогів у вищих навчальних закладах, підвищення професійної майстерності надає їм певну специфіку й спрямованість. В якості підсистеми неперервної освіти вона виконує важливі функції структурно-змістовної організації освітнього простору, є складним і розгалуженим комплексом різноманітних напрямів, форм і методів зі своїми

**Олександр
ПЕРЕХЕЙДА**

Директор гімназії
„Ерудит” м. Києва,
вчитель вищої
категорії, вчитель-
методист, кандидат
філософських наук

Директор школи, ліцею, гімназії № 4'2010

специфічними моделями функціонування й змістовно-цільового спрямування. З теоретико-методологічних позицій система підвищення професійної майстерності педагога постає як окрема галузь педагогічної науки. За останні роки зросла кількість наукових досліджень щодо проблем підвищення професійної кваліфікації на методологічному, теоретичному та емпіричному рівнях. Можна стверджувати, що в Україні відбувається активний процес формування галузевої наукової школи, поглиблюється теоретичний аналіз стратегії, способів і засобів поліпшення процесу підвищення професійності педагогів, озброєння їх сучасними методами навчально-виховної роботи.

Теоретико-методологічні проблеми системи підвищення професійної майстерності педагогів досліджуються у працях українських вчених-педагогів: В.І. Бондаря, С.В. Крисюка, В.І. Маслової, А.С. Нікуліної, В.В. Олійника, Н.Г. Протасової, М.І. Романенка, Л.І. Даниленко, Г.В. Єльнікової, Л.М. Карамушки, Н.М. Ващенко, І.П. Жерносека та ін., а також зарубіжних фахівців О.М. Моїсеєва, Т.І. Шамової, М.М. Поташника, Ю.А. Конаржевського, П.І. Третьякова, Ю.К. Бабанського, І.В. Хурторського.

Добре відомо, що *якісна освіта* — це, перш за все, високопрофесійні педагогічні кадри. В умовах, коли змінюється освітня парадигма, професійна компетентність учителя набуває надзвичайно важливого значення.

Це, у свою чергу, підвищує вимоги до якості підготовки майбутнього вчителя та подальшого вдосконалення його професійних компетенцій не лише на початку освітньої діяльності, але й протягом усього періоду роботи в навчальному закладі.

Сучасній інноваційній моделі школи потрібен новий учитель, готовий до професійної діяльності в умо-

вах змін і перманентного вдосконалення фахової майстерності [2].

У зазначеному контексті необхідно забезпечити постійний професійний патронаж розвитку вчителя.

Ученими-дослідниками О.М. Моїсеєвим, Т.С. Поляковою, М.М. Поташником, В.С. Демчуком виділяються такі основні компоненти формування педагогічної майстерності та професіоналізму:

- **державна кадрова політика;**
- **гуманітарна підготовка** (розширення світогляду, опанування принципами професійної педагогічної етики, підвищення культури педагогічного спілкування, оволодіння духовними надбаннями народу, залучення педагогів до активного духовного життя, орієнтація в сучасній і класичній літературі, театральному, музичному мистецтві, формування в них ціннісних орієнтирів);
- **дидактична підготовка** (вивчення досягнень класичної світової та вітчизняної дидактики, сучасних дидактичних концепцій та ідей як теоретичних, так і практичних; вивчення досвіду педагогів-новаторів, які створили авторські високоефективні дидактичні системи); [6]
- **методична підготовка** (передбачає систематизацію розрізнених знань із предметів викладання, поглиблене вивчення нових навчальних програм, підвищення кваліфікації в галузі методики викладання предмета, удосконалення методики застосування наукових посібників, технічних засобів навчання) [6];
- **психологічна підготовка** (озброєння новітніми знаннями загальної, педагогічної, вікової, соціальної психології про типові тенденції й особливості реальних психічних процесів сучасних школярів, про психологію навчання, виховання й розвитку особистості; знаннями психологічних особливостей учнів даного ЗНЗ; знаннями психоло-

гії праці й особистості вчителя, особливостей професійної діяльності як власної, так і педагогічного колективу тощо) [6];

- **виховна підготовка** (оволодіння новітніми виховними технологіями);
- **підготовка учителів у сфері інформаційно-комунакаційних технологій** (озброєння педагогів достатніми навичками використання педагогічних електронних засобів навчального призначення, мережі Інтернет для пошуку інформації, аудізованих засобів навчання).

В основу підвищення професійної майстерності педагога в навчальному закладі повинні бути покладені такі основні принципи: гуманізації, гуманітаризації, демократизації, науковості, перспективності, співробітництва, індивідуалізації, диференціації та незалежності від політичних партій громадських і релігійних організацій, зв'язок з процесом ринкових перетворень, різних форм власності і господарювання, відповідність державним вимогам та освітнім стандартам.

Характерною особливістю сучасного суспільства є поступова втрата духовно-моральних, історичних та культурно-гуманітарних пріоритетів і цінностей.

Під впливом цих змін освіта як частина соціальної системи перебудовує власну структуру, зміст і напрямки розвитку.

Таблиця 1

МОДЕЛЬ
духовного збагачення
гуманітарного контексту підвищення
професійної майстерності педагога

№ п/п	Складові професійно-педагогічної компетентності	Формування умінь і навичок у гуманітарному контексті підвищенні професійної майстерності педагога	Складові духовної культури
1.	Світоглядна	Здійснювати методи й форми педагогічної взаємодії, які ґрунтуються на толерантному, поважному ставленні до релігії, національного питання, матеріального становища, майнових проблем, сексуальної культури	Світоглядна культура (філософські, політичні, наукові, релігійні та інші ідеї і погляди людини)
2.	Культурологічна	Оволодівати ґрунтовними знаннями основ вітчизняної й світової культури, правильно будувати навчально-виховний процес, опираючись на національну культуру	Етична культура (сприйняття мистецтва і літератури, художнього конструювання, формування ціннісних орієнтирів)
3.	Комунікативна	Здійснювати діалогічне безконфліктне спілкування, добір змісту, ритму, способу, характеру спілкування відповідно до індивідуальних особливостей учнів	Моральна культура (норми поведінки, форми спілкування, культура почуттів)
4.	Управлінська	Уміти спілкуватися з дітьми, колегами й батьками, керувати учнівським колективом, задавати тональність навчально-виховному процесу, вміти брати на себе відповідальність, приймати рішення	Управлінська культура (знання теорії та процесів управління, їх закономірностей, властивостей, функціонування змісту, видів форм і методів управлінської діяльності)
5.	Креативна	Організувати навчальні заняття з використанням особливостей творчого мислення: самостійності, гнучкості, критичності, швидкості, широти й глибини	Креативна культура (особлива властивість індивідуума, який здатен проявляти соціально значимі творчі активності)
6.	Гуманістична	Вибудувати навчально-виховний процес, складниками якого є визнання цінності людини як особистості, її права на свободу, задоволення духовних і матеріальних потреб, розвиток здібностей	Пошук індивідуального шляху до загальнолюдських цінностей, переконаність у безмежних можливостях людини та її здатності до удосконалення

ПРОЕКТ ПІДВИЩЕННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ МАЙСТЕРНОСТІ Й ДУХОВНОЇ КУЛЬТУРИ ПЕДАГОГІВ

Науковий консультант: Андрущенко В.П., академік АПН України, доктор філософських наук.

Керівник проекту: Перехейда О.М., директор гімназії.

Виконавці основних заходів проекту: Рада гімназії, дирекція навчального закладу, заступники директора гімназії, завідувачі предметними кафедрами.

Учасники проекту: педагоги гімназії.

Строки реалізації проекту: 2008-2009 р.р.

Об'єми та джерела фінансування проекту: кошти, передбачені кошторисом на поточне бюджетне фінансування; кошти спонсорів; благодійні внески.

Контроль за виконанням проекту: Рада гімназії, Науково-методична рада

АКТУАЛЬНІСТЬ ПРОЕКТУ:

Глобалізація та інформаційна революція, становлення ринкових відносин та тотальна демократизація, прозорість життя та відкритість кордонів, міграційні процеси та широка взаємодія культур змінюють життя не тільки в позитивному плані, але й несуть із собою відому масовізацію життєвого простору, поширення прагматичного світогляду, глобальне нівелювання духовно-моральних цінностей, особливо таких, як благородство, справедливість, милосердя, а також висувають ще багато інших важливих проблем. Однією з них є проблема виховання та навчання дітей у сучасних умовах, які постійно змінюються. На дитину впливає світ, що її оточує. Але виникають ситуації, коли педагог є головним, а іноді навіть єдиним духовним наставником дитини. Відтак, сучасним дітям дуже потрібні сучасні педагоги-професіонали своєї справи. Духовність дитини залежить від рівня духовної культури дорослих: педагогів та батьків. Духовність учителя полягає в здатності виявляти сердечність, доброту в стосунках з оточуючими (учнями), сприяючи формуванню соціально значимої спрямованості сенсу життя підростаючого покоління.

Ці проблеми розглядаються на державному рівні й відображені у низці документів.

Зокрема, згідно із Законом України "Про освіту", освіта – це основа інтелектуального, культурного, духовного, соціального, економічного розвитку суспільства й держави. Україна визначає освіту пріоритетною сферою соціально-економічного, духовного й культурного розвитку суспільства. Одними з основних принципів освіти є гуманізм, демократизм, пріоритетність загальнолюдських духовних цінностей, органічний зв'язок із світовою та національною історією, культурою, традиціями. [9]

Атмосфера актуалізації і переосмислення життя в Україні вимагає нового педагогічного бачення й зміни парадигми в напрямі виховання й самовиховання творчої конкурентоздатної особистості.

Освіта розглядається зараз як загальна суспільна форма розвитку людини. Вона є системою, що включає в себе три основні взаємозалежні процеси: виховання, навчання й розвиток свідомості людини. Навчаючись, вона освоює ту чи іншу діяльність, у процесі виховання формується як особистість, а розвиток свідомості являє собою присвоєння накопиченої людством культури.

Перебудова в суспільстві потребує інших підходів до організації освітнього процесу, до педагога, спрямованість на розвиток педагогічного мислення, вільний вибір ним форм і методів саморозвитку, професійного самовдосконалення.

Ключовою фігурою сучасних процесів модернізації системи освіти є педагог, чий рівень професійної й особистісної культури має забезпечувати дієвість освітніх перетворень.

На жаль, сьогодні частина педагогів страждає недостатніми знаннями світоглядно-філософських, соціально-політичних, культурологічних, українознавчих та правових дисциплін, не в повній мірі володіють духовною спадщиною, мають недостатні навички екстраполяції досягнень у галузі інших наук на сферу своєї діяль-

ності. Потреба в самоосвіті, в духовній самостійності, критична спрямованість мислення, її продуктивність у засвоєнні знань й людської культури – це ті риси педагога, які потребують постійного вдосконалення.

Ці складові духовної культури повинні слугувати підґрунтям для підвищення професійної майстерності педагога.

На фоні складних динамічних змін у економіці, політиці, культурі й освіті гуманітарний контекст підвищення професійної майстерності педагога є особливо актуальним.

В „Українському педагогічному словнику” зазначається, що „гуманітаризація освіти – переорієнтація освіти з предметно-змістовного принципу навчання основ наук на вивчення цілісної картини світу й насамперед, світу культури, світу людини, на формування в молоді гуманітарного й системного мислення; система заходів, спрямованих на пріоритетний розвиток загальнокультурних компонентів у змісті, формах і методах навчання й, таким чином, на формування особистісної зрілості учнів, розвиток їхніх творчих здібностей” [4].

Сучасна педагогічна праця вимагає від учителя нових професійних компетенцій, зосередження зусиль і часу не тільки на усвідомленні їхньої потреби, а й на опануванні та впровадженні в педагогічну практику, а це вимагає змін у змісті й технологіях професійної під-

Як зазначає Національна доктрина розвитку освіти, освіта має сприяти формуванню нової цілісної системи суспільства – відкритої, варіативної, духовно та культурно наповненої, толерантної, здатної забезпечити становлення громадянина й патріота, консолідувати суспільство на засадах пріоритету прав особистості. [10]

У цільовій комплексній програмі „Вчитель” також зазначається, що завдяки діяльності педагога реалізується державна політика у створенні інтелектуального, духовного потенціалу нації, розвитку вітчизняної науки, техніки й культури, збереженні та примноженні культурної спадщини й формуванні людини майбутнього [10].

Отже, для вирішення завдань освітньої політики держави професійна підготовка педагога повинна відповідати вимогам суспільства. Учитель повинен добре володіти не тільки навчальним предметом, який викладає, але й бути майстром педагогічної справи, мати високу духовну культуру.

Проблема збагачення духовної культури педагога та підвищення його професійної майстерності на даному етапі розвитку суспільства є однією з найбільш важливих.

Сучасній школі сьогодні потрібен учитель, який би не тільки міг оновлювати й удосконалювати зміст своєї діяльності, але й був взірцем високої моральності, духовної культури.

Тому навчальні заклади повинні дедалі більше уваги приділяти проблемі збагачення духовної культури вчителя – професіонала. Отже, акцент в організації науково-методичної роботи в гімназії треба перенести на розвиток високої духовної культури педагога як основи підвищення його професійної майстерності.

Основна ідея проекту полягає в необхідності становлення нового типу вчителя, основним завданням якого, крім збереження здоров’я учнів і забезпечення безпеки життєдіяльності, є введення дітей у світ прекрасного, доброго, залучення до цінностей національної і світової культури, виховання основ духовної культури, що зумовлює новий підхід до підвищення професійної майстерності учителя. Духовна культура вчителя повинна виступати як сукупність високого рівня професійної підготовки та духовного світу особистості.

Сучасний учитель повинен досконало володіти педагогічною технологією, з любов’ю й повагою ставиться до своєї професії, а головне – мати високий рівень духовної культури – основи майстерності педагога.

Мета проекту: створення інноваційної моделі збагачення (формування) духовної культури педагога як основи підвищення професійної майстерності учителя й впровадження її у практику роботи гімназії „Ерудит” м. Києва.

Об’єктом дослідження є професійна майстерність педагога; **предметом** – роль духовної культури, її формування та реалізація в умовах навчально-виховного процесу гімназії „Ерудит” м. Києва. ▶

Проект передбачає розв'язання таких завдань:

- визначення сутності та структури духовної культури педагога, специфіки її розвитку в умовах навчально-виховного процесу гімназії "Ерудит" м. Києва;
- проектування та експериментальна перевірка змісту, форм і методів організації науково-методичної роботи з вчителями гімназії з розвитку духовної культури педагогів;
- вивчення й розробка сприятливих умов для використання різноманітних педагогічних технологій з метою удосконалення духовності педагогів гімназії як основи підвищення їх педагогічної майстерності;
- створення умов для самовираження кожного педагога, які сприяють реалізації індивідуальних здібностей та розвитку потягу до професійного самовдосконалення, підвищення духовної культури;
- визначення критеріїв ефективності організації науково-методичної роботи гімназії "Ерудит" з розвитку духовної культури як основи підвищення професійної майстерності педагогів;
- розробка методичних рекомендацій щодо удосконалення організації науково-методичної роботи в гімназії з розвитку духовної культури педагогів.

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ ПРОЕКТУ:

- культура – система цінностей, необхідних для активного творчого осягнення світу, фундамент формування окремої особистості та культури суспільства загалом, основа освітнього процесу;
- духовна культура – це сукупність норм моралі, звичаїв, обрядів, вірувань, набутих людьми в процесі тривалої громадсько-історичної діяльності;
- педагогічна майстерність – вияв творчої активності, найвищий рівень педагогічної діяльності особистості вчителя, що проявляється як процес його (педагога) самореалізації;
- культура – духовний камертон і світоглядна основа педагогічної майстерності, вона є джерелом неповторності, нестандартності підходів, творчості;
- учитель – носій високої духовної та загальної культури, посередник між культурою та учнем.

ОСОБЛИВОСТІ ПРОЕКТУ:

Проект представляє собою організацію дослідно-експериментальної роботи в умовах навчально-виховного процесу гімназії "Ерудит" м. Києва. Як показав аналіз, учителі гімназії мають високий творчий потенціал і потреби в інноваційній діяльності, проявляють великий інтерес до нових знань і оволодіння новими технологіями. У проєкті беруть участь представники науки, мистецтва, громадських організацій, викладачі вузів, учителі гімназії "Ерудит" м. Києва, учні та їх батьки.

готовки майбутніх учителів, в організації системи підвищення професійної майстерності вчителів – практиків.

КУЛЬТУРОЛОГІЧНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ

Провідним напрямком гуманітарного контексту підвищення професійної майстерності педагога є розширення культурного кругозору, оволодіння духовними надбаннями суспільства, розвиток інтелекту.

Насамперед найбільш вагома для сучасної школи це змістовна робота з педагогічними кадрами, яка спрямована на забезпечення професійного росту вчителя, тому що розвинений інтелект, загальна культура особистості – це той фундамент, на якому будується будь-яка педагогічна технологія [5].

Саме особливості сучасного розвитку суспільства становлять усе нові й нові, значно більші, чим будь-коли в історії людства, вимоги до інтелекту дорослої людини, його мобільності, пластичності й гнучкості.

Саме тому сучасний учитель повинен мати ґрунтовні знання основ вітчизняної та світової культури, правильно будувати навчально-виховний процес, опираючись на національну культуру.

У „Концепції 12-річної середньої загальноосвітньої школи” підкреслюється, що „зміни у змісті й структурі загальної середньої освіти мають глибинний характер

і потребують розв'язання проблеми підготовки вчителя, який усвідомлює свою соціальну відповідальність, постійно дбає про своє особистісне і професійне зростання, вміє досягти нових педагогічних цілей. З цієї точки зору роль учителя полягає не лише в тому, щоб забезпечити трансляцію знань, але і бути носієм культури і загальнолюдських цінностей”.

Засобами розвитку інтелекту, розширення культурного кругозору як нової вимоги часу можуть виступати аналіз особистих педагогічних цінностей учителя, участь у дискусіях, вивчення творів класиків педагогіки, художньої літератури, мистецтва, етики, відвідування музеїв, театрів, філармонії, зустрічі з видатними письменниками, поетами, журналістами, художниками, ученими, заняття із психологами-спеціалістами з проблем мислення, розвитку особистості, вивчення методів театральної педагогіки, застосування художніх методів і прийомів у педагогічній діяльності.

СВІТОГЛЯДНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ

Сучасна освіта повинна готувати людину, котра здатна жити в надзвичайно глобалізованому й динамічно змінному світі, сприймати його змінність як суттєву складову власного способу життя. Глобалізація, трансформаційні процеси та неперервна інформаційна змінність обумовлюють

ОЧІКУВАНІ РЕЗУЛЬТАТИ ПРОЕКТУ

Для адміністрації гімназії:

- підвищення культури освітнього менеджменту;
- оволодіння стратегією управління на засадах людиноцентристських поглядів, гуманістичних традицій, інноваційних підходів;
- опанування технологією проведення моніторингу процесу формування ключових компетентностей, духовної культури педагогів;
- використання механізмів і прийомів стимулювання інноваційної діяльності педагогів.

Для вчителів:

- підвищення інтересу до своєї професії;
- опанування методикою самостійної діяльності, технологією саморозвитку та самовиховання;
- засвоєння методів педагогічної підтримки;
- підвищення рівня духовної культури;
- опанування вчителями інноваційними технологіями, зокрема змістовно-пошуковими, особистісно-розвивальними, компетентісно орієнтованого підходу до навчання та виховання, технологією життєтворчості особистості та вироблення власних адекватних технологій;
- кваліфікаційний ріст і підвищення професійної майстерності;
- оволодіння навичками гуманно-демократичного стилю спілкування, індивідуальної педагогічної підтримки, конструктивного розв'язання конфліктів і протиріч.

Для учнів:

- підвищення рівня навчальних досягнень учнів;
- опанування учнями духовної культури людства, інтелектуального, морального, соціального становлення особистості, розвитку ціннісних орієнтирів, емоційної сфери, творчих здібностей та рис особистості;
- забезпечення умов для самореалізації особистості учня;
- усвідомлення кожним учнем себе і свого місця у гімназії;
- оволодіння навичками дослідницької і проєктної освітньої діяльності.

Для батьків:

- підвищення психолого-педагогічної освіти та духовної культури;
  - встановлення й зміцнення дружніх стосунків між родинами учнів і гімназією.
- Для представників громадськості:
- підвищення уваги й інтересу до проблем виховання духовної культури в гімназії;
  - участь у вирішенні проблем навчання й виховання.

ЕТАПИ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРОЕКТУ

1. Діагностико-концептуальний етап.

- 1.1. 1.1. національного центру.
- 1.2. Опрацювання нормативно-правових документів.

1.3. Вивчення теоретико-методологічних проблем та опрацювання літератури з даної проблеми.

1.4. Обговорення ідей і плану реалізації проекту.

1.5. Підготовка пакету документів.

1.6. Формування груп тренінгу.

1.7. Складання кошторису затрат на реалізацію проекту.

2. Організаційно-теоретичний етап.

2.1. Розробка моделі моніторингу реалізації проекту.

2.2. Формування пакета діагностичних методик.

2.3. Проведення методологічного семінару для педагогів з питань практичної реалізації проекту.

2.4. Проведення діагностики мотиваційної та технологічної готовності педагогів до професійно-особистісного розвитку.

2.5. Організація психологічного забезпечення готовності педагогічного колективу до роботи над проектом.

2.6. Пошук необхідної інформації.

3. Практичний етап.

3.1. Практична реалізація заходів проекту.

3.2. Теоретико-практичне оволодіння педагогами гімназії технологіями навчально-виховного процесу на засадах демократизації педагогічних взаємин.

3.3. Впровадження інноваційних технологій (змістовно-пошукових, особистісно-розвивальних, компетентісно орієнтованого підходу та впровадження власних адекватних педагогічних технологій).

3.4. Удосконалення системи управлінської діяльності гуманітарної гімназії як навчального закладу гуманістичної спрямованості.

3.5. Проведення комплексного моніторингу духовної культури педагогів гімназії.

3.6. Формування цілісної інноваційної моделі формування духовної культури як основи підвищення професійної майстерності педагога.

4. Підсумково-презентаційний етап.

4.1. Експертиза одержаних результатів у ході реалізації проекту.

4.2. Узагальнення отриманих результатів.

4.3. Обговорення конкретних результатів виконання проекту з колективом та громадськістю за круглим столом.

4.4. Презентація одержаних результатів.

4.5. Розробка стратегії подальшого розвитку проекту.

4.6. Науково-практична конференція "Учитель – творець духовної культури й здоров'я суспільства".

4.7. Підготовка до друку методичних матеріалів з проблем проекту.

включення людини в дуже складну систему суспільних взаємовідносин, вимагають від неї здатності до нестандартних і швидких рішень.

Саме тому сучасний учитель зобов'язаний мати ґрунтовну світоглядну підготовку, щоб відповідати собі й учням на складні питання.

Первинна роль у формуванні світогляду належить предметам суспільно-гуманітарного циклу.

Поглиблення знань педагогів із філософії і політології, соціології і права, історії та етико-естетичних дисциплін слід також вважати однією з умов гуманітарного контексту підвищення професійної майстерності педагога. Без належної світоглядної підготовки учителю не можливо сформувати в собі обдумане коректне відношення до релігії, національного питання, матеріального становища, майнових проблем, сексуальної культури.

З метою організації світоглядної підготовки учителя й мотивації його самоосвіти в цьому напрямку необхідно організовувати систематичне вивчення аксіології (теорії цінностей), проведення семінарів-практикумів, майстер-класів з гуманітарних дисциплін, удосконалювати методології і методики пізнавальної діяльності в галузях: філософії освіти, психології, соціології, антропології, оволодівати мовою науки, загальнонауковими поняттями (закон, гіпотеза, науковий факт, теорія, методи науки, експеримент).

КОМУНІКАТИВНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ

Навчання сучасного педагога правильному вирішенню громадських, регіональних, державних, навіть міждержавних проблем і суперечностей є просто необхідним. Здатність і сміливість користуватись власним розумом, самостійно оцінювати діяльність політичних партій, орієнтацій політичних процесів, газет та заяв політичних діячів, орієнтуватись у царині морально-етичних цінностей, мистецтві є важливими якостями цивілізованої особистості. Ці якості педагога потрібно постійно й наполегливо тренувати, як це роблять спортсмени, таким чином підвищуючи професійну майстерність [1]. Адже тільки вчитель, який добре орієнтується в сучасному політичному житті країни зможе навчити вихованців стати свідомими, активними й вольовими суб'єктами життєвого процесу.

УПРАВЛІНСЬКА КОМПЕТЕНТНІСТЬ

У процесі педагогічної діяльності вчитель виконує обов'язки класного керівника, призначається керівником методичного об'єднання вчителів, завідувачем кабінетом, обирається головою профспілкової організації, утверджується в якості заступника директора навчального закладу, згодом стає керівником навчального закладу.

Тому навчання педагога майстерності керівництва,

ПЛАН РОБОТИ ГІМНАЗІЇ "ЕРУДИТ" Солом'янського району м. Києва			
щодо реалізації проекту "Підвищення професійної майстерності й духовної культури педагогів"			
№ п/п	Зміст діяльності	Термін виконання	Відповідальний
1. Організаційно-педагогічні заходи			
1.1	Створити науково-методичний координаційний центр, який здійснює загальне керівництво проектною діяльністю	Серпень, 2008 р.	Директор гімназії
1.2	Створити інформаційний (у тому числі комп'ютерний) банк даних про інноваційні технології підвищення професійної майстерності й духовної культури педагогів	Вересень, 2008 р.	Заступник директора з науково-методичної роботи
1.3	Сформувати банк даних перспективного педагогічного досвіду гімназії, району, міста, України, досягнень вітчизняних та зарубіжних учених й практиків, даних про нові надходження до бібліотеки	Серпень-вересень, 2008 р.	Заступник директора з науково-методичної роботи, зав. кафедрами, бібліотекар
1.4	Виявити й оцінити мотиваційну готовність учителів гімназії до реалізації проекту	Вересень, 2008 р.	Заступник директора з науково-методичної роботи, психолог
1.5	Розробити прогноз і виявити реальні причини протидії змінам педагогічних кадрів гімназії	Жовтень, 2008 р.	Дирекція гімназії, психолог, профспілковий комітет
1.6	Розробити нормативно-правову базу (накази, розпорядження, рекомендації тощо) для введення інновацій у рамках реалізації проекту	Вересень-жовтень, 2008 р.	Науково-методична рада
1.7	Внести зміни до діючої нормативно-правової бази гімназії (статуту, правил внутрішнього трудового розпорядку, режиму роботи гімназії), необхідні для реалізації проекту та їх узгодження з відповідними внутрігнімазійними органами та подальше затвердження	Вересень, 2008 р.	Ради гімназії, директор
1.8	Обговорити теоретичну модель проекту "Підвищення професійної майстерності й духовної культури педагога" на засіданнях: <ul style="list-style-type: none"> • предметних кафедр; • науково-методичної ради; • педагогічної ради 	Серпень, 2008 р.	Зав. кафедрами Заступник директора з науково-методичної роботи Директор гімназії
1.9	Виробити управлінську стратегію співробітництва між усіма учасниками проекту	Серпень, 2008 р.	Директор гімназії

1.10	Визначити й сформулювати функціональні обов'язки науково-методичної ради гімназії, предметних кафедр, розширити їх повноваження в аспекті реалізації проекту	Вересень, 2008 р.	Заступник директора з науково-методичної роботи, зав. предметними кафедрами
1.11	Скоординувати дію культурно-просвітницьких закладів, розміщених на території Солом'янського району м. Києва	Вересень-жовтень, 2008 р.	Зав. кафедрою естетичного циклу
1.12	Створити лабораторію інформаційних технологій	Серпень, 2008 р.	Директор гімназії
2. Науково-методичний і управлінський супровід підвищення професійної майстерності й духовної культури педагогів			
2.1	Покласти в основу самоосвіти науково-методичну проблему гімназії "Виховання духовності й загальної культури, розвиток нахилів, здібностей і творчої обдарованості учнів, створення умов для педагогічної творчості вчителів", з наступним узагальненням досвіду роботи вчителів на педрадах, засіданнях методичних об'єднань, науково-методичних читаннях	Протягом року	Науково-методична рада
2.2	Розширення сфери діяльності предметних кафедр із питання підвищення професійної майстерності й духовної культури педагога. Корекція системи кафедральної роботи гімназії, уточнення статусу предметних кафедр	Постійно	Адміністрація гімназії
2.3	Модернізація структури науково-методичної ради гімназії, визначення її правового статусу й структурних підрозділів: <ul style="list-style-type: none"> • координаційний науково-методичний центр експериментальної роботи; • інформаційно-ресурсний центр; • функціонально-психологічна служба; • лабораторія моніторингових досліджень якості освіти 	Вересень, 2008 р.	Адміністрація гімназії
2.4	Провести засідання науково-методичної ради: <ol style="list-style-type: none"> 1. Духовна культура як професійна якість вчителя. 2. Управління процесом формування духовної культури особистості вчителя засобами методичної служби 	Серпень, 2008 р. Лютий, 2009 р.	Заступник директора з науково-методичної роботи
2.5	Провести засідання педагогічної ради: <ol style="list-style-type: none"> 1. Взаємозв'язок духовної культури вчителя та учнів у сучасних умовах соціокультурного розвитку суспільства. 2. Духовна культура педагога як фактор самовизначення особистості 	Жовтень, 2008 р. Березень, 2009 р.	Заступник директора з виховної роботи Заступник директора з навчально-виховної роботи

організаторства, лідерства є соціальною потребою й завданням, продиктованим практикою. Першоосновою такої підготовки є духовна культура, фундаментальні моральні цінності.

Керівник просто зобов'язаний знати соціальні, психологічні й моральні закономірності життєдіяльності колективу, розуміти й відчувати природу людської особистості, володіти мистецтвом управління, впливу на колектив, залучення людей до співпраці [1].

Учитель за родом своєї діяльності приречений бути лідером, піонером, активістом будь-якої громадської, політичної, суспільної справи.

Уміння спілкуватися з дітьми, колегами й батьками, керувати учнівським колективом, задавати тональність навчально-виховному процесу, вміння брати на себе відповідальність, приймати рішення, відстоювати свою думку перед учнівським чи учительським колективом і перед керівництвом навчального закладу повинно стати предметом підвищення професійної майстерності педагога. Тільки справжній лідер-педагог може створити сприятливий морально-психологічний клімат, атмосферу довіри й взаємопідтримки в колективі.

КРЕАТИВНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ

Учитель об'єктивно приречений на творчість.

Творчість – це продуктивна діяльність, здатна породжувати якісно нові матеріальні й духовні цінності суспільного значення. Результати творчості характеризуються такими визначеннями, як оригінальність, неповторність, унікальність, досконалість. Людство завжди намагалося проникнути в таїнство творчості, в її джерела, витoki. Спектр останнього розміщується між виявом надприродних духовних сил або таємних підсвідомих психічних здатностей індивіда до творчих здібностей і природних задатків особистості, сформованих в суспільно-культурному середовищі завдяки культурі й мистецтву, освіті, науці й вихованню [1].

Тлумачний словник визначає творчість як діяльність, результатом якої є створення нових матеріальних і духовних цінностей. Які ж нові цінності створює своєю працею вчитель? Чому можна говорити про творчий характер учительської праці? Основне завдання вчителя – готувати сьогодні дітей до задач, які тільки будуть поставлені життям. Він повинен передбачати потреби суспільства, яке так швидко розвивається й змінюється. Передбачати майбутні вчинки, готувати школярів до життя – усе це вимагає творчості педагога. Творчість – необхідна умова становлення самого педагога, його самопізнання.

Сутність педагогічної творчості заключається в генеруванні нових ідей, уник-

2.6	Організувати роботу школи професійної майстерності класного керівника	Один раз у два місяці	Заступник директора з виховної роботи
2.7	Організувати роботу науково-теоретичного семінару на тему: "Педагогіка й духовна культура"	Щомісячно	Заступник директора з науково-методичної роботи
2.8	Організувати й провести курси для учителів з освоєння гуманітарних педагогічних технологій	Січень, 2009 р.	Науково-методична рада
2.9	Організувати й провести курси для учителів з освоєння інформаційно-комунікаційних технологій	Жовтень, 2008 р.	Науково-методична рада
2.10	Провести стажування учителів у Київському національному університеті культури і мистецтв	Червень, 2009 р.	Директор гімназії
2.11	Організувати функціонування батьківського клубу "Виховання духовної культури дитини"	Протягом року	Заступник директора з виховної роботи
2.12	Розробити комплексно-методичне забезпечення курсів з основ етики, психології, основ філософії й художньої культури світу	Протягом року	Завідувачі предметних кафедр, учителі
2.13	Забезпечити участь членів наукового товариства гімназистів у науково-практичній конференції "Людина у світі духовної культури"	Грудень, 2008 р.	Зав. кафедрами, наукове товариство гімназистів
2.14	Провести науково-методичні консультації, співбесіди, індивідуальні та групові бесіди для учителів з питань організації пошуково-дослідницької й експериментальної роботи	Постійно	Зав. предметних кафедр
2.15	Залучити учнів до написання творчих робіт для захисту на засіданнях МАН з тематики	Постійно	Зав. предметних кафедр
2.16	Взяти участь у розробці авторських програм з етики, основ валеології	Квітень-травень, 2009 р.	Вчителі-предметники
2.17	Організувати і провести декади етики і естетики, української культури	Листопад, 2008 р. Грудень, 2008 р.	Зав. предметних кафедр
2.18	Організувати роботу клубу творчої педагогіки вчителів	Протягом року	Науково-методична рада
2.19	Продовжити практику проведення науково-практичних читань учителів, мета яких – збагачення колективно-педагогічного досвіду на основі розвитку інновацій	Березень, 2009 р.	Заступник директора з науково-методичної роботи
3. Соціально-психологічний супровід реалізації проекту			
3.1	Удосконалити структуру функціонально-психологічної служби, визначити її статус	Серпень, 2008 р.	Директор гімназії, практичний психолог

3.2	Провести діагностику та здійснити аналіз психологічної готовності вчителів гімназії до реалізації проєкту	Вересень, 2008 р.	Практичний психолог
3.3	Провести психолого-педагогічний консилиум "Саморозвиток духовності особистості"	Квітень, 2009 р.	Практичний психолог
3.4	Організувати роботу постійно-діючого психолого-педагогічного семінару "Психологія гуманістичної складової духовності"	Щомісячно	Практичний психолог
3.5	Організувати й провести психологічні тренінги й тренінги особистісного росту педагогів	Постійно	Практичний психолог
3.6	Створити банк даних про стан розвитку креативних та комунікативних здібностей учителів	Постійно	Практичний психолог
3.7	Розробити механізми соціальної підтримки вчителів	Листопад, 2008 р.	Профспілковий комітет, дирекція гімназії
4. Вдосконалення роботи з вищими навчальними закладами			
4.1	Розробити пакет нормативно-правових документів про роботу з вищими навчальними закладами	Серпень, 2008 р.	Дирекція гімназії, науково-методична рада
4.2	Модернізувати договірні стосунки з вищими навчальними закладами	Протягом року	Дирекція гімназії
4.3	Розробити й апробувати наскрізні сумісні програми з Київським економічним інститутом менеджменту з культурології, основ правознавства й філософії	Протягом року	Навчальна частина "Екомену", предметні кафедри
4.4	Створити й організувати наукові товариства учнів на базі кафедр вищих навчальних закладів	Протягом року	Заступник директора з навчально-виховної роботи
4.5	Залучити викладачів вищих навчальних закладів до проведення курсів, семінарів з питань професійного росту педагогів та збагачення їх духовної культури	Протягом року	Науково-методична рада
4.6	Вивчити можливості введення спеціальних інтегрованих курсів та викладання їх силами викладачів вузів	Протягом року	Заступник директора з науково-методичної роботи
4.7	Продовжити співпрацю та урізноманітнити форми співробітництва з інститутом педагогіки АПН України, Київським національним педагогічним університетом ім. М.П. Драгоманова, Київським міським педагогічним університетом ім. Б.Д. Грінченка	Постійно	Директор гімназії

ненні традиційних схем, оперативному розв'язанні проблемних ситуацій.

У зв'язку з цим необхідна цілеспрямована робота по самовихованню, розвитку творчих педагогічних умінь, формуванню дослідницьких навичок, навчанню організації власного теоретичного пошуку, аналізу та оцінюванню результатів педагогічних досліджень. Для цього необхідно скористатися спеціальними вправами, такими як: мозкові атаки, ділові ігри.

ГУМАНІСТИЧНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ

Ідеї гуманізму й виховання ідеальної людини – гуманіста вже кілька століть привертають увагу представників науки.

Сучасна освіта в Україні орієнтована на створення найбільш доцільних умов для реалізації гуманістичних ідей, розуміння виняткової важливості й цінності людини як особистості. У Законі "Про освіту" вказано, що "гуманізм, демократизм, пріоритет загальнолюдських цінностей" є основними принципами освітнього простору України.

Справжній учитель повинен мати величезний талант любові до людини й безмежну любов до своєї праці. Людина, яка не любить дітей, не має права обирати професію вчителя. На думку В. Сухомлинського, той, хто не любить дітей, повинен залишити навчальний заклад і здобути іншу спе-

ціальність або ж виховати в собі любов до дитини.

Отже, *особистість* – одне з головних понять педагогічної науки, тому що тільки особистістю можна виховати особистість, що і є основним завданням освіти в Україні.

Гуманізація навчання в школі повинна реалізуватися шляхом:

- подолання відчуженості особистості від навчального матеріалу (забезпечення права школярів на вибір навчальних предметів);
- оптимістичного підходу вчителя до можливостей дитини, підтримки у школяра впевненості у собі, своїх здібностях, усвідомлення школярем навчального матеріалу як життєво важливого; необхідності відповідності навчання природі дитини; добровільності навчання (без примушування) на основі гри, опори, великих блоків; відповідності форм навчання змісту тощо;
- індивідуалізації й диференціації навчального процесу (створення навчальних закладів різного типу, класів з урахуванням нахилів учнів, диференційованих груп у навчальній діяльності, розподіленні ролей у навчальній діяльності);
- поваги педагогами особистої думки школярів у процесі навчання (забезпечення права учня на висловлення власної думки, виклад навчального матеріалу з альтер-

5. Мотивація і стимулювання професійної майстерності педагога			
5.1	Всебічно сприяти самоствердженню вчителя у колективі, підвищенню його педагогічної майстерності й духовної культури	Постійно	Дирекція гімназії, профспілковий комітет
5.2	Створити умови для вивчення досвіду роботи кращих шкіл міста Києва, України	Постійно	Заступник директора з науково-методичної роботи
5.3	Забезпечити стажування вчителів гімназії на базі Українського гуманітарного ліцею, гімназії № 178	Червень, 2009 р.	Зав. предметними кафедрами
5.4	Провести громадський огляд надбань перспективного педагогічного досвіду	Березень, 2008 р.	Атестаційна комісія гімназії
5.5	Організувати й провести творчий звіт кафедри естетичного циклу	Грудень, 2008 р.	Зав. кафедрою
5.6	Провести декаду наставника та ініціативи й творчості молодих вчителів	Січень, 2009 р.	Науково-методична рада
5.7	Забезпечити участь педагогів у різноманітних конкурсах педагогічної майстерності, зокрема "Учитель року"	Грудень, 2009 р.	Заступник директора з науково-методичної роботи
5.8	Продовжити практику ведення "Книги пошани майстрів педагогічної справи"	Постійно	Науково-методична рада
5.9	Провести церемонію вручення професійних нагород, відзначення досягнень учителів у визначених номінаціях	Травень, 2009 р.	Дирекція гімназії, профспілковий комітет
5.10	Забезпечити розробку педагогами авторських програм професійно-особистісного саморозвитку й портфоліо	Протягом року	Заступник директора з науково-методичної роботи
5.11	Практикувати використання атестаційної процедури для стимулювання підвищення професійної майстерності й духовної культури педагогів	Протягом року	Атестаційна комісія
5.12	Залучити досвідчених педагогів гімназії до навчально-методичної та дослідницької роботи в статусі методистів-кореспондентів відповідних кафедр Київського міського педагогічного університету ім. Б.Д. Грінченка й Київського національного педагогічного університету ім. М.П. Драгоманова	Протягом року	Зав. предметними кафедрами
5.13	Удосконалити систему матеріального заохочення педагогічних працівників	Жовтень, 2008 р.	Рада гімназії, директор

5.14	Практикувати висвітлення педагогічного досвіду вчителів гімназії на сторінках фахових видань, радіо, телебачення	Протягом року	Науково-методична рада
6. Ресурсне забезпечення проекту			
6.1	Поповнити фонд бібліотеки, методичного кабінету, медіатеки необхідними матеріалами для професійного росту вчителів	Постійно	Бібліотекар
6.2	Підготувати матеріали за результатами проекту для публікації в спеціальному випуску науково-педагогічного журналу "Рідна школа"	Липень, 2009 р.	Рада гімназії, науково-методична рада
6.3	Забезпечити опис і тиражування досвіду роботи учителів в друкованих виданнях гімназії	Постійно	Директор гімназії, заступник директора науково-методичної роботи
6.4	Створити й забезпечити функціонування сайту проекту	Протягом року	Методист з інформаційних технологій
6.5	Підключити кожне робоче місце вчителя гімназії до всесвітньої мережі Інтернет	Січень, 2009 р.	Рада гімназії
6.6	Підготувати до друку науково-методичний посібник "Педагогічні розсипи"	Серпень, 2009 р.	Директор гімназії, науково-методична рада
7. Моніторинг проектної діяльності			
7.1	Розробити пакет діагностичних методик для різних етапів проектної діяльності	Протягом року	Науково-методична рада, лабораторія моніторингових досліджень
7.2	Запровадити індивідуальну методичну картку з метою моніторингу динаміки професійного росту педагогів	Вересень, 2008 р.	Заступник директора з науково-методичної роботи
7.3	Організувати презентацію портфоліо	Березень, 2009 р.	Науково-методична рада
7.4	Створити алгоритм корекції самоосвітньої діяльності вчителів в умовах реалізації проекту	Грудень, 2008 р.	Лабораторія моніторингових досліджень
7.5	Удосконалити засоби вимірювань і технологію проведення моніторингу професійної майстерності вчителя	Травень, 2009 р.	Лабораторія моніторингових досліджень
8. Управління процесом розробки й реалізації проекту			
8.1	Створити інформаційну систему управління реалізацією проекту й встановити порядок користування даною системою	Вересень, 2008 р.	Директор гімназії

нативними рішеннями, відмова вчителів від зниження оцінки та інших караючих санкцій за інші погляди, думки; забезпечення успіху в навчанні кожної дитини);

- створення сприятливих умов на уроці, коли вихованці відкривають можливість сприйняття чогось нового, коли щастить побачити й почути «третьої» вимір як результат діалогу; зустрічі з улюбленими образами, особистостями; коли функціонує „плюралізм” позицій дійових осіб. Зразків для наслідування змісту духовних цінностей, коли є змога самим розібратися у складному навколишньому світі, „шукати” себе за допомогою змісту прочитаного, почутого й побаченого [7].

Із погляду на вищезазначене, культурологічна, світоглядна, комунікативна, управлінська, креативна й гуманістична компетентність складають модель гуманітарного контексту підвищення професійної майстерності педагога.

Сьогодні необхідні нові форми й новий зміст професійного розвитку педагога. Вони пов'язані з пізнанням людини як найскладнішого феномена, з пошуком індивідуальних способів існування учителя в професії, з накопиченням його досвіду, самоінтеграцією. У зв'язку з цим доцільно вивчити досвід театральної педагогіки, який дозволяє глибше зрозуміти психофізіологічну

систему людини. Очевидна також необхідність звернення в процесі підвищення кваліфікації педагога до психотехніки й психотерапії, які розкривають шляхи розвитку пізнання (самопізнання) і становлення людської цілісності. Тільки вивчивши в повній мірі себе як "інструмент" організації педагогічного процесу, учитель здатний оволодіти гуманітарними технологіями, в яких є потреба сучасної школи, і реально вирішувати завдання підвищення якості освіти [8].

Усі ці ідеї послужили основою для розробки моделі духовного збагачення гуманітарного контексту підвищення професійної майстерності педагога (див. табл. 1).

Така модель може бути реалізована на рівнях:

- навчального закладу – у формі інноваційного проекту (представляє собою організацію дослідно-експериментальної роботи в умовах навчального закладу);
- районному – у вигляді мережевої взаємодії (вирішення проблем підвищення професійної майстерності педагогів за рахунок такої форми діяльності, як мережевий проект або мережева дослідницька програма, учасниками якої є певна кількість навчальних закладів району);
- обласному (міському) – у вигляді кредитно-модульної програми підвищення кваліфікації, включаючи проектну ді-

8.2	Організувати проведення аналізу ходу реалізації проекту в гімназії	Протягом року	Рада гімназії, директор
8.3	Провести поточний і підсумковий аналіз реалізації проекту	Періодично	Заступник директора
8.4	Організувати планування процесу розробки й реалізації проекту (стратегічних, тактичних планів і планів поточної діяльності)	Серпень, 2009 р.	Директор гімназії, науково-методична рада
8.5	Розробити плани організації і реалізації проекту (розробка навчальних планів, програм, планів введення інновацій). Спланувати відкриття нових видів освітніх послуг для модернізації освітньої системи гімназії	Серпень, 2009 р.	Директор, науково-методична рада
8.6	Здійснити контроль за ходом планування процесу розробки й реалізації проекту	Вересень, 2008 р.	Директор гімназії
8.7	Узгодити план реалізації проекту з іншими планами і програмами гімназії	Вересень, 2008 р.	Заступник директора з науково-методичної роботи
8.8	Здійснювати контроль за виконанням планів реалізації проекту, його поточними й підсумковими результатами, заслуховувати звіти учасників проекту, виявляти недоліки й вносити зміни у процес його реалізації	Протягом року	Директор гімназії
8.9	Здійснювати контроль за реалізацією системи заходів інформаційного, кадрового, організаційного, науково-методичного, нормативно-правового, матеріально-технічного та фінансового забезпечення реалізації проекту	Протягом року	Директор гімназії
9. Фінансове забезпечення проекту			
9.1	Спланувати фінансування реалізації проекту: визначення бюджету по статті заробітної плати, навчання, матеріально-технічних і науково-методичних засобів і стимулювання роботи	Серпень, 2008 р.	Директор гімназії
9.2	Відшукати джерела й укласти угоди з питань фінансування проекту	Протягом року	Директор гімназії, гол. бухгалтер
9.3	Організувати контроль за витратою засобів, відпущених на реалізацію проекту	Протягом року	Директор гімназії

яльність і стажування на базі шкіл-лідерів.

Ця програма може бути реалізована при дотриманні певних умов:

- формування в учнів системного гуманітарного мислення, що базується на загальнолюдських цінностях;
- забезпечення єдності фундаментальної, предметної, психолого-педагогічної і гуманітарної підготовки;
- забезпечення гуманних взаємин та демократичних умов реалізації свобод і прав людини у навчальній моделі;
- сприйняття всіма суб'єктами науково-педагогічного процесу системи цінностей: у якості головної мети освіти визначається розвиток особистості;
- розвиток сфери реальної гуманістичної діяльності, інтелекту та розширення культурного кругозору слухачів;

- психолого-педагогічний супровід навчальної діяльності;
- організація навчальної індивідуально-консультативної допомоги, сприяння розвитку особистісних особливостей вчителя, його духовної культури;
- посилення гуманістичної спрямованості викладачів курсів підвищення кваліфікації;
- застосування активних форм діалогового спілкування у всіх видах навчальної і позанавчальної роботи;
- регулярна й оперативна діагностика й самодіагностика культурно-значущих якостей, що виконують роль зворотнього зв'язку в розвитку особистості;
- можливість вибору освітніх програм та форм навчання з урахуванням здібностей та інтересів педагога.

ЛІТЕРАТУРА

1. Андрущенко В.П. Гуманітарна освіта в технічному університеті: аргументи „за” // Вестник ХГТУ. – 1998. – №2(4) – С. 329-332.
2. Вакарчук І. Завдання післядипломної педагогічної освіти в контексті вдосконалення системи освіти України // Директор школи. – 2009. – №2 – С. 3-8.
3. Методическая работа в школе: организация и управление / Под общ. ред. М.М. Поташника. – М.: Дидактика, 1991. – 192 с.
4. Гончаренко С.І. Український педагогічний словник. – К.: Либідь, 1977. – 376 с.
5. Поташник М.М. Содержание работы с педагогическими кадрами // Народное образование. – 2009. – №1. – С. 111-117.
6. Демчук В.С. Основи освітнього менеджменту. – К.: Ленвіт, 2007. – 263 с.
7. Гуманізація виховної роботи у сучасній загальноосвітній школі. (Навчально – тематичний план і програма проблемного семінару) / Укл. В.Т. Розмариця – К.: ІЗМН, 1997. – 28 с.
8. Белова С. ”Сгоревший” учитель на фоне ”живого” комп'ютера, или Проекты в образовании: иллюзии и реальность // Народное образование.- 2008.-№1.-С. 122-131.

Александр Перехейда

Гуманитарный контекст повышения профессионального мастерства педагога

Автор рассматривает повышение профессионального мастерства педагога как неотъемлемую составляющую непрерывного образования педагогов. Описывает основные компоненты формирования педагогического мастерства и профессионализма, дает характеристику новым профессиональным компетенциям учителя, предлагает модель духовного обогащения гуманитарного контекста повышения профессионального мастерства педагога.

Ключевые слова: повышение профессионального мастерства педагогов, профессиональные компетенции учителя.

Alexander Perekheyda

Humanitarian context of raising of professional skills of teachers

The author considers raising of professional skills of teachers as an inalienable constituent of continuous education of teachers. He describes the basic components of forming pedagogical skills and professionalism, gives characteristics of new professional skills of teacher, offers the model of spiritual enrichment of humanitarian context of raising professional skills of teachers.

Keywords: raising of professional skills of teachers, professional skills of teacher.

ПРОБЛЕМИ ОЦІНЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ШКОЛИ

Управління
школою

У країні процес пошуків і розробки оптимальних критеріїв оцінювання сучасної школи не завершено. Традиційно склалося: хто навчає, той і оцінює, у тому числі і свою працю. А це небезпечно, бо наш менталітет схильний до перебільшення досягнень. У статті ця проблема знайшла вирішення на рівні головної дійової особи освітнього процесу – учня.

Тож увазі читача пропонується авторський проект Критеріїв діяльності загальноосвітніх навчальних закладів.

Ключові слова: якість освіти, критерії оцінювання діяльності школи, рівень загальноосвітньої підготовки учнів, рівень навчальних досягнень учнів.

Важливу роль у забезпеченні якості загальної середньої освіти відіграє система аналізу й оцінювання діяльності загальноосвітніх навчальних закладів.

Оцінювання діяльності школи виконує декілька функцій: надає інформацію адміністрації та педагогічному колективу про реальний стан і результати їх роботи для здійснення необхідних корективів і розроблення програми подальшого розвитку школи; озброює органи управління освітою різних рівнів даними для здійснення моніторингу системи шкільної освіти й прийняття відповідних управлінських рішень; надає інформацію про якість освітніх послуг безпосереднім користувачам (учням та їх батькам, навчальним закладам вищих рівнів, громадськості), що нерідко зумовлює процес вибору навчального закладу, шляхів і форм продовження навчання.

Процес оцінювання ґрунтується на порівнянні зі зразком, еталоном, нормою, тобто на визначенні, з'ясуванні наскільки даний об'єкт, процес та його результати відповідають прийнятим нормативам, які прийнято називати критеріями (див. врізи)

Враховуючи плюси й мінуси застосування зазначених у врізах моделей і підходів з оцінювання діяльності загальноосвітніх навчальних закладів, у тому числі й затверджених МОН України Орієнтовних критеріїв [8], [9], напрацювання з цього питання учених (Г.В. Єльнікова, М.І. Сметанський, Л.М. Калініна, О.С. Боднар, О.І. Локшина та ін.), можна запропонувати на розгляд органів управління освітою, методичних установ та педагогічних колективів наступний **проект Критеріїв оцінювання діяльності загальноосвітніх навчальних закладів** (див. табл. 1 на С. 213).

Дмитро ДЕЙКУН,

методист вищої категорії
відділу педагогічних
інновацій та виховної
роботи Інституту
інноваційних технологій
і змісту освіти МОН
України

МОДЕЛІ ТА ПІДХОДИ З ОЦІНЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ЗНЗ: ПЛЮСИ Й МІНУСИ

Акумулюючи різні підходи науковців, методистів, управлінців, зазначимо суть деяких понять, яких будемо дотримуватись у цій статті:

Якість освіти – інтегральна характеристика системи освіти, що відображує ступінь відповідності досягнутих освітніх результатів нормативним вимогам, суспільним та особистісним очікуванням.

Результативність освіти – ступінь досягнення задекларованих цілей і завдань у галузі освіти.

Ефективність діяльності – відношення досягнутого до максимально досяжного або раніше запланованого результату (у вузькому значенні – *результативність*).

Критерій – узагальнена характеристика стану певного об'єкта, процесу чи явища.

Параметр – змінна величина, що характеризує певну властивість процесу, явища чи системи.

Показник – конкретний вимірник критерію.

Відомо, що при здійсненні будь-якої форми контролю за роботою ЗНЗ (державна атестація, інспектування, моніторинг, вивчення, дослідження) завершальним етапом виступає оцінювання діяльності навчального закладу.

Забезпечити об'єктивність моніторингу й оцінювання, тобто отримання достовірної інформації (матеріалів, даних) можна лише на основі співставлення, порівняння отриманих даних про роботу навчального закладу зі стандартами (еталоном) діяльності ЗНЗ, основою яких є Критерії його оцінювання. Критерії виявляються через показники, індикатори – конкретні вимірники критеріїв.

Проблеми компетентного об'єктивного оцінювання діяльності загальноосвітніх навчальних закладів, розроблення сучасних Критеріїв оцінки діяльності школи як цілісної соціально-педагогічної системи гостро постали у період розбудови України як незалежної, самостійної, демократичної держави, у зв'язку з переорієнтацією соціальної сфери на демократичні цінності, системи освіти на особистість дитини.

В нових соціально-економічних і політичних умовах зазнали й продовжують зазнавати радикальних змін філософія освіти, її зміст та організація, ускладнилися функції середньої загальноосвітньої школи.

Сучасна загальноосвітня школа покликана забезпечувати всебічний розвиток особистості, її здібностей та обдарувань; збагачення на цій основі інтелектуального потенціалу народу, його культури й духовності, формування громадян України, здатних до свідомого суспільного вибору.

Нині уже неможливо зводити оцінювання діяльності школи до констатації рівня організації роботи педагогічного колективу та рівня знань, умінь і навичок учнів, що було характерним для радянської школи. Не применшуючи значення отримання знань, умінь і навичок, сучасна школа переорієнтована на розвиток особистості учня, його соціалізації, формування функціональних, мотиваційних та соціальних компетентностей. Знання, уміння і навички мають стати підґрунтям формування в кожного учня ключових компетентностей, які б допомагали їм активно включатися в соціум, вирішувати будь-які життєві проблеми. ►

Як видно з таблиці, оцінювання діяльності школи пропонується здійснювати за 2-ма компонентами (блоками) критеріїв:

- **результативність навчально-виховного процесу** (критерії: рівень навчальних досягнень учнів; забезпечення виховання і розвитку учнів; суспільний рейтинг навчального закладу);
- **ресурсне та організаційне забезпечення загальноосвітнього навчального закладу** (критерії: кадрове забезпечення; матеріально-технічні, навчально-методичні та фінансові ресурси; організація освітньої діяльності; соціальний захист, збереження та зміцнення здоров'я учнів та працівників закладу; ефективність управління).

Порівняно з нині чинними Орієнтовними критеріями в запропонованих уточнено й доповнено набір показників. Наприклад, критерій „*Забезпечення виховання і розвитку учнів*” підсилено показниками: “забезпечення функціонування системи виховної роботи закладу”; “сформованість в учнів загальнолюдських моральних і духовних цінностей”; “ступінь впливу закладу на забезпечення всебічного розвитку учнів, їх соціалізації, формування соціально зрілої творчої особистості”; “динаміка стану здоров'я та фізичного розвитку учнів”.

Критерій „*Рівень навчальних досягнень учнів*” доповнено показниками: “стан охоплення навчанням дітей

шкільного віку”; “результати зовнішнього незалежного оцінювання випускників”; “продовження навчання випускників 9-х та 11(12)-х класів”; “сформованість в учнів умінь самостійно здобувати й використовувати інформацію” (див. таблицю).

Але найважливіше, на наш погляд, те, що надано належне вагомості ключових напрямів діяльності школи, відповідним критеріям та показникам як вимірникам.

Зупинимось на принципово важливих положеннях запропонованого проекту Критеріїв.

1. Врахування вагомості показників та критеріїв.

Дуже важливо, щоб в оцінюванні переважала *результативність навчально-виховної роботи*, що згідно з чинним законодавством є основною метою і завданням діяльності навчального закладу. У запропонованому нами варіанті *результативність навчально-виховного процесу* (перші 3 критерії) за максимальною кількістю залікових балів 150 складає **60 %** від загальної суми всіх критеріїв (250), а *ресурсне та організаційне забезпечення діяльності закладу* (наступні 5 критеріїв) – 100 балів, тобто **40 %** від загальної їх суми (див. таблицю).

Важливо також за ступенем вагомості враховувати оціночні бали окремих показників у кожному критерії. Наприклад, неважко зрозуміти, **що важливіше** в оцінці роботи навчального закладу: чи рівень набутих у школі навчальних досягнень та розвитку учнів; чи

У зв'язку із зазначеним у наш час набувають нового змісту поняття “якість освіти”, “критерії оцінки діяльності школи”, “рівень загальноосвітньої підготовки учнів”, “рівень навчальних досягнень учнів” та інші.

Для забезпечення розвитку національної школи конче необхідні сучасні, так би мовити дійові, критерії, які б не лише давали кваліфікаційну оцінку діяльності навчального закладу, а й стимулювали подальше його удосконалення й розвиток.

У 90-ті роки на перших порах запровадження в Україні системи атестації шкіл використовувалися адаптовані з радянських часів підходи щодо оцінювання діяльності школи, напрацьовувалися в регіонах свої варіанти щодо критеріїв. В основному оцінювання діяльності школи зводилося до вивчення й оцінки таких напрямів роботи школи: навчально-матеріальна база; робота з кадрами; організація навчально-виховного процесу; рівень знань, умінь і навичок учнів; позаурочна виховна робота; керівництво і контроль. І хоча в традиційних компонентах діяльності школи управлінці прагнули вбачати оновлений зміст, в оцінюванні переважала фіксація умов роботи закладу та рівня організації навчального процесу. Не отримувало належної оцінки головне: як підготовлені учні до включення в соціум, до продовження навчання та самостійної трудової діяльності в нових соціально-економічних умовах.

Істотним кроком у справі вироблення сучасних підходів до оцінювання діяльності школи був експеримент на базі Полтавської і Харківської областей з атестації загальноосвітніх шкіл, підготовлений і проведений у 1993/94 навчальному році творчим колективом працівників освіти і науковців Полтавської і Харківської областей та Державної інспекції закладів освіти України. На його основі була вироблена експериментальна модель атестації ЗНЗ, яка містила певний інструментарій з вивчення, аналізу й оцінювання школи як системи [7].

На виконання постанови Кабінету Міністрів України від 12 лютого 1996 р. № 2000 “Про ліцензування, атестацію та акредитацію закладів освіти” Міністерством освіти був розроблений і затверджений наказом від 5 березня 1996 р. № 66 перший нормативний документ стосовно атестації і оцінювання діяльності загальноосвітніх навчальних закладів: “Типове положення про атестацію середніх загальноосвітніх, позашкільних, дошкільних закладів освіти і закладів освіти для громадян, які потребують соціальної допомоги та реабілітації” [13].

У 1997-1998 рр. Міністерством освіти України за участю Британської Ради в Україні проведено передпроектне базове дослідження з охопленням практично всіх регіонів України “Державний контроль за управлінням та якістю навчання в середніх закладах освіти в Україні”, наслідком якого була опрацьована попередня модель атестації шкіл, визначені примірні показники та критерії оцінки роботи школи [3].

Оцінка роботи школи здійснювалася за 3-ма блоками питань [4]:

1) визначення рівня можливостей для здійснення освітньої діяльності школи;

2) визначення рівня результативності діяльності школи;

3) визначення рівня реалізації можливостей школи для забезпечення конституційного права громадян на освіту.

У кожному блоці визначалися питання, які підлягали перевірці й оцінюванню.

Так **перший блок** “Визначення рівня можливостей для здійснення освітньої діяльності школи” включає питання:

- створення системи управління школою;
- організація навчально-виховного процесу;
- організація роботи з педагогічними кадрами;
- матеріально-технічне забезпечення навчально-виховного процесу;
- організація роботи у системі “Школа-сім’я-соціальне середовище”;
- сприяння вирішенню проблеми соціального захисту, адаптації, збереження і зміцнення здоров’я учнів та працівників школи.

Другий блок “Визначення рівня результативності діяльності школи” включає такі питання:

- рівень та якість загальноосвітньої підготовки випускників;
- стан соціальної адаптації учнів;
- виявлення ступеня впливу школи на позитивний розвиток учнів, формування соціально зрілої, творчої особистості громадянина України.

Проведення цих досліджень надало можливість започаткувати системний підхід до оцінювання роботи школи, спробу виробити ефективну модель і технологію атестації загальноосвітніх навчальних закладів з позицій аналізу впливу школи на позитивний розвиток учнів.

Проте, як засвідчила практика, застосування зазначеної моделі на основі кваліметричного підходу виявилось незручним для управлінців як головних контролерів діяльності навчальних закладів. До того ж вимагав перегляду набір показників та індикаторів, уточнення їх вагомості й питомої ваги у загальній системі оцінювання.

Перша реальна спроба розробити сучасні Критерії оцінки діяльності школи була здійснена в Україні в 2003 році [7]. На основі аналізу процесу атестації, позитивних моментів і недоліків застосування кваліметричної моделі в оцінці діяльності загальноосвітніх навчальних закладів, досвіду регіонів України з проведення інспектування та перевірки шкіл (Вінницька, Київська, Львівська, Івано-Франківська області), практики інспектування середніх навчальних закладів у Великій Британії, Голландії, Російській Федерації творчим колективом (керівник – Дейкун Д.І.) були розроблені Орієнтовні критерії оцінки діяльності загальноосвітніх навчальних закладів (затверджені наказом МОН України від 6 червня 2003 р. № 352).

У них показники та критерії, на наш погляд, досить компактно згруповані у два блоки:

- 1) результативність навчально-виховного процесу;
  - 2) рівень організації освітньої діяльності закладу.
- По кожному критерію, показнику визначено максимальну кількість залікових балів, орієнтовні індикатори та норми оцінювання, основні форми і методи отримання інформації.

Зокрема, максимальна кількість можливих залікових балів між критеріями обох блоків розподілена таким чином: ▶

кількість і якість проведених заходів; чи наявність найсучаснішого обладнання школи; чи ефективність його використання.

2. Валідність, добір оптимальної низки показників та індикаторів.

Немале значення в оцінюванні має розстановка відповідних акцентів щодо важливості показників та індикаторів. Наприклад, основою визначення ступеня досягнення критерію „Рівень навчальних досягнень учнів” є наслідки вибіркового контрольних випробувань учнів з основ наук незалежною експертною (інспекторською) комісією, а також результати зовнішнього незалежного оцінювання випускників школи.

При цьому особливої уваги заслуговують питання вибору предметів для незалежного оцінювання. Було б ідеальним проведення контрольних випробувань в усіх класах (принаймні у випускних 4-х, 9-х, 11(12)-х) з усіх предметів інваріантної складової навчального плану. Але практично це неможливо. Аналізуючи практики зарубіжних країн (Росія, Великобританія), можна рекомендувати експертній комісії проводити контрольні випробування у школах України з української мови, мови навчання (у школах з неукраїнською мовою навчання), математики, одного з природничих предметів, одного з соціально-гуманітарних предметів – за навчальними програмами, які фактично реалізуються в загальноосвітньому навчаль-

ному закладі відповідного типу (масова загальноосвітня школа, гімназія, ліцей, спеціалізована школа, профільні класи, класи з поглибленим вивченням предметів). У класах з профільним навчанням та поглибленим вивченням навчальних дисциплін до переліку предметів, з яких проводиться контрольне випробування, необхідно долучити також профільні предмети.

3. Еталон для оцінювання.

У критеріях для кожного показника, зазвичай, визначена максимальна кількість залікових балів. У процесі перевірки і оцінювання роботи конкретної школи необхідно встановити фактичну кількість залікових балів з кожного показника. Безумовно, треба визначити, в якій мірі (на скільки відсотків) той чи інший показник діяльності даної школи співвідноситься до стандарту (еталону), зазначеного в критеріях. З багатьох напрямів діяльності школи допомогою в такому співставленні можуть слугувати затверджені Кабінетом Міністрів України, або МОН України, чи іншими центральними органами державної влади норми, типові показники, вимоги і, звичайно ж, офіційні Критерії оцінювання навчальної діяльності загальноосвітніх навчальних закладів.

Наприклад, вимоги і нормативи до площ, обладнання шкільних приміщень, температурного режиму навчального закладу, особливостей організації навчально-виховного про-

I блок “Результативність навчально-виховного процесу” (максимальна кількість залікових балів – 90).

Критерії:

- рівень навчальних досягнень учнів та випускників закладу;
- результативність системи національного виховання;
- забезпечення здоров'я та фізичного розвитку учнів;
- соціальний авторитет навчального закладу.

II блок “Рівень організації освітньої діяльності закладу” (максимальна кількість залікових балів – 60).

Критерії:

- організація навчально-виховного процесу;
- стан матеріально-технічної та навчально-методичної бази;
- кадрове забезпечення;
- соціальний захист, збереження та зміцнення здоров'я учнів та працівників закладу;
- система управління навчальним закладом.

Позитивним є те, що, поряд із традиційними (“класичними”), було введено низку нових показників, характерних для оцінки сучасної школи, зокрема:

- якість навчального процесу, перебудова його на засадах гуманізму, демократизму, особистісної орієнтації;
- сформованість в учнів загальнолюдських моральних і духовних цінностей;
- сформованість в учнів умінь самостійно здобувати і використовувати знання та інформацію;
- рівень соціальної адаптації учнів;
- дотримання прав і свобод учасників навчально-виховного процесу;
- моральне та матеріальне стимулювання навчальної діяльності учнів і педагогічних працівників;
- соціальний авторитет навчального закладу.

Підкреслимо два важливі, на наш погляд, *достоїнства цих критеріїв*:

- в оцінюванні діяльності школи пріоритет надано критеріям, показникам, що визначають результативність навчально-виховної роботи, тобто основу діяльності школи, які за максимальною кількістю залікових балів (90) складають більше половини загальних залікових балів, тобто суми балів усіх критеріїв (150);
- при оцінюванні рівня навчальних досягнень учнів перевагу надано результатам контрольних випробувань, проведених незалежною експертною комісією, і їх порівнянню з результатами самооцінки навчального закладу.

Замість кваліметричного підходу був запропонований досить простий порядок підрахунку залікових балів для визначення рівня освітньої діяльності того чи іншого навчального закладу (рівні: *високий, середній, задовільний, низький*).

На жаль, в результаті перегляду міністерством і “удосконалення” зазначених Орієнтовних критеріїв було знехтувано цими важливими позиціями. У затвердженому наказом МОН України від 14 лютого 2005 р. № 99 новому варіанті Орієнтовних критеріїв оцінювання діяльності загальноосвітніх навчальних закладів [9], якими і понині користуються органи управління освітою, необґрунтовано зміщені акценти в оцінюванні, чим поставлено під сумнів об'єктивність його проведення. ▶

Головний прорахунок чинного варіанту критеріїв (див. наказ МОН України від 14.02.2005 р. № 99) полягає в тому, що значимість результативності навчально-виховного процесу зведена до мінімуму (24 %). Зокрема, вагомість критеріїв розподілена так:

- організація навчально-виховного процесу (*максимальна кількість залікових балів – 14*);
- ефективність навчально-виховного процесу (*максимальна кількість залікових балів – 15*);
- управління навчальним закладом (*максимальна кількість залікових балів – 18*);
- соціальний захист, збереження та зміцнення здоров'я учнів та працівників закладу (*максимальна кількість залікових балів – 15*).

Таким чином, ефективності навчально-виховного процесу, що має становити основу діяльності навчального закладу, надано лише 15 балів із 62 ($62=14+15+18+15$), тобто 24%.

Підлягає сумніву вагомість окремих показників у загальному комплексі оцінювання. Так наприклад:

- показникам з оцінювання результатів виховної роботи сумарно надано лише 4 бали з 62, тобто 6,5%;
- рівень навчальних досягнень учнів за результатами контрольних випробувань, проведених незалежною експертною комісією у випускних класах (п. 2.1.2) – 1 бал.

У той же час деяким іншим показникам надані невідповідно високі бали:

- ведення ділової документації (п. 3.1.6) – 2 бали;
- участь і результати учнів у олімпіадах, турнірах, конкурсах різних рівнів, що стосується лише окремих учнів (пп. 2.1.4 та 2.1.5) – 2 бали;
- ефективність управлінських рішень (п. 3.1.3) – 2 бали.

Таким чином, бали за окремі формальні показники (стан ведення документації, тобто паперотворчість; кількість проведених чи відвіданих заходів; кількість виданих наказів тощо) можуть перекрити ті реальні результати, яких має забезпечити школа у навчанні й вихованні учнів, і необ'єктивно отримати високу оцінку своєї діяльності.

Незрозуміло також, чому зазначені критерії (п. 1.1.9) пропонують оцінювати профорієнтацію лише на вибір випускниками педагогічної професії. Ніби для країни не потрібні спеціалісти інших галузей.

З усього комплексу оцінюваних позицій зовсім випущені такі досить важливі для характеристики діяльності школи показники, як:

- виконання законодавства щодо охоплення усіх дітей шкільного віку навчанням;
- продовження навчання випускників 9-х класів, вступ до ВНЗ випускників ІІ(12) класів;
- ступінь впливу керівників навчального закладу на рівень організації та результати роботи закладу;
- забезпечення сприятливого психологічного мікроклімату в педагогічній спільноті тощо.

Зазначене дає підставу стверджувати, що процес пошуків і розробки оптимальних критеріїв оцінювання сучасної школи не закінчився. На це спрямовані експерименти МОН України, Інституту педагогіки Національної академії педагогічних наук, Державної інспекції навчальних закладів МОН України, пошуки регіональних органів управління освітою та науково-методичних установ.

цесу визначені Санітарними нормами щодо утримання загальноосвітніх навчальних закладів, затвердженими МОЗ України (постанова Головного санітарного лікаря України від 14.08.2001 р. № 63).

Основними документами з оцінювання рівня навчальних досягнень учнів є: Державний стандарт загальної середньої освіти, Типові навчальні плани, навчальні програми з усіх навчальних предметів, Критерії оцінювання навчальних досягнень учнів. Цінним є те, що чинні Критерії оцінювання навчальних досягнень учнів [5] враховують необхідність формування в учнів ключових життєво необхідних компетентностей.

При оцінці кадрового, навчально-методичного, матеріально-технічного, інформаційного забезпечення загальноосвітніх навчальних закладів доцільно використовувати нормативи, визначені „Ліцензійними умовами надання освітніх послуг у сфері загальної середньої освіти”, затвердженими наказом МОН України від 24.12.2003 р. № 847. Приміром, названим документом визначено, що ЗНЗ „має бути забезпеченим педагогічними кадрами відповідно до навчального плану, норм тижневого педагогічного навантаження в межах штатного розпису, затвердженого засновником (власником). Допускається наявність вакантних посад не більше 5% від загальної кількості педагогічних працівників за штатним розписом”.

ПРОЕКТ Критеріїв оцінювання діяльності загальноосвітніх навчальних закладів

4. Рівень впливу та відповідальності.

Вивчаючи і оцінюючи роботу школи, необхідно враховувати реальні можливості адміністрації та педагогічного колективу. Адже не все в діяльності школи в однаковій мірі залежить від її працівників. Наприклад, такі напрями діяльності, як залучення дітей шкільного віку до навчання, рівень і якість навчально-виховного процесу, рівень організації позаурочної діяльності навчального закладу, вплив керівників школи та педагогічного колективу на рівень навчальних досягнень, вихованості й розвитку учнів безпосередньо залежать від рівня керівництва і роботи педагогічного колективу школи.

А такі складові, як типовасть шкільного приміщення, обсяги бюджетного фінансування, соціальне оточення школи, рівень сімейного виховання, склад дітей шкільного мікрорайону, їх стан здоров'я, стартові можливості дошкільників щодо навчання та деякі інші – фактично не залежать від керівників і працівників школи, хоча в значній мірі впливають на результативність її діяльності.

І ці позиції слід мати на увазі в процесі оцінювання діяльності конкретної школи, тобто необхідно підходити до оцінювання з позицій впливу навчального закладу на формування навчальних досягнень учнів. При цьому важливо враховувати динаміку позитивних змін у формуванні особистості учнів, і не лише знань

Компоненти оцінювання ЗНЗ	Критерії	Макс. кількість залікових балів
	ПОКАЗНИКИ	
1. Результативність навчально-виховного процесу	1.1. Стан охоплення навчанням дітей шкільного віку (у % до загальної кількості дітей шкільного мікрорайону)	9
	1.2. Результати річного (семестрового) оцінювання	9
	1.3. Результати вибіркового контрольних випробувань учнів незалежною експертною комісією	12
	1.4. Результати зовнішнього незалежного оцінювання випускників	12
	1.5. Ступінь відповідності навчальних досягнень учнів за результатами самоаналізу закладу та наслідками контрольних випробувань, проведених експертною (інспекторською) комісією	12
	1.6. Сформованість в учнів умінь самостійно здобувати й використовувати знання та інформацію	9
	1.7. Кількість випускників 11(12) класів, які нагороджені золотими і срібними медалями, випускників 9 класів, які отримали свідоцтва з відзнакою	3
	1.8. Результати участі учнів у конкурсних заходах різних рівнів: предметних олімпіадах, турнірах, оглядах, конкурсах МАН тощо	5
	1.9. Продовження навчання випускників 9 класів для здобуття повної загальної середньої освіти	9
	1.10. Вступ випускників 11(12) класів до вищих навчальних заходів	9
	за критерієм 1	92
2. Забезпечення виховання і розвитку учнів	2.1. Забезпечення функціонування системи виховної роботи закладу	8
	2.2. Сформованість в учнів загальнолюдських моральних і духовних цінностей	8
	2.3. Результати участі учнів у різних формах позакласної діяльності: гуртках, турнірах, секціях, творчих конкурсах та інших об'єднаннях за інтересами	4
	2.4. Рівень правослухняності, поведінки та дисципліни учнів	8
	2.5. Ступінь впливу закладу на забезпечення всебічного розвитку учнів, їх соціалізації, формування соціально зрілої творчої особистості	9
	2.6. Динаміка стану здоров'я та фізичного розвитку учнів	7
	2.7. Розвиток учнівського самоврядування	4
	за критерієм 2	48
3. Суспільний рейтинг навчального закладу	3.1. Відгуки про навчальний заклад учнів, батьків, випускників різних років, представників місцевих органів влади, підприємств, установ, організацій, громадськості	10
	за критерієм 3	10
балів з результативності навчально-виховного процесу		150

II. Ресурсне та організаційне забезпечення

4. Кадрове забезпечення	4.1. Укомплектованість навчального закладу педагогічними кадрами, раціональність їх розстановки	5	
	4.2. Якісний склад та професійний рівень педагогічних кадрів	5	
	4.3. Організація методичної роботи, атестації, підвищення кваліфікації і професійної майстерності педагогічних кадрів	3	
	4.4. Стимулювання праці членів педагогічного колективу	2	
	за критерієм 4	15	
	5. Матеріально-технічні, навчально-методичні та фінансові ресурси	5.1. Відповідність будівель та приміщень навчального закладу державним будівельним та санітарно-гігієнічним нормам та завданням реалізації навчальних програм	2
		5.2. Стан матеріально-технічного забезпечення навчальних кабінетів, лабораторій, майстерень, бібліотеки, спортзалів та інших приміщень, передбачених для даного типу навчальних закладів	8
		5.3. Забезпеченість закладу навчальними програмами, підручниками, навчальними та методичними посібниками	5
		5.4. Забезпеченість закладу сучасною комп'ютерною та мультимедійною технікою, доступу до мережі Інтернет	3
		5.5. Стан фінансування навчального закладу, залучення додаткових матеріальних та фінансових ресурсів; ефективність їх використання	4
		за критерієм 5	22
	6. Організація освітньої діяльності	6.1. Нормативно-правове забезпечення діяльності навчального закладу (наявність ліцензії, статуту, свідоцтва про атестацію закладу, правил внутрішнього трудового розпорядку та інших; їх відповідність чинному законодавству)	3
6.2. Створення умов для забезпечення конституційного права громадян про обов'язковість загальної середньої освіти: облік дітей шкільного віку, дотримання правил прийому учнів та порядку комплектування класів, забезпечення підвезення учнів, організація роботи груп продовженого дня тощо		3	
6.3. Підготовка та ведення навчальної документації, відповідність навчального плану та програм меті й завданням діяльності закладу, раціональність розподілу годин варіативної складової змісту освіти		3	
6.4. Відповідність режиму роботи навчального закладу, розкладу уроків і позакласних занять педагогічним і санітарно-гігієнічним вимогам		2	
6.5. Організація навчального процесу на засадах гуманізму, демократії, особистісної орієнтації; використання сучасних інформаційних технологій та засобів навчання		5	
6.6. Здійснення диференційованого підходу до учнів у процесі навчання і виховання; запровадження профільного навчання, поглибленого вивчення навчальних предметів		3	
6.7. Забезпечення виконання навчального плану і програм з усіх навчальних предметів		3	
6.8. Задоволення запитів і потреб учнів в організації різних форм позаурочної навчально-розвивальної та виховної діяльності		3	
6.9. Забезпечення дотримання чинного законодавства щодо вивчення української мови та реалізації державної мовної політики		2	
6.10. Організація науково-дослідної та експериментальної роботи, впровадження в навчальний процес інноваційних педагогічних технологій (у спеціалізованих школах, експериментальних ЗНЗ, гімназіях, ліцеях, колегіумах)		[5]	
6.11. Партнерство навчального закладу з батьками учнів та громадськістю		2	
6.12. Культура оформлення приміщення навчального закладу та пришкольньої території		1	
за критерієм 6	30		

та навичок, а й особистісних моральних якостей, фізичного розвитку, важливих життєвих компетентностей, громадянської позиції тощо.

5. Індикатори.

Важливо в процесі аналізу роботи школи не розпошити зусилля на великій кількості об'єктів, сторін діяльності школи, які не в значній мірі впливають на кінцеві результати її роботи, у той же час випустивши з поля зору ключові сторони. Наведемо приклади основних напрямів діяльності ЗНЗ, реалізація яких має аналізуватися при оцінюванні відповідних показників.

Так при оцінюванні показників щодо створення умов для забезпечення конституційного права громадян на отримання загальної середньої освіти, охоплення навчанням дітей шкільного віку (критерії 1 та 6 – див. таблицю) мають аналізуватися питання:

- наявність обліку дітей і підлітків шкільного віку;
- відсоток дітей шкільного мікрорайону, охоплених навчанням (враховуючи різні типи навчальних закладів і форми навчання);
- дотримання правил прийому дітей до 1-го та інших класів;
- виявлення та забезпечення організації навчання дітей з особливими потребами;
- система роботи зі збереження учнівських контингентів, надання індивідуальної допомоги у навчанні учням, які потребують особливої психолого-педагогічної уваги;
- забезпечення підвезення

учнів до школи і зі школи додому (за потребами);

- організація роботи груп продовженого дня (за потребами);
- робота пришкольного інтернату (за потребами);
- заходи щодо заохочення навчальної діяльності учнів;
- дотримання встановленого порядку щодо переведення учнів із класу в клас та випуску їх зі школи, відзначення за успіхи у навчанні та інші.

При оцінюванні показника „Стиль керівництва; забезпечення сприятливого соціально-психологічного мікроклімату в навчальному закладі” (критерій „Ефективність управління”) аналізуються питання:

- стиль керівництва закладом, демократизація управління, відмова від командно-адміністративного стилю в керівництві;
- дотримання законів, правових та моральних норм, прав і свобод учасників навчально-виховного процесу;
- гуманізм у стосунках з колегами, повага до вчителів, учнів та їх батьків;
- турбота про формування сприятливого мікроклімату, згуртованість педколективу;
- толерантність взаємовідносин, заохочення ініціативи, новаторства, творчості;
- оволодіння культурою спілкування, уникнення й уміле розв'язання конфліктів.

З метою забезпечення об'єктивного оцінювання освітньої галузі рано чи пізно доведеться створювати систему державного моніторингу, зовнішнього незалежного оцінювання: учнів, учителів, шкіл, органів управління освітою;

II. Ресурсне та організаційне забезпечення	7. Соціальний захист, збереження та зміцнення здоров'я учнів та працівників закладу	7.1. Дотримання прав і свобод учасників навчально-виховного процесу	2
		7.2. Надання соціальної підтримки дітям-сиротам та дітям з малозабезпечених сімей	3
		7.3. Дотримання правил техніки безпеки та охорони праці	3
		7.4. Організація харчування учнів	2
		7.5. Забезпечення медичного обслуговування дітей	3
		7.6. Організація відпочинку учнів і працівників навчального закладу	2
		за критерієм 7	15
	8. Ефективність управління	8.1. Особистісні та ділові якості керівників навчального закладу: компетентність, професіоналізм, організаторські здібності, комунікабельність, ініціативність	3
		8.2. Визначення мети, завдань і перспектив розвитку навчального закладу в контексті реалізації державної освітньої політики Дієвість планування всіх основних напрямів роботи навчального закладу	3
		8.3. Стиль керівництва; забезпечення сприятливого соціально-психологічного мікроклімату в навчальному закладі	1
		8.4. Інформаційне забезпечення діяльності навчального закладу, впровадження в управлінні інноваційних технологій	1
		8.5. Сформованість та ефективність роботи органів громадського самоврядування (рада закладу, учнівський комітет, батьківський комітет, піклувальна рада та інші). Взаємодія закладу з соціальними інституціями	3
		8.6. Системність та якість внутрішнього контролю	3
		8.7. Ступінь впливу керівників навчального закладу на рівень організації та результативність роботи закладу	4
		за критерієм 8	18
балів з ресурсного та організаційного забезпечення		100	
Загальна сума максимально можливих залікових балів за всіма критеріями		250	

Зазвичай добір напрямів і показників, які характеризують рівень досягнення встановлених критеріїв, у значній мірі залежать від типу та статусу ЗНЗ (загальноосвітня школа певного ступеня, гімназія, ліцей, спеціалізована школа, школа-інтернат, “авторська школа” тощо), специфіки діяльності закладу. Цілком виправданим є дозвіл щодо внесення обґрунтованих змін та доповнень до чинних критеріїв з урахуванням специфіки роботи навчальних закладів, особливостей соціально-економічних умов, стартових можливостей тощо.

Так, критерії і показники з оцінювання діяльності ЗНЗ “нових типів” (гімназій, ліцей, колежіумів і т.п.), експериментальних навчальних закладів мають бути доповнені питаннями з організації науково-дослідної та експериментальної роботи, створення та застосування освітніх інновацій, розробки та використання авторських навчальних програм та посібників, залучення учнів до дослідницької діяльності тощо.

У навчальних закладах для дітей з особливими потребами дуже важливо аналізувати також питання збереження та відновлення здоров'я учнів, організації корекційно-реабілітаційної роботи з дітьми.

організації для цього відповідних незалежних служб. Традиційно в нашій системі склалося: хто навчає, той і оцінює, у тому числі і свою працю; хто організовує систему освіти, той її і оцінює остаточно. А це небезпечно, бо наш менталітет схильний до перебільшення досягнень.

Обнадійливо, що ця проблема знайшла вирішення на рівні головної дійової особи освітнього процесу – учня.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Боднар О.С. Теорія і практика атестаційної експертизи в закладах освіти. – Тернопіль: Видавництво Астон, 2006. – 314 с.
2. Болотов В. Аттестация и оценка качества работы общеобразовательных учреждений // Підручник для директора.- 2004.- № 3- 4.- С. 94-97.
3. Державний контроль за управлінням та якістю навчання в середніх закладах освіти в Україні. Передпроектне базове дослідження. // За науковою редакцією Д.І. Дейкуна.- Київ: МОН України, Британська Рада в Україні, 1998.- 65 с.
4. Єльнікова Г.В. Атестація загальноосвітніх навчальних закладів в Україні: передумови, зміст, експеримент. Наук. метод. посібник. – Харків: ТО “Гімназія”, 1999. – 160 с.
5. Критерії оцінювання навчальних досягнень учнів у системі загальної середньої освіти. Навчально-практичне видання // МОН України, АПН України / За загальною редакцією В.О. Огнев’юка. – Київ: „Перун” Ірпінь. 2004.- 176 с.
6. Локшина О. Оцінювання ефективності роботи шкіл/ Стратегія реформування освіти в Україні: Рекомендації з освітньої політики. – К.: К.І.С., – 2003.- С. 125-147.
7. Матеріали експериментальної атестації шкіл України (для працівників органів управління освітою, керівників шкіл) /Під загальною редакцією О.Л. Сидоренка, Б.В. Чичкало, А.М. Бурлакова. – Харків – Полтава, 1994.- 224 с.
8. Орієнтовні критерії оцінки діяльності загальноосвітніх навчальних закладів: Затверджено наказом МОН України від 6 червня 2003 р. № 352.
9. Орієнтовні критерії оцінювання діяльності загальноосвітніх навчальних закладів: Затверджено наказом МОН України від 14 лютого 2005 р. № 99.
10. Островерхова Н.М., Даниленко Л.І. Ефективність управління загальноосвітньою школою: соціально-педагогічний аспект: Монографія.- К: Школяр, 1996.- 302 с.
11. Оцінювання якості роботи школи. Порадник. – Львів: ЛМГО “Інститут політичних технологій”, 2001.- 102 с.
12. Порядок атестації загальноосвітніх, дошкільних та позашкільних навчальних закладів: Затверджено наказом МОН України від 24 липня 2001 р. № 553.
13. Типове положення про атестацію середніх загальноосвітніх, позашкільних, дошкільних закладів освіти і закладів освіти для громадян, які потребують соціальної допомоги та реабілітації: Затверджено наказом Міністерства України від 5 березня 1996 р. № 66.

Дмитрий Дейкун

Проблемы оценивания деятельности школы

В стране процесс поисков и разработки оптимальных критериев оценивания современной школы не завершён. Традиционно сложилось: кто учит, тот и оценивает, в том числе и свой труд. А это опасно, ибо наш менталитет склонен к преувеличению достижений. В статье эта проблема нашла решение на уровне главного действующего лица образовательного процесса – ученика.

Поэтому вниманию читателя предлагается авторский проект Критериев деятельности общеобразовательных учебных заведений.

Ключевые слова: качество образования, критерии оценивания деятельности школы, уровень общеобразовательной подготовки учеников, уровень учебных достижений учеников.

Dmitriy Deykun

Problems of evaluation of activity of school

The process of searching and developing of optimum criteria of evaluation of modern school is not yet completed in a country. It is traditionally established that the one who teaches, estimates their own labour. But it is dangerous, because our mentality is prone to exaggerate the achievements. In the article this problem is solved at the level of the major actor of educational process – a student.

Therefore the author drafted the Criteria of Activity of General Educational Establishments.

Keywords: quality of education, criteria of evaluation of activity of school, level of general preparation of students, level of educational achievements of students.

ВСЕУКРАЇНСЬКИЙ
БЛАГОДІЙНИЙ ПРОЕКТ
„ДОБРО ПОЧИНАЄТЬСЯ
З ТЕБЕ”
ЗВІТУЄ Й ЗАПРОШУЄ

20 травня 2010 року в приміщенні Київського міського будинку вчителя відбувся Національний форум „Добро починається з тебе”. Форум є завершальною частиною Третього всеукраїнського конкурсу благодійних проєктів „Добро починається з тебе”, який проводить Міжнародний благодійний фонд „Україна 3000”. Співорганізатор проєкту: Національна академія педагогічних наук України.

Духовне здоров'я підрастаючого покоління — першооснова загального здоров'я суспільства, нації. Кожен навчальний заклад шукає свої шляхи, створює свої виховні методики та системи. Одним із дієвих елементів виховної роботи є залучення дітей та молоді до благодійної діяльності.

Благодійність, добро, милосердя не з'являються в людині самі по собі. Ці риси необхідно виховати. Потрібно змалку вчити дитину робити добро, виховувати в ній навички благодійності, закласти в її серце потребу допомагати іншим, відповідальність за свою громаду.

За думкою Василя Сухомлинського, закладені з дитячих років добро, чесність, людяність, милосердя надають можливість „закрити серце дитини від зла” бо „*бажати добра — це значить заступити злу дорогу до дитячого серця*”.

Розпочинаючи у вересні 2007 року благодійний проєкт „Добро починається з тебе”, організатори ставили на меті

відродження й оновлення в Україні традицій благодійництва й залучення дітей та молоді до цієї діяльності.

Організаційно „Добро починається з тебе” передбачає щорічне проведення конкурсу благодійних проєктів серед дитячих і молодіжних колективів, визначення та нагородження переможців конкурсу, опрацювання й поширення отриманого досвіду, навчально-методичне забезпечення благодійної діяльності, підтримку соціально-активної молоді.

За три роки проведення Конкурсу реалізовано 1101 благодійний проєкт, участь в яких взяли понад 800 тисяч дітей та молодих людей.

Діти допомагають знедоленим, новонародженим, що залишилися без материнського тепла, дітям-сиротам та дітям з особливими потребами, піклуються про людей похилого віку, ветеранів Великої Вітчизняної війни, воїнів-інтернаціоналістів, вшановують пам'ять загиблих від рук німецько-фашистських окупантів, в роки Голодомору, відроджують та зберігають

**Катерина
ТАРАНЕНКО,**

координатор проєкту „Добро починається з тебе”

ПЕРЕМОЖЦІ

Третього всеукраїнського конкурсу благодійних проектів „Добро починається з тебе”

Назва проекту	Назва організації
СОЦІАЛЬНІ ПРОЕКТИ	
I місце	
Ріка любові	Криворізька спеціалізована школа I-III ступенів №71, Дніпропетровська область
II місце	
Доля дитини	Ківерцівська експериментальна Всеукраїнського рівня загальноосвітня школа-комплекс I-III ступенів, Волинська область
III місце	
Все починається з батьків	Кіндратівська спеціалізована школа I-III ступенів з поглибленим вивченням інформатики і програмування, Донецька область
Твори добро	Тернопільська загальноосвітня школа I-III ступенів №21
ЕКОЛОГІЧНІ ПРОЕКТИ	
I місце	
Свій голос я віддаю на захист природи	Середня загальноосвітня школа I-III ступенів №2 імені воїна-інтернаціоналіста С.В. Гаврилюка, смт Крижопіль, Вінницька область
II місце	
У добрі справи ти вклади прекрасні прояви душі	Кіровський центр позашкільної роботи, Луганська область
III місце	
Станьмо на варті власного майбутнього	Михайлівська загальноосвітня школа I-III ступенів, Вінницька область
КУЛЬТУРОЛОГІЧНІ ПРОЕКТИ	
I місце	
Запали лампадку віри в серці людини	Житомирська спеціальна загальноосвітня школа-інтернат I-III ступенів для глухих дітей
II місце	
Активна молодь обирає активний відпочинок	Токмацька загальноосвітня школа I-III ступенів №5, Запорізька область
III місце	
Шляхами славетних луганчан	Луганська середня загальноосвітня школа I-III ступенів №10
II НОМІНАЦІЯ	
I місце	
Творимо добро	Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія
II місце	
Підстав плече	Первомайський медичний коледж, Миколаївська область

екологію, мистецькі цінності, національні традиції, народні ремесла, пам'ятники свого краю.

Дитячі та молодіжні благодійні ініціативи привертають увагу місцевої громади до невирішених проблем. Юних благодійників підтримують батьки, місцеві органи влади та просто небайдужі громадяни. Проекти піднімають та вирішують актуальні проблеми суспільства, а навчальний заклад стає осередком громадського руху.

Цього року у конкурсі взяла участь **557 благодійних проектів**, для реалізації у другому етапі відібрано **459**. Переможцями Третього всеукраїнського конкурсу „Добро починається з тебе” стали **12** дитячих та молодіжних колективів з 10 областей України. Ще 20 благодійних проектів визначені лауреатами.

Усі переможці та лауреати отримали дипломи і грошові премії: за **1 місце – 5 тисяч гривень**, за **2 місце – 3 тисячі гривень**, за **3 місце – 2 тисячі гривень**, лауреати отримали по **1 тисячі гривень**.

Переможців нагороджували Катерина Ющенко, Василь Кремень, Влада Прокаєва, Тетяна Нанаєва, керівники Університету менеджменту освіти Національної академії педагогічних наук України. Володарі перших місць влаштували для присутніх презентації проектів-переможців.

Свої призи вручили і партнери конкурсу – Національна академія педагогічних наук України, видавництво „Шкільний світ”, Університет менеджменту освіти.

Від видавництва „Грані-Т” усі лауреати конкурсу отримали комплекти книжок. Також видавництво відзначило проект „Душі,

які ми створюємо самі” Ровеньківської школи №3 Луганської області.

Приз від корпорації Intel отримав проєкт „Славетні наші земляки” Кіровоградського обласного центру дитячої та юнацької творчості.

Від імені Благодійного фонду „Обдаровані діти – майбутнє України” Влада Прокаєва вручила сертифікат на 10 тисяч гривень Житомирській спеціальній загальноосвітній школі-інтернату I-III ступенів для глухих дітей, яка посіла перше місце у категорії культурологічних проєктів. Також ця школа отримала приз від компанії „Нові горизонти” – обладнання для ігрової та спортивної кімнати.

Другий рік поспіль Фонд „Україна 3000” вручає Почесні відзнаки „Сяйво добра”, якими відзначаються особи і установи за вагому підтримку дитячих благодійних ініціатив та активну участь в їх реалізації. Цього року відзнаки „Сяйво добра” отримали конкурсанти, які посіли перші місця. Також були присуджені два „Гран-прі” – Президенту Національної академії педагогічних наук України Василю Кременю і компанії „ТНК-ВР Коммерс”. Нагороди вручила Голова Наглядової ради Фонду „Україна 3000” пані Катерина Ющенко.

Також під час засідання відбулася презентація навчального модулю „Благодійна діяльність”, розробленого Фондом „Україна 3000” у співпраці з Університетом менеджменту освіти. Модуль містить технології, методики і механізми створення та реалізації благодійних проєктів. Після громадського обговорення його буде запропоновано до впровадження у навчальний процес.

„Продовжуйте вашу роботу, – закликала учасників форуму Катерина Ющенко, – вірте у Бога, підтримуйте старших, розбудуйте країну, про яку мріяли ваші діди. Адже головне – не нагорода, а те, що ви зробили і відчули. Ви змінюєте суспільство, ви робите світ кращим”.

Фото Максима Короденка

Координатор проєкту „Добро починається з тебе” –
Катерина Тараненко
 тел.: (+38 044) 467-67-80,
 e-mail: dobro@ukraine3000.org.ua

Міжнародний благодійний Фонд „Україна 3000”

ОГОЛОШУЄ

*Четвертий Всеукраїнський конкурс
благодійних проектів
„ДОБРО ПОЧИНАЄТЬСЯ З ТЕБЕ”*

До участі у конкурсі запрошуються учні загальноосвітніх, професійних та позашкільних навчальних закладів, студенти вищих навчальних закладів, члени дитячих і молодіжних громадських організацій та об'єднань.

Головна мета проекту: об'єднання зусиль, бачення та досвіду учасників проекту для відродження в Україні благодійництва як норми суспільного життя і соціальної відповідальності; виховання у дітей та молоді потреби й навичок благодійної діяльності; популяризація дитячих і молодіжних благодійних та соціальних ініціатив, підтримка соціально-активної учнівської і студентської молоді.

Конкурс проводиться у 2-х номінаціях:

Перша номінація: Конкурс серед дитячих колективів загальноосвітніх, професійних і позашкільних навчальних закладів, дитячих громадських організацій та об'єднань.

Друга номінація: Конкурс серед молодіжних колективів вищих навчальних закладів, молодіжних громадських організацій та об'єднань.

На конкурс приймаються благодійні проекти за трьома тематичними напрямками:

- соціальні;
- екологічні;
- культурологічні.

Переможці будуть нагороджені відзнаками Фонду, цінними призами та грошовими преміями.

Кінцевий термін подачі матеріалів для участі в конкурсі – 1 березня 2011 року.

З детальнішою інформацією про участь у конкурсі можна ознайомитися на сайтах:

www.ukraine3000.org.ua

www.novi.org.ua

Консультації за телефоном: **(063) 422 39 82**

e-mail: dobrokonkurs@gmail.com

Серед цьогорічних переможців та лауреатів – благодійні проекти дитячих колективів шкіл м. Тернополя. **Олександрю Остапчуку**, начальнику Управління освіти, довелося тричі підніматися на високу трибуну, щоб отримати їхні нагороди.

На фото: О. Остапчук серед учасників цьогорічного проекту (нижнє фото, верхній ряд; другий справа) та в момент вручення йому К. Юценко заслужених відзнак.

„КИЯНОЧЦІ” – 25

Культурний центр „Кияночка” – це видатна хореографічна школа заслужених працівників культури України **Галини та Дмитра Кайгородових**. Хореографії тут навчаються більш як 500 учнів від 3-х до 17-ти років. Колектив професійних педагогів – заслужених і народних артистів України – очолює заслужений працівник культури **Дмитро Кайгородов**.

„Кияночка” – це творча майстерня, центр хореографічної творчості, заклад освіти та культури, до структури якого входять: школадитячий садок, хореографічна гімназія, хореографічний коледж, позашкільне відділення, а також створений на базі коледжу театр „Молодий балет Києва”. Унікальність єдиного в Україні такого комплексу полягає в тому, що школадитячий садок – єдиний заклад в Україні, який у своїх стінах турботливо плекає балетний таланти і дає можливість своїм юним вихованцям уже з самого раннього віку виходити в ролі артистів на сцену Національної опери України ім. Т.Г. Шевченка. У профільній гімназії продовжує гармонійно поєднуватися виховання, навчання та справжня хореографічна творчість гімназистів.

Випускники гімназії продовжують навчання у хореографічному коледжі, де представлено усі напрями хореографічного мистецтва: класичний, народний, сучасний. На його базі створено театр „Молодий балет Києва”, де студенти можуть постійно випробовувати себе у ролі справжніх артистів під час

творчої студентської практики.

Широкий репертуар, до складу якого входять шедеври світової хореографії, сучасні балетні постанови та балети класичного спадку („Лебедине озеро”, „Лускунчик”, „Кармен street”, „Дежавю”), студентська група з успіхом презентувала в багатьох країнах світу: Франції, Іспанії, Італії, Німеччині, Австрії, Польщі, країнах Латинської Америки, Лівані, Росії, Південній Кореї та інших. Беручи участь з основним складом театру „Молодий балет Києва” в концертах, балетних виставах на сценах театрів України та закордоном, студенти отримують сценічний, хореографічний і трудовий стаж.

Найкращі студентівипускники Київського хореографічного коледжу – мають можливість стажування в театрах за кордоном, продовження навчання на старших курсах у Київському Державному університеті театру, кіно і телебачення, Київському Національному університеті культури і мистецтв, Національному педагогічному університеті імені М.П. Драгоманова.

За 25 років творчої та педагогічної діяльності колективом досягнуті вагомі успіхи у вихованні молодих артистів балету. У числі вихованців – 30 лауреатів найпрестижніших конкурсів класичного танцю. В активі нагород – чотири Гран-Прі, чотирнадцять золотих, десять

Укладач
Ольга ВИГОВСЬКА,

головний редактор журналу „Директор школи, ліцею, гімназії“

ПРО ЗАСНОВНИКА “КИЯНОЧКИ”: як Дмитро Кайгородов здійснив свою мрію

Творча біографія Дмитра Кайгородова почалася ще з 7 класу, коли він серйозно захопився танцями. Потім було навчання у Волгоградській хореографічній студії і робота в Новосибірському театрі оперети.

З юних років хлопчик мріяв про власну школу хореографії. „Навчатися цього мистецтва поїхав до Києва, — розповідає Дмитро Кайгородов, — тоді в Союзі було лише три вищі навчальні заклади за цим профілем. Після аспірантури працював балетмейстером у Київській консерваторії”. Свою дисертацію Дмитро Кайгородов присвятив хореографічному навчанню хлопчиків 10-12 років, бо вважає, що саме в цьому віці потрібно приділяти особливу увагу постановці корпусу, виробленню обертальних рухів.

Щоб теорію поєднати з практикою, виникла ідея відкрити хореографічну школу. Спочатку були два класи: звичайний та експериментальний. Потім творчому колективу надали статус танцювального ансамблю. „Так і виникла «Кияночка»”, — з гордістю каже її керівник. Варто зауважити, що при кожній владі школа мала державну підтримку, хоча вона є приватною і цілком рентабельною.

Тут мають можливість безкоштовно вчитися обдаровані діти з бідних сімей, не дивлячись на те, що організація на самозабезпеченні. Діти сироти одержують дипломи про вищу освіту, проводяться добродійні спектаклі, концерти.

Випускники цієї школи (коледжу) виконують соло на провідних сценах в 20 (!) країнах світу — а це говорить про найвищий рівень, дуже міцні міжнародні творчі зв'язки й про те, що є можливість встановлювати європейські ціни.

„Хореографія розвиває людину і духовно, і фізично”, — упевнений Дмитро Кайгородов.

Галина й Дмитро Кайгородови

Василь Кремень

Павло Полянський

Дмитро Кайгородов

срібних, дванадцять бронзових медалей, кубки, грамоти, дипломи, призи Лауреатів конкурсів. Двоє вихованців — Христина Шишпор та Віктор Ішук — стали Лауреатами Загальнонаціональної програми „Прометей — престиж” і „Людина Року — 1999 р. та 2002 р.” в номінації „Юний талант України”. Сьогодні вони та ще п'ятеро випускників хореографічного коледжу — солісти Національної опери України ім. Т.Г. Шевченка. Ще дванадцять вихованців танцюють у кращих театрах світу. Шість випускників коледжу 2009 року, багаторазові Лауреати Міжнародних конкурсів класичного танцю, стали солістами Київського муніципального академічного театру опери і балету для дітей та юнацтва. Учениці молодших класів Хореографічної гімназії „Кияночка” у 2009 році отримали Дипломи Міжнародного конкурсу виконавців класичного танцю „Фуете Артека” (міжнародний табір „Артек”), Міжнародного молодіжного конкурсу класичної хореографії „Галицька Терпсихора” (м. Львів) та Міжнародного конкурсу артистів балету імені Сержа Лифаря.

Вихованці — щорічні переможці й лауреати й інших конкурсів:

- Міжнародного молодіжного конкурсу класичного танцю „Кришталевий черевичок” (м. Харків).
- Міжнародного конкурсу класичного танцю „Одеські перлинки” (м. Одеса).
- Міжнародного конкурсу дитячої та юнацької творчості „Весняний водограй” (м. Одеса).

Свої перші кроки до визнання зробили в „Кияночці” **Наташа Корольова й Анастасія Стоцька.** Гордістю „Кияночки” є чемпіонка світу з художньої гімнастики

Ганна Безсонова, яка з юного віку успішно опанувала навички хореографії в її стінах.

Свій ювілейний рік „Кияночка” відкрила прем'єрою балету „Лускунчик” П.І. Чайковського. Постановку здійснив заслужений артист України Євген Кайгородов, син засновників славетної школи.

У кінці травня вийшла прем'єра сучасного балету „Кармен-Street” („Дитя вулиці”), в якому за допомогою хореографічного мистецтва висвітлюється ряд наболілих проблем підростаючого покоління: самотність, безпритульність, дитяча злочинність тощо. Ця вистава, немов духовний заклик – звернення молоді до дорослих про припинення ворожнечі, розуміння одне одного.

Загалом у репертуарі театру „Молодий балет Києва” – балети П.І. Чайковського „Лускунчик”, „Лебедине озеро”; одноактний балет М. Фокіна „Шопеніана”, фрагменти балетів М. Скорульського „Лісова пісня”, Л. Герольда „Марна пересторога”, Л. Мінкуса „Дон-Кіхот”, Дж. Баланчина „Тарантела”, Р. Щедрина „Кармен-Street”, класичні, народні та сучасні танці.

Тож бажаємо всьому колективу КЦ „Кияночка”, щогорічному ювіляру, подальшої наснаги у вихованні нової плеяди артистів, майбутньої гордості країни, анилагів на спектаклях та нових ідей у реалізації мрій в галузях освіти й культури.

Ми пишаємося з того, що Ви є в Україні, Києві, а Ваш доробок захоплює й надихає на звершення переважну більшість Ваших колег, читачів нашого журналу – директорів шкіл, ліцеїв і гімназій.

КАК СОЗДАЕТСЯ БАЛЕТ*

Я увидела обратную сторону этого „чуда сотворения идеального” мира. Тончайшая материя, которая была соткана на сцене, – создана тяжелейшим трудом огромного коллектива людей, которые отдали многие годы служению искусству. Да, да, я тоже считала это выражение банальной фразой, пока не увидела своими глазами – **как создается балет.**

Стертые в кровь ноги, девочки кордебалета валились на маты в перерывах между репетициями и, казалось, уже нет сил подняться, но они поднимались снова и снова и так месяц, два, утром, днем, вечером... Большой коллектив людей, которые всегда остаются за сценой – о них хочу сказать – пожилые люди, которые дадут фору любому молодому – это сцена, декорации, тяжести; костюмер до боли в глазах, до слепоты по ночам шьющая, перекраивающая, подгоняющая костюмы. Мама – наши дорогие и любимые, за сценой, переодевают, закалывают, подшивают, поддерживают... Администраторы, которые умудряются быть в пяти местах одновременно, решающие невозможные вопросы.

Например, разместит телевизионщиков, которым обязательно надо снимать из точки царской ложи или оркестровой ямы. Конечно же, руководитель всего этого живого организма, названного „молодым балетом Киева”. Человек, у которого в голове умещается информация десяти компьютеров – это Дмитрий Евгеньевич Кайгородов. А все вместе это – „Кияночка” – уникальная по своей структуре и концепции формация.

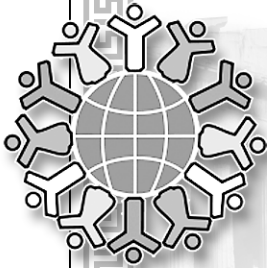
* Клименко Н. Пути судьбы нам неподвластны. // Поступ информ. – 2007. – №19(182).

Творча майстерня Галини та Дмитра Кайгородових

Наші ювіляри!

МДЦ “Артек”, який щойно відсвяткував своє 85-ліття, перлина Світу Дитинства, гостинний, вічно молодий, незабутній. Сучасний Артек згуртовує як дітей, так і дорослих, зокрема: педагогів, освітянських керівників й громадських лідерів.

Він – це передові технології, це людська краса і душа, це творча майстерня сутнісного людського життя. Нашому читачеві пам’ятні його форуми, “артеківські діалоги”, різнобарвні проекти, яскравим результатом яких стала “Біла книга” як колективна творчість вчених, учителів, управлінців та громадськості країни;

ЯРОШЕНКО Ольга Григорівна, доктор педагогічних наук, професор, член-кореспондент НАПН України, заслужений працівник освіти України, викладач дисциплін „Методика викладання шкільного курсу хімії”, „Методика складання та розв’язування хімічних задач” в НПУ імені М.П. Драгоманова. За університетським рейтингом 2007 року посіла перше місце в номінації „Кращий викладач року”. Її наукові здобутки розкрито на сторінках понад 150 наукових праць, серед яких 2 одноосібні монографії, 15 підручників для середньої школи, 30 посібників для вищої і середньої школи, 2 програми для 12-річної школи. Розроблена нею методика групової навчальної діяльності школярів ґрунтується на принципово новому підході до навчання учнів у складі малих груп;

КАЙГОРОДОВ Дмитро Євгенович, ініціатор і засновник найкращої школи хореографії у столиці – Культурного центру „Кияночка”, який цього року відзначає 25-річний ювілей. Заслужений працівник культури України, свою дисертацію присвятив хореографічному навчанню хлопчиків 10-12 років.

Щоб теорію поєднати з практикою, виникла ідея відкрити хореографічну школу – відтоді в Україні є “Кияночка”, солісти якої з честю продовжують традиції української школи танцю, демонструючи на престижних всеукраїнських фестивалях і міжнародних конкурсах класичного танцю віртуозну техніку і високу виконавську майстерність, не раз ставали володарями Гран-прі, золотих, срібних і бронзових нагород.

*Наші найкращі вітання ювілярам!
Невичерпної наснаги й
Божої іскри
Вам у всьому.
Хай доля для Вас
малює з буднів свято
й дарує ще багато
літ!*

